Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Kofod, Hans Ancher.; af H.A. Kofod.
Titel | Title:	Historiens vigtigste Begivenheder, fragmentarisk fremstillede for Begyndere
Udgavebetegnelse | Edition Statement:	Nyt forøget Oplag.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : A. Soldin, 1840
Fysiske størrelse | Physical extent:	298 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

Historiens vigtigste Begivenheder,

fragmentarisk fremstillede

for

Begyndere

af

H. A. Kofod,

forhen Overlærer ved Metropolitanskolen.

Nyt forøget Oplag.

Kjøbenhavn.

Forlagt af A. Soldins Boghandling.

Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1840.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Forerindring.

Mine unge Læsere, til hvis Brug disse Ark ere skrevne, beder jeg optage samme, som et Forsøg at lette dem deres første Skridt paa Historiens videnskabelige Bane. Det skulde være mig en inderlig Glæde, hvis jeg, om og kun for en Deel, naaede mit Ønske. —

Ved at læse Historien for første Classe fragmentarisk, efter Skoleplanen, havde jeg, saa at sige, intet at lægge til Grund eller give Eleverne at repetere efter. Det havde Vanskelighed at faae dem til at erindre det Fortalte; og jeg vovede et Forsøg paa forteligen at fremsætte de vigtigste Begivenheder, omtrent saaledes som de kunde foredrages Begyndere. Systematisk sammenhængende Historie kan give den Ældre nok at bestille; hvorfor det ogsaa udtrykkeligt er paalagt Lærerne at behandle Historien fragmentarisk i første Classe (i de lærde Skoler). De vigtigste Begivenheder ere derfor her fremsatte, men ikke i deres universalhistoriske Forbindelse; dog saaledes, at hver af dem udgjør et sammenhængende Heelt. — En chronologisk Tabel er desuden tilføiet, hvorved det gjøres let at give Eleverne noget Begreb om Chronologie og Synchronisme; det forstaaer sig kun i faa Berøringspuncter. For vidtløftigt ere Begivenhederne efter mine Tanker ikke behandlede. Har Eleven de Begivenheder fuldkommen inde, som findes i nær-

værende Forsøg, er jeg overbeviist om, den historiske Undervisning i de øvre Classer vil forekomme ham let. Enhver af de bekjendte Begivenheder bliver ham et Hvilepunct, og uden Møie kan han forbinde dem til et Heelt ved at udfylde Mellemrummene. —

De nyere Begivenheder ere af adskillige Grunde noget vidtløftigere, end de ældre. Deels ligger dette i Sagens Natur; deels kunne Eleverne, efter at have gjennemgaaet alt det øvrige, nu lettere overse endog det, der er meer sammenhængende og vanskeligt. I anden Classe maae de vænne sig til et meer systematisk Foredrag; det skader derfor ikke, at de allerede mod Slutningen af deres Ophold i første Classe kunne beredes derpaa. — Man behøver ikke, og kan ikke altid foredrage dem et heelt Stykke paa eengang; men der er i hvert visse naturlige Afdelinger, som kunne tjene til Ophold og Hvilepuncter. Iøvrigt har Forfatteren i en egen Afhandling i Maanedsskriftet Athene (1816 November) fremsat sine Ideer om den historiske og geographiske Undervisnings Behandling i de lærde Skoler.

Den i de første Oplag tilføiede statistiske Oversigt er udeladt i det nærværende, da den saa snart bliver ubrugbar og vel rigtigere henhører til den geographiske Undervisning, der skal gjøre bekjendt med Staternes nærværende Forfatning.

Den gamle Historie.

Historien er en Fortælling om Menneskeslægtens vigtigste Begivenheder. Man har flere Beretninger om, hvorledes Verden er bleven til; men blandt disse er ingen saa simpel og ædel, som den, der findes i 1ste Mose-Bog, hvor der siges, „at Gud bød og Verden fremkom." Han skabte to Mennesker, **Adam** og **Eva**, der boede i Paradiis (en yndig Have), som de dog snart maatte forlade formedelst Ulydighed mod hans Bud. Menneskene formerede sig nu paa Jorden, dreve Agerdyrkning og Qvægavl, og gjorde adskillige nyttige Opfindelser, som Metallernes Anvendelse, men forfaldt til Laster, hvorfor Gud lod en stor Oversvømmelse (Syndfloden) komme over Jorden og ødelagde hele Menneskeslægten, undtagen **Noah** og hans Familie, som reddede sig i et stort Skib (Arken). Noah og hans Sønner befolkede Jorden paany, og deres Efterkommere udbredte sig efterhaanden paa den. I Førstningen styrede Familiefaderen hele Familien med hvad dertil hørte, og denne Regjeringsmaade kaldes den **patriarchalske**. Siden, da Menneskene bleve mange, dannede de **Stater** o: Selskaber af flere, der forenede sig til fælleds Sikkerhed og Bequemmelighed under eet Overhoved eller een Regjering, og levede efter visse Regler (Love). Dog ere upaatvivleligt Stater opkomne paa flere Maader, undertiden ved en enkelt

Persons større legemlige og aandelige Kræfter, som han har brugt til at beherske Andre. De første Stater fremkom vistnok i Asien, hvor den første Menneskeslægt levede. Dog ere Efterretningerne om de ældste Stater og Herskere almindeligt usammenhængende (Brudstykker) og fulde af Fabler.

Assyrien, Babylonien og Medien.

Blandt Staterne i Asien er udentvivl den assyriske en af de ældste. Allerede tidligt viste sig her en mægtig Erobrer, **Ninus**, der underkastede sig mange af Nabolandene og opbyggede ved Floden Tigris det prægtige **Ninive**, som fik Navn efter ham (omtrent 2000 Aar før Christi Fødsel). Ikke tilfreds med sit eget Rige, angreb han **Babylon**, **Armenien**, **Medien** og **Ægypten**, der maatte underkaste sig Assyriens Herredømme. Derpaa vendte han sin Magt mod **Baktrien**, med en stor Hær; men Beleiringen af Staden Baktra standsede i nogen Tid hans Vaabens Fremgang. Endeligt blev dog denne stærke Stad erobret, ved et Raad, som gaves ham af **Semiramis**, hans Feldtherre Menons Kone. Hun raadede ham nemlig til, at han af sine Tropper skulde udsøge dem, der vare fødte i Bjergegne og vante til at klavre op ad Klipperne; disse skulde han lade bestige Staden fra den Side, hvor den af Naturen var bedst befæstet, og derfor mindre bevogtet. Ved at følge dette Forslag blev Ninus Herre over Staden, og belønnede Semiramis ved at gjøre hende til sin Dronning, efterat han først havde ladet Menon skille sig ved hende. Ved Ninus's Død besteeg **Semiramis** Thronen, og traadte i sin Gemals Fodspor. Et af hendes vigtigste Foretagender var at for-

skjønne Staden Babylon, som skal være bygget af en vis Nimrod, der beskrives som en duelig og modig Jæger. Staden var 12 Mile i Omkreds*), bygget i Firkant, saa at hver Side vendte mod et af Verdens fire Hjørner. Murene ansaaes for et af Verdens Underværker, og vare saa brede, at sex Vogne mageligt kunde kjøre ved Siden af hverandre ovenpaa. Deres Høide var 288 Fod. Paa hver Side vare 25 Porte og ovenpaa Murene Taarne til Stadens Forsvar. Floden Euphrat lededes ved Canaler ind igjennem Byen, hvorved den blev saa meget vanskeligere at indtage. I Byen fandtes Gader af tre Miles Længde; blandt dens Mærkværdigheder var Belus's Tempel og de hængende Haver**). Disse vare anlagte paa Buer og med Terrasser; ovenpaa kunde man see langt ud over Staden, og de største Træer kunde voxe der. Semiramis vilde ei alene ligne sin Mand i at opføre prægtige Bygninger, men ogsaa ved Krigsbedrifter. Hun bekrigede først Libyen og Æthiopien, og udrustede derpaa en frygtelig Hær mod det rige Indien. For at indbilde Indianerne, at hun havde Elephan-

*) Stæderne i Østerlandene ere endog i vore Tider almindeligen af et vidtløftigere Omfang end de europæiske; Aarsagen dertil er, at Husene ligge hvert for sig og have som oftest en betydelig Plads omkring sig. De ældste Erobrere, som byggede Stæder, hørte desuden til Nomadefolk (omvankende Folk), som vare vante til store Sletter og rummelig Plads.

**) Rimeligviis ere ikke alle disse Indretninger gjorte af Semiramis: de hængende Haver tilskrives en Konge, der var gift med en mediisk Prindsesse og søgte herved at gjøre hende det flade Babylon mere behageligt.

ter, lod hun slagte 300,000 Oxer, trække Huderne af dem og dermed beklæde Kameler. Vel vandt hun en Seier over Indierne, men maatte selv kort efter friste Lykkens Foranderlighed; hun blev slagen og vendte med Tab tilbage. Efterat have overgivet Regjeringen til sin Søn Ninyas, døde hun. Andre fortælle, at Ninyas ryddede hende af Veien for selv at bestige Thronen. Efter Ninyas fulgte en Række af Konger, om hvilke Historien ikke har meget at fortælle, indtil Riget endeligt blev kuldkastet under Sardanapals Regjering. Denne beskrives som en overmaade vellystig Regent, der bekymrede sig lidet om Statens Bestyrelse og levede uvirksom i sit Serail blandt sine Qvinder. Heraf benyttede to af hans Statholdere sig for at unddrage sig Assyriens Overherredømme: Belesis, Statholder i Babylon, og Arbaces i Medien. De rykkede frem mod Ninive, men fandt en Modstand, der var dem uventet. Sardanapal syntes at have forandret sin Natur: han gjorde tapper Modstand og overvandt flere Gange Oprørerne, som næsten havde tabt Modet, da en naturlig Ulykke skaffede dem Seiren. Et Orakel havde allerede forhen forkyndt, at, naar Floden Tigris blev Ninives Fiende, maatte Staden falde. Dette opfyldtes: Floden steeg over sine Bredder og bortskyllede en stor Deel af Murene; herved aabnedes Fienderne en Vei, og, da Sardanapal saae, at der ikke meer var nogen Redning, besluttede han heller at døe end falde i Fiendens Hænder. Han stak Ild paa sit Pallads og opbrændte sig selv, sine Gemalinder og sine Skatte (omtr. 900 f. Chr.): med ham endtes det ældre assyriske Rige, som nu deeltes imellem Seierherrerne. Efterhaanden fremkom af dette mægtige Rige

tre andre, der hvert for sig bleve vigtige blandt Asiens Riger: Ny-Assyrien, Babylonien og Medien. Blandt Babylons Konger beskrives Nebucadnezar som den vældigste. Han undertvang Juda Rige og erobrede Tyrus efter en langvarig Beleiring; men Indbyggerne havde bragt deres fleste Eiendomme ud paa en Ø, hvor de byggede en ny Stad, der blev kaldet Tyrus paa Øen. Saaledes blev deres Tab ikke saa betydeligt, som det ellers vilde været (600 før Chr.). Tilsidst skal Nebucadnezar være gaaet fra Forstanden, eller, som Bibelen udtrykker sig, være for sin Hovmods Skyld bleven forvandlet til et Dyr.

I Medien blev Dejoces bekjendt for sin Retfærdighed. Som Dommer havde han før sin Thronbestigelse gjort sig almindelig agtet. Da Gesandter fra flere Steder kom sammen, for at overlægge, hvorledes man bedst kunde afhjelpe de Uordener, der foregik i Staten, valgte man ham derfor eenstemmigen til Konge, og han vedligeholdt paa Thronen den samme Agtelse, som han forhen havde erhvervet sig. Dejoces byggede Ekbatana, Mediens Hovedstad, med overordentlig Pragt, og opførte i denne Stad et Pallads til den kongelige Residents, omgivet af syv Mure, som paa det prægtigste vare udstafferede med Guld og Sølv. — De her omtalte Riger kom siden under den persiske Konge Cyrus's Magt, hvis Begivenheder siden skulle fortælles.

Phoeniciernes Handel.

Ikke alene de Personer og Folk, der virkede ved store Erobringer, fortjene Efterkommernes Opmærksomhed: vi bør ogsaa erindre dem, som paa andre Maader have virket for Menneskene. Fremfor alle andre Ver-

dens ældste Folk gjorde **Phoenicierne** sig bekjendte ved Handel og Opdagelsesreiser; de vare i den Henseende næsten hvad Englænderne ere nu. De beboede Kystlandet ved Middelhavet i det nuværende Syrien, hvor **Tyrus** og **Sidon** vare deres vigtigste Stæder. De Varer, som de i Særdeleshed afsatte, vare **Purpur** og **Glas**, hvis Opfindelse tilskrives Phoenicierne; begge Dele udførtes paa deres Skibe til Fremmede, og agtedes i Værd lige med Guld. Hændelsen havde efter Fortællingen sat dem i Besiddelse af begge disse vigtige Handelsvarer. En Hund havde opdaget Purpurmuslingen, og ved sin farvede Snude bragt sin Herre paa Tanken om Brugen af Purpurfarven. Nogle Søfarende, der i Sandet kogte deres Mad, og havde lagt Stykker af Salpeter under Kjedlen, lagde Mærke til en flydende klar Materie, der fremkom ved Salpeterets og Sandets Sammensmeltning, og opfandt derved Glasset.

Rundt omkring i Middelhavet handlede Phoenicierne, især i **Spanien**, hvis Sølv- og Guldminer rigeligt erstattede dem den Møie, Søfarten paa den Tid førte med sig; Compasset var endnu ikke opdaget; de veiledede sig ved Stjernerne, og styrede saa meget muligt langs med Kysterne, hvilket er meget farligt og let kan foraarsage Skibbrud. De første Phoeniciere, der kom til Spanien, siges der at have forefundet saa meget Sølv, at de deraf smeddede deres Skibsankere; de anlagde en Colonistad paa Spaniens Kyst, som de kaldte **Gadir**; dette Navn forvandlede Romerne siden til Gades og de Nyere til **Cadix**. Endnu længere vovede de phoeniciske Søfolk sig: fra Britannien hentede de Tin og Pelsværk, og muligt ere de ogsaa komne ind

i Østersøen for Ravhandelens Skyld, som de menes at have drevet med Indbyggerne af det nuværende Preussen. Ogsaa paa det røde Hav førte de Handel, især med Jøderne. Deres Maal var det guldrige **Ophir**, rimeligviis Landene i det østlige Afrika. — Af alle de Colonier, Phoenicierne anlagde, er dog ingen bleven saa berømt som **Carthago**, hvis Stiftelse fortælles saaledes. I **Tyrus** regjerede (900 Aar f. Chr.) en Konge, **Pygmalion**, som udmærkede sig ved Gjerrighed og Grusomhed. Hans Svoger **Sichæus**, der var gift med **Dido** eller **Elisa**, Kongens Søster, besad store Rigdomme. For at bemægtige sig disse, lod Pygmalion **Sichæus** myrde. Opbragt herover forlod **Dido** tilligemed en stor Deel fornemme Phoeniciere Staden Tyrus, og søgte et nyt Fædreneland paa Afrikas Kyster. Af de derværende Indbyggere kjøbte hun et Stykke Land, hvorpaa **Carthago** blev bygget *). Denne tog snart saaledes til, at den ei alene underkastede sig Nabolandene i Afrika, men og udvidede sit Herredømme over de fleste Øer i Middelhavet. Den blev mægtig og frygtelig ved sin Handel, men maatte endeligen bukke under for Roms Herskesyge og Krigeraand.

Phoenicieren **Thaut** gjorde sig fortjent ved **Bogstavskriftens** Opfindelse.

---

*) Der fortælles, at Dido udbad sig blot saa meget Land, som man kunde omspænde med en Oxehud; og da dette blev tilstaaet hende, skal hun have ilaget den skjære i smalle Strimler og dermed omgivet det Landstykke, hvorpaa Carthago blev bygget.

Israeliterne i Ægypten.

Dette Folk levede i den ældste Tid i Nomadetilstand under saakaldte **Patriarcher**, hvoriblandt **Abraham**, **Isaak** og **Jacob** vare de mærkværdigste. Den sidste, der ogsaa kaldes **Israel**, havde tolv Sønner, efter hvilke Israeliterne siden deeltes i tolv Stammer. Een af disse Sønner, **Joseph**, blev af sine misundelige Brødre solgt til **Ægypten**, hvor han ved sin Klogskab kom i stor Anseelse hos Kongen, og reddede, ved en indtruffen Hungersnød, ei alene Ægypterne, men ogsaa sin egen Familie, der ved denne Leilighed kom til Ægypten, og fik et Stykke Land at beboe. Da Joseph var død, begyndte Ægyptens Konger lidt efter lidt at mishandle Israeliterne: de frygtede nemlig for deres stærke Formerelse, og at de med Tiden skulde gjøre sig uafhængige. Først plagede de dem derfor med strengt Arbeide, og, da dette ikke vilde hjelpe, befalede de Jordemødrene at dræbe alle nyfødte Drengebørn. Et Par Folk søgte at redde deres Søn ved at udsætte ham i en Kasse i Nilen. Her blev han funden af Pharaos *) Datter, som tog ham til sig, gav ham Navnet **Moses**, og lod ham opdrage i Ægypternes Videnskaber. Desuagtet vaagnede snart hans Kjærlighed til hans Landsmænd: han besøgte dem ideligen, og da han engang saae en Ægypter mishandle en Israelit, dræbte han ham; men, for ei at blive opdaget, flygtede han til Arabien, hvor han opholdt sig i 40 Aar. Endeligt fattede han den Beslutning, at befrie sit undertrykte Folk; i Forening med sin veltalende Broder **Aaron** forføiede han sig til Ægyptens Konge, og, efter mange Omstæn-

*) Et fælleds Navn for Ægyptens ældre Konger.

digheder og Undergjerninger, som Bibelen fortæller, bevægede han Pharao til at lade Israeliterne drage bort; dog fortrød Pharao det snart, og forfulgte dem med en stor Hær, men omkom i det røde Hav. Moses kom derpaa med sit Folk lykkeligt ind i Arabiens Ørken (c. 1500 f. Chr.). Der vandrede Israeliterne om i 40 Aar, og i denne Tid gav Moses dem deres Love og Religions-Ceremonier, hvorved han især søgte at afholde dem fra Forbindelse med de afgudiske Nabofolk. For at give sine Love og Indretninger desto større Anseelse, paastod **Moses**, at han paa **Bjerget Sinai** havde modtaget dem af Gud (Jehovah) selv. Noget derpaa døde Moses, og ham tillægges de ældste Efterretninger, man har om det jødiske Folk, de saakaldte **Mose-Bøger**. Efter hans Død bragte Anføreren **Josva** dem ind i **Canaans** Land, hvis Indbyggere deels bleve udryddede, deels forjagede, hvorpaa Landet deeltes mellem de tolv Israels Stammer. Alligevel kunde disse ikke bestandigt forsvare deres Uafhængighed mod de tilgrændsende Folk; de bleve flere Gange bragte under Aaget, men dog igjen befriede ved tappre Mænd, der opstode iblandt dem. Af disse, som kaldtes Dommere, udmærkede **Samson** sig ved sin overordentlige Styrke.

Jødernes Konger, Saul, David og Salomo.

(Riget deles).

Misfornøiede med den sidste Dommer **Samuels** Sønner, fordrede Israeliterne en Konge. Skjøndt **Samuel** ikke syntes at være meget tilfreds hermed, maatte han dog opfylde deres Begjering, og udnævnte den ved sin Høide udmærkede **Saul** til Konge. Da denne ikke vilde adlyde **Samuel**, opkom der Uenighed

mellem dem: den sidste, der var Ypperstepræst, og altsaa ansaaes for at staae i den nøieste Forbindelse med Guddommen, erklærede, at Saul havde viist sig ulydig mod Guds Befalinger, hvorved han gjorde sig uværdig til Regjeringen. Ypperstepræsten salvede i hans Sted den unge David til Konge, og da Saul noget efter faldt i et Slag mod Philisterne, blev David først Konge over Juda Stamme, til hvilken han selv hørte, og efterat Sauls Søn, Isboseth, var død, over hele Israel. Jerusalem blev under ham Residentsen (1015 f. Chr.). Riget udvidedes ved betydelige Erobringer, og, med Undtagelse af nogle faa Uretfærdigheder, var hans Regjering rosværdig. Ved hans Død besteg hans Søn Salomo, der af Jøderne kaldes den Vise, Thronen. Blandt de prægtige Bygninger, denne opførte, var fornemmelig Templet i Jerusalem eller Salomos Tempel mærkværdigt. Hans Byggelyst nødte ham til at paalægge sine Undersaatter betydelige Skatter, og Misfornøielsen med ham udartede endog til Oprør; ogsaa lod han sig forlede til Afguderie af sine hedenske Koner. Hans Søn, Rhoboam eller Rehabeam, begik ved sin Regjerings Begyndelse en Uforsigtighed, som kostede ham over Halvdelen af Riget (975). Da nemlig Folket bad om Lindring i de Skatter, det maatte svare, sagde Kongen: Min Fader pidskede Eder med Svøber; jeg skal pidske Eder med Skorpioner. Forbittrede herover skilte de ti Stammer sig fra ham og udnævnte Jeroboam til deres Konge. Herved opstode to Riger, Juda Rige, som Rhoboam beholdt, og Israels, som Jeroboam fik. Begge disse Riger, der ofte førte indbyrdes Krige med hinanden, tabte endeligt deres Selvstændighed. Israels Rige blev først erobret,

af den assyriske Konge Salmanassar (722), og Juda Rige henimod halvandet hundrede Aar efter, af den forhen nævnte mægtige babyloniske Konge Nebucadnezar (588).

Ægypternes tidlige Cultur.

Længe før de fleste andre Stater i Verden blomstrede Ægypten i det nordøstlige Afrika ved en høi Grad af Cultur. Landets bequemme Beliggenhed ved den frugtbargjørende Nil bidrog udentvivl meget hertil. Aarligen oversvømmer Floden Landet, og efterlader sig et Dynd, hvori Sæden udstrøes og opvoxer i største Overflødighed. Aarsagen til Nilens Oversvømmelse maa vel især søges i den megen Regn, som falder i de Lande, hvor den udspringer. Indbyggerne ved dens øvre Bredder stikke Ild paa den Mængde Siv, der voxer i Nærheden: denne Aske skyller Floden med sig, og ved Flodens Oversvømmelse bliver samme tilbage paa Ægyptens Marker. — Fra de ældste Tider vare Ægyptens Indbyggere deelte i Classer: af disse vare Kriger- og Præsteclassen de vigtigste. Af den første blev Kongen, der skulde være Rigets Forsvarer, tagen. Soldaterclassen indbefattede 410,000 Mand, og havde istedetfor Sold faste Jordeiendomme. Præsterne vare i Besiddelse af de fleste Kundskaber. Kun de forstode at forklare Hieroglyph- eller Tegnskriften i Templerne; de vare Kongernes Raadgivere, og næsten ligesaa mægtige som disse. Foruden Kriger- og Præsteclassen, gaves der endnu Agerdyrkere, Haandværkere og Hyrder. Hyrdeclassen havde igjen to Afdelinger: Qvæghyrder og Svinehyrder. De sidste vare de meest foragtede af Ægyptens Indbyggere, og ingen vilde have mindste

Omgang med dem. I alle Classer maatte en Søn blive hvad hans Fader havde været, enten han havde Tilbøielighed og Evne dertil eller ikke. — Ægypterne tilbade en Mængde Guder, hvoriblandt **Osiris** og **Isis**, samt Oxen **Apis**. De antoge Sjelevandringen, og troede, at den menneskelige Sjel efter Døden gik over i et eller andet Dyr. De vare meget øvede i at balsamere de Døde saaledes, at de kunde holde sig i flere tusinde Aar: man har endnu døde Legemer, som ere balsamerede af de gamle Ægypter, og kaldes **Mumier**. — Adskillige af Ægyptens Konger viste megen Byggelyst; blandt de Mindesmærker, de opførte, vare især **Pyramider** og **Obelisker**. De første vare firkantede, skraa opgaaende Støtter af overordentlig Høide. Den største af dem (henved 600 Fod høi) blev bygget af en Konge, **Cheops**, hvis Byggelyst gik saavidt, at han endog lukkede Templerne, paa det Arbeiderne ei skulde hindres i deres Virksomhed ved at bivaane Gudstjenesten. Obeliskerne vare firkantede smalle Støtter af een eneste Steen; den høieste var 180 Fod. — Det ældste Papiir blev forfærdiget i Ægypten af Papyrusplantens Bark; siden opfandtes Pergament, som forfærdiges af Kalveskind, og har sit Navn af Pergamus, en Stad i Lilleasien, hvor det først kom i Brug.

Sesostris, Psammetichus og Amasis

vare de meest navnkundige af Ægyptens ældre Konger. Den første drog ud i en ubekjendt Tid, for at betvinge Æthiopierne, der beboede Landene Syd for Ægypten, og gik derfra til det lykkelige Arabien og det rige Indien; da disse Lande vare gjennemstreifede og plyndrede, drog han til Europa, fornemmeligt til Thracien.

For at tilkjendegive Efterverdenen sine Bedrifter, lod han allevegne opreise Mindesmærker. Endeligen kaldte et Oprør ham tilbage: han dæmpede det og anvendte sin øvrige Regjeringstid paa at fremme sit Riges Vel. Han lod Landet gjennemgrave og indrette Canaler, for derved at lede Nilens Vande omkring og igjen bortlede samme, og opførte en Muur ved Ægyptens østlige Side mod Fienders Indfald fra Asien. Dog tilskriver man ham en Grusomhed, der reiste sig af Forfængelighed over hans Seiervindinger. Han lod nemlig sin Vogn trække af overvundne Konger. En af disse gik bestandigt og saae til et af Vognhjulene; Sesostris lod ham spørge, hvorfor han gjorde det, og fik til Svar, at han, ved at see Hjulenes Omdreining, tænkte paa Lykken, der snart sætter Menneskene paa det høieste Trin, snart styrter dem i den yderste Nød. Sesostris skal have taget dette til Eftertanke og forbedret sig.

Nogle hundrede Aar efter blev **Psammetichus** berømt i Ægypten: han regjerede først i Forening med 11 andre. Under disse 12 Mænds Regjering byggedes den **ægyptiske Labyrinth**, der bestod af 12 Hovedafdelinger med 3000 Værelser, af hvilke 1500 vare over og ligesaa mange under Jorden. Maaskee skulde den tjene til Begravelse for de tolv Fyrster. Tilsidst lykkedes det **Psammetichus** at komme i Enebesiddelse af Ægypten (660). Et Orakel havde spaaet, at den, som offrede af en Kobberskaal, vilde blive Ægyptens Behersker. Da de tolv Regenter engang kom for at offre i et af Ægyptens Templer, havde Præsten kun 11 Offerkar: **Psammetichus**, som den yngste, fik intet; men han var ikke raadvild, tog sin Hjelm af Hovedet og offrede af den. De Andre troede, at

Orakelsvaret kunde udtydes paa ham, og for at sikkre sig selv, bortfjernede de ham fra Regjeringen. Dette blev just Midlet til hans Høihed: han fik endeel **Joner** og **Karer** i sin Tjeneste, og overvandt ved deres Hjelp sine Medregenter. Herved opfyldtes et andet Orakelsvar, som havde sagt, at den, der betjente sig af Staal- eller Metalmænd, skulde vinde Seier. **Jonerne** og **Rarerne** vare iførte glindsende Rustninger, og kunde da saaledes kaldes Metalmænd. Den Magt, **Psammetichus** havde tilvendt sig, gjorde han fortrinlig Brug af, fremmede især Handelen, og søgte at forene Ægypterne nøiere med Grækerne. Han holdt en staaende Hær af **Joner** og **Karer**, hvorover en stor Deel af Krigerclassen vandrede ud til Æthiopien. — Hans Efterkommere regjerede en tidlang over Ægypten, indtil den sidste af dem, **Apries**, blev stødt fra Thronen af **Amasis**, der fra Soldat opsvingede sig til Kongeværdigheden. **Apries** førte Krig med **Cyrene**; her leed hans Hær et Nederlag og gjorde kort derpaa Opstand. **Amasis** udsendtes for at dæmpe samme, men udnævntes af Oprørerne til deres Anfører, hvorpaa han rykkede mod **Apries** og nødte ham til at afstaae Regjeringen. Skjøndt **Amasis** regjerede med megen Klogskab, synes man dog ikke at have kunnet glemme hans ringe Herkomst. Han opfandt derfor et Middel til at vise Folket, at kun indvortes Værd fortjener Agtelse. Han lod et Guldbækken, forhen brugt til at vaske sig i, omstøbe til et Afgudsbillede: og dette blev, som de andre, tilbedet. **Amasis** fortalte nu, hvortil Guldet forhen havde været brugt, og gjorde en Sammenligning mellem sig og dette Guldbillede. **Amasis** regjerede vel, indgik nærmere Forbindelse med Grækerne

og giftede sig endog med et græsk Fruentimmer. Ei længe efter hans Død maatte Ægypten bukke under for den mægtige og grusomme persiske Konge **Cambyses**. Under **Psammenitus**, en Søn af **Amasis**, faldt **Cambyses** ind i **Ægypten** (525) med en stor Hær, slog Ægypterne ved **Pelusium** og gjorde Landet til en persisk Provinds. Der fortælles, at Cambyses, for desto lettere at seire, opstillede i Spidsen af sin Hær adskillige af de Dyr, Ægypterne ansaae for hellige, hvorved de hindredes fra at angribe ham med Eftertryk. Hans Tog mod **Æthiopien** mislykkedes: en stor Deel af hans Hær omkom i Ørkenen, og han maatte vende tilbage uden at see sin Hensigt opnaaet. Forbittret herover udøvede han adskillige Grusomheder mod Ægypterne og haanede især deres Gudsdyrkelse, ved at dræbe den for dem hellige Oxe **Apis**. Dette har givet de ægyptiske Præster Anledning til at skildre Cambyses med meget mørke Farver.

Trojas Erobring.

I Landskabet **Mysien**, nordvestligt i det nuværende Lilleasien, laae Staden **Troja**, hvis første Stifter skal have været en **Teucer** fra Øen **Kreta**, der i Oldtiden var bekjendt som **Saturns** og **Jupiters** Rige. Meest navnkundig blev **Troja** ved sit Fald. Den sidste Konge, **Priamus**, havde en Søn ved Navn **Paris**, der, paa en Reise i Grækenland, kom til den spartanske Konge **Menelaus**, blev forelsket i hans Gemalinde, den skjønne **Helena**, og bortførte hende i hendes Mands Fraværelse. Allerede da Helena eengang før var bleven bortført, havde hendes Fader **Tyndareus** erholdt det Løfte af de græske Fyrster, at,

hvis noget Lignende indtraf igjen, skulde hele Grækenland hevne hendes Ran. Dette skeete nu ogsaa virkeligt. De vigtigste græske Fyrster traadte sammen, for at udslette den Menelaus tilføiede Fornærmelse, og Overanførselen gaves til Agamemnon, Broder til Menelaus og Konge i Argos og Mycene. Efter adskillige Hændelser ankom Grækerne med en Hær af omtrent 100,000 Mand, som overførtes paa 1200 Skibe, til Lilleasien, og angrebe Troja, der igjen blev understøttet af Nabofolkene. Længe varede Stadens Beleiring, hvortil Uenighed imellem de græske Anførere meget bidrog. Den tappre Achilles, en thessalisk Fyrste og den kjekkeste af Grækenlands Krigere, var kommen i Uenighed med Agamemnon om den smukke Briseis; uagtet den veltalende Nestor fra Pylus søgte at bilægge Uenigheden mellem dem, gik den dog saa vidt, at Achilles svor, ei meer at ville hjelpe Grækerne. Dette holdt han længe; men, da endeligt hans Ven Patroklus dræbtes af Priamus's Søn Hektor, kunde han ikke længere holde sig fra Kampen, ilede som en Rasende mod den ædle Hektor, fældede ham og slæbte hans døde Legeme efter sin Vogn; dog overlod han det siden igjen til hans Fader. Krigen fortsattes, men temmelig uheldigt for Grækerne, fornemmeligt efter at Achilles var bleven skudt af Paris; og ti Aar vare allerede forløbne, da man næsten mistvivlede om Stadens Indtagelse. Nu udfandt den listige Ulysses, Konge i Ithaka, en List, ved hvilken Troja faldt. Grækerne forfærdigede en overordentlig stor Træhest, lode derpaa som de vilde drage bort, men skjulte deres Flaade bag Øen Tenedos. Een af dem blev tilbage, og denne bildte Trojanerne ind, at det vilde være til stort Held

for dem, hvis de bragte Hesten ind i Byen. Glæden over Grækernes Bortgang havde gjort dem lettroende; for at faae den store Hest ind i Byen, nødtes de til at nedrive endeel af Murene og overgave sig derpaa til Lystighed og Gjæstebud; men dette bekom dem ilde. Grækerne vendte i Nattens Mørke tilbage, trængte ind igjennem Aabningen paa Muren, stak Ild paa Byen og udbredte Skræk og Ødelæggelse blandt de sovende Trojaner (c. 1200). Kongen selv tilligemed den hele kongelige Familie myrdedes, undtagen **Æneas** og **Antenor**, som undkom: den første af disse bar sin Fader **Anchises** paa Ryggen ud af Flammerne, gik til Søes og landede efter lang Omflakken i Italien, hvor han af **Aboriginernes** Konge, **Latinus**, blev meget vel modtagen, og ægtede denne Konges Datter **Lavinia**. Fra ham nedstamme Romerne. **Antenor** landede i den venetianske Bugt med sine **Heneter**, og skal have anlagt Staden **Padua**. Efterat **Troja** var indtaget, vendte Grækerne tilbage, men mange af dem maatte udstaae meget før de naaede deres Hjem. Blandt Andre flakkede **Ulysses** længe omkring paa Havet, og denne hans Omflakken er beskreven af **Homer**, den ældste græske Digter, vi kjende, i et Digt, som kaldes **Odysseen** efter Ulysses græske Navn, **Odysseus**. Den samme **Homer** har ogsaa besjunget Trojas Beleiring, især **Achilles's** Bedrifter, i et Digt, der kaldes **Iliaden** (af Ilium, som Troja ogsaa kaldtes).

Grækenlands tidligere Begivenheder.

Endnu før den trojanske Krig vare Grækerne eller **Hellenerne**, som de kaldes efter **Deukalinos** Søn

Hellen, et bekjendt Folk. Navnet Grækere fik de af Romerne, formodentlig efter en disse bekjendt Anfører eller Stamme. Deres ældste Historie er meget fabelagtig. Under Deukalion skal en stor Oversvømmelse have hjemsøgt en Deel af Landet. Grækerne beskrives i Førstningen som yderst raae og vilde; de levede i Skovene af Olden, havde ingen ordentlig Statsforfatning og ingen Stæder. Efterhaanden fik de mere Cultur, hvortil Grækenlands lykkelige Beliggenhed, saavelsom adskillige fra andre Lande Indvandrede meget bidroge. Ægypteren Cekrops nedsatte sig i Attika (1550), og lagde Grunden til Athenen; Kadmus fra Phoenicien byggede paa samme Tid Kadmea (Theben) i Boeotien. Sildigere indvandrede Danaus fra Ægypten og Pelops fra Lilleasien i Grækenland; efter den sidste har Halvøen Peloponnes faaet Navn. Disse Fremmede, der kom fra mere cultiverede Lande, havde en gavnlig Indflydelse paa Grækernes Dannelse, som siden tiltog i saadan Grad, at de bleve Jordens meest oplyste Folk. De Fremmede bibragte dem Smag paa en ordentligere Levemaade, lærte dem at boe samlede i Stæder, leve i ordentlige Ægteskaber og drive Agerdyrkning, Handel og Skibsfart. De gjorde dem og bekjendte med Metallernes Forarbeidelse, med den for Menneskenes Fremskridt saa vigtige Bogstavskrift, og med en mere ordnet Gudelære, der dog endnu var yderst ufuldkommen, og, som hos næsten alle Oldtidens Folk, Fleerguderie. Grækerne antoge en Mængde Guder, med hvilke de vel især vare blevne bekjendte ved Ægyptere og Phoeniciere*). Præster forestode

*) Zeus (Jupiter) var ifølge Grækernes Gudelære den høieste Gud og Gudernes og Menneskenes Beherster.

Gudstjenesten, der for det meste bestod i Ceremonier og Offringer, hvilke foretoges i Templer. Ved vigtige Foretagender raadspurgte Grækerne Guderne, for at erfare Udfaldet. De Svar, som Præsterne ved denne Leilighed meddeelte paa Gudernes Vegne, kaldtes **Orakler**, hvilket Navn ogsaa brugtes om de Steder, hvor de gaves. Apollos Orakel i **Delphi** var det berømteste i Grækenland. — Et af Grækernes tidligste Søtog, det saakaldte **argonautiske**, fortjener korteligen at omtales. En thessalisk Prinds, **Jason**, havde hørt tale om det gyldne Skind i **Kolchis** (formodentligt store Rigdomme): han, tilligemed en stor Deel andre unge tappre Grækere, blandt hvilke den stærke **Herkules**, gik ombord paa Skibet **Argo**, for at bemægtige sig det forhen nævnte Skind (c. 1250). Da Skibsfarten endnu var meget ufuldkommen, styrede de langs med Kysterne; endeligen landede de dog i Kolchis, bortførte det gyldne Skind og lode en Colonie blive tilbage. Jason bortførte ogsaa **Medea**, en Datter af den i Landet regjerende Konge, Aetes. — **Herkules**, der efter sin Død dyrkedes som en Halvgud, var en Søn af **Amphitryo** og **Alkmene**. Formedelst et Mord,

---

Han havde sit Sæde paa Bjerget Olympus tilligemed de øvrige store Guder og Gudinder. Blandt dem var hans Gemalinde Juno, Neptun, Havets Gud, Pluto, Underverdenens Gud, Mars, Krigens Gud, Venus, Kjærlighedens Gudinde, Minerva, Viisdommens Gudinde, Apollo, Digtekunstens Gud, Diana, Jagtens Gudinde, o. fl. Foruden de store Guder dyrkede Grækerne en Mængde mindre Guddomme, med hvilke de troede, Elementerne vare opfyldte, og desuden forgudede Mennesker og Halvguder (Heroer).

han i sin Ungdom havde begaaet, sendte Faderen ham til Theben, hvor han blev opdragen. Af hans Fraværelse benyttede hans Fætter Eurystheus sig, og tog hans Arverige Tirynth i Besiddelse; da Herkules kom tilbage, frygtede Eurystheus for hans Styrke og paalagde ham tolv vanskelige, saakaldte Herkules-Arbeider, hvorved han tænkte at befrie sig for ham; men Herkules udførte dem alle lykkeligt og erhvervede sig herved stor Anseelse. Han gjorde sig desuden bekjendt ved at bekrige Røvere og udrydde vilde Dyr, af hvilke der da var en stor Mængde, og betragtes af Grækerne som et Mønster paa den Tids (rigtignok raae) Heltedyder. Hans Gemalinde Dianeira, hvem han var utro, skal have anvendt et Middel herimod, der virkede saaledes paa ham, at han opbrændte sig selv.

Kadmus's Efterkommere Ødipus.

Phoenicieren Kadmus's Efterkommere, der regjerede i Theben, ere blevne bekjendte af de Ulykker, som traf adskillige af dem. En Sønnesøns Søn af Kadmus var Laius, der var gift med Jokaste; med hende avlede han en Søn, Ødipus, om hvem Oraklet forudsagde, at han vilde blive Aarsag i mange Ulykker. Forældrene satte ham derfor ud, men han reddedes til Korinth, hvor han blev opdragen. Da Oraklet siden advarede ham imod hans Fædreneland, vilde han ei blive i Korinth, som han ansaae derfor. Paa sin Reise mødte han sin Fader Laius, som han ei kjendte: de kom i Strid med hinanden, og Ødipus dræbte Laius. Han reiste nu til Theben, hvor han, efter Fabelen, fandt alt i Sorg over den Ødelæggelse, Uhyret Sphinx foraarsagede. Dette forelagde Forbireisende en

Gaade, og nedstyrtede dem, naar de ei kunde opløse samme, af det Bjerg, hvorpaa det opholdt sig. Naar Gaaden opløstes, vilde Plagen ophøre; hvorfor man og havde bestemt Dronningen og Riget til Belønning for den, som opløste den. Dette lykkedes Oedipus*), som derpaa ægtede sin egen Moder. Denne Blodskam straffedes ved en frygtelig Pest. Aarsagen blev endeligt opdaget, Oedipus blev rasende, og Jokaste dræbte sig selv i Fortvivlelse. Efter Oedipus skulde hans to Sønner, Eteokles og Polynices, regjere vexelviis, men de bleve uenige, og Polynices flygtede til Peloponnes. Understøttet af flere Fyrster vendte han tilbage, for at fortrænge sin Broder; men i en Tvekamp dræbte begge Brødrene hinanden, og af de 7 Fyrster, der havde fulgt Polynices, kom kun een tilbage. Disse Fyrsters Sønner (Epigonerne) hevnede siden deres Fædres Død, ved at angribe og ødelægge Theben, som først blev opbygget igjen efter den trojanske Krig.

Theseus,

der havde deeltaget i det argonautiske Tog, var en Søn af Kong Ægeus i Attika eller Athenen, et Rige, som Ægypteren Cekrops havde stiftet. Ægeus havde paa en Reise avlet denne Søn med Aethra, en Prindsesse af Troezene. Faderen skal, før sin Afreise fra Troezene, have lagt sit Sværd og sine Skoe under en stor Steen og befalet, at Theseus skulde begive sig paa Veien til ham, naar han saae sig istand til at løfte

*) Sphinx spurgte, hvad det var for et Dyr, der om Morgenen gik paa fire Been, om Middagen paa to og om Aftenen paa tre. Oedipus svarede: Mennesket.

denne Steen. Paa sin Reise til Athenen havde Theseus adskillige Eventyr med umenneskelige Røvere, som han overvandt. Han kom til Athenen, blev kjendt af sin Fader og hjalp denne at dæmpe et farligt Oprør, der var udbrudt imod ham. Kort derpaa gjorde han sit Fædreneland en meget vigtig Tjeneste. Minos, Konge paa Kreta, havde, formedelst et paa hans Søn Androgeos begaaet Mord, tvunget Athenerne til en haanlig Skat af syv Par unge Drenge og Piger, som aarligen sendtes til Kreta og der, efter Fabelen, opoffredes til Uhyret Minotaurus, som opholdt sig i Labyrinthen. Theseus tilbød sig frivilligt at gaae med, for at befrie Athenen fra denne Skat. Ved hans Ankomst til Kreta blev Kongens Datter Ariadne forelsket i ham og lærte ham, hvorledes han igjen kunde finde ud af Labyrinthen. Efter at have dræbt Minotaurus, flygtede han bort med hende, men forlod hende siden paa Øen Naxos. Da han kom tilbage til Athenen og glemte at give Faderen det mellem dem aftalte Tegn om sin Redning, troede Ægeus ham død og styrtede sig selv i Havet, der efter ham skal være kaldet det ægæiske. Theseus blev nu Konge og forenede de tolv smaae Stæder, hvoraf Athenen før bestod; gav dem Lov og Ret, og inddeelte Folket i tre Classer: Adel, Agerdyrkere og Haandværkere. Uagtet disse Fortjenester maatte Theseus dog tilsidst forlade sit Rige formedelst et Oprør, der opvaktes imod ham, og han døde paa Øen Skyros i Archipelagus; herfra bleve hans Been 800 Aar efter af Cimon bragte til Athenen, hvor man opreiste ham et Tempel.

Kodrus

var Athenens sidste Konge. Efterat Heraklíderne, saa kaldes Herkules's Efterkommere, og Doerne havde bemægtiget sig Halvøen Peloponnes, angrebe de sidste Attika (1068). Man adspurgte, som sædvanligt ved vigtige Leiligheder, det saa berømte delphiske Orakel, om hvad Udfald denne Krig vilde faae. Der blev svaret, at det Folk, hvis Konge faldt, skulde seire. Kodrus besluttede derfor at opoffre sig for Fædrenelandet, begav sig til den fiendtlige Leir, begyndte Strid med en af Soldaterne og blev dræbt af ham. Da Doerne fik Kundskab om, at den athenienſiske Konge var dræbt, droge de strax bort, og Athenens Borgere erklærede nu, at ingen var værdig til at regjere over dem som Konge uden Jupiter: de forandrede derfor Regjeringsformen og indsatte, istedetfor Konger, Archonter, et Slags Øvrighedsperſoner, hvis Embede i Begyndelsen var arveligt og paa Livstid. Den første af disse Archonter var Medon, en Søn af Kodrus. Hans Broder Nileus, der ingen Deel fik i Regjeringen, vandrede i Spidsen for en stor Mængde Joner over til Asien, hvor han lagde Grunden til de saakaldte joniske Colonier, der udmærkede sig ved Kunster og Videnskaber, men tilsidst kom under Perſernes Herredømme.

Lykurg, Spartas Lovgiver.

To Konger af Heraklídernes Slægt regjerede bestandigen i Sparta (i Sydgrækenland eller Peloponnes) paa eengang. Polydektes, en af disse, døde, uden at efterlade sig nogen Søn; Regjeringen skulde derfor efter ham tilfalde hans Broder Lykurg; men, da Dronningen var frugtsommelig og muligen kunde føde en Søn,

vilde Lykurg blot som Formynder foreſtaae Staten. Dronningen derimod gjorde Lykurg Ægteſkabsforſlag og lovede tillige at rydde ſit Foſter af Veien, for at han kunde beſtige Thronen. Skjøndt Lykurg følte den ſtørſte Afſky for denne Ugjerning, lod han dog ſom om han bifaldt den, men bad hende tillige at overlade ham Barnet, naar det blev født, da han ſaaledes ſkulde ſørge for at faae det bort. Stolende paa, at Lykurg tænkte ſom hun, ſamtykkede Dronningen heri; men, tvertimod hendes Formodning, lod Lykurg den unge Prinds udraabe til Konge og kalde Charilaus. Forbittret herover, ſøgte Dronningen paa alle mulige Maader at hevne ſig paa Lykurg; for at undgaae hendes ondſkabsfulde Efterſtræbelſer, forlod han Sparta og gjorde en Reiſe til Kreta og Lilleaſien: paa det førſte Sted, troer man, han gjorde ſig bekjendt med den viſe Minos's Love; fra Aſien medbragte han Digteren Homers Værker. I hans Fraværelſe vare Urolighederne i Sparta ſtegne til det høieſte, og man nødtes til at tage ſin Tilflugt til ham, for at tilveiebringe Orden. Det blev ham overdraget at forfatte Love: dette paatog han ſig ogſaa, efter førſt at have raadført ſig med det delphiſke Orakel, ſom ſvarede, at Sparta vilde blive en af de mægtigſte Stater ved hans Love. Nu lagde han Haand paa Værket (880). De to Konger vedbleve ſom forhen; men et Raad af 28 Mænd, der alle ſkulde være over 60 Aar, blev ſat dem ved Siden, for at de ei ſkulde misbruge Magten. Lykurgs Henſigt var at danne Spartanerne til et haardført og tappert Folk; derfor vilde han tilintetgjøre al Overdaadighed og Ulighed imellem dem. Alle Jorderne bleve deelte i lige Lodder; af diſſe fik Indbyggerne i Staden 9000 og Lan-

dets (Lakoniens) Beboere 30,000; ikkun Jernpenge maatte bruges, og disse vare saa store og ubeqvemme, at de vanskeligt kunde føres. Opdragelsen var offentlig og meget streng: man spiste sammen, og Retterne vare de allersimpleste og groveste, som f. Ex. den saakaldte spartanske Suppe. Krig ansaaes for Spartanernes vigtigste Beskjeftigelse; Mark- og Huusarbeide overlode de til deres Slaver, Heloterne, der bleve behandlede med overordentlig Grusomhed. Naar man frygtede, de vilde formere sig for stærkt, udsendtes endeel af Spartas unge Mandskab for at dræbe de største og stærkeste blandt dem. — Efterat Lykurg havde givet Sparta de Love, han ansaae for at være Staten meest tjenlige, tog han den Eed af sine Medborgere, at de vilde holde dem og ei forandre noget i dem, før han kom tilbage. Han forlod derpaa sit Fædreneland for aldrig mere at see det igjen, og, for at Spartanerne ingensinde skulde kunne anse sig fritagne for at holde den ham givne Eed, befalede han, at man skulde kaste hans Aske i Havet efter hans Død.

De to første messeniske Krige.

Efter Lykurgs Love skulde Spartanerne blot være tappre for at kunne forsvare sig, ei for at erobre; men snart glemte de denne Forskrift, og Nabolandet Messenien blev det første Offer for deres raae Krigslyst. Dette Land, der ligger vestligt for Sparta og overgaaer samme i Frugtbarhed, blev snart Gjenstand for deres Attraae, og Leilighed til Fiendtligheder fandt de letteligen. Spartanerne paastode, at nogle af deres Fruentimmer, der besøgte et paa Grændsen liggende Tempel, som var helliget Diana, vare blevne med Vold over-

faldne af nogle unge Messeniere. Endnu en anden Omstændighed opflammede Nabohadet. En Messenier, Polychares, havde sat noget Qvæg paa Græsning hos en Spartaner Euephnus; denne sidste, en gjerrig Mand, tænkte paa Middel til at tilvende sig det og fandt et saadant: han solgte nemlig Qvæget til en Kjøbmand, og foregav, at Røvere havde bortstjaalet det, et Foregivende, der i de Tider havde megen Sandsynlighed. Men Sandheden blev dog opdaget, og Polychares fordrede Erstatning, som Euephnus ogsaa lovede, hvis han vilde sende sin Søn til Lakonien. Dette skeete, men istedetfor Betaling dræbte Euephnus den unge Messenier; hans Fader henvendte sig til Sparta og fordrede Straf over Forbryderen; da dette nægtedes ham, blev han som rasende og dræbte paa Tilbageveien nogle Spartanere, han mødte. Sparta fordrede ham udleveret, og, da dette ikke tilstodes, udbrød den første messeniske Krig, der varede fra 743 til 724. Spartanerne marscherede ind i Messenien med den Eed, ei at vende tilbage, før Landet var indtaget; men de fandt en Modstand, de ei havde ventet. Messenierne indesluttede sig i Fæstningen Ithome, som en lang Tid kjekt forsvaredes af deres Konge Aristodemus; men, da en stor Hungersnød plagede dem, og Aristodemus mistvivlede om sit Fædrenelands Frelse, dræbte han sig selv, hvorpaa Ithome maatte overgive sig, og Messenien kom i Spartas Vold. — Denne Krig gav Anledning til Staden Tarents Anlæggelse. Lacedæmonierne havde gjort den Eed, ei at vende tilbage, før Fienden var undertvungen; men, da de frygtede for Folkemængdens Aftagelse, hvis de bleve længere borte, sendte de det unge Mandskab, der ei havde svoret Eden, tilbage, for at

holde Folkeformerelsen vedlige. De Børn, som paa denne Maade bleve avlede, kaldtes **Parthenier**. Da Krigen var forbi, vilde man ei erkjende dem for spartanske Borgere. Forbittrede herover sammensvore de sig med Heloterne, men Sagen blev opdaget, og til Straf forjoges de fra Sparta. Under Anførsel af **Phalantus** seilede de til Italien, hvor de lagde Grunden til Tarent, der i lang Tid var en af Nedre-Italiens mægtigste Stæder og Stater.

En Tid sukkede Messenierne under det spartanske Aag; men tilsidst blev det dem saa utaaleligt, at de med Længsel ønskede en Mand, der kunde sætte sig i Spidsen for dem og skaffe dem deres tabte Uafhængighed tilbage. Denne Mand fandt de i **Aristomenes** af deres gamle Kongeslægt. Had mod Sparta og Kjærlighed til Fædrenelandet besjelede ham: hans Landsmænd samledes under hans Anførsel, og de stolte Spartanere bleve overvundne i gjentagne Træfninger. Mismodige spurgte de Oraklet om Raad, og dette svarede, at de skulde bede Athenerne om en Anfører. Dette Raad fulgte de, og man sendte dem den halte Digter **Tyrtæus**; vel gavnede han ikke som Anfører, men opflammede deres Mod ved sine skjønne Krigssange, naar de efter lidte Nederlag vare forsagte og mistvivlede. Tilsidst vandt de ved den, med Messenierne forbundne, arkadiske Konge **Aristokrates's** Forræderie en Seier over disse, som derpaa indesluttede sig i Fæstningen **Eira**. Herfra gjorde **Aristomenes** med en udvalgt Hob idelige Streiftog og plyndrede de spartanske Marker; men engang vovede han sig forvidt og faldt i Fiendens Hænder. Det syntes nu ganske at være forbi med Messenien, da Aristomenes tilligemed de øvrige Fanger styr-

tedes i en dyb Hule, Ceada, hvor de paa en rædsom Maade skulde ende deres Dage. En overordentlig Hændelse reddede Heltens Liv. Han kom uden Skade til Bunden af Hulen, men endnu var Udsigten kun sørgelig; mellem Døende, Døde og Halvforraadnede laae han nogen Tid og ventede Dødens Komme: pludseligt hørte han noget bevæge sig, følte sig for og fik fat paa et Dyr, som, for at nære sig af de døde Legemer, var kommet ind af en Aabning i Bjerget. Heraf benyttede Aristomenes sig, greb fat paa Dyrets Hale og blev paa denne Maade slæbt ud af Hulen. Med glad Forbauselse saae man ham igjen i Eira, og Sparta maatte endnu engang skjelve for hans Tapperhed. Endeligt blev Eira ganske indesluttet af Spartanerne og kom ved Forræderie i Fiendens Hænder. En spartansk bortløben Slave opholdt sig i Eira. En Messenier kom hjem og fortalte, at alle Vagterne, formedelst det skrækkelige Veir, havde forladt deres Poster, og at Fienden, om han vidste det, let kunde tage Byen i Besiddelse. Slaven, som havde hørt dette, ilede med dette vigtige Budskab til Spartanernes Leir, førte disse op til Fæstningen ad en skjult Sti og overrumplede Messenierne: disse grebe til Vaaben og forsvarede Byen med fortvivlet Haardnakkenhed, men, da de saae, at alt var forgjeves, beredte de sig til at forlade den. Spartanerne aabnede deres Geledder af Agtelse eller Frygt, og lode Aristomenes uhindret drage bort. Eira blev indtaget, og de tilbageblevne Messeniere bleve Spartas Slaver (668).

Aristomenes drog til Arkadien, for maaskee derfra at kunne virke for sine Landsmænd; men, da det ikke vilde lykkes, gik han til Lilleasien, hvor han døde.

Hans Søn Gorgus var med endeel Messeniere gaaet til Rhegium for at hjelpe sammes Indbyggere mod Sørøverne i Staden Zankle: denne Stad blev indtaget af Messenierne, som nedsatte sig her og kaldte Staden Messana, nu Messina.

Kort før de messeniske Krige vare de saakaldte olympiske Lege, hvorfra Grækerne regnede deres Tid, begyndte. Det var egentligen Jupiters Fest, der hvert 5te Aar i fem Dage høitideligholdtes ved Offringer og Legemsøvelser: Kjøren, Bryden, Kasten ꝛc. Iphitus fornyede dem, efterat de vare gaaede af Brug, og den første Olympiade indtraf 776 Aar før Christi Fødsel. De holdtes i Staden Olympia, i Landskabet Elis, og have deraf faaet Navn.

Solon, Athenens Lovgiver.

Først længe efter at Sparta havde faaet ordentlige Love ved Lykurg, var Athenen ligesaa lykkelig ved Solon. Misfornøiet med Archonternes vilkaarlige Regjering, forøgede man deres Antal, og indskrænkede deres Regjeringstid først til 10, dernæst til eet Aar. Dette hjalp endnu ikke, og man overdrog Drako at give Love. Disse vare saa overordentligt strenge, at de sagdes at være skrevne med Blod. Han satte Dødsdom paa smaae saavelsom store Forbrydelser, og, da man spurgte ham om Aarsagen hertil, svarede han, at den mindste Forseelse fortjente Døden, og for de større Forbrydelser kjendte han ingen haardere Straf. Snart bleve Athenerne misfornøiede med disse Love, Drako maatte endog forlade Landet, og efter nogen Tids Forløb overdrog man Archonten Solon at give andre Love (590). Han havde forhen gjort sig fortjent af Athenens Borgere

ved at gjenerobre Salamis, som under Borgerurolighederne var tabt. Han lod de ni Archonter vedblive, inddeelte Folket i fire Classer, indrettede et Raad af fire hundrede Personer og tilstod Folket Ret til at undersøge, stadfæste og bekræfte de offentlige Anliggender. Den areopagitiske Rets Fornyelse tilskrives ogsaa Solon. Den bestod af de værdigste Mænd i Staten og kunde indkalde Øvrighedspersoner, der forsømte deres Pligt, selv Archonter, for sin Domstol. Den holdtes under aaben Himmel om Natten, for at Dommerne ei skulde afvige fra Retfærdighedens Bud, ved at see den Anklagede. — Solon gav ogsaa mange Love for Borgernes Forhold. En Søn var forpligtet til at underholde sine Forældre, naar de bleve gamle, hvis de havde ladet ham lære noget Nyttigt, men ellers ikke. Enker og Børn af dem, som vare faldne i Krigen, skulde underholdes og opdrages paa offentlig Bekostning. Solons Love vare af en blidere Charakteer end Lykurgs og bidroge vistnok meget til den høiere Aandsdannelse, hvorved Athenerne udmærkede sig fremfor andre Grækenlands Folk. Efterat have givet Athenen disse Love gjorde Solon en Reise, for at besøge fremmede Lande, og kom paa denne til den rige Kroesus, Konge i Lydien. Kroesus, der bildte sig ind, at Lykken bestod i Rigdomme, troede, at Solon skulde udbryde i Beundring over hvad han saae hos ham: da han vedblev at tie, spurgte endeligt Lydiens Konge ham, hvem han ansaae for den Lykkeligste paa Jorden. Solon nævnte ham først Atheneren Tellus, der, efterat have seet en retskaffen og lykkelig Afkom, døde i en høi Alder for Fædrenelandet. Siden anførte han de to argiviske Brødre, Kleobis og Biton, som viste et skjønt Exempel

paa Kjærlighed mod deres Moder. Tilsidst udbrød han: **Priis ingen lykkelig før han er død.** — Derpaa begav han sig tilbage, og døde efter et virksomt Liv i en meget høi Alder. **Solon** regnes for een af Grækenlands saakaldte syv Vise. — Hans Statsforfatning blev dog snart kuldkastet af hans egen Slægtning, **Pisistratus**, en Mand af store Egenskaber, men altfor megen Ærgjerrighed; han søgte at vinde Folket ved Mildhed og Gavmildhed, og der fortælles, at han, hver Gang han gik ud, blev fulgt af Slaver, som uddeelte Penge til de fattige Borgere. Han naaede sit Ønske og opsvingede sig til den høieste Magt. Vel fandt han megen Modstand og blev endog et Par Gange forjaget; men tilsidst beholdt han Overhaand over sine Fiender og regjerede Athenen med megen Klogskab. Han samlede **Homers** Værker, der forhen vare adspredte paa forskjellige Steder, og gjorde adskillige andre Indretninger til Statens Vel, saa at Athenen maa regne hans Regjeringsaar blandt sine lykkeligste Tidspunkter.

Romulus, Stifter af den romerske Stat.

Endnu før Solon gav Athenen Love, var Grunden lagt til et Rige, der ved sine Erobringer efterhaanden underkastede sig næsten hele den da bekjendte Verden. Blandt Æneas's Efterfølgere i Alba var **Numitor**, som blev stødt fra Thronen af sin Broder **Amulius**, der tillige søgte at tilintetgjøre hans hele Familie. **Numitors** Datter, **Rhea Sylvia**, gjorde han til **Vestalinde**, hvis Forretning det var at passe Gudinden **Vestas** hellige Ild. Det var Vestalinderne ikke tilladt at gifte sig inden en vis Tid: desuagtet fødte Rhea Sylvia to Sønner paa eengang, som Romerne siden paastode,

ved Guden Mars. I Forbittrelse herover lod Amulius begge Drengene kaste i Tiberen, men de bleve reddede paa en overordentlig Maade og siden opdragne hos en Hyrde. Fabelen fortæller, at Tiberen gik tilbage for dem, og at en Ulvinde kom til og opammede dem. Da Romulus og Remus, saa heed de, voxte til, fik de deres Herkomst at vide og hjalp deres Morfader Numitor igjen paa Thronen i Alba; af Taknemmelighed herover gav han dem Tilladelse til at bygge en Stad; men Brødrene kom snart i Uenighed med hinanden, og Romulus dræbte Remus. Nogle fortælle, at de ikke kunde blive enige om, hvor Staden skulde bygges, eller hvad den skulde hedde; andre, at Remus, for at spotte sin Broder, sprang over Stadens Mure, og at Romulus derpaa stak ham ihjel med de Ord, at ingen ustraffet skulde haane Roms Mure. Da Rom var bygget (753), men manglede Indbyggere, aabnede Romulus et Fristed i Staden for dem, der havde begaaet Forbrydelser eller vare misfornøiede med deres Fædreneland. Saaledes fik Rom Mandfolk, men endnu manglede Indbyggerne Hustruer; Romulus sendte derfor Gesandter til Nabofolkene, for at udbede sig deres Døttre, men fik til Svar, at han kunde skaffe sig Fruentimmer paa samme Maade, som han havde faaet Mandfolk. Herover besluttede han at hævne sig og med det samme at afhjelpe sin Mangel. Han foranstaltede hellige Lege til Guden Consus's Ære. Til disse indbød han Nabofolkene, som ogsaa indfandt sig. Midt under Festen brød det unge romerske Mandskab frem, efter et givet Tegn, og snappede hver sit Fruentimmer. De Fremmede flygtede i Forvirring, men vare aldrig saasnart komne hjem, før de rustede sig for at affone denne For-

nærmelse med Romernes Blod. Uforsigtigviis forenede de sig ikke, men angrebe hver for sig, og bleve saaledes een efter den anden overvundne af Romulus. Kun Sabinerne bleve uovervundne; de bleve endog farlige for Romerne, og Hærene stode alt færdige til at angribe hinanden paany, da Sabinernes Døttre, som nu vare romerske Koner, traadte frem og bade med Taarer i Øinene, at man vilde standse med Fiendtlighederne. Man enedes endeligt derom, og der blev sluttet en Fred, hvori bestemtes, at Sabinernes Konge **Tatius** skulde være Romulus's Medregent, og at 100 Sabiner skulde optages i det romerske Raad. Dette var indrettet af Romulus og bestod allerede forhen af 100 Personer, som kaldtes **Patres** eller **Senatores**, fordi de vare de ældste og skulde ansees som Folkets Fædre. Deres Efterkommere kaldtes **Patricii** og udgjorde Adelstanden blandt Romerne; den ringere Folkeclasse kaldtes **Plebeier**, og disse to Classer laae siden i bestandig Strid med hinanden. Romulus anordnede ogsaa tolv **Lictorer**, som, væbnede med Riisknipper og Øxer, skulde gaae foran Kongen og fuldføre Domme. Fædrene gav han en saa uindskrænket Magt over deres Børn, at de endog kunde dræbe og sælge dem, og næsten samme Myndighed erholdt Manden over Hustruen. Ved Tatius's Død blev Romulus igjen Enehersker. Efter en temmelig lang Regjering blev han, som man troer, dræbt af Senatet, da han søgte at indskrænke dets Magt; men en Raadsherre foregav, at han i et Tordenveir var optagen til Himmelen, havde aabenbaret sig for ham om Natten og befalet, at man skulde dyrke ham under Navn af **Quirinus**. Efter næsten eet Aars Interregnum, valgte man **Numa Pompilius**, en Sa-

biner fra Staden Cures, til Konge. Han var bekjendt for sin Retskaffenhed og Gudsfrygt, og søgte at formilde Romernes vilde og krigerske Sæder ved Religionen. Paa det at hans Indretninger skulde faae desto mere Anseelse, foregav han, at han modtog dem af Nymphen eller Gudinden Egeria. Romernes ældste Religion var af etrurisk Oprindelse, men denne blev siden uddannet ved deres Bekjendtskab med den græske Gudelære, og Romerne tilbade omtrent samme Guddomme som Grækerne. Jupiter og Mars stode i fortrinlig Anseelse, saavelsom Gudinden Vesta. Man tillægger Numa Indretningen af adskillige Præsteordener, hvoriblandt de salieske (Mars's) Præster, der skulde bevogte det efter Foregivende fra Himlen nedfaldne hellige Skjold, hvoraf Roms Skjebne troedes at afhænge. Dog udgjorde Præsterne i Rom ingen egentlig Stand. Romerne havde ogsaa deres Augurer og Aruspicer (Spaamænd), som forudsagde Begivenhedernes Udfald ved at betragte Fuglenes Flugt og undersøge Offerdyrenes Indvolde. — Efter Numa regjerede Tullus Hostilius, Ancus Martius, Tarqvinius Priscus, Servius Tullius, hvilken sidste inddeelte Romerne i Classer efter deres Formue, og endeligt Tarqvinius Superbus.

Cyrus stifter det persiske Monarchie.

Langsomt gik den romerske Stat fremad; med eet opstod derimod et Rige i Asien, hvis Grændser mod Osten blev Floden Indus og mod Vesten Middelhavet. Persien havde en Tidlang maattet adlyde Mediens Konger. Vel vare dets Indbyggere tappre, stridbare og udmærkede ved gode Sæder (der siges, at Perserne især lagde sig efter tre Ting, at ride, skyde med Bue

og tale Sandhed), men de manglede en Anfører, og denne skaffede Tilfældet dem. Den mediske Konge Astyages havde giftet sin Datter Mandane med Perseren Cambyses. En Drøm, hvorved hans Dattersøns Magt forkyndtes, satte ham i Skræk og bragte ham paa den Beslutning, at lade Mandanes Søn dræbe, paa det at denne i Tiden ikke skulde støde ham fra Thronen. Denne Forretning blev overdraget til Harpagus, en af Kongens fornemste Mænd, som dog skaanede den unge Cyrus, der ligesom Romulus blev opdragen af en Hyrde. Ved hans Opvæxt mærkede man snart hans fortrinlige Egenskaber, og ved en Leeg blev hans Herkomst endeligt opdaget. Astyages tog en skrækkelig Hevn over Harpagus, fordi han ei paa det strængeste havde opfyldt Kongens Befaling: han lod nemlig hans Søn dræbe, tillave som en Ret og sætte for Faderen. Cyrus kom til det mediske Hof, men kunde aldrig tilgive sin Morfader, og blev desuden tilskyndet til Hevn af den i Hjertet forbittrede Harpagus. Cyrus fandt ogsaa Leilighed til Opstand. Engang da han opholdt sig i Persien, lod han en stor Deel af Indbyggerne sammenkalde og paalagde dem den hele Dag meget haardt Arbeide, saa at de gik mismodige bort; den følgende Dag lod han dem igjen komme til sig, men, istedet for at arbeide, bleve de paa det herligste beværtede, og nøde alle mulige Behageligheder. Da Aftenen kom, spurgte han dem, hvilken Dag de syntes bedst om. Svaret var naturligt: den sidste. Nu forestillede han dem, at, dersom de vilde give dem under hans Herredømme og afkaste det mediske Aag, skulde de bestandigen leve paa samme Maade. Dette Tilbud blev med Glæde modtaget, og Cyrus rykkede mod Astyages, der blev overvunden ved

Pasargada (560). Herved lagdes Grunden til det persiske Monarchie; men dette var Cyrus ikke nok, og han angreb og undertvang efterhaanden Nabolandene. Da den mægtige lydiske Konge Kroesus hørte tale om Cyrus's Erobringer, rustede han sig til et Tog imod ham, men vilde først vide Oraklets Dom herom. Dette svarede: Naar Kroesus gaaer over Floden Halys, vil et mægtigt Rige ødelægges. Han forklarede dette til sin egen Fordeel og marscherede mod Cyrus, men blev overvunden, hans Hovedstad Sardes indtagen og han selv gjort til Fange. Han havde allerede efter Cyrus's Befaling besteget Baalet, da han erindrede sig Solons Ord, og følte i dette vigtige Øieblik Sandheden af dem saa meget, at han udbrød: Solon, Solon, Solon! Cyrus blev herved opmærksom, lod ham kalde og spørge, hvorfor han havde gjort dette Udraab. Da Kroesus nu fortalte ham sin forhen havte Samtale med Solon, blev Cyrus bragt til Eftertanke, skjenkede Kroesus Livet og antog ham endog blandt sine Raadgivere. Efter Lydien maatte ogsaa Babylon bukke under for Cyrus: to Aar beleirede han denne stolte Stad; endelig lykkedes det ham at erobre den, ved at bortlede Euphrats Vande. Kongen, Nabonnedus, høitideligholdt just dengang en prægtig Fest, under hvilken Perserne brøde ind; Kongen faldt, og Babylon blev en persisk Provinds. Skjøndt Cyrus herved og ved sine øvrige Erobringer var bleven Herre over den skjønneste Deel af Asien, var hans Ærgjerrighed dog endnu ikke tilfredsstillet. Han vilde underkaste sig de tappre Massageter, et Nomadefolk i det nuværende Tartarie. Disse regjeredes af en Dronning, Tomyris, over hvem Cyrus i Begyndelsen havde nogle Fordele; men han blev kort

derpaa overvunden i et stort Slag og tagen til Fange. Tomyris lod nu Hovedet hugge af ham, og, som det fortælles, kaste i et Kar fuldt af Blod med disse Ord: **Mæt dig nu med Blod, som du saalænge har tørstet efter.** Det store Rige, Cyrus havde stiftet, stod vel en Tidlang, men svækkedes snart ved slette Regenter, indvortes Oprør og udvortes Fiender, saavelsom ved Overdaadighed og Usædelighed. **Cambyses**, Cyrus's Søn, en stor Tyran, besteeg den persiske Throne efter sin Fader, og erobrede Ægypten. Han døde kort derefter, da han vilde ile hjem for at dæmpe den Opstand, en Mager *), der udgav sig for hans myrdede Broder Smerdis, havde stiftet. Denne falske Smerdis blev siden myrdet af 7 Sammensvorne.

Rom bliver Republik.

Ikke længe efter at **Cyrus** havde oprettet det persiske Rige, blev Kongemagten afskaffet i Rom (509). Den sidste Konge var **Lucius Tarqvinius**, med Tilnavnet **Superbus** (den Tyranniske). Tilskyndet af sin voldsomme Gemalinde, **Tullia**, og sin egen Ærgjerrighed, havde han besteget Thronen ved at myrde sin Svigerfader, den ærværdige **Servius Tullius**. Paa samme Maade, som han havde tilegnet sig Regjeringen, søgte han ogsaa at befæste den, og opvakte derved et almindeligt Had imod sig, hvilket endnu mere forøgedes ved en skjendig Handling af hans Søn, **Sextus Tarqvinius**, der krænkede **Tarqvinius Collatinus's** Hustru, den dydige og skjønne **Lucretia**. I sin billige Harme kaldte hun sin Fader til sig tilligemed **Junius Brutus**,

*) Saa kaldtes de persiske Præster.

der hidtil, for at undgaae Kongens Grusomhed, havde anstillet sig som afsindig. Hun fortalte dem den hele Begivenhed, fremdrog derpaa en Dolk, og dræbte sig selv. **Brutus** tog den rygende Dolk, styrtede ud iblandt Folket, og raabte om Hevn over Tyrannerne. Man lukkede Roms Porte for **Tarqvinius** og fik snart derpaa Hæren til at erklære sig imod ham, saa at han nødtes til at flygte. Kongemagten afskaffedes derpaa, og to **Consuler** (høieste Øvrighedspersoner), der valgtes aarligen, skulde for Fremtiden bestyre Staten. De to første vare: **Lucretia's** Mand, **Tarqvinius Collatinus**, og **Brutus**. Den nye Republik truedes dog snart med Undergang: en Sammensværgelse, hvori **Brutus's egne Sønner** deeltoge, havde til Hensigt at myrde Consulerne og gjenindsætte Tarqvinius. En Slave opdagede Sammensværgelsen, og Brutus saae sig i den sørgelige Nødvendighed, at tilsidesætte Faderkjærligheden for Retfærdigheden og lade sine Sønner henrette. Derpaa søgte **Tarqvinius** med Magt at sætte sig i Besiddelse af den tabte Throne. I et Slag faldt Brutus, og Rom kom siden i stor Fare ved **Porsenna**, Konge i **Clusium**, til hvem Tarqvinius havde taget sin Tilflugt. I denne Krig gave adskillige Romere de største Prøver paa Heltemod, især **Horatius Cocles** og **Mucius Scævola**. Den første forsvarede ganske alene en Bro mod et heftigt Angreb af **Porsenna**, og, da man endeligt havde brudt den af, kastede han sig i Tiberen, som han lykkeligen svømmede over. **Mucius Scævola** besluttede at redde Rom ved at dræbe den fiendtlige Konge, skjøndt han derved selv vilde komme i største Fare for at myrdes. Han kom til den fiendtlige Leir, men dræbte ved en Feiltagelse en Anden istedetfor Kon-

gen: han blev strax greben og viste en Standhaftighed, som Porsenna forbausedes over. For at vise, hvor lidet han agtede de Piinsler, man kunde tilberede ham, stak han, uden at give mindste Tegn paa Smerte, Haanden i en Offerild, der just brændte tæt ved. Kongen beundrede ham og indlod sig i Samtale med ham: han fortalte nu, at der i Rom vare 300 unge Mænd, der havde sammensvoret sig for at dræbe Kongen, og at, hvis det ikke lykkedes een, vilde det dog sikkert lykkes en anden. Herved bevægedes Porsenna til at slutte Fred med Rom og ei mere at understøtte **Tarqvinius**, som saaledes, forladt, ei kunde foretage sig noget videre mod Rom. Roms Frihed var saaledes sikkret, og Staten, som dog endnu var ubetydelig, tiltog stedse mere i Kampen med Nabofolkene.

Perserkrigene.

En af **Cyrus's** Efterfølgere var **Darius Hystaspis**, der efter den falske Smerdis's Mord besteeg Thronen formedelst sin Hest's Vrinsken *). Under ham gjorde de græske Joner Opstand, tilskyndede af **Aristagoras**, **Statholder i Milet**. De fik Understøttelse af **Athenen** og **Eretria** paa Euboea, og opbrændte Staden **Sardes** (500). Dog bragte Darius dem snart til Lydighed, og besluttede at hevne sig paa Athenen, hvortil han ogsaa opmuntredes af **Hippias**, **Pisistratus's** Søn, som Athenerne havde forjaget. Hver Middag, naar Darius havde spiist,

*) Syv fornemme Perſere havde myrdet den falske Smerdis og vare derpaa blevne enige om at lade Hændelsen bestemme, hvem der skulde være Konge. De aftalte at samles til Hest paa et vist Sted og antage den til Konge, hvis Hest først vrinskede

lod han en af sine Hoffolk erindre sig om sin Beslutning med disse Ord: Herre, tænk paa Athenen! — Han udrustede først en stor Hær og Flaade under Mardonius, men denne leed ved det macedoniske Forbjerg Athos saa meget ved en Storm, at Toget gik overstyr. Nogen Tid efter sendte han sine Feldtherrer, Datis og Artaphernes, til Grækenland, for at undertvinge det, og med en Hær af 100,000 Mand leirede de sig paa Marathons Sletter. Athenerne saae sig kun istand til at stille 9000 Mand imod dem. Den lille Stad Platæa i Boeotien var den eneste, som sendte dem Hjelp, og denne bestod kun af 1000 Mand. Men Anførerens Dueligheed og Troppernes Mod erstattede, hvad der manglede i Antal. Miltiades, Athenernes Feldtherre, angreb og slog Perserne ved Marathon (490), saa at de strax maatte trække sig tilbage til deres Skibe. Saaledes reddedes Athenen, men dens Befrier maatte siden døe i Fængsel, formedelst et mislykket Tog mod Øen Paros, hvorfor man havde dømt ham i en Pengemulct, han ikke kunde betale. Imidlertid opgav dog Darius ikke sine Planer paa Grækenland, som han hindredes fra at fuldføre formedelst en Opstand i Ægypten, under hvilken han døde*). Hans Søn Xerxes arvede Faderens Had mod Grækenland. Efterat Opstanden i Ægypten var dæmpet, udrustede han en Hær, hvis Lige man ei forhen havde seet. Fire Millioner Mennesker samledes for at undertvinge Grækenland. Xerxes lod slaae en Bro over Hellespont, og syv Nætter og

*) Nogle troe, at den persiske Religionsstifter Zoroaster skal have levet under Darius Hystaspis; dog synes deres Mening rimeligere, som antage, at han levede for Cyrus

Dage behøvede hans Hær for at gaae over dette Stræde; en Flaade fulgte Kysterne og Persiens Konge fandt ingen Modstand, før han kom til det snevre Pas ved **Thermopylæ**, hvor den spartanske Konge **Leonidas** stod med omtrent 4000 Mand. Med disse besluttede han at modstaae den uhyre Perserhær; men en Forræder viste Perserne en Vei over Bjergene, hvorved de kunde komme Grækerne i Ryggen. Da **Leonidas** fik dette at vide, vilde han ikke opoffre alle de Grækere, han havde hos sig, og beholdt kun 300 Spartanere og nogle Thebaner og Thespier, med hvilke han satte Skræk i hele Persiens Krigsmagt. Flere tusinde Persere faldt for det spartanske Sværd, men endeligt maatte de tjekke Grækere bukke under for Mængden. Omgivet af Liig segnede **Leonidas** og **hans Spartanere** rundt omkring ham. En simpel Steen opreistes siden for de Faldne, hvorved Efterverdenen erindredes om deres Tapperhed. Medens dette gik for sig, raadslog man i Athenen om, hvorledes man bedst skulde modsætte sig Persernes Angreb. Oraklet i Delphi blev raadspurgt, og dette svarede, at man skulde forsvare sig ved Træmure. **Themistokles**, en klog og duelig Mand og en Medbeiler **af den retfærdige Aristides**, forklarede dette ved at man skulde forsvare sig ved Flaaden, og fandt de Flestes Bifald. Da man havde begivet sig ombord, kom **Xerxes** til Athenen, som han opbrændte. Grækerne havde imidlertid lagt sig i Bugten ved **Salamis**: ved List fik **Themistokles** Perserne til at angribe, og vandt en saa afgjørende Seier (480), at en stor Deel af den persiske Flaade tilintetgjordes, og **Xerxes** selv vendte tilbage til Asien. Dog efterlod han **Mardonius** med flere end 300,000 Mand, og disse vilde have været

mere end tilstrækkelige til, under andre Omstændigheder, at erobre Grækenland. Efter forgjeves at have underhandlet med Athenen, besluttede den persiske Anfører at vove endnu et Slag. Men ogsaa denne Gang maatte Mængden vige for Tapperheden. Platæa blev ligesaa berømt som Marathon og Salamis: Pausanias anførte de græske Tropper og vandt en Seier, hvorved Grækenland fuldkomment befriedes (479). Mardonius faldt, hans Tropper bleve nedsablede eller flygtede, og Seierherrerne gjorde et betydeligt Bytte. Samme Dag blev navnkundig ved den persiske Flaades Nederlag ved Mykale, et Forbjerg i Lilleasien, hvor den spartanske Konge Leotychides stak de persiske Skibe i Brand. Fra den Tid bleve Grækerne de Angribende, og mange af deres tappre Mænd indlagde sig i denne Krig udødelig Ære; blandt andre Cimon, en Søn af den kjekke Miltiades. Da Faderen var død uden at kunne betale den ham paalagte Mulct, gik Sønnen i Fængsel for ham. Efter at være sat til Anfører over Flaaden, seirede han uafladeligen over Fienden, og man sagde derfor, at han havde indgaaet Forbund med Seierens Gudinde. Fornemmeligt gjorde han sig berømt ved to Slag, som han paa een Dag vandt over den persiske Flaade og Landmagt, ved Floden Eurymedon. Men end ikke han kunde undgaae den retfærdige Aristides's Skjebne, ved Ostracismus at jages i Landflygtighed.*)

*) Athenens Indbyggere vare meget bange for at tabe Friheden: enhver Mand af Talenter, troede de, kunde blive farlig for den. Det var derfor vedtaget i Folkeforsamlingen at forvise de Mænd, hvis Anseelse man

Han blev siden tilbagekaldt, og døde under Beleiringen af Staden Citium paa Cypern. Kort efter hans Død saae den persiske Konge Artaxerxes den Langhaandede sig nødt til at slutte Fred, hvorved de græske Colonier i Lilleasien bleve erklærede frie: ingen persiske Skibe maatte komme i de græske Farvande og ingen persisk Hær de græske Stater paa tre Dages Reise nær (449).

To af de Mænd, som havde medvirket saa meget til Grækenlands Frihed og Hæder, Pausanias og Themistokles, vare ikke saa heldige, men heller ikke saa værdige til Lykke, som Cimon. Den ærgjerrige og herskesyge Pausanias søgte ved persisk Hjelp at blive Grækenlands Tyran; han blev endeligt overbeviist om en forrædersk Brevvexling med Perserne, blev indespærret i et Tempel, hvorhen han havde taget sin Tilflugt, og døde der af Hunger. Themistokles beskyldtes for at være Medvider i Pausanias's Forbrydelse, og gik i Landflygtighed til Persien, hvor han blev overordentligt vel modtagen, og fik tre Stæder til sit Underhold, men skal tilsidst have dræbt sig selv, for ei at stride mod sine Landsmænd, hvilket han siges at have lovet den persiske Monark.

Den peloponnesiske Krig.

Persiens Overmagt var ikke længere frygtelig for Grækerne; en ærefuld Fred havde endt den langvarige Krig mod hiint Rige; men nu opkom Uenighed mellem

---

frygtede. Man pleiede at skrive dens Navn, som man vilde have forviist, paa et Potteskaar, og dette kaldtes Ostracismus.

Grækerne selv. Sparta havde længe med Misundelse betragtet den Hæder og Magt, Athenen under Perserkrigene havde erhvervet sig. Ved sin Sømagt og ved sine Bundsforvandte, der dog ofte bleve betragtede som Undersaatter, havde den sidste Stat opsvinget sig til en Høide, som Sparta ansaae farlig for sig. Det benyttede sig derfor af Leiligheden til at give Athenen et Stød. Stridigheder imellem Korinth og dens Colonie Korcyra om Epidamnus opvakte Krig imellem Athenerne og Spartanerne (431); de første toge Korcyras Partie, og Sparta understøttede Korinth. Athenen havde paa sin Side næsten alle græske Øer og Colonierne paa Lilleasiens, Thraciens og Macedoniens Kyster; Sparta hele Peloponnes, undtagen Argos og Achaia, som bleve neutrale; desuden den største Deel af det egentlige Grækenland. I Begyndelsen af Krigen bestyrede den veltalende Perikles Athenen, men han døde i en kort efter indtruffen Pest, der i Krigens andet Aar rasede i Attika. Perikles var en Mand af store Talenter og en Beskytter af Videnskaber og Kunster, som høiligen blomstrede paa hans Tid; men han beskyldtes for at bortødsle Statens Penge og uforsigtigen at have indviklet den i Krig. Der fortælles, at en af hans Venner, for at trøste ham ved hans nærforestaaende Død, opregnede hans mange Bedrifter, og at Perikles da sagde til ham: „Det er mig endnu langt kjærere, at jeg veed, ingen Borger i Athenen nogensinde har klædet sig i Sørgedragt for min Skyld.“ Efter hans Død kom den uværdige Kleon i største Anseelse. Krigen førtes med afvexlende Lykke, men med megen Forbittrelse, indtil man endeligen, kjed af den frugtesløse Anstrængelse, sluttede en Fred, som

kaldes Nicias's Fred, efter den athenienſiſke Hærfører Nicias, der meeſt bidrog til at den kom iſtand. Denne Fred (422) havde maaſkee været af længere Varighed, hvis ikke den unge Alcibiades, en Slægtning af Perikles, var fremſtaaet paa den Tid. Smuk, ærgjerrig, veltalende, og iſtand til at føie ſig efter Alles Ønſker og Tænkemaade, var det ham ikke vanſkeligt at udrette, hvad han vilde. Kun i Krigen troede han at kunne høſte Ære: han oppuſtede derfor Uenigheden paany mellem Sparta og Athenen; men det Fordærveligſte for Athenen var, at man, efter hans Raad, beſluttede at ſende Segeſtanerne Hjelp imod det mægtige Syrakus paa Sicilien. Blandt Anførerne var ogſaa Alcibiades; men før hans Afreiſe indtraf en Hændelſe, der havde Indflydelſe ſaavel paa ham ſom paa hans Fædreneland. Mercurs Støtter bleve kaſtede omkuld i Athenen, og Mistanken faldt paa Alcibiades og nogle andre unge Mennesker af hans Omgivelſe, der juſt den Nat havde ſværmet omkring paa Gaderne i Athenen. Vel lod man ham gaae ombord paa den prægtige Flaade, man havde udruſtet; men neppe var han kommet bort, før hans Fiender bevirkede en Klage imod ham, og et Skib blev udſendt, for at føre ham tilbage; han oppebiede ikke dette, og flygtede til Sparta, ſom han nu betjente ſig af, for at hevne ſig paa ſine Landsmænd. — Toget til Sicilien løb meget ulykkeligt af. Ved ſpartanſk Hjelp blev Athenens Flaade og Hær ødelagt, og Anførerne henrettedes, tvertimod det Løvte, man havde givet dem. Imidlertid blev Alcibiades ſnart nødt til at forlade Sparta, og ſøgte igjen at erholde ſine Landsmænds Ynde ſt, hvilket ogſaa virkeligt lykkedes ham. I Spidſen for Athenens Flaader vandt han be-

tydelige Seire, vendte med rigt Bytte tilbage, og blev modtaget med den største Fryd. Men det athenienſiſke Folk var altfor uſtadigt til at dette ſkulde vare længe. **Alcibiades** havde en kort Tid overladt Anførſelen til en Anden, og denne havde lidt et Nederlag: da man troede Alcibiades iſtand til alt, anſaae man ham nu for en Forræder, og han maatte endnu engang flygte, til Thracien. Da han ei engang her troede ſig ſikker, begav han ſig til Lilleaſien, hvor han endeligen efter Spartanernes Forlangende blev forraadt og myrdet paa en perſiſk Statholders Foranſtaltning. Efter Alcibiades's Landflygtighed fortſattes Krigen endnu nogen Tid mellem **Sparta** og **Athenen**: Athenerne ſeirede vel i et Søſlag ved de arginuſiſke Øer, men Seieren havde fordærvelige Følger for dem. De bleve altfor trygge og foragtede den ſpartanſke Flaade, der paany var ſendt imod dem under den ſnilde **Lyſanders** Anførſel. Heraf benyttede denne ſig, da begge Flaader laae ved Helleſpont: **Athenerne** gik dagligt i Land fra Skibene, og Anføreren kunde, med al ſin Beſtræbelſe, ei formaae dem til at blive ombord. **Lyſander** angreb de for Mandſkab blottede Skibe, og ødelagde ved **Ægos-Floden** den største Deel af **Athenens** Sømagt. **Konon**, der anførte den, undkom med nogle faa Skibe. Lyſander gik derpaa lige mod **Athenen**, ſom han efter nogen Tids Beleiring tvang til Overgivelſe (404). Den peloponneſiſke Krig, der havde varet i 27 Aar, endtes ſaaledes med **Spartas** Overherredømme. **Lyſander** indſatte 30 Mænd, ſom man almindeligen kalder de 30 **Tyranner**, til at regjere i Athenen, lod Stadens og Havnens Mure nedrive, og berøvede Athenen dens Flaade paa 12 Skibe nær. De 30 Tyranner undertrykte det overvundne Athe-

nen skrækkeligen, og søgte at rydde enhver Mand af Rigdomme og Talenter af Veien. Herover opbragtes alle ædelttænkende Patrioter med Rette. **Thrasybulus**, der, for at undgaae Tyrannernes Grusomhed, var flygtet til **Theben**, samlede der endeel af sine Landsmænd, rykkede mod Tyrannerne, og erhvervede sig evig Ære ved Athenens Befrielse.

Sokrates.

Under den peloponnesiske Krig levede i **Athenen** en Mand, der, uagtet han ikke var Hærfører og heller ikke stod i Spidsen for Staten, gavnede sit Fædreneland overordentligt og gjorde sit Navn udødeligt. Denne Mand var **Sokrates**, en Ven af **Alcibiades** og en Søn af en Billedhugger. Hans vigtigste Sysel var, at **bibringe de Unge rigtigere Begreber, og lære dem deres Pligter.** Man sagde derfor om ham, **at han havde bragt Philosophien fra Himmelen og indført den i Stæderne og i Husene.** Forhen havde man nemlig meest lagt sig efter Mathematik og Astronomie; men han søgte at udbrede Moralen. **Sokrates** viste ved sin Opførsel, at han ikke var Philosoph blot i Læren. Han opfyldte selv sine Pligter paa det strengeste og viste en sjelden Taalmodighed i Omgang med sin hidsige Kone, **Xantippe.** Denne søgte paa alle Maader at gjøre ham Livet ubehageligt. Engang, da hun i en af hans Venners Nærværelse havde skjendt længe, gik **Sokrates** udenfor, men heller ikke her vilde hun lade ham have Fred, tog et Fad Vand, og slog over Hovedet paa ham. Ganske roligt rystede **Sokrates** Vandet af sig

og sagde blot: „Jeg tænkte nok, at der paa denne Torden vilde følge Regn.“ Hans ivrigste Fiender i Athenen vare de saakaldte Sophister, Mennesker, der bildte sig selv og hele Verden ind, at de forstode Alt, skjøndt de i Grunden intet Nyttigt forstode, og bibragte unge Folk megen Forfængelighed. Mod disse ivrede Sokrates bestandigt, berøvede dem deres Anseelse ved at vise deres Uvidenhed, og underviste selv Ungdommen ved behagelige Samtaler uden Betaling. Herover søgte de stedse Leilighed til at styrte ham og fandt endeligt ogsaa denne hos de fordærvede Athener. Man anklagede ham for, at han foragtede Fædrenelandets Guder og forførte Ungdommen. Dette lod sig aldeles ikke bevise: Sokrates søgte ikke engang at gjendrive deres Klager, men erklærede tvertimod, at han havde fortjent at underholdes paa offentlig Bekostning. Dette betragtede hans Dommere som Foragt, og dømte ham fra Livet. Han skulde drikke Skarntyde, en Dødsstraf, der paa de Tider var meget brugelig i Athenen. Dog blev den ikke strax fuldført; det var nemlig Skik, hvert Aar at sende et Skib, som kaldtes det hellige, til Øen Delos, med en Forære til Apollos Tempel. Før dets Tilbagekomst fuldbyrdedes ingen Dødsstraf. Sokrates tilbragte derfor 30 Dage i Fængslet, og lærte og trøstede imidlertid sine Venner og sin Familie. Hans Venner raadede ham til at flygte andetsteds hen, for at undgaae Døden. Men Sokrates spurgte smilende: „Kjende I da noget Sted udenfor Athenen, hvor Døden ikke kommer?“ Endeligt drak han med den fuldkomneste Rolighed Skarntydesaften, og døde, beklaget af alle Retskafne. Blandt

hans Disciple ere især **Plato** og **Xenophon** blevne berømte: den første har skrevet adskillige philosophiske Værker med megen Veltalenhed og blev Stifter af en philosophisk Skole, som kaldes den **akademiske** efter Stedet, hvor han underviste; den sidste har skrevet: **Sokratiske Mærkværdigheder, den ældre Cyrus's Levnet**, og desuden de 10,000des Tog mod Persien og Tilbagetog derfra (Anabasis). — Dette Tog anførte han selv: den yngre **Cyrus** havde nemlig begyndt en Krig mod sin Broder **Artaxerxes** den 2den, Konge i Persien, og erholdt græske Leietropper; men, da Cyrus faldt i Slaget ved **Kunaxa**, nødtes disse til at marschere tilbage til Grækenland. Ved Forræderie havde den persiske Statholder **Tissaphernes** faaet de græske Anførere ryddede af Veien, og nu blev **Xenophon** valgt til Anfører, for at bringe Tropperne hjem. Skjøndt han paa alle Sider var omringet af Fiender, og midt i et fremmed Land, udførte han dette dog med saamegen Klogskab, at han har erhvervet sig Roes som en af de største Feldtherrer.

Det Tidsrum, hvori disse Mænd levede, saavelsom en Deel af den foregaaende og efterfølgende Tid, kan man anseе for den græske Videnskabeligheds og Kunsts meest blomstrende Periode. Grækenland, fornemmeligen Athenen, havde store Talere, Digtere, Philosopher, Historieskrivere og Kunstnere at opvise. **Æschylus, Sophokles** og **Euripides** gjorde sig berømte som Sørgespildigtere, og **Aristophanes** som Forfatter af Lystspil. **Herodot, Thucydides** og den før nævnte **Xenophon** udmærkede sig som Historieskrivere, **Phidias** som Billedhugger.

Epaminondas og Pelopidas bringe Theben i stor Anseelse.

Det førnævnte Tog mod Persien opvakte Krig mellem denne Stat og Spartanerne, hvori den spartanske Konge Agesilaus trængte frem dybt ind i Persien. Persernes Bestikkelser bragte adskillige græske Stater i Vaaben mod Spartanerne, og Agesilaus kaldtes tilbage. Kort efter sluttede Sparta en Fred med Persien, som, efter Den, der afsluttede den, kaldtes den Antalcidiske (387). Ved denne overlod Sparta Colonierne i Lilleasien til Perserne, men erholdt i Grækenland selv en Overmagt, som det snart misbrugte til de mindre Staters Undertrykkelse. Da Spartanerne skulde føre nogle Tropper mod den macedoniske Stad Olynth, blandede Anføreren Phoebidas sig i Thebens indvortes Stridigheder, og tog Slottet Kadmea i Besiddelse. Dette opvakte megen Forbittrelse, da der ingen Krig var imellem Sparta og Theben; alligevel billigede Agesilaus, hvad Phoebidas havde gjort, og beholdt Theben, der fik spartansk Regjering. Ogsaa her tyranniserede de spartanske Herrer og opbragte Indbyggerne imod sig; mangfoldige flygtede, fornemmeligen til Athenen, og blandt dem Pelopidas, der indgik en Forbindelse med adskillige Andre, for at udrive Theben af Spartas Vold. Tyrannernes Secretair, Phyllidas, var en af de meest virksomme herved. Pelopidas tilligemed nogle Flere kom forklædte ind i Theben, og skjulte sig hos en af deres Venner, ikke uden største Fare for at blive opdagede. Imidlertid foranstaltede Phyllidas et Gjæstebud, hvorved han lovede de spartanske Regjeringsmænd, at alt skulde blive

indrettet paa det prægtigste. Under Maaltidet kom et Brev til en af Spartanerne, hvori hele Sammensværgelsen var fortalt, men, alene hengiven til Forlystelser, lagde han Brevet bort med de Ord: „Alvorlige Forretninger i Morgen.“ Denne Morgen saae han imidlertid aldrig. Phyllidas havde lovet Gjæsterne nogle Sangerinder; disse skulde Pelopidas og hans Medsammensvorne forestille. Da de vare komne ind, fremdroge de deres Vaaben, som de havde skjult hos sig, og nedlagde Tyrannerne. Derpaa udraabtes i hele Theben, at Staten var befriet, og enhver, der elskede Fædrenelandet, burde gribe til Vaaben. Nu fremstod Epaminondas, en retskaffen, dydig og kjek Mand, og paatog sig at staae Pelopidas bi i det begyndte Værk. Spartanerne bleve udjagede af Theben og rustede sig til Hevn; vel søgte den persiske Konge at mægle Fred, men de græske Deputerede, der vare komne sammen, kunde ikke blive enige. De fleste gave efter for den myndige Agesilaus, Konge i Sparta; men, da denne stod op og spurgte, om Theben vilde give Stæderne i Boeotien deres Frihed, svarede Epaminondas ikke herpaa, og spurgte istedet Agesilaus, om Sparta vilde give Lakonien fri. Sparta sendte derpaa en Hær ind i Boeotien, som blev saaledes modtagen af Epaminondas og Pelopidas ved Leuktra (371), at den led et fuldkomment Nederlag og mistede sin Anfører Kleombrotus. Siden rykkede Epaminondas ind i Peloponnes og var nær ved at bemægtige sig Sparta selv, hvilket Agesilaus dog hindrede; herved havde Epaminondas tilintetgjort Spartanernes Udsagn, at ingen spartansk Qvinde nogentid havde seet Røgen af en fiendtlig Leir. Han satte og-

saa **Messenien** i Frihed, og gjorde siden flere Indfald i Peloponnes, hvor han fik Understøttelse af adskillige Stater. Paa et af disse Tog havde han beholdt Anførselen over den bestemte Tid, og blev derfor, tilligemed de andre Anførere, anklaget paa Livet. **Epaminondas** tog hele Ansvaret paa sig, traadte frem for sine Anklagere og bad dem blot, at de vilde sætte følgende Indskrift paa hans Grav: **Epaminondas er af sine Landsmænd dømt til Døden, fordi han tvang dem til at overvinde Lacedæmonierne, som ingen thebansk Anfører forhen havde turdet see under Øinene, og fordi han ved et Slag ei alene reddede Theben fra Undergang, men satte hele Grækenland i Frihed.** Dette beskjæmmede hans Dommere saaledes, at ingen vovede at fordømme ham, og han gik frikjendt bort. Derefter gjorde han sit sidste Indfald i **Peloponnes**, hvor han fandt sin Død. **Athenerne** havde, misundelige over **Thebens** voxende Magt, forbundet sig med **Spartanerne**: Hærene havde leiret sig ved **Mantinea** i Arkadien, og her kom det til et heftigt Slag, hvori Epaminondas blev saaret i Brystet. Han følte, at, naar man traf det i Saaret siddende Stykke Jern ud, vilde han strax døe; han lod det derfor blive siddende, indtil der kom Efterretning om Slagets Udfald. Da man forkyndte ham, at Thebanerne havde seiret, sagde han: „**Jeg har levet længe nok; thi jeg døer uovervunden;**“ derpaa traf han Spydstykket ud og døde (362). Han var ikke alene stor Feldtherre, men og stor Philosoph: uagtet den Leilighed, han havde til at berige sig, døde han meget fattig. Han var aldrig gift, og, da **Pelopidas**, som havde en vanartet Søn, bebreidede ham,

at han ei sørgede for Statens Vel, siden han ei efterlod sig nogen Afkom, svarede han: „Staten er mindre tjent med, at Du efterlader Dig en saadan Søn; desuden har jeg ogsaa Afkom: Leuktra skal gjøre mit Navn udødeligt.“ Kort før Epaminondas var ogsaa hans nys nævnte Ven Pelopidas død. Han havde gjort adskillige Tog mod Tyrannen Alexander af Pheræ, og faldt paa et af dem, skjøndt hans Landsmænd seirede. Ved disse to Heltes Død tabte Theben igjen den store Anseelse, hvortil de havde hævet den.

Philip af Macedonien.

Medens Grækerne forødede deres Kræfter paa indbyrdes Krige, fremstod i Macedonien en Mand, som gav deres Frihed det sidste Stød. Macedonien havde længe været et Rige, men af ubetydelig Indflydelse, og regnedes ikke med til Grækenland. Plaget af indvortes Uroligheder kaldte det Pelopidas ind for at afgjøre Stridighederne her. Efter at have bilagt dem, vendte han tilbage og tog, blandt andre Gidsler, den unge Prinds Philip med sig. Denne blev opdragen hos Epaminondas, og har formodentligt ham at takke for meget af sin Krigsvidenskab. Da Philip hørte, at hans Broder, Kong Perdikkas af Macedonien, var død, ilede han hjem, blev først Formynder for sin Brodersøn, den unge Amyntas, og endnu samme Aar Konge. Med Held bekrigede han Naboerne og gjorde især en vigtig Erobring i det guldrige Land imellem Floderne Nestus og Strymon, af hvis opgravede Rigdomme han benyttede sig med megen Klogskab til at udføre sine Planer. Han pleiede selv at sige, at

ingen Stad var uindtagelig, naar blot et Muldæsel, belæsset med Guld, kunde komme ind ad dens Porte. Philip var imidlertid ogsaa en tapper og duelig Feldtherre og bidrog ved en ny Maade at opstille Hæren (den macedoniske Phalanx) meget til sine Seire. Hans fornemste Plan var at undertvinge Grækenland, og hertil gave Grækerne selv ham den bedste Leilighed. Det amphiktyonske Raad*) havde dømt Phocierne i en Mulkt, fordi de havde brugt endeel Marker, der tilhørte det delphiske Orakel; istedetfor at betale, overfaldt de det delphiske Tempel, hvis rige Skatte de plyndrede, og satte sig derved istand til at føre Krigen med Held imod Thebanerne og deres Allierede, som skulde forsvare Apollos Sag. Tilsidst, da Thebanerne kom i Forlegenhed, kaldte de Philip til Hjelp: han slog Phocierne i Thessalien og vilde trænge ind i det egentlige Grækenland; men dette blev ham formeent af Athenerne. Dog naaede han tilsidst sin Hensigt, og efter at have sluttet Fred med Athenen, trængte han igjennem ved Thermopylæ, overvandt Phocierne, og berøvede dem deres Stemme i det amphiktyonske Raad. Endnu vovede han dog ikke at blive i Grækenland: han drog igjen bort, indtil en ny hellig Krig kaldte ham tilbage. Den bestukne Taler Æschines gjorde Grækerne det Forslag, at man skulde udnævne Philip til Anfører mod Lokrerne, der havde gjort sig skyldige i samme Forbrydelse, som forhen Phocierne. Forslaget blev antaget, og Philip førte

*) Dette bestod af Udsendte fra flere græske Stater, der skulde afgjøre fælleds Anliggender, og skal være stiftet af Hellens Broder Amphiktyon.

paany en Hær ind i Grækenland, hvormed han overvandt Lokrerne, og ødelagde deres Stæder. Men denne Gang var det ikke i Philips Plan at lade Grækenland slippe saa let som sidst, og han lagde Besætning i Staden Elatea, for derfra at tvinge Grækerne. Athenerne tilskyndtes nu af Taleren Demosthenes*), Philips ivrigste og maaskee farligste Fiende, til at forene sig med Thebanerne, for at angribe Philip: deres Iver var roesværdig, men mislykkedes. De forenede Grækere bleve ved Staden Choeronea slagne af Macedonierne (338), og nu foreskrev Philip Grækenland Love efter Godtbefindende. Derpaa udnævntes han til hele Grækenlands Feldtherre paa et Tog, man besluttede mod Persien; dog vilde Philip først høitideligholde sin Datters Bryllup; men under Høitiden blev han myrdet af en vis Pausanias i Staden Ægæ (336). Nogle formode, at hans forstødte Gemalinde Olympias skal have foranstaltet dette Mord; andre troe, at det skeete efter persisk Anstiftelse for at hindre det bestemte Tog.

Alexander den Store.

Denne Fyrste, hvis Rygte endnu overgik hans Faders, var bleven opdragen af den berømte Philosoph Aristoteles. Philip skrev denne Vise et meget smigrende Brev til, da han bad ham at paatage sig Alexanders Opdragelse. Han siger deri, blandt andet, at

---

*) Demosthenes, Grækenlands første Taler, skal af Naturen have havt en svag Stemme: for at rense og styrke den, skal han have øvet sig i, med smaae Stene i Munden, at tale høit ved den brusende Strandbred.

han takkede Guderne, ikke saa meget fordi han havde faaet en Søn, som fordi de havde ladet denne fødes paa en Tid, da han kunde faae en Aristoteles til Lærer. Endnu i Faderens Levetid havde Alexander udmærket sig ved tappre Bedrifter, og engang reddet sin Faders Liv. Han besteeg Thronen 20 Aar gammel, og nu troede nogle af de overvundne Folkefærd at burde benytte sig af hans Ungdom, til at gjenvinde Friheden. Alexander maatte gjøre et Tog imod dem, der faldt meget lykkeligt ud. I Grækenland derimod glædede man sig ved det falske Rygte om hans Død. Forførte herved tænkte Grækerne paa at udjage Macedonierne af deres Land; Thebanerne gjorde Begyndelsen og dræbte Anføreren for den macedoniske Besætning; men pludseligen viste Alexander sig, og Theben maatte dyrt betale sin Overilelse. Thebanerne bleve slagne, Staden indtagen og Husene nedrevne paa den lyriske Digter Pindars Bolig nær. Herved nødtes Grækerne til at vælge Alexander til deres Anfører mod Perserne. Dette foregik i Korinth, hvor Alexander fandt den bekjendte Philosoph Diogenes *), der boede i en Tønde, som han bestandigt væltede omkring med sig, og lod sig noie med Livets første Nødvendigheder. Den macedoniske Konge forføiede sig hen til ham, indlod sig i Samtale med ham, og sagde, at han skulde begjere noget af ham. Diogenes svarede blot: „Gaa af Veien, at Solen kan skinne paa mig"; for at tilkjendegive, at han ikke trængte til Alexanders Gaver. Kongen skal have sagt: hvis jeg ikke var Alexander, vilde jeg

*) Den philosophiske Skole (Sekt), hvortil Diogenes hørte, kaldes den cyniske.

være Diogenes! Derpaa begyndte Alexander Toget mod Persien, hvor dengang Darius Kodomannus regjerede, en af de dueligste Fyrster, der i lang Tid havde siddet paa den persiske Throne. Med 35,000 Mand gik Alexander over Hellespont, og overvandt en persisk Hær ved Floden Granikus. Denne Seier aabnede ham hele Lilleasien: ved at drage igjennem dette Land kom han til Gordium i Phrygien, hvor den bekjendte gordiske Knude fandtes, om hvilken man havde det Sagn, at den, der løste samme, skulde blive Asiens Herre. Alexander tog sit Sværd og sønderhuggede den. Kort derpaa faldt han i Staden Tharsus i Cilicien i en heftig Sygdom, og man mistvivlede om hans Liv. Han fik under denne Sygdom et Brev, hvori han advaredes mod sin Læge Philip. Denne havde just tilberedet Alexander en Lægedrik, som han var ifærd med at give ham, da Kongen overrakte ham Brevet. Uden at forandre en Mine læste han det; Alexander drak imidlertid Lægedrikken og helbrededes. I det bjergige Cilicien kom det til et andet Slag, ved Issus, hvor Darius selv med sin langt overlegne Hær blev slagen. Et umaadeligt Bytte tilligemed den persiske Konges Gemalinde, Moder og nogle af hans Børn faldt i Alexanders Hænder; men han behandlede dem med megen Skaansel og Mildhed. Efter denne nye Seier marscherede han ind i Syrien, hvor alt underkastede sig, paa Tyrus nær, der i syv Maaneder haardnakket forsvarede sig. Ved at lade opføre en Dæmning ud til Staden, der laa paa en Ø, og ved at betjene sig af Sidons Flaade, erobrede og ødelagde han Staden, men lod den dog siden igjen opbygge. Fra Tyrus gik Toget igjennem Jødeland til Egyp-

ten, som uden Sværdslag underkastede sig. Her forevigede han sig ved at anlægge en Stad, Alexandria, som snart blev en af Verdens første Handelsstæder. Han forføiede sig og til Jupiter Ammons Tempel i Libyen, hvor Præstinden, formodentligt af en Misforstaaelse i Sproget, kaldte ham Jupiters Søn, et Navn, Alexander siden af Politik beholdt. Derpaa drog han igjen mod Darius, for at gjøre Ende paa Krigen, gik over Euphrat og Tigris og mødte den persiske Konge, der havde samlet en ny og mægtig Hær, paa Sletterne ved Gaugamela eller Arbela. Heller ikke her forlod Lykken Alexander: han vandt en afgjørende Seier, og Darius flygtede mod Norden, og blev der myrdet af Bessus, Statholder i Baktrien, som havde ifinde at opkaste sig til Konge i sin Provinds. Saaledes vare alle Hindringer ryddede af Veien for Persiens Erobring, og een Provinds og Stad erobredes efter den anden. Men, skjøndt Herre over det mægtige Persien, var Alexander ikke altid Herre over sig selv. Fornemmeligt bebreider man ham hans Opførsel mod Feldtherren Parmenio og dennes Søn Philotas; paa Mistanke om Forræderie henrettedes Philotas, og Parmenio blev myrdet, uagtet han havde viist Alexander vigtige Tjenester. Ligeledes myrdede Alexander med egen Haand Generalen Klitus, fordi han vovede at rose Philip paa Alexanders Bekostning. Vel fortrød Alexander ædru, hvad han havde gjort i Drukkenskab, men for seent. Ogsaa dadler man ham for, at han forfaldt til persisk Overdaadighed og klædte sig efter østerlandsk Skik; hans Hensigt med det sidste var at forene Macedonierne med Perserne, hvilket dog aldrig ret vilde lykkes ham. — Efterat Persien var indtaget,

gik han mod Indien. Han trængte frem over Indus, og fandt en Modstander i en Konge ved Navn Porus. Denne overvandtes og førtes for Alexander, som blev saa indtaget af hans majestætiske Udvortes og hans kjekke Svar*), at han frigav ham, skjenkede ham hans Lande og gjorde ham til sin Bundsforvandte. Derpaa drog Alexander videre og kjendte formodentligt ei selv Grændsen for sine Erobringer; men hans Soldater gjorde Opstand imod ham og vilde ikke gaae længere, og han maatte imod sin Villie vende om igjen. I Indien døde Alexanders bekjendte Hest, Bucephalus, til hvis Ære han lod bygge Staden Bucephalæ. Noget efter hans Tilbagetog mistede han sin bedste Ven Hephæstion, hvis Tab han tog sig overmaade nær. Kort derpaa døde han selv i Babylon i sit 32te Aar af en hidsig Feber (323), efter Nogles Paastand som Følge af en uordentlig Levemaade. Hans Død var udentvivl et stort Tab for Verden; hans store Planer gik overstyr, og hans Feldtherrers Ærgjerrighed vakte nye Ulykker og Krige. Det store macedoniske Monarchie, som Philips Klogskab grundede og Alexanders Tapperhed og Dristighed opbyggede, faldt sammen ved hans Død. Blandt Feldtherrerne, som deelte Alexanders Rige, var Antigonus en Tidlang den mægtigste; men ved en Forbindelse imod ham, hvori Kassander, Konge i Macedonien, Ptolemæus Lagi Søn i Ægypten og Seleukus i Babylon vare Hovedpersonerne, blev han overvunden i Slaget ved Ipsus

*) Alexander skal have spurgt Porus, hvorledes han ønskede at behandles. Han svarede: som en Konge! Og dette Svars Betydning forstod Alexander fuldkomment.

(301), hvor han faldt. Efter dette Slag opkom adskillige Riger. Blandt disse var det syriske, stiftet af Seleukus Nikator eller den Seierrige. Dette var det mægtigste af alle de Riger, der opkom ved Alexanders Død. Under Seleukus strakte det sig fra Indien til Middelhavet; men det forfaldt snart under hans Efterkommere, der kaldtes Seleucider. Blandt disse blev især Antiochus den Store mærkværdig ved sine uheldige Krige mod Rom, da han af Scipio Asiaticus blev overvunden ved Magnesia og nødt til at afstaae betydelige Lande. Næst efter Syrien var Ægypten det mægtigste og meest blomstrende af de Riger, Alexanders Feldtherrer oprettede. Ptolemæus, hvis Efterkommere alle førte hans Navn, var ikke alene stor Kriger, men og en Mand, der havde Smag for Videnskaber og fremmede Landets Opkomst ved Handelen. Under ham og hans første Eftermænd blev Alexandria en af Verdens fornemste Handelsstæder og Hovedsædet for den græske Videnskabelighed. Hans Søn Ptolemæus Philadelphus lagde Grunden til det alexandrinske Bibliothek, der efterhaanden forøgedes og blev det største, man paa de Tider kjendte, men siden ødelagdes af de arabiske Chalifer. Disse Riger, saavelsom Macedonien og Grækenland og de andre, der oprettedes i Vest-Asien og Europa ved det macedoniske Riges Undergang, havde siden for Størstedelen den Skjebne at blive Provindser af det romerske. Skjøndt Grækenland aldrig mere, selv ved det achæiske Forbund, naaede nogen politisk Indflydelse, vedblev det dog at nære Kjærlighed for Videnskab og Kunst. Paa Alexanders Tid levede den store Maler Apelles.

Decemvirerne i Rom.

Efterat Kongemagten var afskaffet i Rom, herskede der næsten bestandigt Stridigheder mellem **Patricierne** (Adelen) og **Plebeierne** (Almuen). Disse gik endog saa vidt, at den største Deel af Stadens unge Mandskab af **Plebeierne** forlod Rom og begav sig til det saakaldte **hellige Bjerg**. Herved udrettede Almuen dog saameget, at den fik egne Øvrighedspersoner til Beskyttelse, de saakaldte **Folketribuner** eller **Tribuni Plebis**. Disse gjorde ogsaa strax Brug af deres Magt. **Coriolan**, en Patricier af megen Tapperhed, som var Folket imod, maatte gaae i Landflygtighed. Som Nabofolket Volscernes Anfører hevnede han sig kort derefter ved at beleire Rom; men ved sin Moders og Hustrues Bønner lod han sig dog overtale til at forlade Staden. Siden forlangte Almuen skrevne Love, hvilke man ei havde, og Senatet saae sig nødt til at samtykke deri. Tre Raadsherrer sendtes til **Athenen**, for at samle **græske**, især Solons Love. Disse skulde undersøges og anvendes efter Roms Tarv af ti Mænd (**Decemviri**), som, medens de bragte Lovene istand, skulde have samme Magt, som en **Dictator** *), medens alle andre Øvrighedsposter imidlertid ophørte. Det første Aar gik Alt meget vel; men da Decemvirernes Magt var bleven forlænget, toge de Masken af og begyndte at plage Romerne med deres Grusomheder. Een af dem, **Appius Claudius**, udmærkede sig fremfor de andre, og foraarsagede endeligen Decemvirernes Fald. Han havde seet

*) En Dictator blev valgt, naar Staten var i Fare, og havde aldeles uindskrænket Myndighed; men efter 6 Maaneder maatte han igjen nedlægge sin Post.

og var bleven forelsket i en ung Pige, ved Navn Virginia: for at faae hende i sin Vold, udfandt han et nedrigt Middel; han fik nemlig en af sine Haandlangere den skjendige Clodius, til at foregive, at Virginia var en Datter af en af hans Slavinder og altsaa tilhørte ham. Clodius slæbte hende for Appius's Domstoel, og denne dømte til hans Fordeel. Sagen blev efter hendes Families Forestilling opsat til den følgende Dag, da man vilde sende Bud efter hendes Fader, som var ved Armeen. Skjøndt Appius havde givet den Ordre, at man ei maatte lade ham forlade Hæren, havde han allerede i Forveien erholdt Tilladelse, og kom lykkeligt til Rom. Tilligemed sin Datter mødte han om Morgenen for Tyrannens Domstoel. Alle Virginius's Forestillinger vare forgjeves, dog fandt han paa et Middel til at redde sin Datters Uskyldighed. Under det Paaskud, at han ønskede at tage Afsked med hende, hvem han saalænge havde holdt for sin Datter, bad han om Tilladelse til endnu engang at omfavne hende. Denne Bøn tilstodes ham; men nu greb Faderen en Kniv, stødte den i sin Datters Bryst og anraabte Guder og Mennesker om Hevn over Appius. Folket gjorde Opstand: Appius, der blev greben og fængslet, dræbte sig selv i Fængslet, og alt blev igjen indrettet, som det havde været før Decemvirerne (449). Deres Love, som kaldes de tolv Tavlers Love, fordi de vare indgravne paa tolv Kobbertavler, vedbleve dog at staae ved Magt.

Furius Camillus.

Foruden de indbyrdes Uroligheder i Rom selv, førtes ogsaa idelige og næsten stedse heldige Krige med Naboerne; enhver Romer var Soldat, og den bestan-

dige Krig dannede duelige Feldtherrer. Blandt de ældre romerske Hærførere fortjener Furius Camillus at nævnes. Han var flere Gange Roms Beskytter. En af Romernes farligste Fiender var den mægtige Stad Veji; allerede adskillige Aar havde man beleiret den*), da Camillus fik Anførselen over Romerne. Ved sin Tapperhed og Klogskab tvang han Staden til at overgive sig, men tabte sin Anseelse, fordi han lovede endeel af det gjorte Bytte til helligt Brug. Soldaterne maatte herved, skjøndt med megen Misfornøielse, tilbagelevere, hvad de allerede havde begyndt at gjøre Brug af. Alligevel undgik Camillus dengang deres ubillige Utilfredshed, og anførte Tropperne paany mod Faliscerne, hvis Hovedstad Falerii han indtog ved Ædelmodighed. En Skolemester, der havde de fornemste Indbyggeres Børn under sin Opsigt, vilde ved Forræderie forskaffe sig Fordele hos Romerne. Han pleiede ofte at gaae udenfor Byen med Børnene; engang bragte han dem lige ind i den romerske Leir. Han fremstillede sig for Camillus, og gjorde ham det Tilbud at overlevere ham Børnene, hvorved han letteligen kunde tvinge Staden til Overgivelse. Med Afsky hørte den romerske Feldtherre et saadant Forslag, lod Hænderne binde paa Skolemesteren og befalede Børnene at pidske ham ind i Byen. Forbausede over Camillus's uegennyttige Opførsel, overgave Indbyggerne Byen. Ikke saaledes skjønnede Romerne paa hans Fortjenester, og ved sin Hjemkomst maatte han see den gamle Sag paany oprippet. For at undgaae Folkets Misundelse gik Camillus i Landflygtighed til Ardea; men Rom behøvede ham snart igjen, og uag-

*) Ved Beleiringen af Veji fik Romerne første Gang Sold.

tet den Uret, man havde tilsøiet ham, var han strax villig til at hjælpe det betrængte Fædreneland. De senoniske Galler, der nogen Tid forhen havde nedsat sig i Italien, rykkede under Anførsel af Brennus imod den etruriske Stad Clusium. Indbyggerne, der ikke troede at kunne forsvare sig, bade om Romernes Mægling, og disse udsendte tre af den fabiske Familie, for at gjøre Brennus Forestillinger. Da herved intet udrettedes, angrebe Fabierne, i Spidsen for Clusierne, Brennus. Forbittret herover fordrede denne dem udleverede i Rom; dette nægtedes ham, og med sin frygtelige Hær marscherede han mod Rom, og angreb og slog Romerne ved Floden Allia. I den største Forvirring flygtede Romerne, nogle til Veji, andre til Capitolium; ikkun de gamle Raadsherrer besluttede, ei at forlade Byen, og oppebiede roligen Gallernes Ankomst. De barbariske Galler viste ingen Ærbødighed for Alderdommen, nedsablede Raadsherrerne og opbrændte Byen. Endnu var Fæstningen Capitolium tilbage for dem at erobre; men denne forsvarede sig med megen Tapperhed. Engang vare Gallerne nær ved at tage den ved Overrumpling; ad en smal Sti vare de i Nattens Mørke klavrede op ad Bjerget, hvorpaa Fæstningen laa. Vagterne mærkede det ikke, og ei engang Hundene gjøede; men nogle Gjæs, Juno helligede, støiede, og herved vaagnede Titus Manlius. Han stillede sig først alene mod de fremtrængende Galler, fik siden Hjelp og tilbagedrev Angrebet. Formedelst denne tappre Daad fik han Tilnavnet Capitolinus, men besmittede siden sin Hæder ved at tragte efter Kongeværdigheden og nedstyrtedes af den tarpeiske Klippe. — Capitolium blev vel for den Gang reddet, men nødtes desuagtet til at indgaae en Capitu-

lation, da den manglede Levnetsmidler. Romerne havde forpligtet sig til at udbetale Gallerne en vis Sum i Guld, da Camillus i det samme kom til. Han havde samlet en Hær i Nabobyerne, og, da han af Romerne paa Capitolium var udnævnt til Dictator, ilede han dem til Hjelp, uden at tænke paa den Fornærmelse, der var ham tilføiet af hans Landsmænd. Netop i det Øieblik, man tilveiede Gallerne Guldet, ankom Camillus. Romerne klagede over, at man ei veiede rigtigt; men Brennus tog sit Sværd og lagde det paa Vægtskaalen med de Ord: at den Overvundne maatte finde sig i Alt. Ikke ved Guld, udraabte i det samme Camillus, men med Staal maae vi kjøbe Roms Frihed. Han angreb Gallerne og ødelagde næsten ganske deres Hær (390); derpaa blev Rom igjen opbygget og naaede i kort Tid sin forrige Anseelse. Ligesaa fortjent gjorde Camillus sig ved at bilægge de paany udbrudte borgerlige Stridigheder, og det bestemtes, at een af Consulerne for Fremtiden skulde tages af Patricierne og den anden af Plebeierne. Ligeledes skulde der vælges en Prætor til at bestyre Rettergangen og Domstolene. I en Alder af 80 Aar døde Camillus af en smitsom Syge, beklaget af sit Fødeland, hvis Hæder han havde været.

Roms Krige mod Latiner, Samniter og Tarentiner.

De ældre Romeres Tapperhed var især en Følge af deres Kjærlighed til Fædrenelandet, for hvilket de ei toge i Betænkning at opoffre Alt, selv Livet. Herpaa giver Roms Historie udmærkede Exempler. I en Krig, Rom førte med Latinerne, udmærkede Decius Mus sig ved rasende at styrte ind mellem de fiendtlige Trop-

per, for ved sin Død at tilvende Romerne Seieren. I Forveien havde han ved religiøse Ceremonier overgivet sig selv og, efter Præstens Udsagn, den fiendtlige Hær til Undergang (devoveret sig). I en anden Krig udmærkede hans Søn af samme Navn sig ligesom Faderen. Titus Manlius Torqvatus gav i førstnævnte Krig et udmærket Exempel paa Strenghed ved at lade sin Søn Titus Manlius henrette. Feldtherren havde nemlig forbudet enhver Soldat at forlade sit Geled, da der let kunde opkomme Uorden formedelst den Lighed, der var mellem den romerske og latinske Hær. En Latiner traadte nu frem og udæskede med Haan og Spot over de romerske Soldaters Frygt een af dem til Kamp. Den unge Titus Manlius kunde ei udholde dette, glemte sin Faders Befaling, ilede mod Latineren og nedlagde ham. Han vendte tilbage under de romerske Soldaters Jubel. Kun hans Fader modtog ham med en mørk Mine, og befalede Lictoren at binde og henrette ham. Soldaterne bade for ham, men det hjalp ikke. Feldtherren sagde: Efterdi du hverken agtede Consulens Befaling eller Faderens Myndighed, maa du blive et sørgeligt Exempel paa romersk Krigstugt. Dommen fuldbyrdedes, og Consulen fik herover Tilnavnet den Strenge (imperiosus). En Krig med Samniterne, skjøndt ikke stedse heldig for Rom, endtes med disses Undertvingelse. I denne Krig blev engang en romersk Anfører, Posthumius, indesluttet i en Bjergdal, de caudinske Passer kaldet, af Samniteren Pontius. Denne sendte Bud til sin Fader, en meget agtet Olding, for at spørge, hvad han skulde foretage sig med de indesluttede Romere. Han svarede, at Pontius skulde aldeles frigive dem. Dette forekom Sønnen besynderligt, og

han lod Faderen endnu engang spørge, og dennegang svarede han, at Pontius skulde lade dem alle dræbe. Men den samnitiske Anfører syntes ei om disse Raad, lod Romerne gaae under Aaget og gjøre det Løfte, ei mere at ville tjene imod Samniterne. Den romerske Anfører erklærede imidlertid ved sin Hjemkomst, at Eden, han havde gjort nødtvungen, ei kunde forpligte det romerske Folk, og at man kunde udlevere ham til Fienden. Dette Raad fulgtes; men Pontius vilde ei modtage ham, og betragtede Romerne ligefuldt som Meenedere. — Kort derefter begyndte Krigen med **Tarent**, en mægtig Stad og Stat i Nedre-Italien eller Storgrækenland, hvis Indbyggere havde fornærmet Romerne. Da den brød ud, følte **Tarentinerne**, der ved Rigdom vare hensjunkne i Vellyst og Blødhed, at de ikke vare istand til at modstaae de krigvante **Romere**; de henvendte sig derfor til **Pyrrhus, Konge i Epirus i Grækenland**, om Hjelp. Denne ærgjerrige Fyrste modtog Tilbudet med Glæde, og, skjøndt hans Minister **Cineas** fraraadede ham Toget, gik han alligevel med en stor Hær og nogle Elephanter til **Italien**. Snart kom det til et Slag mellem ham og **Romerne**, hvori han vel seirede ved Hjelp af sine Elephanter, men tillige havde Leilighed til at beundre sine Fienders Tapperhed. Da han efter Slaget gik over Valpladsen og saae Romerne alle ligge døde der, hvor de havde staaet i Geledderne, udbrød han: **Naar jeg var Romernes Konge, vilde jeg være istand til at erobre hele Verden.** Romeren **Fabricius** gav i denne Krig skjønne Exempler paa Uegennyttighed. Han var sendt til Pyrrhus for at handle om Fangernes Udveksling: Kongen gjorde ham meget fordeelagtige Tilbud, hvis han vilde tage hans

Partie; men Romeren blev ubevægelig. Den følgende Dag kom han til Pyrrhus's Telt, og denne tænkte nu at udrette ved Skræk, hvad Løfter ei havde kunnet bevirke. Han opstillede en Elephant bag et Dække og lod dette pludseligt gaae op, hvorpaa den afrettede Elephant med et Brøl udrakte sin Snabel over Fabricius. Men Romeren blev ubevægeligt staaende, og sagde blot: Dit Dyr skrækker mig ligesaa lidet, som Dit Guld rørte mig. — Nogen Tid efter tilbød Pyrrhus's Læge Fabricius, at han vilde forgive Kongen, hvis Romerne vilde belønne ham derfor: istedetfor Svar til Lægen, sendte Fabricius Brevet til Kongen, med Advarsel, at han skulde vogte sig for dem, som omgave ham. Fuld af Beundring udbrød Pyrrhus: Fabricius kan ligesaa lidet afledes fra Dydens og Pligtens Vei, som Solen fra sin Bane. Da han ikke kunde faae Fred med Romerne paa denne Maade, vovede han endnu et Slag, hvori han vel seirede, men kjøbte Seieren saa dyrt, at han udraabte: Vinder jeg endnu et saadant Slag, er det ude med mig. Kort derefter forlod han Italien og gik til Sicilien, hvor man havde forlangt hans Hjelp mod Carthagerne; men, da det tilsidst heller ikke vilde ret lykkes for ham der, vendte han, efter Tarentinernes Forlangende, tilbage til Italien. Ved Benevent tabte han et afgjørende Slag mod Curius Dentatus, hvorved han nødtes til at forlade Italien og overlade Tarent til dens egen Skjebne. Ved denne Stads Erobring kom hele Nedre-Italien under Roms Herredømme (272). Pyrrhus søgte derpaa i Grækenland at faae Erstatning for sine Uheld i Italien; men, da han drog ind i Staden Argos, kastede en Kone ham en Tagsteen i Hovedet, hvoraf han døde.

Den første puniske Krig. Regulus.

Efterat Romerne havde undertvunget Italien, forøgede deres Herskesyge nye Udvidelser. Carthago havde søgt at udbrede sin Magt paa Sicilien, hvilket det mægtige Syracus modsatte sig: denne Stat havde brugt et Folk fra Nedre-Italien, Mamertinerne, som Leietropper. Da disse skulde vende tilbage til Italien, bemægtigede de sig Staden Messana, og plyndrede saavel Carthagernes som Syracusanernes Besiddelser. Disse fordums Fiender forenede sig nu og beleirede Messana, hvorved Mamertinerne bragtes i Forlegenhed og toge deres Tilflugt til Rom. Her vilde man i Begyndelsen ikke hjelpe dem; men, da Romerne frygtede, at Staden ellers skulde blive overgivet til Carthagerne, gave de endeligen efter, og den første puniske Krig udbrød (264). En romersk Krigshær sendtes over til Sicilien, og Messana blev taget i Besiddelse af Romerne. Disse sloge nu Carthagerne og Syracusanerne, hvorpaa de sidste sluttede Fred med Rom, og indgik siden et Forbund med det. Dog indsaae Romerne snart, at de uden Sømagt ei kunde fordrive Carthagerne fra Sicilien, og de stræbte derfor af alle Kræfter at skaffe sig Krigsskibe. En carthagisk Gallei, som var strandet ved Messana, tjente til Model for de romerske Skibsbyggere. I en Hast blev en Flaade af over hundrede Skibe udrustet og udsendt under Consulen Duilius: denne indsaae vel, at han ikke vilde kunne udrette noget mod de søvante Carthager, dersom han ei fandt paa et Middel, som var dem ubekjendt: han gjorde derfor en Indretning ved sine Skibe med Hager, som han huggede fast i Carthagernes Skibe, hvorved Slaget kom til at ligne et Slag til Lands. Heri vare Romerne de-

res Fiender langt overlegne, og paa den Maade vandt Duilius Seier. Til Minde herom opreiste man ham i Rom en Støtte, og tillod ham om Aftenen, naar han gik hjem, at ledsages af Musik og Fakler. En anden Romer, hvis Navn i denne Krig er blevet end mere berømt, er Atilius Regulus: efter flere Søslag paa een Dag banede han sig Vei til Africa og nærmede sig Carthago, hvor alt kom i den yderste Skræk og man tilbød Fred. De Betingelser, Regulus foreskrev, vare imidlertid altfor haarde. Anførte af Spartaneren Xantippus angrebe derfor Carthagerne Regulus, seirede over ham og toge ham fangen. Men kjede af Krigen, besluttede de at sende Gesandter til Rom for at underhandle om Fangernes Udveksling og Fred: med dem sendte de Regulus, for at han ved sin Indflydelse skulde understøtte Gesandterne. Hvis han ei udrettede hvad de ønskede, gjorde han Eed paa at vende tilbage. Da Regulus kom til Rom, og Raadet selv syntes tilbøieligt til Fred, fremstod han og fraraadede dem ved gyldige Grunde baade Freden og Fangernes Udveksling. Alle bade nu Regulus at blive i Rom, men, uagtet han var vis paa, at de meest udsøgte Piinsler ventede ham i Carthago, vilde han dog ikke bryde sin Eed, vendte tilbage og underkastede sig med Standhaftighed Carthagernes strenge Hevn. Endnu en Tidlang fortsattes Krigen; Romerne lede et Nederlag ved Claudius Pulchers Uforsigtighed, men dette erstattedes igjen, da Lutatius Catulus aldeles ødelagde en carthagisk Flaade under Sicilien. Carthago, hvis Finantser vare aldeles udtømmede, blev nødsaget til at slutte Fred paa de Vilkaar, Seierherrerne fandt for godt at foreskrive (241). Carthagerne skulde rømme Sicilien og omliggende Øer,

holde Fred med Kong Hiero i Syracus, udbetale Romerne 2200 Talenter *), og endeligt løskjøbe deres egne Fanger, men frigive de romerske uden Betaling.

Den anden puniske Krig, i hvilken Hannibal spillede Hovedrollen.

Romerne bersvede ei længe efter Carthagerne Sardinien paa en uretfærdig Maade; men disse vilde heller taale dette, end strax indlade sig i en ny Krig, saa meget mere, som deres Leietropper havde gjort en farlig Opstand imod dem. Efterat denne var endt, søgte de at oprette deres lidte Tab ved Erobringer i Spanien. Hamilcar sendtes som Feldtherre derhen, og tog sin ni Aars gamle Søn Hannibal med sig, efterat han først havde ladet ham aflægge en høitidelig Eed, at han stedse vilde være Roms Fiende. Hamilcar og hans Eftermand Hasdrubal gjorde saa stor Fremgang i Spanien, at Romerne begyndte at frygte Carthagerne, og fik dem derfor til at indgaae en Tractat, ifølge hvilken de ei maatte angribe Sagunt eller gaae over Floden Iberus (nu Ebro). Denne Tractat blev holdt, indtil Hannibal, der var besjelet af et uudslukkeligt Had mod Rom, fik Overanførselen i Spanien. Sagunt, Roms Bundsforvandte, blev angreben, og dette ansaaes som et Fredsbrud. Hannibal saae herved sit Ønske opfyldt; med en Hær af øvede Soldater gik han over Pyrenæerne og gjennem Gallien, for at angribe Romerne i deres Hjem, Italien (218). Forgjeves søgte Scipio den Ældre at

*) En Talent er omtent 800 Speciesdaler.

ſtandſe ham i Gallien, forgjeves havde Naturen omgivet Italien med de næſten uoverſtigelige Alper: Hannibal førte ſin Hær over Alperne. Ved Hjelp af Eddike og Ild banede han ſig Vei ned ad de ſteileſte Klipper, og ſaae ſig endeligen ved ſine Ønſkers Maal, paa Italiens ſkjønne Sletter. Den ſamme Scipio, der havde ſøgt at ſtandſe hans Fremgang i Gallien, mødte ham ved Floden Ticinus (Teſſin) med en Hær. Men Hannibals Tapperhed og Klogſkab ſeirede: Conſulen ſelv blev ſaaret og undkom med Nød ved Hjelp af ſin nittenaarige Søn, der ſiden gjorde ſig ſaa berømt i denne Krig. Kort derefter bleve Romerne overvundne ved Trebia, og det følgende Aar ved Søen Thraſymenus; alt kom i den yderſte Forvirring i Rom, og man greb til det i farlige Tilfælde ſædvanlige Middel, at vælge en Dictator. Valget faldt paa Fabius Maximus, der fik Tilnavnet Cunctator (Nøleren), fordi han ſøgte at undgaae et Slag og derimod at trække Krigen i Langdrag; men dette eneſte Middel til at ſvække Hannibal fandt ikke almindeligt Bifald. Dictatorens Magiſter Equitum (Næſtkommanderende) Minucius beſkyldte ham endog for at have forſømt Leiligheden til at ende Krigen, og bragte det ſaa vidt, at man deelte Anførſelen imellem dem. Minucius vovede nu uforſigtigviis et Slag mod Hannibal, og vilde være bleven ganſke overvunden, hvis ikke Fabius var kommen ham til Hjelp. Han erkjendte ſin Feil og overdrog igjen Dictatoren den hele Anførſel. Engang forhen var Hannibal bleven indeſluttet af Fabius i nogle Bjergegne mellem Appeninerne. Kun ved en Liſt reddede han ſig: han ſamlede en Mængde Oxer, bandt Riiskniper ved deres Hoveder og ſtak

Ild i samme. Oxerne styrtede nu mod de aabne Passer af Bjergene, hvor de romerske Poster stode. Disse, som troede, at det var Fienden, forlode deres Plads, for at give Fabius Efterretning. Opmærksomheden vendtes mod Oxerne, og Hannibal slap imidlertid ud ad en anden Vei. Skade var det for Romerne, at de ei altid havde saa kloge Anførere som Fabius. Da nogen Tid efter den ubesindige **Varro** fik Anførselen, indlod han sig i et Slag mod sin Medanførers, den sindige **Paulus Æmilius's**, Raad. Følgen viste, hvor urigtigt han havde handlet: i Slaget ved **Cannæ i Apulien** blev den hele romerske Hær ødelagt, og den bedste af Anførerne, **Paulus Æmilius**, faldt. Herpaa overgav hele **Nedre-Italien** sig til **Hannibal**, som dog ikke marscherede lige mod Rom, men lagde sig i Vinterqvarteer i **Capua**, hvor hans Tropper, som man siger, bleve forkjelede. **Romerne** fik herved Tid til at komme sig af deres Skræk, samlede nye Hære og fordrevе, under den forhen nævnte yngre **Scipio**, **Carthagerne** næsten fra hele Spanien. Ogsaa i Italien vendte Lykken sig: **Hannibal** havde forlangt Tropper fra **Carthago**; hans Fiender der hindrede dem fra at komme i rette Tid, og, da de endeligen kom, under Anførsel af hans Broder **Hasdrubal**, bleve de angrebne og slagne, førend de kunde forene sig med **Hannibal**. **Romerne** vare grusomme nok til at hugge Hovedet af **Hasdrubal** og vise hans Broder det. Rørt herover udbrød denne: **Nu erkjender jeg Carthagos Skjebne!** — Efterat **Scipio** havde lykkeligt tilendebragt Krigen i **Spanien**, kom han tilbage og gjorde det Forslag, at man, for at fordrive Hannibal fra **Italien**, skulde føre Krigen over

til Afrika. Skjøndt han i Begyndelsen fandt megen Modsigelse, udførte han dog omsider sin Plan. Han landede i Afrika, forenede sig der med den numidiske Konge Masinissa, og nærmede sig Carthago selv, efter at have slaaet en Hær, man havde sendt imod ham. Carthago saae sig nu i samme sørgelige Forfatning, som Rom for kort Tid siden havde været i. Der var intet andet Middel tilbage, end at kalde Hannibal hjem. Han maatte give efter for Nødvendigheden, og, efter 14 Aars Ophold i Italien, vende tilbage uden at see sit Ønske, Roms Ydmygelse, opfyldt. Snart samlede han en ny Hær, hvormed han bød den unge, modige Scipio Spidsen. Førend Slaget begyndte, vilde han dog søge at overtale Romeren til Fred, ved at forestille ham Lykkens Ubestandighed; men Scipio vilde lade det komme an paa et Slag. Dette leveredes ogsaa ved Staden Zama i Afrika, og, uagtet Hannibal gjorde alt, hvad man kan vente sig af en stor Anfører, maatte han dog vige. Hele hans Hær blev adsplittet og ødelagt, og han indsaae selv, at der intet andet Middel var tilbage end at slutte Fred paa hvilkesomhelst Vilkaar. **Publius Cornelius Scipio**, der af sin Seier over Hannibal fik Tilnavnet **Africanus**, foreskrev Freden, efter hvilken **Carthago** skulde udbetale 10,000 Talenter, udlevere alle sine Skibe paa ti nær, opgive Erobringerne i Spanien og blot beholde sit District i Afrika, og holde Fred med den numidiske Konge **Masinissa**, der var Roms Forbundne (201). Derefter søgte Hannibal at gavne sine Landsmænd i Freden. Carthago hævede sig snart igjen

ved sin Handel; Rom begyndte paany at frygte, og ønskede derfor at faae Hannibal af Veien. Gesandter kom til Carthago for at fordre hans Udlevering; men han undkom i Tide og tog sin Tilflugt til den syriske Konge **Antiochus den Store**, som han ophidsede til Krig mod Rom. Denne Fiende kunde ogsaa virkeligt være bleven Romerne farlig, hvis han havde fulgt **Hannibals** Raad og ført Krigen igjen over til Italien; men efter **Ætolernes** Foreſtillinger rykkede Antiochus ind i Grækenland, hvor han fandt liden Understøttelse, og blev slagen af Romerne, der førte Krigen over til **Asien**. Her blev Antiochus overvunden ved Staden **Magnesia** af **Lucius Scipio**, en Broder til **Publius**. Blandt de haarde Fredsbetingelser, han maatte indgaae, var ogsaa den, at Hannibal skulde udleveres til sine Fiender. Dette havde denne forekommet ved en tidlig Flugt til den **bithyniske** Konge **Prusias**. Men ikke engang der undte Romerne ham et Tilflugtssted. De gjorde Foreſtillinger til Prusias angaaende Hannibals **Udlevering**, og hiin samtykkede af Frygt i deres Forlangende. For ikke at falde levende i Romernes Hænder, dræbte Hannibal sig ved Gift, som han stedse bar hos sig (183). Han døde samme Aar, som hans Overvinder **Scipio**, der, i frivillig Landsforviisning fra Rom, opholdt sig paa sit Landgods i Nedre-Italien. Han var nemlig bleven anklaget for at have beriget sig ved det Bytte, der var gjort i Asien i Krigen mod Antiochus. Han mødte for Retten, men istedetfor at forsvare sig, tiltalte han Folket saaledes: **Det er denne Dag, paa hvilken jeg overvandt Roms farligste**

Fiende ved Zama. Lader os gaae til Capitolium og takke Jupiter! Vel ſtandſede Klagen, men Scipio forlod Rom og vilde ikke engang begraves der.

Carthago ødelægges.

Uagtet den ſidſte uheldige Krig tiltog Carthagos Velſtand og Magt dog ſnart igjen ved dens udbredte Handel. Der fandtes derfor Nogle i Rom, ſom af denne Grund anſaae det nødvendigt for Roms Sikkerhed at tilintetgjøre hiin Stat. For dem var **Marcus Porcius Cato den Ældre** Hovedmanden. Han troede ſig fornærmet under ſit Ophold i Carthago og ſagde derfor beſtandigt i det romerſke Raad: **Carthago bør ødelægges.** Hvorvel han i Scipio Naſica fandt en ivrig Modſtander, fik hans Mening dog Overhaand ſom meeſt overeensſtemmende med Romerfolkets Krigslyſt. Paaſkud til Fiendtligheder fandtes let, da Carthago ideligt blev drillet af Maſinisſa. Romerne affendte Geſandter til Afrika for at afgjøre Sagen, og disſe forlangte, at Carthagerne ſkulde udlevere deres Vaaben: alle Foreſtillinger mod denne uretfærdige Fordring vare forgjeves, og Carthago gav efter. Men neppe var denne Fordring tilſtaaet, før man fremkom med en anden langt ubilligere. Rom bød, at Carthagerne ſkulde nedrive deres Stad og flytte den længere ind i Landet. Herved vilde al deres Handel af ſig ſelv ophøre, og Carthago maatte falde. Men dette Forſlag opvakte en ſaadan Forbittrelſe, at Carthagerne beſluttede at forſvare ſig til det Yderſte. Enhver, ſom kun var iſtand dertil, greb til Vaaben. Fruentimmerne bidroge deres til Stadens Forſvar ſaavel:

som Mændene, og Romerne fandt en Modstand, de ei kunde formode i en Stad, de havde gjort vaabenløs. Længe beleirede Romerne den forgjeves; omsider fik Scipio Africanus den Yngre, eller Scipio Æmilianus Anførselen over Hæren. Han gjenoprettede Krigstugten, der var begyndt at forfalde blandt Romerne, og erobrede tilsidst Staden, hvorvel Indbyggerne endnu forsvarede sig med Haardnakkenhed i Gaderne. Det romerske Raad gav Befaling til at sløife Carthago, et Bud, som den menneskekjærlige Scipio med Taarer i Øinene adlød (146). Rom havde saaledes tilintetgjort sin meest haardnakkede Fiende. Samme Aar erobrede Consulen Mummius Korinth, og Grækenland gjordes til en romersk Provinds under Navn af Achaia, hvorved Romerne bleve nærmere bekjendte med dette Lands Kunster og Videnskaber, hvilke de efterhaanden tilegnede sig. Fra denne Tid forfaldt Romerne, som ved deres Erobringer vare komne i Besiddelse af store Skatte, stedse mere til Overdaadighed og Vellyst, og for at erholde Midlerne til disses Tilfredsstillelse tillode de sig alleslags Uretfærdigheder. Bestikkelser bleve almindelige, Krigstugten aftog og selv deres forhen saa tappre Hære lode sig ofte slaae af Fienderne. Dette var især Tilfældet i Spanien, hvor Lusitaneren Viriathus og Staden Numantia længe modstod Roms Hære. Den første befriede Rom sig fra ved et Snigmord: ved Numantia bleve Romerne flere Gange slagne, indtil endeligt Carthagos Erobrer, Scipio, indtog den. Dog vandt han ikke stort derved; thi, da Indbyggerne mærkede, det var umuligt at modstaae længere, stak de Ild paa Staden og opbrændte den tilligemed sig selv.

Borgerkrigenes Begyndelse. Caius Marius og Sulla.

Da Romerne ikke længere havde fremmede Fiender at bekjæmpe, som vare dem farlige, vendte de deres Vaaben mod sig selv. De Fornemme (Adelen) i Rom tilreve sig Statens Eiendomme, og den lavere Folkeklasse levede i den yderste Nød. Denne søgte begge Gracherne at afhjælpe ved Forslag om Landgodsernes Deling; men de bleve Offere for deres Forsøg. Dette var ubetydeligt imod de Ulykker, den ærgjerrige, skjøndt tappre, Marius siden bragte over Rom. Denne Mand af ringe Herkomst havde en vild, krigersk Charakteer. Han endte to for Rom meget farlige Krige; den jugurthinske og Cimbrerkrigen. Den første havde sit Navn af Jugurtha, Konge i Numidien. Micipsa, Masinissas Søn, havde efterladt sit Rige til sine egne to Sønner og til sin Brodersøn Jugurtha: denne ryddede snart hine af Veien, og kom herover i Krig med Rom, som havde paataget sig at beskytte Micipsas Sønner; men ved Bestikkelser udvirkede han Fred. Dog blev han kort derpaa kaldet til Rom, hvor man vilde undersøge Sagen, og her havde han den Dristighed at myrde en af sine Slægtninge, som opholdt sig der. Af Frygt for Romernes Hevn forlod han Byen og udraabte, i det han gik bort: **Der ligger en Stad, som er tilfals, naar den blot kan finde en Kjøber.** Krigen begyndte paany, og flere romerske Feldtherrer lode sig bestikke, indtil endeligt den retskafne Metellus overvandt Jugurtha flere Gange. Han vilde rimeligt og have endt Krigen, hvis ikke hans Legat (Næstkommanderende) Marius havde viist den

største Utaknemmelighed mod sin Velgjører, og beskyldt ham for at udtrække Krigen i det Øiemed at beholde Anførselen desto længere. Dette virkede: Metellus kaldtes tilbage, og Marius kom i hans Sted. Han bragte Jugurtha snart saaledes i Knibe, at han maatte flygte til sin Svigerfader Bocchus, Konge i Mauritanien, og Romerne begyndte nu Underhandlinger med denne om Jugurthas Udlevering. Qvæstoren (Hærens Kasserer) Sulla blev udsendt for at modtage ham, og udførte sit Foretagende lykkeligt, skjøndt han kom i den yderste Fare paa Veien (106). Herved lagdes den første Grund til det store Had, der siden bestandigt fandt Sted mellem Marius og Sulla, da den sidste tilskrev sig Æren for at have endt Krigen. Medens Romerne endnu førte Krigen i Afrika, truedes de med endnu farligere Angreb fra en anden Side. Frygtelige Folkesværme fra Norden havde naaet Roms Grændser. Disse Folk vare Cimbrer og Teutoner, som først vare udvandrede fra Jylland og Holsteen. En romersk Anfører i det nuværende Østerrigske, Papirius Carbo, blev ganske slagen af dem. Ikke bedre gik det fire andre romerske Hære, der sendtes imod dem. Deres barbariske Udseende og frygtelige Hylen, i det de angrebe, bidrog ikke lidet til deres Seier. Man vidste i Rom intet andet Middel end at stille Marius imod dem. Fire Aar efter hverandre valgtes han til Consul, da Cimbrerne imidlertid havde gjort et Tog mod Spanien. I denne Tid saae han sig istand til at udruste betydelige Hære, og ventede nu Fiendernes Tilbagekomst; de kom ogsaa og deelte sig i to Sværme: Teutonerne bleve staaende i Gallien, og Cimbrerne gik over de nordlige Alper ind i Italien. Marius rykkede med sin Hær

ind i Gallien, men vilde ikke vove noget Slag, førend han havde vænnet Romerne til Fiendens barske Udseende. Teutonerne troede det var af Frygt, han afholdt sig fra Slag, droge forbi Romerne, og spurgte dem om de vilde have Bud til deres Koner. Men snart maatte de bøde for deres Overmod. Marius fulgte Teutonerne og havde opslaaet sin Leir paa et Sted, hvor intet Vand var; Fienden derimod stod paa et Sted, hvor der var Overflødighed heraf. Af denne Omstændighed benyttede Marius sig. **Ville I have Vand**, sagde han til sine Soldater, **maae I slaae Fienden.** Romerne angrebe nu og anrettede et skrækkeligt Nederlag paa Fienden ved Staden **Aquæ Sextiæ** (nu Aix i Frankerig). 200,000 Teutoner faldt, 80,000 gjordes til Fange, og, da Slaget var endt, kunde de tørstige Romere ikke faae andet Vand, end blandet med Blod (102). Derpaa rykkede Marius mod Cimbrerne, der paa deres Skjolde vare gledne ned over Alperne og stode i Italien. Catulus, der var sendt imod dem, vilde ikke vove noget Slag, før Marius havde forenet sig med ham. Da dette var skeet, sendte Cimbrerne Bud til Feldtherren og forlangte Land for dem og deres Brødre. Marius svarede: **Eders Brødre have faaet saameget Land, de behøve, og jeg skal see at skaffe Eder det samme.** Det kom derpaa til et Slag paa en af de hedeste Sommerdage. Marius havde stillet sin Hær saaledes, at Cimbrerne havde Solen lige i Ansigtet. Disse vare desuden lænkede til hverandre for ei at kunne flygte. I Begyndelsen fægtede de med Held: Marius blev endog selv bragt til at vige, men Heden gjorde, at de tilsidst bleve udmattede og lede et frygteligt Nederlag. De vendte nu

tilbage til deres Leir, hvor deres Qvinder og Børn sadde paa Vogne, istemte et græsseligt Brøl og begyndte at nedsable hverandre indbyrdes, for ei at falde i Romernes Hænder: 140,000 Cimbrer berettes at være faldne, og 60,000 fangne i dette Slag (101). Saaledes endtes denne farlige Krig, som truede Rom med Undergang; Marius blev kaldet Roms tredie Stifter, og holdt en prægtig Triumph*) efter de vundne Seire. Men endnu var hans umættelige Ærgjerrighed ikke tilfredsstillet. Ved Bestikkelser blev han paany Consul. I den kort derpaa følgende **Bundsforvandtekrig**, som adskillige italienske Folkefærd førte mod Rom, for at faae romersk Borgerret, udmærkede Sulla sig saameget, at man udnævnte ham til Anfører mod **Mithridates**, Konge af **Pontus**, en meget farlig og virksom Fiende af Rom. Marius, der selv ønskede Commandoen i denne Krig, udvirkede ved Ænker, at den blev Sulla fratagen og overgiven til ham. Sulla stod dengang allerede med sin Hær færdig til at gaae over til **Grækenland**; men, da han hørte, hvad der var foregaaet i Rom, ilede han til Staden, truede med at stikke den i Brand, hvis man gjorde Modstand, og betvang sine Fiender.

*) Triumphen eller Seiersindtoget i Rom tilstodes udmærkede Feldtherrer efter vigtige Seire. Høitidelighederne varede i tre Dage. Seierherren kjørte paa en prægtig Vogn med Laurbærgrene i Hænderne. De fornemste Fanger tilligemed det gjorte Bytte gik foran Seiersvognen; de fornemmere Officierer rede ved Feldtherrens Side; Consulerne og Raadsherrerne gik tilfods bag efter. Den seirende Hær, prydet med Laurbærgrene, sluttede Toget, som gik til Capitolium. Gaderne vare bestrøede med Blomster, og Alterne duftede af Røgelse. Musik og Sang ledsagede Toget, og store Offringer foretoges.

Marius og nogle Flere bleve erklærede fredløse og maatte flygte. Paa denne Flugt kom Marius i megen Fare. Da han havde skjult sig i Moradserne ved Minturnæ, blev han opdaget, og en gallisk Soldat udsendtes for at dræbe ham. Marius betragtede denne med den barske Mine, hvormed han saa ofte havde skræmmet Roms Fiender, og sagde: Tør du vel lægge Haand paa Caius Marius? Soldaten blev forskrækket, kunde ikke udføre sit Ærinde, og Marius undkom til Africa, hvor han en Tidlang vankede omkring i Egnen af det forrige Carthago. Sulla havde imidlertid gjort adskillige Indretninger i Rom og udnævnt to Consuler, hvoraf den ene, Cinna, var hans dødelige Fiende, men havde gjort Eed paa, ei at foretage sig noget til hans Skade. Derpaa gik Sulla til sin Bestemmelse, for at sætte Mithridats Erobringer Grændser. Aldrig saasnart var Sulla borte, før Cinna opvakte Uroligheder; den anden Consul fik ham vel fordreven fra Rom, men han samlede snart en Hær i Nedre-Italien, forenede sig med den tilbagevendte Marius og marscherede mod Rom, som ogsaa faldt i hans Hænder. Her begyndte en afskyelig Forfølgelse mod alle Sullas Venner: hvo af disse der ikke flygtede, myrdedes, og man afsendte derpaa en Hær mod Sulla, hvis Feldherreværdighed man ikke erkjendte. Denne havde imidlertid ført Krigen med overordentlig Lykke: Athenen var indtaget, og den fiendtlige General Archelaus slagen i to Hovedtræfninger. Mithridates maatte tilsidst slutte en Fred, hvori han opgav alle sine Erobringer, udleverede en stor Deel Skibe og betalte en betydelig Sum Penge. Foruden denne Lykke havde Sulla endnu en anden, at den romerske Hær, der var sendt imod ham, gik over

til ham, og han saaledes med en betydelig Magt og med seierrige Tropper kunde vende tilbage til Italien, for at bekjæmpe sine Fiender der. Hans Hovedfiender vare allerede borte: Cinna var dræbt af sine tøilesløse Soldater; Marius, der ved Vold havde tiltaget sig det syvende Consulat, var død under de bittreste Samvittighedsnag; og ingen af de øvrige Anførere for Partiet kunde sættes i Ligning med Sulla. Han vandt een Seier efter den anden, ligesaameget ved List, som ved Magt; hvorfor ogsaa Carbo, en af hans Fiender, sagde, at man i Strid med ham havde at bestille baade med en Ræv og en Løve, og at Ræven gjorde ofte mere Skade end Løven. Sullas farligste Fiende var Samniteren Telesinus, hvem han endeligt overvandt i et stort men blodigt Slag udenfor Roms Mure. Derpaa holdt han sit Indtog i Rom og begyndte et græsseligt Blodbad; imedens han selv holdt en Tale i Bellonas Tempel, lod han henrette en stor Mængde Borgere udenfor. Raadet studsede ved de Ulykkeliges Jammerskrig, men Tyrannen sagde ganske koldt: Det er blot nogle Misdædere, jeg har befalet at henrette. Da en Raadsherre siden spurgte ham, hvem han havde i Sinde at spare, sagde han: Det veed jeg ikke. Nu, sagde den anden med Heftighed, siig os i det mindste, hvem Du har i Sinde at henrette. Det skal jeg, svarede han, og gik derpaa hen og forfattede Lister over dem, han havde dømt fra Livet. Disse bleve kaldte Proscriptionslister, og flere Tusinde bleve paa denne Maade Offere for Døden, mange af ingen anden Aarsag, end fordi de vare rige. Sulla lod sig udnævne til stedsevarende Dictator, og gjorde adskillige nyttige Indretninger. Imod al Formodning nedlagde

han kort derpaa Regjeringen, afskedigede sin sædvanlige Vagt og gik som privat Mand omkring paa Torvet blandt de øvrige Folk. Et ungt Menneske løb nu efter ham og udstødte Skjeldsord imod ham. Sulla hørte ganske koldsindigt derpaa, men, da han kom til sit Huus, vendte han sig om og sagde: Unge Menneske! Du kan ved din Opførsel udrette, at ingen for Fremtiden nedlægger Dictaturet. Nogen Tid efter døde Sulla af Lusesyge (78).

Pompeius og Cæsar.

Cneius Pompeius, en ung Romer, havde saaledes udmærket sig under Sulla, at denne, for hans store Bedrifter, gav ham Tilnavnet Magnus (den store), hvilket han siden stedse beholdt. Da Sertorius, en Tilhænger af Marius, havde opvakt Uroligheder i Spanien, blev Pompeius sendt derhen og tilendebragte Krigen, efterat den tappre Sertorius var bleven dræbt af Perperna, som ønskede Overanførselen. Ved den Seier, Pompeius vandt over Perperna, faldt en Mængde Papirer ham i Hænderne, hvorved han kunde faae en nøiere Kundskab om, hvem der hørte til Modpartiet; men, for at spare Blod, opbrændte han dem alle. — Fra Spanien blev han hjemkaldt for at redde Italien fra den farlige Krig, der var opvakt af Gladiatorer*) og Slaver, under Anførsel af den tappre Thracer Spartacus, der var rømt fra Fægteskolen i

---

*) De romerske Gladiatorer eller Fægtere maatte tjene til Skuespil for Romerne ved at kjæmpe med hverandre; ofte bleve de dræbte. Den vigtigste Fægteskole var i Capua.

Capua. Men endnu før Pompeius's Ankomst havde den rige **Licinius Crassus** næsten endt Krigen ved et stort Slag, hvori Spartacus faldt. Nogle tusinde Slaver vare undkomne; dem mødte Pompeius og erholdt en let Seier. Derpaa udvalgtes han til at rense Middelhavet fra de **isaüriske Sørøvere**. Dette udførte han lykkeligt i 40 Dage, og forøgede derved sin Anseelse saa meget, at man med udvidet Fuldmagt valgte ham til Anfører mod den mægtige og Rom stedse fiendske **Mithridates den Store af Pontus**. Men ogsaa her havde en Anden arbeidet meget for ham. **Den duelige Lucullus** havde i flere Slag overvundet **Kongen af Pontus** saavelsom hans Svigerson, **Tigranes, Konge i Armenien**, fornemmeligen i et afgjørende Slag ved **Tigranocerta**, hvor **11,000 Romere** sloge **300,000 Barbarer**. Lucullus havde gjort sig forhadt af Soldaterne ved sin Strenghed, og de vilde ikke længere tjene under ham, hvorfor han blev tilbagekaldt. Det var ham, som først bragte **Kirsebærtræet** med sig fra Staden **Cerasus** til Europa. **Pompeius** havde sin sædvanlige Lykke: **Mithridates** og **Tigranes** bleve overvundne; den sidste sluttede Fred med **Rom**, og den første flygtede til Landene Nord for det sorte Hav, for paany at samle sig en Hær og dermed at angribe **Rom**. Her gjorde hans Søn **Pharnaces** Opstand imod ham, og **Mithridates** vilde dræbe sig selv ved Gift; men der fortælles, at den ikke virkede paa ham, hvorfor han maatte lade sig stikke ihjel af en Slave. Rom befriedes herved fra sin farligste Fiende. Vel var **Mithridates** en Tyran, men, endog overvunden, vidste han stedse at finde Midler til at modstaae sine Fiender. Han havde en saa overordentlig Hukommelse, at han

skal have talt 22 Sprog og vidst Navnene paa alle Soldaterne i sin uhyre Hær. **Pompeius** gjorde siden adskillige Indretninger i **Asien** og vendte nu tilbage til Rom. — Medens han havde fuldført sit Tog i Asien, var den romerske Stat bleven truet med Undergang ved en Sammensværgelse, hvis Hovedmand var **Catilina**, en fordærvet og nedrigttænkende Romer, der havde forbundet sig med adskillige af sine Lige for at kuldkaste Staten og hæve sig selv og sine Medsammensvorne. Dog lykkedes hans onde Forsæt ham ikke: **den veltalende Consul Cicero** opdagede og tilintetgjorde den hele Sammensværgelse. Ved Hjelp af et Fruentimmer, **Fulvia**, og en vis **Curius**, der stod i nøie Forbindelse med hende, fik han alle de Sammensvornes Foretagender at vide og reddede herved baade sit eget Liv og Staten. Ved en meget skarp Tale, han i Raadet holdt mod **Catilina**, fik han denne til at forlade Staden og begive sig til en af sine Tilhængere, **Manlius**, der havde samlet Tropper i **Etrurien**, for derfra at angribe **Rom**, som tillige paa flere Steder skulde stikkes i Brand af de Tilbageblevne. Disse bleve paagrebne; de søgte nemlig at bringe **Allobrogernes Gesandter** til at tage Partie mod Staten, men disse aabenbarede Sagen for Cicero, som benyttede sig heraf til at komme i Besiddelse af nogle Breve, hvorved han kunde overbevise de Sammensvorne. De bleve nu bragte i Fængsel; og, efterat Raadet var kommet sammen og havde raadslaaet om, hvad der skulde gjøres, lod Consulen Statsforræderne henrette i Fængslet uden nogen Proces. En Krigshær, der sendtes ud imod **Catilina**, overvandt Resten af de Sammensvorne, hvorvel Cati-

lina, der faldt i Slaget, saavelsom hans Medskyldige, fægtede med udmærket Tapperhed (63 og 62).

Kort derpaa kom **Pompeius** tilbage fra sit Tog i Asien, og forenede sig nu med to andre Romere, for desto bedre at naae sine ærgjerrige Hensigter. Disse vare **den rige Crassus og den virksomme, ærgjerrige og kloge Caius Julius Cæsar.** Den sidste søgte især at smigre Folket ligesom **Marius. Sulla** kunde derfor ikke lide ham, og vilde have ladet ham henrette. Da Nogen bad for ham, svarede Sulla: **seer I ikke, at der i den unge Cæsar ligge flere Mariusser skjulte?** Sin Ungdom havde Cæsar tilbragt i Udsvævelser og Vellyst, og derved paadraget sig en stor Gjeld. Ved **Pompeius's** Understøttelse blev han Consul, og efter sit Consulat Statholder i begge **Gallierne.** Her gjorde han de største Erobringer, nogen Romer havde gjort, indtog 800 Stæder og overvandt 300 Folkefærd. Selv **Germanien** og **Britannien** bleve angrebne af ham, men Omstændighederne tillode ham ikke at erobre disse Lande. Hans store Fremgang opvakte Misundelse og Frygt hos **Pompeius.** Enigheden mellem disse to Mænd ophørte aldeles, da **Crassus** var omkommen i Krigen med **Partherne** og Cæsars Datter, som var gift med Pompeius, døde. **Pompeius** blev Ene-Consul i Rom, og fordrede nu, at **Cæsar** skulde nedlægge sit Statholderskab og aftakke sin Hær. **Cæsar** lovede det, hvis **Pompeius** vilde gjøre det samme. Derpaa blev **Cæsar,** som ulydig mod Senatet, erklæret for Statens Fiende. Med den ham sædvanlige Hurtighed rykkede han mod Italiens Grændse, standsede vel ved Floden **Rubico,** men fattede snart **en Beslutning** og udbrød: **Tærningerne ere kastede!**

Han gik over Floden og satte **Rom** og **Pompeius** i største Skræk. Den sidste, der forhen forfængeligen havde sagt, han behøvede blot at stampe i Jorden for at frembringe Legioner, ilede nu i største Skynding fra **Rom** til Nedre-Italien, og derfra til **Grækenland**. **Cæsar** bemægtigede sig først Italien og gik derfra til **Spanien**, hvor **Pompeius** havde store Hære, men uden duelige Anførere. **Cæsar** sagde ved den Leilighed: **Jeg gaaer nu mod Hære uden Anførere og vender tilbage mod en Anfører uden Hær.** Da **Spanien** var undertvunget, gik han til **Grækenland**, hvor Lykken i Begyndelsen ikke var ham saa gunstig som sædvanligt: han led et betydeligt Tab ved **Dyrrhachium**, og maatte trække sig ind i Landet til **Pharsalus** i Thessalien. Men snart gave Fiendernes Uforsigtighed ham Seieren i Hænderne. De fornemme Romere i Pompeius's Hær tvang næsten denne til at levere et nyt Slag, og vare saa visse paa Seieren, at de allerede deelte Embederne i Rom mellem sig. I Begyndelsen af Slaget bad **Cæsar** sine Soldater, at de skulde hugge de fiendtlige Ryttere i Ansigtet; han vidste, at de fleste af dem vare fornemme unge Mænd, der heller vilde saares i Ryggen end i deres smukke Ansigter. Følgerne heraf vare, som han ventede: Fienderne bleve slagne og deres Leir erobret (48). **Pompeius** selv gik ombord paa et Skib og seilede til Ægypten, hvis Konge han havde viist betydelige Tjenester. Men denne svage Mand lod sig forlede til at myrde Pompeius, for at indsmigre sig hos Cæsar, som med Hurtighed forfulgte Pompeius til Ægypten, for at hindre ham i at forstærke sig der. Man viste

Cæsar Pompeius's blodige Hoved, men han vendte sig med Afsky fra det. De Uenigheder, der paa den Tid herskede i Ægypten mellem Ptolemæus og hans Søster Kleopatra, afgjorde Cæsar til den Sidstes Fordeel, da hun ved sine Yndigheder havde indtaget ham. Herover kom han engang i stor Fare, og maatte, for at undgaae sine Fiender, svømme ud til sine Skibe, ved hvilken Leilighed han viste en sjelden Prøve paa Aandsnærværelse. Han havde nogle vigtige Papirer hos sig, som han frygtede for skulde blive vaade. Disse holdt han med den ene Haand over Vandet og svømmede med den anden. Ved hans lange Ophold i Ægypten fik hans Fiender Tid til at samle sig. Først maatte han vende sine Vaaben mod Pharnaces, en Søn af Mithridates, men overvandt denne saa let, at han skrev til Rom: **Jeg kom, jeg saae og vandt** (veni, vidi, vici). Mere Møie havde han med at overvinde Pompeius's Tilhængere i Afrika, blandt hvilke den retskafne og dydige **Cato den Yngre** var. Dog vandt han ogsaa her en afgjørende Seier, og Cato dræbte sig selv i Utica for ei at falde i Cæsars Hænder. Denne skal have sagt, da han hørte Catos Død: **Han misunder mig den Ære at frelse hans Liv: Jeg misunder ham hans Død.** Cæsar gik derpaa til Rom og gjorde sig fortjent ved adskillige nyttige Indretninger, blandt andet ogsaa ved Tidsregningens Forbedring, hvortil han betjente sig af Astronomen Sosigenes. Den sidste og tillige vanskeligste Seier, han vandt, var over Pompeius's Sønner, der havde samlet en Hær i Spanien. Han fægtede her efter sin egen Tilstaaelse for at redde sit Liv. Nu vendte han tilbage til Rom, for at udføre sine øvrige

Planer. Men snart troede Romerne, at han, ei engang tilfreds med at være stedsevarende Dictator, hvortil han var udnævnt, tragtede efter Kongeværdigheden. Forbittret herover forenede en Deel Romere sig for at dræbe ham, blandt andre **Cassius** og **Brutus**. Denne sidste var antaget i Søns Sted af Cæsar, og først efter mange Opmuntringer kunde han bringes til at deeltage i Sammensværgelsen mod Dictatoren. Der fortælles, at en Spaamand skal have raadet Cæsar at vogte sig for den 15de Marts. Da han paa denne Dag gik til Raadhuset, fik han Øie paa Spaamanden og sagde smilende til ham: **Nu er den 15de Marts kommen.** Ja, **kommen**, svarede Spaamanden, **men endnu ikke forbi.** En Anden rakte ham paa Veien et Brev, hvori hele Sammensværgelsen var fortalt, men han fik ikke Tid til at læse det. Efterat han havde sat sig paa sin Plads i Senatet, stødte en af de Sammensvorne, **Casca**, ham en Dolk i Nakken: Cæsar værgede sig i Begyndelsen, men, da han fik Øie paa Brutus, udraabte han: **Ogsaa du min Søn Brutus**; indhyllede sig i sin Kappe og lod sig falde (44). Saaledes døde en af Roms største Mænd, der besad Klogskab, Krigserfarenhed og Veltalenhed i en høi Grad, men hvis Ærgjerrighed ei kjendte nogen Grændse og bragte hans Fædreneland Slaverie og ham selv Døden. Der fortælles, at, da han engang reiste igjennem en Landsby, skal han have yttret, at han vilde heller være den Første der, end den anden i Rom. Ligeledes pleiede han at sige, at hvis Retfærdigheden nogensinde skulde tilsidesættes, maatte det være for Herredømmets Skyld.

Octavian, siden kaldet Augustus.

Cæsars Død gjengav ikke, som man troede, Rom Friheden. Antonius, hans Ven, havde faaet Cassius og Brutus forjagede. Vel syntes den unge Octavian, Cæsars Søsterdattersøn og adopteret af ham, i Begyndelsen at ville tage sig af Raadet og Staten mod Antonius, men, da han, tildeels ved Ciceros Hjelp, var bleven Consul, tog han Maſken af og forbandt sig med Antonius og Lepidus ved et saa kaldet Triumvirat, ifølge hvilket disse tre egenmægtigen tiltoge sig Statens Bestyrelse og proscriberede alle dem, de troede at kunne være deres Hensigter imod. Blandt dem, der bleve Offere for Tyrannernes Herskesyge og Hevngjerrighed, var Cicero, hvem Antonius især var forbittret paa, fordi han havde holdt nogle meget heftige Taler imod ham. Han blev indhentet paa sin Flugt fra Italien, og hans Hoved afhugget og opsat paa Torvet i Rom, hvor han saa ofte forhen havde glimret ved sin Veltalenhed. Efterat have ryddet alle Hindringer af Veien i Rom, vendte Triumvirerne sig mod Brutus og Cassius, der i Asien og Grækenland havde samlet en stor Hær. Der fortælles, at Brutus før sin Overgang til Europa havde et Syn, som sagde, det var hans onde Genius, og at de skulde sees igjen ved Philippi. Det skal ogsaa, efter Sagnet, have viist sig for ham igjen kort før hiint ulykkelige Slag ved Philippi, hvor han, den sidste Romer, faldt. Egentligen leveredes der to Slag: Brutus havde i det første Fordelen paa sin Side paa den Fløi, han anførte; Cassius derimod blev tilbagedreven, og dræbte sig selv, da han troede Alt tabt. Hærene stode nu en kort Tid mod hverandre,

men Brutus blev kjed heraf og indlod sig i et nyt Slag. Han blev overvunden, vilde ikke overleve Roms Frihed og stak sig selv ihjel. Triumvirerne deelte derpaa det romerske Rige mellem sig: men det varede ikke længe, før den svage Lepidus maatte frasige sig al Deel i Regjeringen. De to Andre bleve heller ikke længe enige: Antonius var bleven indtagen af Ægyptens Dronning Kleopatra, og opholdt sig derfor den meste Tid hos hende, uagtet han var gift med Octavians Søster, Octavia. Den vellystige og ubetænksomme Antonius bortskjenkede hele Provindser til Kleopatra og hendes Børn; dette forestillede den listige Octavian for det romerske Folk og brugte det som Paaskud til Krig. Begge samlede store Hære og mødte hverandre ved Actium (31), hvor et Søslag blev holdt, som Octavian vandt, især ved sin Feldtherre Agrippa. Kleopatra var egentligen Skyld i Nederlaget: hun flygtede midt under Slaget, og Antonius fulgte hende. Octavian forfulgte sin Seier til Ægypten, hvor Antonius berøvede sig selv Livet, og Kleopatra, efterat hun forgjeves havde søgt at røre den ærgjerrige Octavian ved sine Yndigheder, lod sig, som nogle troe, stikke ihjel af en Slange. — Octavian vendte som Seierherre tilbage til Rom og lod, som han vilde nedlægge Regjeringen, dog var dette ikke hans Alvor: han vidste meget godt, at Raadet, som bestod af hans Venner, ei vilde tillade det. Man bad ham ei alene at beholde Regjeringen, men tillagde ham endog Hædersnavnet Augustus (den Ærværdige). Derpaa deelte han Provindserne mellem sig og Senatet: selv beholdt han alle dem, der vare udsatte for fiendtlige Angreb, og overlod Senatet alle de rolige. Dette syntes at være Ædel-

modighed, skjøndt det i Grunden kun var List. Kun i hans Provindser holdtes Armeer; han kunde altsaa udrette alt, hvad han vilde, og ingen kunde sige noget derimod. Af Navn lod han ogsaa de gamle republikanske Værdigheder vedblive; men, da han selv uddeelte dem og forenede de vigtigste af dem i sin egen Person, saa var derved ei noget vundet for Friheden, der nu kunde ansees som aldeles tabt. Ogsaa uddøde den republikanske Aand snart aldeles, og Senatet sank ned til et blot Statsraad. Augustus førte adskillige Krige, hvoriblandt den mod Germanerne (Tydskerne) var den vigtigste. Hans Stedsøn Drusus havde havt betydelige Fordele over dette tappre og tarvelige Folk, men de tabtes alle ved et stort Nederlag, som Varus led. Denne Feldtherre havde søgt at indføre romerske Love og Straffe blandt Tydskerne. Deri kunde de ei finde sig, og en Germaner, Herman, lokkede Varus ind i Nordtydsklands Skove, hvor han blev overfalden, hans Hær nedsablet, og han selv styrtede sig i sit Sværd for ei at falde i Fiendens Hænder. Denne Ulykke tog Augustus sig meget nær; han skal endog have løbet Hovedet imod Væggen og udraabt: **Varus, giv mig mine Legioner igjen!** Jøvrigt regjerede Augustus baade med Klogskab og Mildhed og yndede især Lærde, hvoraf der levede mange under hans Regjering, der ansees for den romerske Videnskabeligheds gyldne Alder. Hans Ven Mæcenas var en stor Befordrer af Videnskaberne, og levede meget fortroligt med Digterne Horats og Virgil. Ovidius levede ogsaa under Augustus, men paadrog sig hans Vrede og blev forviist til det sorte Hav (Pontus). Titus Livius, der har skrevet en vidtløftig romersk Historie, levede paa samme

Tid. Augustus døde i Nola i Campanien (Aar 14 efter Chr. Fødsel), og skal paa sit Yderste have spurgt de Omkringstaaende, om han ikke havde spillet sin Rolle godt. Under ham blev Christus født, hvis velgjørende Religion nu er den herskende næsten over hele Europa.

De første Keisere efter Augustus vare grusomme Tyranner.

Tiberius, en Stedsøn af Augustus, besteeg Thronen ved hans Død. Han lod i Begyndelsen, som han ei vilde modtage Keiserværdigheden; men dette var blot Forstillelse. Hans hele Regjering var en Kjede af Grusomheder: enhver Mand af Fortjeneste frygtede han for og søgte at rydde af Veien. Blandt dem, der især vakte hans Mistro, var den tappre Germanicus, der havde gjort sig berømt ved lykkelige Krige mod Tydskerne og ved at dæmpe et Oprør, der var opvakt mod Tiberius. Dette kunde dog ikke beskytte ham mod Tyrannens Mistanke. Han blev kaldet fra Hæren, for, som det heed, at belønnes; men Tiberius sendte ham til Asien, hvor han kort derpaa døde, rimeligviis af Gift, der efter Keiserens Befaling var ham givet. Til Medhjelper i sine Grusomheder brugte Keiseren Sejanus, hvem han dog selv siden lod henrette. Sin sidste Regjeringstid opholdt han sig meest paa Øen Caprea ved Campanien, hvor han beskjeftigede sig med Vellyster og Grusomheder. Han havde udvalgt til sin Efterfølger Cajus Caligula, en Søn af Germanicus. Da Keiseren engang faldt i en heftig Besvimelse, og man troede ham død, udnævntes Cajus til Keiser; men imidlertid

vaagnede Tiberius op igjen, og alle bleve yderst forskrækkede, da de vel vidste, at han vilde hevne sig. Af denne Forlegenhed reddedes de ved Macro, Oberst for Livvagten. Denne gik ind til Keiseren, lod som han vilde lægge tilrette om ham, og qvalte ham mellem Dynerne. Rom vandt desuagtet ikke stort ved Byttet. Caligula regjerede som en Rasende. Blandt andre Beviser paa hans Galskab anføres, at han gjorde sin Hest til Consul. Han yttrede ogsaa det Ønske, at det hele romerske Folks Hoveder maatte sidde paa een Hals, for at han med eet Hug kunde tilintetgjøre det. Ved hans Mord kom den svage Claudius paa Thronen. Slette Mennesker benyttede sig af hans Svaghed for at faae deres Villie frem, og forledede ham til Grusomhed. Hans Gemalinde Messalina og efter hendes Død Agrippina styrede ham ganske. Den førstes Udsvævelser gik saavidt, at hun i Keiserens Fraværelse ægtede Silius, en meget smuk Romer. Da Keiseren kom tilbage, lod han Messalina henrette efter sine Venners Tilskyndelse; men han var saa glemsom, at han kort efter, da han gik tilbords, lod spørge, hvorfor Messalina var fraværende. Hans følgende Gemalinde, Agrippina, var ikke bedre, og for at hæve sin Søn af første Ægteskab, Domitius Nero, desto hurtigere paa Thronen, lod hun sin Gemal forgive. — Under Claudius begyndte Romernes Erobringer i Britannien.

Agrippina havde vel ved Claudius's Død den Glæde at see sin Søn Nero regjere; men det blev baade hendes og det hele romerske Folks Ulykke. Vel regjerede han i de første Aar meget godt, og udbrød endog engang, da han skulde underskrive en Dødsdom: Gid jeg ikke kunde skrive; men han forandrede snart sin

Adfærd. Hans Moder var ham til Besvær: han ønskede derfor at faae hende ryddet af Veien, dog uden at det skulde synes, som om han havde Deel deri. Han lod derfor bygge et Skib, som var saaledes indrettet, at det skulde skilles ad, naar det kom i Søen. Paa dette gik hans Moder ombord, men undkom lykkeligt dengang, hvorover han blev saa opbragt, at han sendte sine Drabanter ud og lod hende dræbe. Samme Skjebne havde og Philosophen Seneca, en berømt Skribent, der havde været hans Lærer. Seneca fik dog i det mindste Tilladelse til at vælge, hvilken Død han ønskede. Han valgte at bløde ihjel, og lod slaae Hul paa sine Aarer, men Blodet vilde formedelst hans Alder ikke flyde; man bragte ham derfor i et varmt Bad, hvor han døde. Man beskylder ogsaa Nero for at have ladet stikke Ild paa Rom, for at gjøre sig et Begreb om Trojas Brand. Skylden blev kastet paa de Christne, som allerede dengang havde udbredet sig meget i det romerske Rige og nu bleve haardt forfulgte. Nero havde den latterlige Grille, at ville ansees for en stor Sanger; han lod sig høre offentligt i Rom og Grækenland, for at indhøste det Bifald, man var nødt til at give den tyranniske Keiser. Tilsidst udbrød paa flere Steder Opstand imod ham, selv i Rom, og Raadet erklærede ham for Fædrenelandets Fiende. Han flygtede ud af Rom, for ei at falde i sine Fienders Hænder; men det varede ikke længe, før man opdagede ham, og han maatte gribe til det Middel, at dræbe sig selv. Han døde (68) med de Ord: **Hvilken Kunstner** (Sanger) **taber ei Verden i mig!**

Vespasian, Titus, Trajan ꝛc.

Efter Nero regjerede i kort Tid 3 Keisere efter hverandre, som alle myrdedes, hvorpaa Hæren i Palæstina udraabte **Vespasian** til Keiser, og han blev snart erkjendt over hele Riget. Hans Forgjænger **Vitellius** blev paa det græsseligste mishandlet af den romerske Pøbel, slæbt ved en Krog langs Gaderne, og tilsidst kastet i **Tiberen**. Krigen i **Jødeland** overlod **Vespasian** til sin Søn **Titus**, der endelig erobrede **Jerusalem**, ved hvilken Leilighed det prægtige Tempel opbrændtes, skjønt mod hans Villie, da han endog havde givet udtrykkelig Befaling til at skaane det (70). Indbyggerne i Staden havde lidt skrækkeligt, og Hungersnøden var steget til det yderste. Næsten een Million Jøder vare omkomne, og ligesaa mange solgtes som Slaver. — Vespasians Regjering var baade god og lykkelig. Under ham blev næsten hele **Britannien** erobret af den romerske Feldtherre **Julius Agricola**. Det eneste, man dadler Vespasian for, er overdreven Sparsomhed, der maaskee alligevel var nødvendig formedelst de foregaaende Keiseres Ødselhed. Han pleiede at sige, at en Keiser burde døe staaende, og opfyldte selv dette sit Udsagn. Hans ædle Søn **Titus** fulgte ham paa Thronen og forskaffede sig det hæderfulde Navn: **Menneskeslægtens Lyst og Glæde**. Naar en Dag forløb, uden at han havde gjort vel, pleiede han at sige: denne Dag har jeg tabt. Vesuv brød ud under ham, og adskillige Stæder bleve begravede under dens Aske, blandt andre **Herculanum** og **Pompeji**, der igjen i den nyere Tid ere fundne. Hans Død var saa meget sørgeligere for Rom, som det i hans Eftermand og Broder **Domitian**

fik en anden Nero, der blot glædede sig ved Blodsudgydelse. Han kunde ei taale levende Væsener hos sig, og, naar han ei kunde tilfredsstille sin Myrdelyst paa andre Maader, dræbte han Fluer. Ved hans Drab fik den romerske Stat en Række af fortræffelige Regenter. Nervas korte Regjering havde den eneste Feil at være for mild. Trajan, der som Kriger, Regent og Menneske var lige stor, erholdt Tilnavnet den Bedste (optimus), og, naar Romerne vilde ønske sig en fuldkommen Regent, bade de, at han maatte være lykkeligere end Augustus og bedre end Trajanus. Han gjorde store Erobringer fra Parther og Dacer, men forsømte derover ikke sit Riges Bestyrelse. Under ham levede den yngre Plinius, der var Keiserens Ven og stod i venskabelig Brevvexling med ham, ligesom Videnskaberne, skjøndt i Aftagende, endnu havde adskillige andre berømte Dyrkere, som Historieskriverne Tacitus, Svetonius, Plutarch o. a. Trajans Eftermand Hadrian var vel ikke i alle Henseender saa god som Trajan, men kan dog regnes blandt de dueligere Keisere. Antoninus, der for sine elskværdige Egenskaber fik Tilnavnet Pius (den Fromme og Dydige), var god og blid som Titus. Hans Eftermand Marcus Aurelius, der antog sin Formands Navn Antoninus, var ligeledes en fortræffelig Regent. Han bekjendte sig til den stoiske Philosophie, og iagttog den største Strenghed og Retskaffenhed i Opførsel († 180). Beklageligt var det, at hans Søn Commodus aldeles vanslægtede fra ham, og at det romerske Rige efter hans Død blev udsat for alle de Ulykker, som slette Regenter og frygtelige Fiender kunne afstedkomme.

Constantin den Store.

Det romerske Rige svækkedes nu stedse mere ved indvortes Tvist og fremmede barbariske Fienders Anfald; og, om end en enkelt Keiser søgte at opfylde sine Pligter og standse Statens Forfald, kunde han dog intet udrette. Blandt de for Riget gavnlige Keisere var Diocletian, som, for bedre at modstaae de fremtrængende Barbarer, tog adskillige Medregenter. Han nedlagde tilsidst Regjeringen og levede for sin egen Rolighed uden at bekymre sig om Verdens Storhed. Der fortælles, at hans Medkeiser Maximian siden vilde opmuntre ham til igjen at antage Keiserværdigheden, men at han svarede hans Udsendte, at, hvis Maximian saae den Kaal, han selv havde plantet i sin Have i Salona, vilde han ei ønske sig Kronens Glands. En af Keiserne i det romerske Rige paa denne Tid var Constantius Chlorus, der gjorde sig almindeligen yndet ved sin Mildhed. Dette bidrog til, at hans Søn Constantin, ved Faderens Død, udnævntes til Keiser i Gallien, Britannien og Spanien. I Italien havde Maximian, der forhen havde været Diocletians Medregent, men tilligemed ham havde nedlagt Regjeringen, paany opkastet sig til Keiser med sin Søn Maxentius. Ikke længe kunde disse forliges med hinanden, og Maximian tog sin Tilflugt til Constantin, der var gift med hans Datter. Men, da Maximian i Constantins Fraværelse søgte at bemægtige sig Thronen, lod denne ham henrette. Imidlertid tiltog Misfornøielsen med den tyranniske Maxentius i Italien. Denne Leilighed lod Constantin ei ubenyttet; han angreb og slog ham i forskjellige Slag, Maxentius faldt, og Constantin blev Herre

af Italien og Rom. Nu var der kun to Keisere tilbage over det romerske Rige: **Constantin i Vesten**, og **Licinius i Østen**. Disse to havde hidtil været gode Venner, men Ærgjerrigheden gjorde dem snart til Fiender. To Krige førtes imellem dem: i den første maatte Licinius afstaae en Deel af sit Rige, i den anden mistede han alt, endog Livet. — Foruden disse omtalte Krigsbedrifter, hvorved Constantin kom i Besiddelse af hele det romerske Rige, er han ogsaa mærkværdig, fordi han antog Christendommen. Anledningen hertil fortælles saaledes. Paa et af sine Tog skal Keiseren have seet et brændende Kors paa Himmelen, over hvilket stod skrevet: Ved dette skal du vinde! Constantin lod derpaa sætte et Kors i alle sine Faner, og seirede over sine Fiender. Rimeligt er det, at Klogskab bevægede Constantin til at antage Christendommen, for derved at vinde de mange Christne, der fandtes i det romerske Rige. Den christelige Religion forbedrede imidlertid ikke hans Opførsel, og han gjorde sig efter dens Antagelse skyldig i Grusomheder, endog i sin egen Familie. Han flyttede Residentsen fra Rom til **Byzanz** (330), der efter ham blev kaldet **Constantinopel**. Under ham indtraf de saakaldte arianske Stridigheder om Christi Guddom; disse søgte han at bilægge ved en Kirkeforsamling i **Nicæa**, hvilket dog ikke lykkedes ham. Før sin Død (337) deelte han Riget mellem sine tre Sønner, der kom i indbyrdes Krige med hverandre. **Constantius**, een af dem, samlede igjen alle Faderens Lande, men besad hverken Klogskab eller Duelighed til Regjeringen, og Riget forfaldt mere og mere. Vel fik det i Constantius's Efterfølger **Julian**, der formedelst sit Frafald fra Christendommen blev kaldet **Apostata**, en duelig og

tapper Regent; men han regjerede kun kort og faldt i en Krig med Persien.

Det romerske Riges Deling og Undergang.

Theodosius den Store, en af Constantins Efterfølgere, gjorde sig fortjent af sit Rige ved tappert at forsvare det mod Barbarers Indfald, men begik ogsaa store Grusomheder, og lod sig af Iver for den katholske Lære forlede til Intolerantse eller Forfølgelse mod anderledes Tænkende. En af de Handlinger, der meest lægges ham til Last, var, at han lod en stor Deel af Indbyggerne i Thessalonika henrette for et paa en af hans Officierer begaaet Mord, hvis Gjerningsmand han ei kunde opdage. Da nemlig festlige Skuespil vare anstillede i Staden, lod han pludseligt Krigsfolk rykke frem og nedsable, uden Hensyn til Alder og Brøde, dem, som vare tilstede. Herfor maatte han dog gjøre Afbigt, da Biskop Ambrosius af Mailand stillede sig i Kirkedøren, og ikke vilde tillade Keiseren at komme ind, før han havde afsonet Mordet. Ved sin Død (395) deelte Theodosius det romerske Rige mellem sine to unge Sønner: Arkadius, den ældre, som fik den østlige Deel, Constantinopel til Hovedstad og den onde Rufinus til Formynder, og Honorius, den yngre, som fik den vestlige Deel, Rom til Hovedstad og den tappre Vandaler Stilico til Formynder. Under Honorius's Regjering gjorde de frygtelige Vestgother, anførte af Alarik, Indfald i Italien. Gotherne*), som man mener kom

*) Disse saavelsom flere barbariske (nordiske, tydske og asiatiske) Folks Omvandringer og Indfald i det romerske Rige har man kaldet den store Folkevandring.

fra Norden, havde en Tidlang boet ved det sorte Hav og derfra gjort adskillige ødelæggende Indfald i det romerske Rige. Af en asiatisk Nation, Hunnerne, der med et rædsomt Udseende forbandt en barbarisk Tapperhed, vare Vestgotherne blevne nødte til at trække sig mod Vesten, hvor Keiser Valens havde tilstaaet dem Boliger i Thracien. — Stilico slog vel Alarik; men, da han blev dræbt efter den svage Honorius's Befaling, kunde intet mere modstaae Vestgotherne, som indtoge og plyndrede Rom. Alarik døde dog kort derpaa, og hans Efterfølger Astolph forlod Italien og oprettede et Rige i det sydlige Gallien; derfra droge Vestgotherne ind i Spanien, som de ganske erobrede fra Sveverne, et germanisk Folkefærd, som i Forveien var ankommet der. Saaledes tabtes een Provinds efter den anden for det romerske Rige. Under den svage Valentinian den 3die mistedes Britannien og Afrika. Romerne havde tilbagekaldt deres Legioner fra hiint langtbortliggende Land for at bruge dem i Italien. Britterne kunde nu ikke længere forsvare sig mod deres mere krigerske Naboer, Picter og Scoter, søgte først den romerske Statholder i Gallien, Aetius, om Hjelp, og bade, da han afslog dem samme, Anglerne, Sachserne og Jyderne om Understøttelse. Disse, der som Sørøvere flakkede omkring paa Søen, kom til Britannien under Anførsel af Brødrene Hengist og Horsa, og fordreve virkelig Picter og Scoter, men vilde nu ei igjen forlade Landet. Flere og flere Sværme kom til, og endelig forjagede de Britterne, der flygtede, deels til Gallien, deels til Wales, hvor de vedligeholdt deres gamle Skikke og Sprog. Nu opstode i Britannien de syv saakaldte angelsachsiske Riger, der tilsidst bleve forenede under een Konge, Eg-

bert, og kaldte England efter Anglerne. — I Afrika var Statholderen Bonifacius bleven misfornøiet med Keiserinde Placidia og indkaldte et Folk, der fra Norden var vandret ind i Spanien, Vandalerne. Disse fandtes meget villige til at komme, og indtoge under den dristige og grumme Genserik den romerske Deel af Afrika, men udøvede tillige græsselige Voldsomheder. Paa samme Tid vare de før nævnte Hunner ligeledes en Plage for det romerske Rige. Under deres Konge, Attila, erobrede de en stor Deel af Asien og Europa, og trængte frem lige til Gallien; men der bleve de slagne af Statholderen Aetius paa de catalauniske Marker og maatte trække sig tilbage. Dog saae de sig det følgende Aar istand til at angribe Italien, og ved dette Indfald lagdes Grunden til Staden Venedig. Mange flygtede nemlig af Skræk for Hunnerne fra det faste Land til Øerne, hvorhen Barbarerne af Mangel paa Skibe ei kunde følge dem, og opførte endeel Huse, der siden voxte til det mægtige Venedig. Attila døde kort derefter, og hans store Rige blev deelt mellem forskjellige Nationer. — Ved disse mange og krigerske Fienders Angreb var det ikke muligt for det vestlige romerske Rige at vedvare, saa meget mindre som det regjeredes af yderst svage og slette Regenter. Den sidste Keiser var Romulus Augustulus, som blev afsat af Heruleren Odoacer, Anfører for de fremmede Tropper, der stode i romersk Krigstjeneste (476). Saaledes sank det engang saa mægtige Romerrige, der havde behersket de fortrinligste Lande i Europa, samt en betydelig Deel af Asien og Afrika, ved fordærvede Despoters usle Regjering, Fædrenelandskjærlighedens og andre Dyders fuldkomne Forfald, og kraftfulde Barbarers Angreb. Disse

gave nu det romerske Rige, som de deelte imellem sig, et nyt Udseende, og forenede efterhaanden den forefundne Dannelse med deres krigerske og raae Charakteer.

Mærkværdige Mænd og Begivenheder efter det vestlige romerske Riges Undergang.

Frankerne. Chlodevig.

Blandt de Nationer, der i det vestlige romerske Riges Provindser oprettede mægtige Stater, vare de tydske **Franker**, som nedsatte sig i Gallien, især vigtige. En af deres Anførere var **Chlodevig**, der ved Vold og Tapperhed lagde Grunden til et Rige, som har spillet en vigtig Rolle i Verden. Først tilintetgjorde han den Levning, der var tilbage af Roms Herredømme i Gallien, ved at overvinde den romerske Statholder **Syagrius**, og bragte derpaa sine egne Landsmænd, **Frankerne**, under sin Magt ved at vække Uenighed mellem deres øvrige Fyrster. **Alemannerne**, et tydsk Folkefærd, bekrigede og overvandt han i et Slag ved **Zülpich** (496). Som der fortælles, lovede han før Slaget, at, hvis han vandt, vilde han antage Christendommen, hvilket han og gjorde, vel meest bevæget hertil ved sin Gemalinde, en burgundisk Prindsesse. Han angreb og Vestgotherne i Gallien; men disse bleve forsvarede af Østgothernes Konge **Theodorik**, der i Italien havde oprettet et mægtigt Rige, som dog strax efter hans Død forfaldt ved indvortes Stridigheder. Det samme var Tilfældet med Chlodevigs Rige, som ved dennes Død blev deelt mellem hans Sønner (511). De efterfølgende Konger vare som oftest uduelige til Regjeringen, hvorfor edres Ministre, de saa kaldte **majores do-**

mus (Hofmarschaller), efterhaanden tiltoge sig Rigets hele Bestyrelse. — Frankerne og de andre tydske Folk indførte i de Lande, de erobrede, Lehnsvæsenet, som bestod deri, at Fyrsten overlod Landstykker til sine tappreste Krigere, imod at de skulde hjelpe ham i Krigen eller svare en vis Skat. Lehnene, som i Førstningen kun vare paa Livstid, bleve siden arvelige, og de mægtige Lehnsmænd ofte farlige for Fyrsterne.

Justinian den Første.

Det før omtalte østgothiske Rige i Italien blev erobret af Justinian den Første, Keiser i Constantinopel. Vel var han ikke selv tapper, men havde to meget erfarne Feldtherrer, Belisarius og Narses. Den første erobrede det vandaliske Rige i Afrika og fangede den sidste Konge Gelimer. Derpaa blev han sendt til Italien, hvor han med stor Fremgang bekrigede Gotherne, men blev under Krigen tilbagekaldt. I hans Sted sendtes Narses, der fuldførte Italiens Erobring ved en Seier over Gothernes sidste Konge Teias ved Foden af Bjerget Vesuvius (553). Italien blev saaledes en Provinds af det østlige romerske Rige og kaldet Exarchatet. — Justinians Navn er ogsaa blevet berømt ved den under ham udgivne Lovbog, der blev samlet af Trebonian og kaldet **corpus juris Justiniani.** Størstedelen af Italien blev snart igjen fravevet det svage østromerske Rige. Keiserinde Sophia, Justin den 2dens Gemalinde, havde kaldet Narses tilbage fra Italien, med de Udtryk: at han kunde komme hjem for at spinde og væve mellem hendes øvrige Fruentimmer. Dette opbragte Narses, og han lovede, at væve hende et saadant Stykke, at hun ei skulde kunne løse

det. Han holdt Ord og indkaldte Longobarderne, formodentligt et nordiſkt Folkeſlag, der dengang opholdt ſig i Pannonien (Ungarn). Diſſe vare beredvillige nok til at komme, bemægtigede ſig under deres tappre, men barbariſke Anfører, Alboin, en ſtor Deel af Italien, og ſtiftede et Rige, hvis Hovedſtad blev Pavia. Dette ſtod omtrent 200 Aar, indtil den ſidſte Konge Deſiderius blev overvunden af Carl den Store. Endeel af Italien vedblev dog at ſtaae under Keiſeren i Conſtantinopel, og beſtyredes af ſaakaldte Exarcher. Hovedſtaden i dette Exarchat var Ravenna.

Muhamed.

Det østlige romerſke Riges farligſte Fiender vare en Tidlang Perſerne; men endnu farligere bleve nogen Tid efter Araberne, efterat de vare blevne ſamlede under eet Hoved. Forhen beſtod Arabien af flere Stammer, der hver havde ſin Fyrſte, ſom regjerede uafhængigt. Diſſe bleve ſamlede af den berømte Religionsſtifter Muhamed, der hørte til Stammen Koreiſch og blev født i Mekka. Muhameds Fader døde tidligt, hvorfor den unge Muhamed kom i Huſet hos ſin Farbroder Abu Taleb, hvor han lagde ſig efter Handelen. Han gjorde ved denne Leilighed adſkillige Reiſer, lærte at kjende flere Religioner, og fattede endeligt den Beſlutning, ſelv at opkaſte ſig til Religionsſtifter. Ved ſit Giftermaal med en rig Kjøbmandsenke, Radiſcha, ſaae han ſig bedre iſtand til at kunne udføre ſit Forſæt. Han forføiede ſig nogen Tid ud i en Hule i Nærheden af Mekka, hvor han foregav, at Engelen Gabriel havde aabenbaret ſig for ham og befalet ham, at forbedre ſine Landsmænds afgudiſke Religion. Han

begyndte ved sin Tilbagekomst at underviſe sine Venner og sin Familie. Ved sin Veltalenhed og udvortes Skjønhed lykkedes det ham at overtale Mange til at antage hans Lære. Blandt hans første Tilhængere vare hans Kone, hans Fætter Ali og hans Slave Zeid, som derfor fik sin Frihed. Hans Hovedlærdom var: Der er kun een Gud og Muhamed er hans Prophet. Desuden lærte han, at der var et Liv efter dette, hvor de Gode skulde belønnes og de Onde straffes, og at der var en uundgaaelig Skjebne. Han befalede sine Tilhængere flittigen at bede og give Almisser, men forbød Viindrikken. Hertil føiede han mange andre, tildeels besynderlige Sætninger og fortalte blandt andet om en Reise, han havde gjort til Himmelen. Usandsynligheden i denne opvakte hans egne Tilhængere imod ham; mange forlode ham igjen, og hans Fienders og Misunderes Antal i Mekka tog saaledes til, at han maatte flygte til Medina (622). Paa Veien skjulte han sig for sine Fienders Efterstræbelser i en Hule, og fra denne **Muhameds Flugt** (paa Arabisk Hedschra) regne **Muhamedanerne deres Tid.** Det arabiske Aar er et Maaneaar og noget over 11 Dage kortere end vort. I Medina fandt Muhamed snart mange Tilhængere, og begyndte at udbrede sin Religion med Sværdet i Haanden. I Førstningen plyndrede han, som andre af hans Landsmænd, Karavaner, men det varede ei længe, før han angreb Stammefyrsterne i Arabien. Læren, at alle de, som faldt for hans Religion, vare visse paa evig Salighed, gjorde hans Tilhængere næsten uovervindelige. Dog led han engang et betydeligt Nederlag, og man bebreidede ham nu, at han, en Guds Prophet, kunde overvindes; men

han foregav, det var en Straf for nogle af hans Folk begangne Synder, angreb paany og seirede. Tilsidst indtog han Staden Mekka, og bragte hele Arabien under sit Herredømme før sin Død. Der fortælles, at han døde af Gift, han havde faaet, efterat have indtaget Staden Chaibar. En Pige skal have forgiftet en Steg, der blev sat for ham. En af hans Venner, der spiste graadigen, døde strax. Muhamed fattede Mistanke og udspyttede, hvad han allerede havde faaet i Munden, men klagede desuagtet paa sin Dødsseng over, at denne Gift foraarsagede hans Død (632). Man spurgte Pigen, hvorfor hun havde gjort dette, og hendes Svar var: Dersom Muhamed virkeligen var Prophet, vilde han nok vide, at Stegen var forgiftet; var han derimod en Bedrager, gjorde man vel i at rydde ham af Veien. — Muhameds Lære blev samlet af hans Eftermand, Abubeker, i en Bog, kaldet Al-Koran, der er det samme for Muhameds Tilhængere, — hvilke og kaldes Moslemin (Rettroende), — som Bibelen for de Christne. Under hans Efterfølgere i Regjeringen Chaliferne, udbredtes Muhameds Religion (Islam) over en stor Deel af Asien og Afrika, ja endog til Europa. Syrien blev snart fraravet Constantinopels svage Keisere, og Chalifernes Residents flyttet fra Mekka til Damaskus i Syrien. Siden blev den forlagt til den af Araberne byggede Stad Bagdad. Under Chalifen Omar blev Ægypten indtaget ved Feldtherren Amru. Da denne havde erobret Alexandria, lod han Omar spørge, hvad han skulde gjøre ved det store alexandrinske Bibliothek. Chalifen svarede: Indeholder det intet andet, end hvad der findes i Koranen, er det overflødigt og unyt-

tigt; indeholder det mere, maa det være syndigt; i begge Tilfælde skal det opbrændes. Generalen fulgte troligen sin Herres Befaling og lod Alexandriens Badstuer varme med de fortræffelige Værker, det havde kostet saamegen Møie at samle. Chalifatet var en Tidlang det mægtigste Rige i Osten, og havde ypperlige Regenter at fremvise, som Harun Al Raschid og Al Mamun af Abbassidernes Slægt, hvilke sørgede meget for Videnskabernes Udbredelse*). Men efterhaanden forfaldt det: adskillige Provindser reve sig løs, tyrkiske Leiesoldater tiltoge sig den øverste Magt i Bagdad, og tilsidst blev Riget fuldkomment forstyrret af Mongolerne (1258).

Carl den Store.

Ligesom Arabernes Rige i dette Tidspunkt var det vigtigste i Asien, blev Frankernes det i Europa under Carl den Store. Chlodevigs Efterkommere, eller, som de efter en anden Anfører kaldes, Merovingerne, havde efterhaanden overladt den hele Regjering til deres Ministre, majores domus, hvis Værdighed endog blev arvelig. En af disse, Carl Martel eller Hammeren, slog Maurerne (Araberne), der fra Afrika havde erobret næsten hele Spanien og nu trængte ind i Frankerig, ved Staden Tours (732), og befriede derved hele Europa fra at falde under deres Herredømme. Carl Martels Søn, Pipin den Lille, understøttede Paverne (Roms Biskopper) mod Longo-

*) Araberne eller Saracenerne havde mange Fortjenester af Astronomien og Mathematiken; de hos os brugelige Taltegn ere indførte af dem.

barderne, og blev derfor igjen af dem erkjendt for Frankerigs Konge. Han lod nemlig Paven spørge, om den, der forrettede Kongens Pligter, ikke ogsaa burde have Kongenavnet. Paven bekræftede dette, og den sidste merovingiske Konge, Childerich den Tredie, blev afsat. Ved Pipins Død (768) besteeg hans Søn, Carl, Tronen, og erhvervede sig ved sine udmærkede Bedrifter Tilnavnet den Store. Han udvidede det frankiske Rige til alle Sider. Først kom han i Krig med Longobardernes Konge, Desiderius. Carl havde nemlig havt en Broder, Carloman, ved hvis Død han bemægtigede sig hans Lande. Carlomans Enke, Gerberga, flygtede med sine Sønner til Desiderius, og denne tog dem i Beskyttelse, men blev overvunden ved Pavia, berøvet sit Rige og sat i et Kloster (774). — Carls farligste og langvarigste Krige førtes med Sachserne, et tydsk Folk, der dengang beboede Vestphalen. Disse forsvarede ivrigt deres Frihed og Religion. Carl maatte gjøre 20 Tog imod dem, før han fuldkomment kunde undertvinge dem; saasnart han var borte, grebe de stedse paany til Vaaben. En af deres fortrinligste Anførere var Wittekind, der, fordreven af Carl, tog sin Tilflugt til Norden. Sachserne maatte tilsidst underkaste sig, og Carl søgte med overordentlig Iver at udbrede Christendommen blandt de Overvundne. Midlerne, han brugte for at naae sin Hensigt, vare dog ikke altid de christeligste: han lod f. Ex. en stor Deel af dem, der ikke vilde lade sig døbe, jage ud i Weseren, hvor de druknede. Adskillige Bispedømmer bleve derpaa anlagte i Sachsernes Land for at udbrede den christelige Religion. Denne var allerede forhen prædiket i Tydskland af Munken Winfred, der er mere bekjendt under

Navnet Bonifacius og de Tydskes Apostel, og døde som Martyr for Christendommen, dræbt af de vilde hedenske Friser. — Carl kom ogsaa i Krig med den jydske Konge Godofred, der truede med at ville besøge ham i hans Residentsstad Aachen. Denne Trudsel blev dog uopfyldt: Godofred døde, og hans Efterfølger Hemming sluttede Fred. Carl indtog et Stykke af Spanien indtil Floden Ebro; ligeledes erobrede han Baiern og Østerrig, hvilket sidste han fratog Avarerne, og Floden Raab blev paa den Side hans Riges Grændse. Carl blev ogsaa kronet til Keiser. Han havde nemlig understøttet Pave Leo den Tredie mod dennes Fiender og indsat ham paa Pavestolen igjen: af Taknemmelighed, og, som det skulde synes, ganske uventet, udraabte og kronede Leo derfor Carl til romersk Keiser, da han første Juledag (800) indfandt sig i Kirken for at bivaane Gudstjenesten. — Carl var upaatvivleligen en stor Regent: hans Omsorg strakte sig ikke alene til Rigets vigtigste Anliggender, men han iagttog endog de mindste Smaating. For Skolevæsenet sørgede han omhyggeligen, og betjente sig til sammes Fremme af den lærde Englænder Alcuin, der var hans Ven. Med alt dette kunde han selv ikke engang skrive, hvilket han først lærte i sin Alderdom og ei ret kunde komme afsted med. — Ved hans Død (814) kom hans Søn Ludvig den Fromme paa Thronen: dennes hele Regjering var en Kjede af indbyrdes Uroligheder og Strid med hans Sønner, der endog to Gange afsatte ham. Selv kom de siden i Krig med hverandre, og ved Freden i Verdun blev det frankiske Monarchie deelt i tre Riger: Tydskland, Frankerig og Italien. Ingen af Carl den Stores Efterkommere, de saakaldte

Carolinger, lignede ham i store Egenskaber, hvorfor Riget snart geraadede i Forfald.

Normannerne og Norden i de ældste Tider.

Blandt de Folkeslag, der under Carl den Stores svage Efterfølgere især plagede det vestlige Europa, vare Normannerne. Disses Fædreneland, Scandinavien, var en lang Tid temmeligt ubekjendt for Europas øvrige Folk. — Religionsstifteren Odin (Othin) kom fra Donfloden til Norden, maaskee noget før Christi Tid, erhvervede sig Herredømmet der og blev efter sin Død dyrket som en Gud. Tapperhed ansaaes, i Følge hans Lære, for den første Dyd. De Tappre skulde efter Døden komme til Valhalla, Odins Opholdssted, og der spise Flesk og drikke Mjød, slaae hinanden ihjel og staae op igjen. De Onde eller Feige skulde komme til Niflheim og der lide Hunger og Tørst. Tilsidst skulde dog baade Valhalla og Niflheim forgaae: de Gode skulde samles hos Alfader i Gimle; de Onde komme til Nastrond (Helvede). Mange af Odins Venner bleve tilligemed ham dyrkede som Guder, f. Ex. Thor, Gud for Tordenen, der bestandigt afbildes med en Hammer, som knuser alt; Tyr, Krigens Gud, Balder, Retfærdighedens Gud, Frigge, Odins Gemalinde, Freia, Kjærlighedens Gudinde, o. fl. Odins Lære bidrog meget til at gjøre Nordens Indbyggere tappre. De laae næsten i idelig Krig og gik meget ofte paa Sørøvertog. For det meste vare Nordens Lande deelte i mange Smaastater, dog samledes de adskillige Gange i mægtigere Riger. Saaledes fik den skaanske Konge, Dan Mykillati, ved Giftermaal og Erobringer det meste af Danmark under sig. Han indførte den Skik, at lade

sig begrave i Høie. En af hans Efterfølgere, Rolf Krake, erhvervede sig et stort Navn ved sine Bedrifter, og er især bleven mærkværdig ved sin Død. Ivar Vidfadme satte sig siden ved Magt og Forræderie i Besiddelse af Størstedelen af Sverrig og Danmark, og hans Efterfølgere, Harald Hildetand, Sigurd Ring og Regner Lodbrok, beherskede efter ham de samme Lande. Den sidste blev myrdet i England og Riget deelt mellem hans Sønner. Sørøverierne vedbleve endnu en lang Tid, og ophørte først efter den varige Forening af de smaae Stater i Danmark og Norge (c. 900), hvilken bevirkedes i det første Rige ved Gorm den Gamle, og i det sidste ved Harald Haarfager, som ved Hjelp af sin Morbroder Guttorm og Jarlerne Rognvald og Hagen undertvang 31 norske Konger. Kjærlighed var, efter Fortællingen, en af Bevæggrundene hertil. Han saae nemlig engang den skjønne Rogna ved en Julehøitid og blev forelsket i hende. Da hun ei vilde tilfredsstille hans Ønsker, truede han hende med Magten; men hun svarede kjekt, at han gjorde bedre i at bruge samme imod den Mængde Smaakonger, hvoraf Norge vrimlede. Han gjorde nu det Løfte, ikke at hvile, før hele Norge adlød hans Love. Et andet lignende Eventyr fortælles han at have havt med en Prindsesse Gyda; dengang skal han have gjort det Løfte, ei at kjæmme sit Haar, før han havde indtaget Norge. Da dette var fuldbragt, klippede Jarlen Rognvald hans Haar, og udbrød ved denne Leilighed i de Ord: Nu er dit Haar fagert, Herre min! — Mange af de forrige Smaakongers Familie vandrede ud og forsøgede for en Tid de Sørøversværme, der allerede forhen fandtes. Færøerne og Island bleve befolkede af

disse Udvandrede, som siden fra Island ogsaa besatte Grønland. Frankerigs Kyster bleve paa det skrækkeligste ødelagte af slige nordiske Folkesværme, de saakaldte Normanner. Det gik saavidt, at man i de offentlige Kirkebønner bad imod dem: Fra Normannernes Rasen frie os o Gud! Tilsidst nedsatte de sig endog i Frankerig under Anførsel af Rolf Ganger; dette Navn skal denne, efter nogles Formening, have faaet, fordi han var saa tung, at ingen Hest kunde bære ham, eller fordi han i sin Alder ei kunde taale at sidde til Hest. Denne Rolf tvang endeligt den franske Konge, Carl den Eenfoldige, til at overlade sig Provindsen Neustrien, der siden blev kaldet Normandie. Ligeledes gav Kongen ham sin Datter til Ægte. Fra Hertugerne i Normandiet nedstamme de følgende engelske Konger, af hvilke den første var Vilhelm Erobreren. Normannerne udvidede deres Magt ogsaa til Italien. De kom først dertil som Pillegrimme, bleve brugte til Hjelp mod de græske Keisere, og bemægtigede sig tilsidst hele Nedre-Italien og Sicilien; de anførtes især af en normannisk Adelsmand Tancred af Hautevilles 12 Sønner, af hvilke Robert Guiscard og Roger ere blevne meest bekjendte. Den første oprettede Hertugdømmet Apulien, den anden Grevskabet Sicilien, der begge siden forenedes under Roger den Anden.

Christendommens Indførelse i Norden.

Allerede længe havde Christi Lære været antagen i det sydlige Europa, før den fik nogen Indflydelse paa Nordens krigerske Indbyggere; den jydske Underkonge, Harald Klak, lod sig vel døbe, og bragte ogsaa (826) Munken Ansgarius fra Corvey tilbage med sig til Jyl-

land; men Christendommen gjorde desuagtet kun langsomme Skridt fremad. Danmarks Beherſker, Gorm den Gamle, var endnu en ivrig Tilhænger af Odins Religion, og hans fortræffelige Dronning, Thyra Dannebod, søgte forgjeves at bibringe ham en fordeelagtigere Tænkemaade for Christendommen. Gorms Søn, Harald Blaatand, blev af den tydske Keiser Otto den Store tvungen til at antage Christendommen og blev, tilligemed sin Familie, døbt af Biskop Popo, der tillige omvendte en Mængde Andre ved et foregivet Mirakel, ved at bære gloende Jern, den kraftigste Maade at virke paa en uvidende Mængde. Svend Tveskjæg, Haralds Søn, der besteeg Thronen ved sin Faders Mord, vaklede endnu mellem Christus og Odin, og var vel almindeligt den sidste mere hengiven end den første. Han blev ved sin Regjerings Tiltrædelse fangen af Jomsborgerne, der udgjorde en mægtig Sørøverrepublik, som havde faaet sine meget krigerske Love af Palnatoke. Svend kom først løs efter at have udbetalt en betydelig Sum Penge og gjort Løfte ei at ville hevne sig. Siden forbandt han sig med Oluf Skotkonning af Sverrig og den norske Erik Jarl mod Kong Oluf Trygvesen af Norge, der blev overvunden og fældet i Slaget ved Svolder (1000). Tilsidst angreb han England med en stor Magt og indtog dette Land, men døde (1014) netop, da Erobringen var fuldført. Hans Søn Knud forenede ei alene England, men og siden Norge, med Danmark, og fra ham kan man regne Christendommens fuldkomne Indførelse i dette Rige. — I Norge fandt denne Lære endnu mere Modstand end i Danmark. Harald Haarfagers Søn, den ædle Hagen Adelsteen, var bleven opdragen i England og havde

der antaget Christendommen. Da hans grusomme Broder, Erik Blodøxe, var bleven fordreven, og han havde besteget den norske Throne, søgte han og at faae sine Undersaatter til at antage sin Religion; men hans Bestræbelser vare frugtesløse og vakte endog megen Misfornøielse, skjøndt han forresten var en fortræffelig Konge, der gjorde mange gode Indretninger; blandt andet oprettede han Bauner, hvorved en Fiendes Nærmelse i Hast kunde forkyndes over hele Riget. Den danske Konge Harald Blaatand understøttede Erik Blodøxes Sønner mod Hagen, som tilsidst blev dødeligt saaret i et Slag og erkjendte Harald Graafeld, Eriks Søn, for sin Efterfølger. Under denne saavelsom Hagen (Haakon) Jarl gjorde Christendommen ingen Fremgang; den sidste havde vel antaget Christendommen, tvungen dertil af den tydske Keiser Otto, men var aldrig saasnart kommen tilbage til Norge, før han igjen antog sine gamle Guder. De Grusomheder, Hagen begik mod Slutningen af sin Regjering, gjorde ham forhadt, og det blev herved saameget lettere for den norske Prinds, Oluf Trygvesen, at sætte sig i Besiddelse af sine Forfædres Throne. Hagen blev myrdet i en Svinesti, hvor han havde skjult sig, af sin Træl Karker (995). Oluf havde paa et af sine mange Søtog antaget den christelige Religion, som han nu i Norge vilde paatvinge alle, og begik ved den Leilighed uhørte Grusomheder. Men hans Regjering var for kort til at han skulde have kunnet udføre sit Værk og christne hele Norge. Oluf havde gjort sig Svend Tveskjæg til Fiende ved at ægte hans Søster Thyra mod hans Villie. Svend ophidsedes desuden af Sigrid Storraade, en svensk Dronning, som Oluf havde fornærmet, og som siden var

bleven gift med Svend Tveskjæg. Han forbandt sig derfor med Sigrids Søn, den svenske Konge **Oluf Skotkonning**, og Hagen Jarls Søn, **Erik**, mod Oluf, og angreb ham, i Forening med disse, ved Svolder, da han kom tilbage fra Pommern, hvor han havde hentet nogle Eiendomme, der tilhørte hans Gemalinde. Paa Skibet **Ormen den Lange** forsvarede Oluf sig tappert, men maatte tilsidst vige for Overmagten. Med Oluf streed den unge **Einar Tambeskjelver**, Nordens største Bueskytte. I det han lagde an med sin Bue mod Erik Jarl, sprang Strengen, og da Kongen spurgte, hvad det var, svarede Einar: „Nu brast Norges Rige af din Haand!" Begge styrtede sig i Søen, hvor Kongen omkom, og Norge deeltes mellem Seierherrerne (1000). Nogen Tid efter blev Norge igjen forenet under een Regent, **Oluf den Hellige**, der, ligesom Oluf Trygvesen, med Vold søgte at gjøre Christendommen herskende. Herover forlode mange Misfornøiede Riget, og begave sig til Knud den Store i Danmark, der tvang Oluf til at forlade Riget. Oluf kom vel tilbage for at gjenerobre det, men faldt i Slaget ved Stiklestad (1030). Han blev siden dyrket som en Helgen, og den christne Religion fik nu ogsaa i Norge Overhaand.

I Sverrig havde Ansgarius allerede lært Christendommen; men først under **Oluf Skotkonning** fandt den betydelig Fremgang, da Kongen selv antog den. Det var fornemmeligt engelske Geistlige, han brugte til Christendommens Udbredelse, og blandt dem een ved Navn **John Sigurd**. Endnu efter Oluf Skotkonning vedblev Odin at være i Anseelse, indtil Kong Ingo lod hans prægtige Tempel i Upsala nedrive, hvorpaa

Christi Lære seirede. Dens Følger vare, i det Hele betragtede, meget velgjørende, skjøndt den Tids Christendom langtfra ikke var saaledes, at den svarede til Jesu Hensigt. Underdanig Hengivenhed i Geistlighedens Villie og Jagttagelsen af udvortes Ceremonier var det, man især forlangte.

De fra Norden udvandrede Normanner havde efterhaanden i de Lande, hvor de nedsatte sig, antaget den christelige Religion, og forlode lidt efter lidt deres forrige Levemaade.

Knud den Store.

Medens **Normannerne** tumlede sig i det sydlige Europa, undertvang en mægtig Erobrer næsten hele Norden. Den danske Konge **Svend Tveskjæg**, Harald Blaatands Søn, havde underkastet sig det Meste af England; men han døde midt under sine Erobringer, og de Engelske troede nu Leiligheden bequem til at afkaste det danske Aag, da Sønnen **Knud** endnu var meget ung. De indkaldte igjen deres fordrevne Konge **Ethelred**, en Efterkommer af den berømte engelske Konge, **Alfred den Store**, og Knud nødtes virkeligt til at forlade England. En unødvendig Grusomhed, der charakteriserer Tiderne, begik han før sin Afreise; han lod nemlig skjære Næse og Øren af de Gidsler, han havde modtaget af de Engelske, og lod dem i denne afskyelige Tilstand sætte i Land. **Knud** begav sig til **Danmark**, hvor hans Broder **Harald** regjerede. Understøttet af denne med en mægtig Flaade, vendte han snart tilbage til England, og en ny haardnakket Kamp begyndte mellem **Knud** og **Ethelreds** tappre Søn, **Edmund Jernside**. Kun ved Hjelp af Forræderen

Edrik Streon saae Knud sig istand til at erholde Fordele over ham. Endeligt bleve begge Fyrster enige om at dele Riget; men Knud blev snart befriet fra sin Medbeiler, der blev ryddet af Veien ved Streon, muligt med Knuds Samtykke. Denne havde gjort sig skyldig i mange Grusomheder, men søgte nu at udslette disse, da han var kommen i Besiddelse af hvad han ønskede. Han gjorde ingen Forskjel mellem Danske og Engelske, ægtede, for at behage de sidste, Ethelreds Enke, Emma, indrettede en staaende Hær, for hvilken han gav en Lov som kaldtes Vitherlagsretten, opbyggede Kirker og udbredede Christendommen, hvorved han gjorde sig yndet af den mægtige Geistlighed. Danmark arvede han ved sin Broder Haralds Død; Norge erobrede han, efterat han først ved Gavmildhed havde vundet mange Nordmænd for sit Partie. Den norske Konge Oluf den Hellige blev overvunden ved Stiklestad, og faldt selv i Slaget. Nogle Aar derefter døde Knud (1036), og blev for sine Erobringer og sin Magt kaldet den Store. Desuagtet fortjene mange af hans Handlinger Dadel, blandt andet hans Adfærd mod Ulf Jarl. Denne, som var gift med Knuds Søster, Estrid, var engang sat af Knud til at bestyre Danmark i hans Fraværelse. Imidlertid forenede Kongerne af Norge og Sverrig sig, angrebe Danmark og indtoge Sjælland. De Danske vare formodentligt utilfredse med Knuds lange Fraværelse, og Ulf Jarl overtalte dem til at udnævne den unge Prinds Hardeknud til Konge. Kort derpaa kom Knud tilbage til Danmark og blev meget opbragt over hvad der var skeet; men under daværende Omstændigheder holdt han det for bedst at opsætte sin Hevn. Han fordrev

først Fienden og leverede et Slag ved Helgeaae, hvor han kom i stor Forlegenhed, men reddedes ved Ulf Jarls Hjelp. Derpaa vendte han tilbage til Danmark, og Ulf, som formodentligt troede Kongen forsonet, indbød ham til sig i Roeskilde. Kongen kom, men var meget tavs og alvorlig. Ulf Jarl foreslog at spille Schak, men de bleve uenige om Spillet, og Ulf reiste sig for at gaae bort. Knud tilraabte ham da: **Flyer du nu du ræddе** (frygtsomme) **Ulf? Ikke kaldte du mig ræd**, svarede Ulf, **da de Danske ved Helgeaae flygtede som Hunde.** Kongen kunde ikke glemme Jarlens Dristighed, og lod ham Morgenen derpaa dræbe. For at afsone denne Handling betalte **Knud** betydelige Bøder, saavel til Kirken i Roeskilde, som til sin Søster **Estrid.** — Ved **Knuds** Død blev hans Rige deelt mellem hans Sønner. **Norge** løsrev sig allerede i Knuds Levetid fra Danmark, og **England** ei længe efter. Danmark selv maatte en kort Tid staae under den **norske** Konge, **Magnus den Gode**, ved hvis Død det kom til Svend **Estridsen**, en Søn af **Ulf Jarl** og **Estrid**, Knuds Søster.

Pavernes Magt. Korstogene.

De romerske Biskopper, eller, som de kaldte sig, **Paver**, vare ved adskillige Fyrsters, især **Pipins** og **Carl den Stores**, Gavmildhed blevne meget mægtige. Ved den Indflydelse, Religionen gav dem, bleve de snart istand til selv at foreskrive Kongerne Love; men ingen af dem drev sine Fordringer saa vidt som den herskesyge **Gregor den Syvende.** Den Paastand, at **Paverne vare Christi Statholdere paa Jorden og St. Peters Efterfølgere**, gav enhver af deres

Fordringer Vægt. De fik ogsaa Christenheden til at troe, at de vare **ufeilbare**, og alle deres urimelige og ukristelige Handlinger kunde i lang Tid ikke aabne Øinene paa Fyrsterne og Nationerne. Gregor søgte at gjøre Geistligheden til en Stand, der kun skulde tænke paa Kirkens Fordele, ved ganske at udelukke den fra al Forbindelse med andre Mennesker, og forbød den derfor at gifte sig. For at berige Kirken og Munkene havde man opfundet Læren om **Skjersild**, hvorigjennem alle Sjele skulde gaae for at renses, inden de kunde komme i Himmerig. Sjelenes Ophold i denne Skjersild skulde være saa meget kortere, naar der læstes **Messer for dem** af Geistlige, og disse Messer bleve godt betalte. Mange testamenterede endog betydelige Summer til Klostere og Munke, for at de saameget hurtigere kunde slippe igjennem Skjersilden. — Den, der især i Gregors Tid maatte føle Pavemagtens Vægt, var Keiser **Henrik den 4de** i Tydskland. Han søgte at vise sin Myndighed i geistlige Sager, men Paven benyttede sig af den Misfornøielse, der herskede i Tydskland, og satte Keiseren i Bann, hvorved han fritog Undersaatterne for deres Troskabseed. Henrik kom i Forlegenhed, og nødtes til paa den meest ydmygende Maade at give efter. Han maatte nemlig, som en Bodfærdig, indfinde sig hos Paven, der lod ham flere Dage staae udenfor sin Dør, barfodet og i en ulden Kappe. Dog hevnede Henrik sig siden, og Paven maatte flygte til **Normannerne**, blandt hvilke han døde (1085). **Markgrevinde Mathilde af Toscana** var en Veninde af Gregor, og testamenterede Pavestolen alle sine vigtige Eiendomme. Gregors

Efterfølgere vare ei mere velsindede mod Henrik den 4de, og ophidsede endog Keiserens egne Sønner imod ham; een af disse, **Henrik den 5te**, stødte Faderen fra Thronen, og lod ham døe i den største Nød. — I Henrik den 4des Tid begyndte de saa mærkværdige **Korstog**. Anledningen til dem gav **Munken Petrus Eremita** fra **Amiens**. De Christne havde nemlig længe gjort Pillegrimsreiser til det hellige Land, for der at forrette deres Andagt. De behandledes med Skaansel af **Araberne**; men, da siden **Tyrkerne** kom i Besiddelse af **Jerusalem**, bleve de haanede og plagede af dette raae Folk. Herover var der allerede forhen klaget, men først **Peter** gjorde ved sin Tilbagekomst fra Jerusalem eftertrykkelige Forestillinger hos **Pave Urban den 2den** om at udrive **Palæstina** af de Vantroendes Hænder. Paven foranstaltede en Forsamling **i Clermont i Frankerig**, og mange **Franske** og Andre lode sig overtale til at gaae til det hellige Land. De, der saaledes forpligtede sig til disse Tog, kaldtes **Korsfarere**, og Togene **Korstog**, fordi der heftedes et rødt Kors paa Skuldrene af alle dem, som deeltoge deri. Man lovede sig ikke alene ved disse Tog betydelige jordiske Fordele, men tillige Salighed efter Døden. **Petrus Eremita** gik selv i Spidsen for en overmaade stor, men uordentlig, sammenløbet Hær til det hellige Land. Hans Soldater begik mange Uordener paa Veien, og Toget mislykkedes aldeles, som man kunde vente under en saadan Anfører med saadanne Soldater. Heldigere var en anden Hær under den ædle og tappre **Gotfred af Bouillon**, Hertug af Nedre-Lothringen, som blev fulgt af en stor Mængde franske Adelsmænd, hvoriblandt **Hertug Robert af Normandie**, en Broder

til Kongen af England og en Søn af **Vilhelm Erobreren**. Hæren naaede det hellige Land, og Gotfred udrev Jerusalem af de Vantroendes Hænder. Han selv blev udnævnt til Regent i Jerusalem (1099), men saavel hans som hans Riges Stilling var yderst betænkelig, og Gotfred selv døde ei længe efter. Hæren var sammensmeltet og **Tyrkerne** i Besiddelse af de omliggende Lande, hvorfra de ideligen kunde plage de **Christne**; **Keiseren i Constantinopel, Alexius Comnenus**, var heller ikke meget at troe. Al den Understøttelse, de Christne skulde have, maatte komme fra **Europa**, hvorfra og adskillige Korstog endnu foretoges. Den franske Konge, **Ludvig den 7de**, og Keiser **Conrad den 3die** lode sig overtale af Munken **Bernhard af Clairvaux** til at gjøre et Korstog, hvorved dog intet udrettedes. Noget derpaa blev de Christnes Forfatning i det hellige Land endnu langt farligere. **Den mægtige, lykkelige og ædelmodige ægyptiske Sultan Saladin** bragte dem i største Forlegenhed. Tre af Christenhedens vigtigste Fyrster, den tydske Keiser og Kongerne af Frankerig og England, besluttede derfor at standse hans Fremgang. Keiser **Frederik den Første, Barbarossa**, drog med en Hær til Lands til Palæstina, men døde (1190), inden han naaede sit Maal. De to andre Fyrster, **Philip August** af Frankerig og **Richard** af England, der for sin Tapperhed fik Tilnavnet **Løvehjerte**, gik til Søes, men kom alt paa Veien i Uenighed, og denne opflammedes end mere ved deres Ankomst til Palæstina. Philip vendte snart tilbage, efterat han først havde aflagt den Eed, ei at ville forurolige Richards Lande i hans Fraværelse. Dette gjorde han desuagtet, og Richard maatte skynde

sig at slutte Fred med Saladin, for at kunne komme hjem og beskytte sine Lande. Paa Tilbageveien blev han fangen af den østerrigske Hertug Leopold, der troede sig fornærmet af ham i det hellige Land. Denne udleverede Richard til Henrik den 6te, tydsk Keiser, der endeligt løslod ham mod en betydelig Sum Penge. — Endnu et Korstog blev noget derpaa foretaget af endeel Franske og Venetianere, under Anførsel af den gamle blinde Doge, Dandulo. Men istedetfor at gaae til Palæstina, blandede de sig i de Stridigheder, der dengang herskede i Constantinopel, og bemægtigede sig tilsidst Staden (1204), hvor de indsatte Balduin af Flandern til Keiser. Dette Rige, der saaledes blev oprettet, stod i henved 60 Aar, under Navn af det Latinske, men blev igjen indtaget af dets forrige Beherskere, Grækerne. — Den franske Konge Ludvig den 9de, eller den Hellige, foretog sig ligeledes at gjenerobre det hellige Land, som var blevet indtaget af Tyrkerne, og vilde angribe det fra Ægypten. Han gjorde vel nogen Fremgang i Begyndelsen, og erobrede Staden Damiette, men hans Held varede ikke længe. En Pest begyndte at rase og ødelagde en stor Deel af hans Hær. Selv blev han fangen af Ægyptens Sultan, og kun ved en stor Sum Penge erholdt han sin Frihed. Dette afskrækkede ham desuagtet ikke fra et Tog til Tunis, som løb ligesaa uheldigt af for ham. Han døde under Beleiringen af Staden (1270), hvorpaa hans Tropper vendte med uforrettet Sag tilbage. Korstogene ophørte siden aldeles, og Palæstina var for stedse tabt for de Christne. — Skjøndt de nærmeste Følger af Korstogene ei vare velgjørende, virkede de dog sikkert i det Hele til Held for Europa. Ved dem

opkom der en nærmere Forbindelse mellem Europas Folkefærd og Fyrster, som i Constantinopel forefandt finere Sæder, Kunster og Videnskaber, hvilke de ved deres Hjemkomst befordrede. En mere udbredt Handel aabnedes mellem Asien og Europa, fornemmeligt Italiens Søstæder. Handelen medførte Velstand og Lyst til større Frihed, Borgerstanden hævedes og Adelsaristokratiet indskrænkedes, tildeels ogsaa derved, at mange Adelsmænd omkom i Palæstina og Kongerne lagde deres Lande under Kronen. Ridderaanden vaktes og uddannedes ved Korstogene. Ridderne udgjorde et stort Selskab, hvis Medlemmer ved Eed forpligtede sig til at forfølge de Vantroende, beskytte Religionen og forsvare Uskyldigheden. Ved **Turneringerne** (Ridderspil) øvedes Ridderne i Vaabenbrug og Legemsfærdigheder. — Korstogene gave Anledning til tre geistlige Ordeners Stiftelse, **Johannitternes, Tempelherrernes og de tydske Ridderes**, hvis Bestemmelse var Kirkens Forsvar mod de Vantroende og Syges Pleie. De iagttoge bestemte Ordensregler og aflagde Løfte om Kydskhed, Fattigdom og Lydighed mod Kirken. De inddeeltes almindeligt i Riddere, som skulde stride for Kirken, **Præster**, som forestode Gudstjenesten, og tjenende **Brødre**, som pleiede de Syge. **Tempelherre-Ordenen** blev stiftet i Palæstina, og siden udryddet efter den franske Konge **Philip den Smukkes** falske Beskyldninger. **Johannitterridderne** fik, efterat være fordrevne fra det hellige Land, Den Rhodus i Besiddelse, hvoraf de kaldtes **Rhodiserriddere**; men, da denne De blev dem fratagen af den mægtige tyrkiske **Sultan Soliman den 2den**, forærede Keiser **Carl den 5te** dem Den Maltha, hvorfra de gjorde Tyrkerne

stor Skade og førte en bestandig Krig mod de tyrkiske Sørøvere i Middelhavet. Den er siden kommen i Englændernes Vold, og Ordenens Medlemmer ere adspredte paa flere Steder. De tydske Riddere bleve, efterat have forladt Palæstina, indkaldte af den polske Hertug Conrad af Masovien mod de hedenske Preussер. De erobrede disses Land og toge deres Sæde i Staden Marienborg. Siden mistede de dog igjen Preussen, men erholdt store Besiddelser i Tydskland, indtil Ordenen ophævedes af Napoleon.

Valdemar den Første og Anden i Danmark.

Efter Svend Estridsens Død regjerede hans 5 Sønner efter hverandre i Danmark, blandt hvilke Erik Eiegod, der døde paa en Reise til det hellige Land, især udmærkede sig. De Stridigheder, der nu fandt Sted mellem adskillige af Svend Estridsens Efterfølgere, endtes lykkeligt efter Svend Grathes Fald ved Valdemar den 1stes eller Stores Thronbestigelse (1157). Tilnavnet Stor skylder Valdemar tildeels sin Ven og Minister Absalon, der som Statsmand og Feldtherre var endnu større end som Geistlig. Under de foregaaende Uroligheder havde Venderne, et Folk af slavisk Herkomst, der boede i det nuværende Meklenborg og Pommern, plaget og ødelagt Danmarks Kyster ved deres Sørøverier. Valdemar udsendte Absalon mod dem, og denne slog dem til Søes, beleirede og indtog den faste Stad Arcona paa Øen Rygen, tvang dem til at antage Christendommen og ødelagde deres Afgudsbillede Svantevit. Den Hæder, Danmark erhvervede sig under Valdemar den 1ste, vedblev under Sønnen Knud den 6te, der

ligeledes brugte **Absalon** som sin Raadgiver. Denne store **Erkebiskop** af **Lund** befordrede ogsaa Videnskaberne. Efter hans Opmuntring skreve **Saxo Grammaticus** og **Svend Aagesen** Danmarks Historie paa Latin. **Absalon** lagde ogsaa Grunden til Kjøbenhavn, hvis Flor dog først begyndte langt sildigere. **Knud den 6tes Broder, Valdemar den 2den** eller **Seier** (1202), bragte **Danmark** til en høi Grad af Magt. Han erobrede den hele sydlige **Kyst ved Østersøen**, nemlig **Meklenborg, Pommern, Preussen, Esthland** og **Liſland**. Toget mod det sidste Land kan betragtes som et Korstog. Det anførtes af en **Erkebiskop Andreas Sunesen**; i et Slag kom de **Danske** i megen Fare, men bleve, efter Fortællingen, reddede ved en overordentlig Tildragelse: der faldt nemlig en Fane med et Kors i ned fra Himmelen. Formodentligt har Feldtherren benyttet sig af en List, for at sætte Mod i sine Folk; det lykkedes ogsaa virkeligt, og de Danske seirede. Saaledes gik Valdemar en Tid frem; men tilsidst vendte Lykken ham Ryggen. En **Grev Henrik af Schwerin**, der var bleven fornærmet af Kongen, benyttede sig af Leiligheden, da denne engang havde været paa Jagt paa **Lyøe** og lagt sig til at sove, bortførte ham og holdt ham adskillige Aar i Fængsel. Vel løslod han ham tilsidst efter adskillige Forestillinger mod en Sum Penge og mod det Løfte, at det Skete skulde forglemmes; men imidlertid vare de fleste erobrede Lande faldne fra Danmark. Valdemar fik kort derpaa af Paven Fritagelse for den Eed, han havde gjort Greven, og samlede strax en Hær, for at hevne sig, men tabte Slaget ved **Bornhøvede**, især ved **Ditmarskernes** Forræderie, og mistede endog et Øie i

Slaget. Fra denne Tid gjorde Valdemar ingen flere Forsøg paa at tilbageerobre det Tabte, men beskjæftigede sig med Omsorg for sit Riges Vel. Han forfattede saaledes den jydske Lov, der vistnok var meget god for de Tider. En Uforsigtighed begik Valdemar, da han kort før sin Død († 1241) deelte Rigets Provindser mellem sine Sønner, dog saaledes, at de skulde tage dem til Lehn af dne ældste Broder, **Erik Plougpenning.** Denne blev myrdet af sin Broder Abel, og et sørgeligt Tidsrum paafulgte, hvori Danmark hensank i den yderste Nød og kom sin Undergang nær.

Helvetiens Befrielse.

I lang Tid stod Schweitz eller Helvetien i Forbindelse med det tydske Rige; men Keiser **Rudolph** af **Habsburg**, som eiede adskillige Lande der, søgte at forene Schweitz med sine Familiebesiddelser. Han betjente sig hertil af milde Midler; men langt haardere behandlede hans Søn, Keiser **Albrecht**, Schweitzerne. Han indsatte Landfogder blandt dem, der behandlede dem haardt, og blandt hvilke især **Gesler** er bleven bekjendt. Ikke længe kunde de kjekke Schweitzere taale Undertrykkelsen. Tre Mænd, **Werner Stauffacher** fra Schweitz, **Walter Fürst** fra **Uri** og **Arnold Melchthal** fra **Unterwalden**, forbandt sig med hverandre, for at befrie deres Fædreneland. Tredive andre forenede sig med dem, og paa Rütli besvoer de Landfogdernes Undergang. Før den bestemte Tid indtraf en Begivenhed, der understøttede deres Plan. Gesler havde opreist en Stang med en Hat paa og befalet, at alle Forbigaaende skulde hilse samme. Jægeren **Wilhelm Tell** gik forbi uden at opfylde dette tyranniske Bud og

blev ført fangen til Gesler. Denne Ondskabsfulde bød ham til Straf at skyde et Æble af sin Søns Hoved. Tell skjød heldigen, men Gesler fik Øie paa nok en Piil, han havde fremtaget af sit Kogger, og spurgte, hvortil den var bestemt. For dig, svarede Tell modigen, hvis P:len havde truffet min Søn istedetfor Æblet. Nu lagdes Tell i Lænker, og bragtes paa Geslers Baad, for, over Vierwaldstädtersøen, at føres i Fængsel. Paa Søen opkom en stærk Storm, og, da Tell forstod ligesaagodt at styre et Skib, som at skyde med Bue, løslodes han, for at bringe Baaden i Behold. Han benyttede sig af Leiligheden, styrede hen mod en Klippe, gjorde et Spring op paa den, og stødte i det samme Baaden fra Landet. Desuagtet naaede Gesler Land, men Tell lagde sig i Veien for ham, og skjød ham. De Sammensvorne satte derpaa deres Plan i Værk. En af dem havde en Kjæreste paa et af de østerrigske Slotte; om Midnat den 1ste Januar 1308 hjalp hun ham op paa Slottet, han igjen nogle andre, og i Nattens Stilhed bemægtigede de sig det. En anden af de østerrigske Borge toge de ved følgende List. Det var Skik paa Nytaarsdag at bringe Landfogderne Forærinnger. Endeel Schweitzere kom derfor med noget Qvæg som Nytaarsgave og bleve indladte: nu fremdroge de skarpe Jernpigge, som de havde skjult under deres Klæder, stak dem paa deres Hyrdestave, og toge med disse Vaaben Borgen. Saaledes faldt Østerrigs Herredømme ved Schweitzernes Mod og Klogskab. Dog var Schweitz's Frihed endnu langt fra ikke befæstet. Det var for det første kun 3 Cantoner, Uri, Schweitz og Unterwalden, der havde afkastet Aaget og vare traadte i en nøiere Forbindelse, og Keiser Albrecht truede med

Hevn. Han rykkede ogsaa virkeligen ind i Landet, men blev paa Veien dræbt af sin Broderson, **Johan af Schwaben**, fordi han havde tilbageholdt ham hans Arvelande. — Vel blev Schweitzernes Frihed erkjendt af **Keiser Henrik den 7de**; dog kunde Østerrig ikke glemme Tabet og gjorde flere Forsøg paa igjen at underkaste sig Schweitz; men **Østerrigerne** bleve med stort Tab overvundne ved **Morgarten**, og siden ved **Sempach**, hvor den ædle **Arnold Winkelried** opoffrede sig for at skaffe sine Landsmænd Seieren (1386). De østerrigske Skarer stode her urokkeligt, anførte af den modige Hertug **Leopold**, der havde samlet Kjernen af sin Adel. Forgjeves gjorde Schweitzerne flere Anfald, de kunde intet udrette. Da fremstod Winkelried. **Bærer Omsorg for min Kone og mine Børn, og følger mig!** vare hans Ord. Derpaa styrtede han frem: med sine stærke Arme omfattede han endeel østerrigske Landser, og stødte dem i sit Bryst ved at styrte ind mellem Fienden. Schweitzerne trængte ind igjennem den herved frembragte Aabning, og nedsablede Fienden med en saa udmærket Tapperhed, at al Modstand var forgjeves. Leopold selv faldt tilligemed sine bedste Mænd, og efter nok et Slag nødtes Østerrig til at slutte Fred og erkjende Schweitz's Frihed. — Ligesaa kraftigen modsatte **Helvetierne** sig de Angreb, den **burgundiske Hertug, Carl den Dristige**, gjorde paa deres Land. Ved **Granson, Murten** og **Nancy** blev han i kort Tid overvunden, tabte betydelige Rigdomme, mange Tropper, og i det sidste Slag (1477) Livet. Disse mange Seire forskaffede Schweitzerne stor Anseelse i Europa, og gjorde, at alle krigførende Magter kappedes om at faae dem i Tjeneste. Saaledes tjente siden stedse en stor Mængde

Schweitzere i den franske Hær, og udmærkede sig ikke alene ved Tapperhed, men ogsaa ved Troskab. — Efterhaanden tiltraadte flere Provindser eller Cantoner Forbundet, saa at de i alt bleve tretten. Desuden kom dertil nogle andre smaae Stater og Stæder, der stode i nøie Forbindelse med Schweitz. Ved den franske Revolution blev Landet deelt i 19 Cantoner, og nu udgjør det 22.

Krige mellem England og Frankerig i det 14de og 15de Aarhundrede.

Ved Englands Besiddelse af Normandiet opkom idelige Krige mellem hiint Land og Frankerig. End heftigere opflammedes disse ved Edvard den 3dies Fordringer paa den franske Throne. Han var nemlig en Søn af Edvard den 2den og en fransk Prindsesse Isabella. Da den capetingiske Linie (der fulgte den carolingiske paa Thronen) var uddød i Frankerig med Carl den 4de, og man havde valgt hans Fætter, Philip den 6te af Valois, til Konge, gjorde Edvard den 3die Indvendinger herimod, angreb Frankerig forskjellige Gange uden Virkning, men tilsidst med større Held. Vel nødtes hans Hær, der var trængt frem mod Paris, til at vige for en langt overlegen fransk, og derpaa indlade sig i et Slag ved Crecy; men i dette slog Edvard aldeles de Franske, som allerede troede sig sikkre paa Seieren (1346). Hvad der meget bidrog til Slagets heldige Udfald, var at de franske Bueskytter ei godt kunde bruge deres Buer, da Strængene vare slappede ved en stærk Regn. Edvard den 3dies Søn, den af sin Rustning saakaldte sorte Prinds, viste i dette Slag megen Klogskab og Tapperhed. Derpaa be-

leirede Edvard Calais, som forsvaredes med overordentlig Tapperhed af Commandanten Jean de Vienne. Hunger tvang tilsidst Staden til Overgivelse. Men Edvard var bleven saa forbittret over den lange Modstand, han havde fundet, at han truede med at lade alle Indbyggerne nedsable. Endeligt vilde han lade sig tilfredsstille, naar sex Borgere bleve ham overgivne. Der skulde kastes Lod om, hvo der for Byens Frelse skulde opoffres den forbittrede Seierherre; men en af Byens Indbyggere, den ædle Eustace de St. Pierre, fremstillede sig frivilligt, og hans Exempel fulgte strax flere, for at redde deres Medborgere. De sex Borgere bleve med Strikke om Halsen bragte til Edvard, der i sin Harme vilde lade dem henrette; men paa Forestillingen om, at Staden blot havde gjort sin Pligt, og at det vilde være en evig Plet paa hans Hæder, hvis han lod hine Mænd henrette, skjenkede han dem deres Frihed. Edvards ædle Gemalinde, Philippa, der kom fra en Seier over Skotterne, bidrog fornemmeligt til de kjekke Franskes Redning. — Nogen Tid efter gjorde den sorte Prinds (Edvard) et Indfald i Frankerig fra Guienne. Med en liden Hær havde han vovet sig langt ind i Landet og blev ved Poitiers omringet af en talrig fransk Armee, anført af Kong Johan den Gode, Philips Søn og Efterfølger. Edvard tilbød i sin Forlegenhed at ville forlade Frankerig og trække sig tilbage til de engelske Besiddelser i Guienne; men, stolte af deres Overmagt, afsloge de Franske Tilbudet og begyndte et Slag, som de ei alene tabte, men i hvilket deres Konge, Johan, endog blev tagen til Fange af de Engelske (1356). Ved denne Leilighed viste den sorte Prinds megen Beskedenhed, og behandlede

Kongen af Frankerig som sin Overmand, ei som sin Fange. — Efter den sorte Prindses Død, der til Englands Tab indtraf altfor tidligt, mistede Edvard den 3die alle de i Frankerig gjorte Erobringer, paa Calais nær. Hertil virkede især den franske Konge Carl den 5tes duelige Feldtherre, Bertrand du Guesclin, en af den Tids første Anførere. — Ved Carl den 5tes Død begyndte Frankerig paany at plages ved de Engelskes Indfald, hvori Rigets indvortes Forfatning fornemmeligen var Skyld. Carl den 5tes Efterfølger, Carl den 6te, var vanvittig, og Hertugerne af Orleans og Burgundien strede med hinanden om Rigets Bestyrelse. Heraf benyttede den tappre Konge af England, Henrik den 5te, af Huset Lancaster, sig, og slog de Franske ved Azincourt, uagtet de vare ham overlegne i Antal. Derpaa forsamledes de fornemste Pairer eller Adelsmænd i Frankerig tilligemed Dronningen og besluttede at erkjende den engelske Konge for Thronfølger i Frankerig og udelukke Dauphinen eller Kronprindsen. Til dette Englands Held bidrog ogsaa Hertugen af Burgundien, Philip den Gode, der, forbittret over sin Faders Mord, havde understøttet Englænderne. Henrik den 5te ægtede tillige Catharina, Carl den 6tes Datter. Da han døde kort før den franske Konge (1422), blev hans Søn Henrik den 6te, der endnu var et Barn paa ni Maaneder, under Formynderskab af sine Farbrødre, udnævnt til Konge baade i Frankerig og England. I det første Rige skulde Johan af Bedford forestaae Regjeringen og aldeles søge at fordrive Dauphinen, der af sine Tilhængere havde ladet sig udraabe til Konge under Navn af Carl den 7de. Alt Haab syntes at være tabt for denne; de Engelske havde seiret allevegne og

beleirede Orleans, da et uformodentligt Tilfælde aldeles gjorde Ende paa deres Lykke. En Pige fra Don Remi i Lothringen fremtraadte, lod sig forestille for Kongen, og forsikkrede, at hun var sendt af Gud for at udjage de Engelske af Frankerig. Hun fandt Tiltro, og i Spidsen for endeel Franske undsatte hun det betrængte Orleans, hvis Beleiring de Engelske strax ophævede. Derpaa førte hun, efter sit Løfte, Kongen til Rheims, for at krones. Dette forekom alle utroligt, da man maatte igjennem fiendtlige Hære, og Englænderne hidtil stedse havde været de Seirende. Vel fik disse tilsidst Jeanne d'Arc, eller den orleanske Pige, som hun kaldtes, i deres Vold, og lode hende brænde som Hex, men uden Nytte. De Franskes Mod var oplivet, Hertugen af Burgundien havde forenet sig med dem, og de Engelske kunde, formedelst de indvortes Stridigheder i England selv, ei faae tilstrækkelig Understøttelse hjemme fra. Saaledes blev Carl den 7de Konge over hele Frankerig, skjøndt det en Tidlang syntes utroligt, at han skulde faae sit Fædrenerige i Besiddelse.

Calmar-Foreningen kommer istand 1397 under Dronning Margrethe.

Valdemar den 2den eller Seier havde bragt Danmark til en høi Grad af Magt, men denne aftog allerede igjen, medens han levede, og endnu mere efter hans Død (1241). Kongernes Stridigheder med den mægtige Adel og Geistlighed svækkede især Riget. Hertil kom de holsteenske Grevers fiendtlige Sindelag imod Danmark. Nær sin Undergang var Riget ved Kong Christopher den 2dens Død. Dets vigtigste

Provindser vare i fremmede Hænder. Grev Geert af Holsteen, der havde Jylland i Pant, behandlede fornemmeligen Jyderne med Foragt og Grusomhed. Saaledes sukkede de Danske i sex Aar uden Konge, traadte under Fødder af Holstenerne, indtil endeligt Ridder Niels Ebbesen af Nørreriis, med sit eget Livs Fare, dræbte Tyrannen Geert i Randers (1340). Herved fik de Danske nyt Mod og Christophers Søn, Valdemar, der fik Tilnavnet Atterdag, besteeg Thronen og samlede Rigets adspredte Provindser, deels ved List og deels ved Magt. Ved sin Datter Margrethes Giftermaal med den norske Kong Hagen lagde han Grunden til Danmarks og Norges Forening. Efter Valdemars og Hagens Død bestyrede Margrethe Rigerne i sin Søn Olufs Mindreaarighed. Da han døde meget ung, vedblev Margrethe at være Rigernes Regentinde. Ogsaa Sverrig blev under hende forenet med Danmark. Den svenske Konge, Albrecht af Meklenborg, havde ved sin ukloge Regjering og især ved at indkalde mange Tydske gjort sig forhadt. Mange fornemme, misfornøiede Svenske henvendte sig, for at faae Understøttelse imod ham, til Margrethe. Denne var bleven høiligen fornærmet af Albrecht, der kaldte hende Munkedeie for hendes fortrolige Omgang med Abbeden i Sorøe, sendte hende en Slibesteen til at slibe sine Synaale paa m. m. Margrethe tilstod de Misfornøiede deres Bøn, imod at de erkjendte hende for Sverrigs Dronning, og sendte sin Feldtherre Ivar Lykke ind i Sverrig med en Hær. Kong Albrecht mødte ham, men blev slagen og gjort til Fange ved Falkjøping og derpaa holdt i Fængsel, indtil han frasagde sig al Ret til den svenske Throne. Derpaa sammenkaldte Margrethe de tre Rigers Stæn-

der i Calmar (1397), for at fastsætte Vilkaarene ved Rigernes Forening. Der blev nu bestemt, at Rigerne stedse skulde være forenede under een Regent, der skulde opholde sig tre Maaneder af Aaret i hvert Rige; at hvert Rige skulde beholde sine egne Love og Privilegier, og at de vigtigste Embeder skulde besættes af Landets Indfødte. Naar Kongen døde, skulde alle tre Rigers Stænder komme sammen i Halmstad, for der at foretage et nyt Valg. Margrethe udvirkede ogsaa paa denne Rigsdag (1397), at hendes Søsters Dattersøn, Erik af Pommern, udnævntes til Regent over de nordiske Riger under hendes Formynderskab. Men heraf havde hverken Rigerne nogen Fordeel eller Margrethe nogen Glæde. Erik besad hverken Villie eller Evne til at blive en duelig Regent. Han fornærmede Margrethe og overtraadte, efter hendes Død, ved Grusomheder og Uforsigtighed, den calmarske Forening saa ofte, at endeligen baade de Svenske og Danske afsatte ham. Erik flygtede til Gulland, hvor han nærede sig af Sørøverie; tilsidst blev han ogsaa fordreven herfra og døde i den største Nød i Pommern.

Constantinopels Erobring af Tyrkerne.

Længe havde det østlige romerske eller græske Keiserdømme været truet med Undergang. — Araberne og Perserne vare en Tidlang dette Riges farligste Fiender, men end frygteligere bleve Tyrkerne, fornemmeligen efterat Osman eller Othman (1300) havde stiftet et Rige i Lilleasien, nær ved Constantinopel. Dette osmanniske Riges tappre Sultaner gjorde den ene Erobring efter den anden, og Bajazet den 1ste eller Lynende var ifærd med at tilintetgjøre det græske

Keiserdømme, da et Indfald i hans egne Stater af **Mongolerne** hindrede ham i hans Plan. — Mongolerne vare et tartarisk Folk, af fælt Udseende og vild Tapperhed. **Dschingischan**, en af deres Fyrster, samlede dem under sin Anførsel og erobrede den største Deel af Asien; hans Efterfølgere trængte frem lige til Schlesien og ødelagde alt med skrækkelig Grumhed. Vel svækkedes og deeltes deres Rige; men en anden tartarisk Fyrste, **Timur Beg**, eller, som han almindeligen kaldes, **Tamerlan**, oprettede det igjen. — Denne **Tamerlan** angreb Bajazet, overvandt og fangede ham i et Slag ved **Angora** (1402), og skal, som der fortælles, have ladet den tyrkiske Sultan sætte i et Buur og føre omkring med sig i Asien. Vel svækkede denne Begivenhed det tyrkiske Rige for en kort Tid, men snart reiste det sig igjen under **Amurath den 2den.** Denne tappre Fyrste førte lykkelige Krige med de Christne, og sluttede endeligt en 10 Aars Stilstand med dem, hvorpaa han nedlagde Regjeringen for at kunne begive sig til Ro. Dog nød han denne ikke længe. En pavelig Gesandt (Legat) fritog den ungarske Konge **Ladislaus den 5te**, for den Eed, hvormed han havde besvoret Stilstanden, og Ladislaus rykkede med en stor Hær ind i Tyrkiet. Amurath antog derfor paany Regjeringen, og drog imod de Christne, som han mødte ved **Varna** (1444). Lykken var i Begyndelsen Amurath ugunstig, og Tyrkerne vendte allerede den ungarske Hær Ryggen, da en **Janitschar** (tyrkisk Soldat) greb Amuraths Hest i Tøilen og vendte den mod Fienden. Sultanen anraabte nu i hele Hærens Paahør Gud om Hjelp mod de meenederske Christne, og Kampen begyndte med fornyet Heftighed. Ladislaus, der vovede

sig for langt ind iblandt Fienderne, faldt, og næsten hele den christne Hær blev tilintetgjort. — Under Amuraths Søn, **Muhamed den 2den**, blev endeligen **Constantinopel** erobret. **Constantin den 11te** var dengang Keiser der, og en bedre Skjebne værdig. Forgjeves søgte han Hjelp hos de vestlige Christne; forgjeves sendte han Gesandter til Muhamed, for at bede om Fred; denne truede med at lade Gesandterne flaae, hvis de viste sig oftere for ham. Muhamed begyndte Beleiringen, og anvendte alt for at tage Constantinopel, der forsvarede sig med den yderste Tapperhed. For desto bedre at kunne iværksætte sit Angreb, lod han sine Skibe trække over en smal Landtunge ind i Havnen; derpaa vovede han en Storm, hvorved Constantinopel blev indtaget, og Keiseren selv faldt (1453). Siden underkastede Muhamed sig mange andre Lande, og blev hele Christenhedens Skræk. En af de Mænd, der paa den Tid meest havde modsat sig de tyrkiske Vaabens Fremgang, var **Georg Castriota** eller **Scanderbeg**, en Prinds fra Epirus, som en lang Tid selv havde opholdt sig iblandt Tyrkerne. Han flygtede fra disse til sit Fædreneland **Epirus**, nu **Albanien**, bemægtigede sig dette og trodsede her den hele tyrkiske Magt. Scanderbegs Bedrifter synes næsten utrolige. Da de tyrkiske Soldater kom til det Sted hvor han var begraven, toge de hans Been og hængte dem paa sig som en Helligdom, der kunde beskytte dem mod Farer. — Hvorvel Constantinopels Erobring var et Tab for Christenheden, havde den dog den gavnlige Følge, at Oplysningen udbredtes mere og mere i Europa. Endeel græske Lærde flygtede til **Italien**, hvor de fandt Beskyttelse og Opmuntring, fornemmeligen

af den mediceiske Familie, som regjerede i Toscana. Desuden vandt Videnskaberne ogsaa meget paa den Tid ved Bogtrykkerkunstens Opfindelse, hvorved Bøger og de deri indeholdte Kundskaber bleve mere almindelige. Forhen havde man kun skrevne Bøger, og disse vare meget kostbare og sjeldne. De Mænd, der især gjorde sig fortjente ved Bogtrykkerkunstens Opfindelse (1436), vare Johan Guttenberg, Peter Schöiffer og Johan Faust. — En anden Opfindelse, der tilskrives en Tydsker, Munken Barthold Schwartz, men hvis Følger langtfra ei vare saa velgjørende, var Krudtet, hvis Brug aldeles forandrede Maaden at føre Krig paa.

Amerikas Opdagelse.

Amerikas eller den nye Verdens fortjente Opdager var en Genueser ved Navn Christopher Columbus eller Colon. Ved mange Reiser havde han bragt det meget vidt i Kundskab om Søvæsenet. Han kom til Portugal paa en Tid, da Opdagelser der bleve drevne med megen Iver. Prinds Henrik Navigator (Søfareren) havde begyndt disse, der understøttedes af Regjeringen. Opdagelsen af den vigtige De Madera, de azoriske og capoverdiske Øer, samt af Afrikas vestlige Kyster var Frugten af hans Bestræbelser. Columbus pønsede paa nye Opdagelser. Af adskillige Erfaringer gjorde han den Slutning, at der maatte gives et Land mod Vesten, som han formodede var Indien. For at opdage dette Land, ønskede han Understøttelse af en Regjering, og henvendte sig først til sin Fødestad Genua. Her fik han Afslag, og samme Skjebne havde han og i Portugal. Nu gjorde han Forestillinger ved det spanske Hof. I Spanien regje-

rede dengang **Ferdinand den Katholske** og **Isabella**, ved hvis Ægteskab de to Riger **Castilien** og **Aragonien** vare blevne forenede. Ogsaa her blev den forlangte Hjelp i Førstningen negtet, og Columbus blev forestillet som en urimelig Projectmager. Desuagtet tabte han ikke Modet, men indfandt sig igjen og blev endeligen hørt. Ferdinand og Isabella havde nemlig forhen været beskjæftigede med **Granadas** Beleiring. Denne Stad, den sidste, **Maurerne** eiede i Spanien, var nu falden i deres Hænder (1492). Columbus's Velyndere benyttede sig af Glæden herover til paany at fremkomme med det forhen gjorte Forslag, som nu blev antaget. Med tre smaae Skibe begav Columbus sig ud paa det store **atlantiske Hav**, uden egentligen at vide hvorhen. Et vigtigt Hjelpemiddel havde han i **Compasset**, der nogen Tid i Forveien var blevet opfundet af Neapolitaneren **Flavio Gjoia**. Efterat have seilet i nogen Tid, begyndte Skibsfolkene at knurre og forlangte, at Columbus skulde føre dem tilbage; da de tilsidst mærkede, at han ei vilde forandre sit Forsæt, truede de med at kaste ham over Bord og nødte ham til at love, at, hvis de ei inden tre Dage saae Land, skulde han opfylde deres Ønske. Hans Standhaftighed seirede dog; inden de tre Dage vare forløbne, fik man Øie paa Land, og dette Land var **Guanahani**, en af de **lucaiske Øer** (1492). Columbus kaldte den **St. Salvador**, fordi den reddede ham fra den Beskjemmelse at vende tilbage med uforrettet Sag. Da denne Ø ikke er synderligt frugtbar, begav Columbus sig videre og opdagede **Haiti**, der blev kaldet **St. Domingo** eller **Hispaniola**. Her anlagde

han en Colonie, og vendte, efter at have forsynet sig med adskillige af Landets bedste Producter, tilbage til Spanien, hvor han blev modtagen med største Fryd. Foruden denne Reise gjorde Columbus adskillige andre, paa hvilke han opdagede flere Øer, og kom endog til det faste Land, skjøndt det ikke fik Navn af ham, men af **Florentineren Amerigo Vespucci** (Americus Vesputius), der landede i Sydamerika. Columbus blev ikke belønnet paa den Maade, hans Fortjenester og den Fare, han havde udstaaet, fordrede. Hans Fiender bragte det endog engang, ved at foregive, at han vilde gjøre sig uafhængig i de opdagede Lande, saavidt, at den mistænkelige Ferdinand lod ham fængsle og bringe i Lænker til Spanien. Vel blev Columbus frikjendt, men Ferdinand vilde ikke, efter den engang gjorte Aftale, tilstaae ham Statholderskabet over de opdagede Lande. Columbus tilbragte sin sidste Levetid med at paatale sin Ret, som den utaknemmelige Konge ikke vilde erkjende, og døde misfornøiet og krænket. Ferdinand er vel bleven navnkundig, men hans listige og lumske Charakteer fortjener Afsky. Løfter og Eeder vare ham intet, naar han saae sin Fordeel ved at bryde dem. Under ham blev den frygtelige **Inquisition** indført i Spanien, hvis Forretning var at opsøge og straffe Kjettere. Dominicanermunkene havde Bestyrelsen af denne Ret og misbrugte den skrækkeligen. Mange tusinde Uskyldige bleve henkastede i evigt Fængsel, hvor de største Elendigheder ventede dem. Man foranstaltede og de saakaldte **Auto da Feer**, ved hvilke de overbeviste Kjettere paa en høitidelig Maade bleve offentligt brændte.

Foruden Columbus gjorde endnu adskillige andre Mænd sig berømte ved Amerikas Opdagelse og Erobring. **Fernando Cortes** gik i Spidsen for nogle hundrede Mand til Nordamerika. Han landede, anlagde Staden Vera Cruz, og forefandt et mægtigt og temmeligt cultiveret Rige, **Mexico**, der regjeredes af en Keiser, **Montezuma**. Indbyggerne fattede strax meget høie Tanker om Europæerne, som de meente vare bevæbnede med Himmelens Torden og Lynild. De kjendte nemlig aldeles intet til Europæernes Skydegeværer, ligesaalidet som til Rytterie. Efter nogle smaae Stridigheder forbandt Cortes sig med en lille Republik, **Tlascala**, der nu blev hans ivrigste Bundsforvandte; uden Modstand rykkede han ind i Mexicos Hovedstad, tvang Keiseren til at begive sig som Fange til Spaniernes Qvarteer og foreskrev ham Love i hans egen Hovedstad. Opbragte herover ilede Mexicanerne til Spaniernes Boliger og truede med at storme dem. Den taalmodige Montezuma steeg op paa en Muur for at tilfredsstille dem, men som Rasende grebe de til Stene og dræbte ham ved et Steenkast. Spanierne maatte nu tænke paa at forlade Byen for at redde sig; men dette Foretagende var ledsaget af mange Farligheder, saameget mere, som Staden laae i en Søe og kun ved lange smalle Diger var forenet med Landet. Cortes tabte mange af sine troe Mænd, dog undkom han med endeel af sine Folk. Noget før havde Statholderen paa **Cuba**, der var misundelig paa Cortes, sendt en Hær ud, som skulde bemægtige sig ham; men efter et Slag, hvori Cortes seirede, tvang han de udsendte Spaniere til at forene sig med ham. Tilsidst lykkedes det og Cortes, skjøndt først efter den tappreste Modstand, at indtage Mexico,

hvis nye Keiser, **Guatimozin**, blev behandlet med Grumhed af de gjerrige Spaniere. Cortes gjorde endnu flere Opdagelser og Erobringer f. Ex. **Californien**, men maatte friste Columbus's Skjebne ved et utaknemmeligt Hof.

Medens **Mexico** erobredes af Cortes, forsøgte Andre deres Lykke i Sydamerika. Fornemmeligen blev den talentfulde, men grusomme **Pizarro** her navnkundig. I sin Ungdom havde han været Svinehyrde og kunde hverken læse eller skrive. Desuagtet foretog han sig tilligemed en anden Spanier, **Almagro**, et Tog til det guld- og sølvrige **Peru**. Tilstanden i dette Rige begunstigede deres Foretagende. **Inkaernes** Slægt eller **Solens Børn**, som de kaldte sig selv, havde længe fredeligt regjeret **Peru**. Den sidste Konge havde efterladt sig to Sønner, **Huascar** og **Atapaliba**, der kom i Strid med hinanden. Den sidste vilde benytte sig af Spaniernes Ankomst til sin Fordeel og fik en Sammenkomst foranstaltet med dem. Ved denne Leilighed fremtraadte Munken **Vincents Valverde** og vilde overtale Atapaliba til at antage Christendommen; men denne kunde ei rigtigt forstaae ham, og forlangte tilsidst at see den Bog, hvoraf Munken havde oplæst endeel af sin Tale. Da Atapaliba ei kunde læse i den, holdt han den til Øret i den Formening, at den kunde sige ham noget. Skuffet i denne Forventning kastede han den paa Jorden, men neppe var dette skeet, før den forbittrede Munk raabte: **Til Vaaben Spaniere! Han foragter og bespotter Gud!** Spanierne overfaldt nu de værgeløse Indianere, nedsablede mange og fangede Kongen selv. Denne blev en Tidlang holdt i Fængsel, indtil Pizarro lod ham henrette, hvorpaa

Peru blev indtaget og underkastet Spanien. Der fortælles, at Pizarro aldrig havde kunnet tilgive Kongen en Omstændighed, der var indtruffen, hvorved hans Uvidenhed var bleven lagt for Dagen. En Spanier havde nemlig skrevet et Navn paa Atapalibas Negl: dette viste han til alle dem, der besøgte ham, og fandt Fornøielse i at høre at de alle udtalte det paa samme Maade. Saaledes viste han det og til Pizarro, men denne vidste ikke, hvad der stod; herover fattede Atapaliba ringe Tanker om ham, som en, der ei forstod saa meget, som den ringeste Soldat.

Amerikas Opdagelse og Erobring var af megen Vigtighed for Europa. Søfarten fik en ny og dristigere Gang, og Amerikas Frembringelser skjenkede Europæerne en Mangde nye Nydelser. Aldeles nye Producter, som **Kartofler og Chinabark**, bleve bekjendte. Den gamle Verdens Producter, især **Kaffe** og **Sukker**, vorte og fortrinligt i Amerika, hvor desuden fandtes en utrolig Mængde **Guld, Sølv, Ædelstene** og andre kostbare Producter. Indbyggerne i Landet havde derimod ikke stor Fordeel af **Spaniernes** Ankomst. De paatvang dem med Voldsomhed den christelige Religion, og betjente sig af mange Grusomheder for at naae deres Hensigt. Dernæst brugte de dem i Bjergværkerne og paa Plantagerne, hvorved Amerikanerne, der ei vare vante til strengt Arbeide, lede usigeligt meget. En spansk Geistlig, **Bartholomæus de las Casas**, tænkte paa at afhjelpe Amerikanernes Ulykke ved at foreslaae, at man skulde hente **Negere** fra Afrika for at arbeide i Bjergværkerne. Disse, som stærkere, meente han, kunde bedre holde det ud. Hans Forslag bifaldtes,

og saaledes blev han i en god Henſigt Befordrer af den afſkyelige Slavehandel.

En anden Opdagelſe, der indtraf omtrent paa ſamme Tid, ſom Columbus fandt Amerika, var Søveien til Oſtindien. Længe havde denne været Portugiſernes Maal. Bartholomæus Diaz havde opdaget det ſydligſte Forbjerg af Afrika, ſom han gav Navn af det ſtormende, formedelſt det Uveir, han der var udſat for. Da han var kommen tilbage til Portugal, kaldte Kong Johan den Fuldkomne dette Forbjerg det gode Haabs; og Udfaldet viſte, at det ſvarede til Navnet. Sex Aar efterat Columbus havde opdaget den nye Verden, ſom man kalder Amerika, landede Vaſco de Gama under Emanuel den Stores Regjering i Kalikut paa Malabar-Kyſten. Herved blev den rige indiſke Handel Portugiſerne til Deel. De bemægtigede ſig adſkillige Lande og Stæder, hvoriblandt fornemmeligt Goa og Diu. Forhen var den oſtindiſke Handel i Venetianernes og Genueſernes Hænder. De første bragte Varerne fra Alexandrien, hvorhen de bleve førte over det røde Hav og Ægypten; de ſidſte fra deres Colonier ved det ſorte Hav. Førſelen til Lands gjorde Indiens Frembringelſer naturligviis langt dyrere, hvorfor Portugiſerne, der rundt om Afrika bragte dem til Søes, kunde ſælge dem lettere. Denne rige indiſke Handel have Portugiſerne ſiden tabt til Hollænderne, hvilke igjen maatte overlade Englænderne Herredømmet i Indien. — Under Emanuel den Store fandt man ogſaa det rige Braſilien, ſom en blot Hændelſe ſatte Portugal i Beſiddelſe af. Cabral, Opdageren deraf, ſkulde gjøre en Reiſe til Indien, men blev dreven

af sin Cours mod Vesten og fandt her et Land (Brasilien), som han tog i Besiddelse for Emanuel. Paa denne Tid gjorde og Portugiseren Magellan den første Reise omkring Jorden.

Reformationen.

Pavernes overdrevne Magt havde gjort adskillige Mænd opmærksomme paa deres ugrundede Lærdomme. Enkelte af disse vovede endog at tale offentligt og høit imod Christi Statholder, som Petrus Valdus eller Pierre Vaux i Frankerig, hvis Tilhængere bleve kaldte Valdenser og med megen Iver forfulgtes af de Katholske, og Johan Wicliff i England; men ingen gjorde mere Opsigt end Johan Huß fra Prag i Bøhmen. Han blev endog indkaldt for Kirkeforsamlingen i Costnitz, hvor han, uagtet det sikkre Leidebrev, han havde faaet af den tydske Keiser Sigismund, blev brændt som Kjetter (1415). De forsamlede Biskopper antoge nemlig, at man ikke behøvede at holde en Kjetter, hvad man havde lovet ham. Samme Skjebne som Huß havde hans Ven Hieronymus fra Prag. Men denne grusomme Medfart forbittrede saaledes Huß's Tilhængere i Bøhmen, at de under den tappre Johan Truczinove eller Ziska grebe til Vaaben mod Keiseren. Længe modstode de hans Magt, indtil de endeligt efter Ziskas Død, da der opkom Uenighed imellem dem selv, nødtes til at slutte Fred og igjen underkaste sig Sigismund. — Hidtil havde altsaa Paven seiret over alle sine Modstandere, men endeligt fremstod een, der havde Mod og Held nok til at indskrænke Kirkens mægtige Overhoved. Denne Mand var Luther, en Bjergmands Søn, født i den lille By i Eisleben Sachsen. Efterat have

kjæmpet med tunge Kaar i sin Ungdom, blev Luther først Augustinermunk og siden Professor ved det nyoprettede Universitet i Wittenberg. Netop paa den Tid blev Afladshandelen (Syndsforladelse for Penge) dreven paa det skammeligste i Sachsen af Munken Tezel. Pave Leo den Tiende var ifærd med at bygge Peterskirken i Rom, som kostede ham mange Penge, og disse skulde tildeels inddrives ved Afladshandelen. Luther fandt, at denne Handel var meget skadelig for Sæderne, og begyndte derfor offentligt i Wittenberg at tale mod den (1517). Herved blev det dog ikke. Luther tænkte mere og mere efter over de pavelige Lærdomme, fandt, at de ikke stemmede overeens med Bibelen og Fornuften, og talede offentligt imod dem. Paven forbittredes over Luthers Dristighed og satte ham i Ban; men dette var ikke Maaden at bilægge Sagen. Luther besad meget Mod og trodsede Pavens Magt. Han lod den pavelige Banbulle offentligt brænde i Wittenberg, og en mindelig Forening var nu ei længere mulig. Luther fandt fra Begyndelsen en Beskytter i Frederik den Vise, Churfyrste i Sachsen. Saalænge Keiser Maximilian levede, blev der i Tydskland intet foretaget mod Luther; men da hans Sønnesøn, Carl den 5te, var kommen paa Thronen, sammenkaldte denne en Rigsdag i Worms, hvor Luther skulde møde og forsvare sig. Mange fraraadede Luther at drage til Worms, og forestillede ham Huß's Skjebne, men med sit sædvanlige Mod svarede han, at, om der og var saa mange Djevle i Worms, som Tagstene paa Husene, vilde han dog derhen. Fuld af Tillid til Forsynet og sin retfærdige Sag indfandt han sig i Worms og erklærede, at han ikke kunde gjenkalde sine Meninger, før man af Bibe-

len havde overbeviist ham om, at han havde feilet. Dette kunde man ikke: Luther tilbagekaldte ei sine Meninger, og blev som en haardnakket Kjetter erklæret i Rigets Acht*). For at hans Fiender ei skulde skade ham, lod nu Churfyrsten af Sachsen ham optage paa Tilbageveien af endeel Ryttere og hensætte paa Slottet **Wartburg**. Her oversatte han Bibelen paa Tydsk. Forhen havde man kun havt den i de gamle Sprog, hvori den var skreven, og paa Latin, hvorved blot de Geistlige og Lærde vare istand til at læse den, og Folket (Menigmand) hindredes i at undersøge, om Pavens Lære var grundet i Skriften eller ikke. — Der fortælles, at Djevelen paa Wartburg forstyrrede Luther i hans Arbeide, men at denne tog sit Blækhorn og slog efter ham. Dette har naturligviis enten blot været et Foster af Luthers varme Indbildningskraft eller og et Bedrageri. Da han igjen havde forladt Wartburg, fortsatte han sit begyndte Reformationsværk og udbredede sin Lære, der fandt stor Indgang i mange Lande. Til Medarbeider havde Luther den lærde og blide **Philip Melanchton**, der ogsaa forfattede den **augsburgske Confession** (Lutheranernes Troesbekjendelse), som paa **Rigsdagen i Augsburg** (1530) blev overgiven til Keiser **Carl den 5te**, der dog ikke antog den. Samme Keiser havde kort før udstedet en Rigsdagsforordning i Speier, hvorved det blev Luthers Tilhængere forbudet videre at udbrede deres Lære. Herimod gjorde de Forestillinger (protesterede), hvorfor de fik Navnet **Protestanter**. — Uenigheden mellem Protestanter og Katholiker tiltog bestandigt og udbrød tilsidst i en aabenbar

*) Dette var det samme, som at blive erklæret fredløs.

Krig, hvilken Luther dog ei oplevede. Han døde (1546) i sin Fødeby Eisleben, hvorhen han var reist for at bilægge nogle Stridigheder mellem de mansfeldske Fyrster. Luther har upaatvivleligt mange Fortjenester af Kundskabers og Oplysnings Udbredelse, men paa den anden Side kan man heller ikke nægte, at hans altfor store Hidsighed og Paastaaenhed ofte drev ham for vidt. Han havde en temmelig heftig Trætte med den lærde Erasmus fra Rotterdam om Menneskets frie Villie til det Gode, som Luther aldeles nægtede. — Noget efter Luthers Død udbrød den saakaldte schmalkaldiske Krig mellem Keiser Carl og de protestantiske Fyrster, der havde indgaaet et Forbund i Schmalkalden, med Churfyrst Johan Frederik af Sachsen og Landgrev Philip af Hessen i Spidsen. Ved Hjelp af den sachsiske Hertug Moritz, der tog Partie mod Churfyrsten af Sachsen, lykkedes det Keiseren at overvinde denne, som tabte Slaget ved Mühlberg, hvor han blev tagen til Fange. Carl troede nu at kunne foretage sig med Protestanterne, hvad han vilde, da de intet Forsvar mere havde; men han bedrog sig. Moritz, der havde faaet Churfyrsteværdigheden efter Johan Frederik, tog Keiserens Partie, saalænge hans egen Fordeel krævede det; men, da han mærkede, at Keiseren vilde undertrykke Protestanterne og ei løsgive hans Svigerfader, Landgreven af Hessen, som han holdt fangen, besluttede han hemmeligt at angribe ham, og indgik et Forbund med Kong Henrik den 2den i Frankerig. Uden at Keiseren havde mindste Mistanke, rykkede Moritz pludseligt frem, tvang ham til Flugt og til en Fred, hvorved Protestanterne fik fri Religionsøvelse i Tydskland. Dette maa man saameget mere undres over, naar man be-

tænker Keiserens store Magt, ei alene som tydsk Keiser, men tillige som Konge i Spanien og Beherſker af endnu flere Lande. — Carl havde forhen ført adskillige Krige med den franske Konge Frants den 1ste; i den ene af disse blev Frants fangen ved Pavia og holdt i et strengt Fængsel i Madrid, hvor han maatte bequemme sig til en haard Fred for at blive fri (1526). Denne Fred holdt han ei længe, og der førtes endnu tre Krige mellem ham og Carl uden synderlige Fordele paa nogen af Siderne. Carl førte ligeledes Krig mod Keiser Soliman i Tyrkiet, der havde indgaaet et Forbund med Frankerig og tillige søgte at fratage Carls Broder, Ferdinand, Ungarn. Soliman beleirede endog Wien, men kunde ei indtage Staden. Middelhavets Kyster bleve nu og meget plagede af den tyrkiske Admiral Cair Udin Barbarossa, der bemægtigede sig en Deel af Barbariet. Carl gjorde derfor to Tog til Afrika, af hvilke det første var lykkeligt, men det andet faldt meget uheldigt ud. Tilsidst blev Keiseren kjed af Regjeringen og overlod samme i Tydskland og de østerrigske Lande til sin Broder Ferdinand, og i Spanien og Nederlandene til sin Søn Philip den 2den. Selv begav han sig til Klosteret St. Just i Dalen Placencia i Spanien, hvor han tilbragte sin Tid deels med religiøse Sysler, deels med Mechaniken. Han havde en stor Mængde Uhre, hvilke han søgte at bringe til at gaae eens. Da dette ikke vilde lykkes ham, skal han have sagt: „Ikke engang disse Uhre kan jeg bringe til at gaae eens, hvor meget mindre var det muligt at bringe alle de forskjelligt tænkende Mennesker i mine vidtløftige Stater til at antage samme Meninger." Af

overdreven Andagt lod han foranstalte sin egen Begravelse, medens han endnu levede: han lod sig lægge i en Kiste og alle Ceremonier iagttage, som ved en virkelig Begravelse. Men dette virkede saa stærkt paa ham, at han, efter Formodning, døde af Følgerne (1558).

Paa samme Tid som Luther reformerede Nordtydskland, opstod en anden Religionsforbedrer i **Schweitz**, **Ulrik Zwingli**, Præst i Zürich. Afladshandelen gav ogsaa her Anledning til, at Zwingli begyndte at undersøge og forkaste Pavens Lære. Nogle af Schweitzercantonerne antoge hans Lære, andre ikke; derover opkom Uenigheder, som snart brøde ud i en aabenbar Krig, hvori Zwingli selv faldt. Hans Lære blev siden noget forandret af **Johan Calvin**, Præst i Genf. Dennes Tilhængere bleve kaldte **Calvinister** eller **Reformeerte** og afvige i adskillige Læresætninger fra Lutheranerne.

Medens Paven saaledes fra flere Sider blev angreben og truet med Undergang, opstod en Munkeorden, der af al Kraft forsvarede Pavemagten. Dette var **Jesuiternes**. Stifteren af denne Orden var en Spanier, **Ignatius Loyola**, der var bleven saaret i Belejringen for **Pampelona**, og havde, medens han laae for at helbredes, faaet adskillige Martyrhistorier og Helgenkrøniker i Hænderne, hvorved han faldt paa den Tanke, selv at gjøre sig berømt som Helgen. Han erholdt ogsaa af Paven den Tilladelse at stifte en ny Orden med et vist Antal Medlemmer. Disse maatte, som alle andre Munke, love **Kydskhed**, **Fattigdom** og desuden **bestandig Lydighed mod Paven**. Det sidste Løfte holdt de med megen Strenghed, deres Antal forøgedes snart og deres Indflydelse blev overordentlig stor. De sysselsatte sig fornemmeligen med Ungdommens

Undervisning, med at omvende Hedninger, som Missionairer, og med at være de Stores Skriftefædre. Da de tilsidst blandede sig i Alt, og man med Grund havde dem mistænkt for Deeltagelse i Sammensværgelser mod adskillige Fyrster, bleve de forviste af flere Lande, og Ordenen endeligt ophævet af Pave **Clemens** den 14de. Den er dog siden gjenoprettet af Pave **Pius** den 7de.

Calmar-Foreningen ophæves.

Efter **Margrethes** Død havde især de Svenske liden Grund til at være fornøiede med Calmar-Foreningen. Danmark, hvor imidlertid den oldenborgske Stamme var kommen paa Thronen (1448) med **Christian den 1ste**, søgte at tiltage sig et Slags Fortrin for de andre Riger, og **Sverrig** troede sig tilsidesat. Forbittrede herover løsreve de Svenske sig adskillige Gange og gave sig Rigsforstandere af deres egen Nation. Blandt disse ere **Carl Knudson**, **Steen Sture den Ældre**, **Svante Sture** og **Steen Sture den Yngre** meest bekjendte. Det lykkedes vel den danske Kong **Hans** paany at undertvinge dem, men paa en fast Forbindelse var der ikke at tænke. Endeligt ophørte Foreningen aldeles formedelst **Christian den 2dens** Grusomhed. Da Sverrig ikke med det Gode vilde erkjende ham, lod han en Hær drage mod de Svenske. Efter et Slag, hvori **Steen Sture den Yngre** faldt, maatte Sverrig underkaste sig og Stokholm overgive sig til Seierherren. For at tilintetgjøre alle Oprør for Fremtiden, sammenkaldte Christian kort derpaa den svenske Adel og høie Geistlighed i Stokholm, og lod her, imod givet Ord, en stor Deel af dem henrette

paa Torvet uden Lov og Dom (1520). Blot at vise Medynk koſtede Enkelte Livet. Lignende Gruſomheder udøvede han flere Steder i Sverrig; men, iſtedetfor herved at naae ſin Hensigt, forbittrede han de Svenſke ſaaledes, at de under **Guſtav Vaſas** Anførſel grebe til Vaaben og aldeles tilintetgjorde de Danſkes Herredømme i Sverrig. Guſtav Vaſa, ſom paa en uretfærdig Maade var holdt fangen af Chriſtian, da han ſom Gidſel var ham udleveret, havde ſeet Leilighed til at undkomme af ſit Fængſel, og var, efter mange Farer, kommen til de tappre Indbyggere af **Dalekarlien**, i hvis Spidſe han fordrev de Danſke. Han gjorde ſig fortjent ved at befæſte Sverrigs Anſeelſe og indføre Luthers Religion, og fik Arverettigheden til den ſvenſke Throne faſtſat i ſin Familie.

Chriſtian den 2den var imidlertid bleven aldeles forladt af Lykken. Ved ſit Had mod Adelen og ſin Uforſigtighed havde han paadraget ſig de Fornemmes Forbittrelſe ogſaa i Danmark. Iſær var man opbragt over den Anſeelſe, hvori **Sigbrit**, hans Maitreſſe **Dyvekes** Moder, ſtod. Den jydſke Adel opſagde endelig Chriſtian Troſkab, og han flygtede til Holland. Imidlertid valgte de Danſke hans Farbroder til Konge, under Navn af **Frederik den 1ſte**. Vel gjorde Chriſtian ſiden flere Forſøg paa igjen at komme i Beſiddelſe af Thronen, og havde ogſaa et ſtort Partie blandt de lavere Stænder, men blev fangen, da han efter **Frederik den 1ſtes** givne Leide kom til Kjøbenhavn for ſelv at underhandle med ham. Han blev ſat i et haardt Fængſel i **Sønderborg paa Als**; og Lybekkernes og Almuens Beſtræbelſer, efter Frederiks Død, at ſætte ham igjen paa Thronen, vare forgjeves. Den

Krig, som ved denne Leilighed blev ført mellem **Christian den 3die**, Frederiks Søn, og Lybekkerne og deres Forbundne, kaldes **Grevens Feide**, fordi en Greve af Oldenborg anførte Lybekkerne. Christian den 3die seirede, dog fik den fangne Konge et mildere Fængsel og blev forflyttet til **Kallundborg** i Sjælland. Allerede under Christian den 2den begyndte Luthers Lære at finde Bifald i **Danmark**, men under Christian den 3die blev den fuldkomment indført paa en Rigsdag i Kjøbenhavn 1536 uden al Blodsudgydelse.

Religionskrige i Frankerig, som endes ved Henrik den 4des Thronbestigelse.

Ikke saa roligt gik Religionsforandringen for sig i andre Lande. Nogle Steder blev Reformationen aldeles tilintetgjort, andre Steder kostede det meget Blod at faae den indført. — I **Frankerig** maatte **Protestanterne** udstaae haarde Forfølgelser. **Hertugerne af Guise**, der under Kong Henrik den 2dens Sønner, **Frants den 2den, Carl den 9de og Henrik den 3die**, havde stor Indflydelse, viste sig som ivrige Katholiker, eller rettere stillede sig i Spidsen for Katholikerne mod de Reformeerte, fordi Huset **Bourbon** understøttede disse. Adskillige blodige Krige førtes; men endelig mærkede Katholikerne, at aabenbar Vold ei var istand til at udrydde **Hugonotterne** (Protestanterne i Frankerig), hvis Antal dagligt forøgedes. Hoffet greb derfor til et skjendigt Middel, for under Venskabs Maske at udrydde dem. Der blev sluttet Fred mellem Hugonotterne og Katholikerne, og Hovederne for det reformeerte Partie kaldtes til Paris. Den unge **Henrik af Bourbon** blev formælet med **Carl den 9des Søster Margrethe**

af Valois, og Protestanternes Anfører, den ærværdige Admiral Caspar Coligny, overvældet med Æresbevisninger af den troløse Konge og hans rænkefulde Moder, Catharina af Medici, der havde underviist sin Søn i alle Forstillelsens Kunstgreb. Uden at nogen nærede Mistanke derom, gaves Befaling at myrde alle Hugonotterne i Paris; og denne udførtes Bartholomæusnatten den 24 August 1572, der og kaldes det parisiske Blodbad eller Blodbryllup. Man begyndte med Coligny, hvis Legeme paa det skjendigste blev mishandlet af de Barbarer, der vare udsendte for at myrde ham. Kongen selv siges fra sit Slot at have skudt paa sine reformeerte Undersaatter, og gav Ordre, at lignende Scener skulde foretages i hele Frankerig. Nogle Øvrighedspersoner havde Dristighed nok til at svare, at de ikke vare Bødler; desuagtet bleve mange Hugonotter henrettede overalt i Frankerig. Alligevel udryddedes ikke det reformeerte Partie. Carl den 9de døde kort derpaa, og hans Broder Henrik, der var bleven Konge i Polen, flygtede derfra, for at bestige den franske Throne. Under ham tog Guisernes og den saakaldte hellige Ligues Partie saaledes Overhaand, at han maatte begive sig til de Reformeertes Overhoved, Henrik af Bourbon, Konge af Navarra. I Forening med denne beleirede han Paris, der holdt med Guiserne, men blev under Beleiringen dræbt af Dominicanermunken Jacob Clement (1589). — Henrik af Bourbon var nu nærmest berettiget til Thronen; men han kunde, sine elskværdige Egenskaber og sin Tapperhed uagtet, ikke vente at blive i rolig Besiddelse af Regjeringen, saalænge han var Hugonot. Han antog derfor offentligen den katholske Religion; men udstedede, for dog at skaffe de

Reformeerte Sikkerhed, det nantiske Edikt, hvorved de fik frie Religionsøvelse. Derpaa bleve Stridighederne bilagte. — Henrik den 4de var sine Undersaatters Ven og Fader, og ophjalp igjen Riget, hvori han paa det kraftigste blev understøttet af sin fortrolige Ven og Minister, Hertugen af Sully. — Uagtet Henrik var elsket af sine Undersaatter, kunde han dog ikke undgaae sin Formands Skjebne. Franz Ravaillac myrdede ham (1610) offentligt paa Gaden, og der menes, at Jesuiterne havde Deel i dette Mord, fordi de troede, Henrik ei var oprigtig Katholik.

Reformationen i England under Henrik den 8de, Edvard den 6te, Maria og Elisabeth.

Paa Luthers Tid regjerede den vellystige, grusomme og ustadige Henrik den 8de i England. Han skrev først imod Luther, og fik derfor af Paven Tilnavnet Troens Forsvarer, som de følgende engelske Regenter beholdt, men kom nogen Tid efter i Uenighed med Paven. Henrik var nemlig formælet med en spansk Prindsesse, Catharina, som forhen havde været hans Broders Gemalinde. Da han blev forelsket i en af hendes Hofdamer, Anna Bolein, foregav Henrik, at hans Samvittighed ei længere tillod ham at være gift med Catharina, formedelst den Slægtskabs-Grad, der fandt Sted imellem dem, og henvendte sig til Paven, for at faae Ægteskabet ophævet; men Paven, som frygtede derved at fornærme Keiser Carl den 5te, Catharinas Slægtning, vilde ikke tilstaae Henrik hans Begjering. Kongen henvendte sig derfor til Universiteterne i Europa, og efter deres Kjendelse skilte han sig ved sin Gemalinde og ægtede Anna Bolein. Opbragt

over Pavens Modsigelse erklærede han sig derpaa selv for den engelske Geistligheds Overhoved og al Forbindelse med Paven for hævet. Han udstedede sex Troesartikler, som Alle maatte antage, hvis de ei vilde paadrage sig hans Vrede og Straf. Henrik var sex Gange gift: to af hans Gemalinder bleve beskyldte for Utroskab og henrettede, to forskjød han, og to døde som Dronninger.

Under Henriks unge Søn, **Edvard den 6te**, havde Reformationen stor Fremgang i England, hvortil fornemmeligen den bekjendte **Erkebiskop af Canterbury, Thomas Cranmer**, bidrog. Til Uheld for de Reformeerte døde **Edvard** meget tidligt, og hans Søster, **Maria**, der fulgte ham, var ivrig **Katholik**. Med megen Grumhed forfulgte hun Protestanterne. Mangfoldige af dem bleve henrettede, og deriblandt **Thomas Cranmer**, der blev brændt som Kjetter, men viste megen Standhaftighed i sin Død. **Maria** var gift med den spanske Konge **Philip den 2den**, der lignede hende i Tænkemaade. Ved ham blev hun indviklet i en Krig med **Frankerig**, hvori **Calais** tabtes. Dette smertede **Maria** meget, og hun skal have sagt, at, hvis man efter hendes Død aabnede hendes Hjerte, vilde man finde Ordet **Calais** indgravet deri.

Maria døde (1558) ubegrædt, og hendes Søster **Elisabeth**, der var opdragen i den protestantiske Religion og derfor af Maria holdt i Fængsel, kom paa Thronen og bestyrede Riget med Klogskab og Kraft. Hun gjorde den protestantiske Religion til den herskende i England, men med megen Forsigtighed. Biskopper og Erkebiskopper vedbleve i England, som forhen, hvorfor den herskende Religion her kaldes den episcopale eller

biskoppelige. — Elisabeths Opførsel mod **Maria Stuart**, Dronning af Skotland, fortjener derimod Dadel. Denne Dronning, der var opdragen i **Frankerig**, havde været gift med den franske Konge **Frants den 2den**, men vendte efter hans Død tilbage til Skotland, for at regjere dette Rige. Skotland havde nyligt antaget den protestantiske Lære, og man yndede derfor ikke **Maria**, som var katholsk. Efter nogen Tids Forløb formælede hun sig med en ung Adelsmand, **Henrik Darnley**, hvem hun dog snart kom i Uenighed med. **Darnley** kunde ikke lide hendes Omgang med den italienske Musikus **Rizzio**, trængte en Dag ind i Dronningens Værelser og dræbte **Rizzio** for hendes Fødder. Fra den Tid ophørte næsten al Forbindelse mellem **Maria** og **Darnley**, og den sidste levede adskilt fra hende. Undertiden kom Maria dog og besøgte ham, men en Nat, da hun havde forstaaet sig bort fra ham, blev Huset sprængt i Luften og **Darnley** funden død i nogen Fraastand. **Marias** nye Yndling, **Bothwel**, beskyldtes for at være Ophavsmand til dette Mord og **Maria** for Medviderske, hvilket bestyrkedes endnu mere derved, at hun ægtede **Bothwel**. En Opstand udbrød mod hende og hun nødtes til at flygte til **England**, hvor hun hos Elisabeth, der var misundelig over hendes Skjønhed, ikke fandt den Modtagelse hun havde ventet. Hun blev sat i Forvaring, og man paastod, hun skulde fralægge sig den Beskyldning, der gjordes mod hende, at hun var skyldig i sin Gemals Mord. Dette vilde Maria ikke, og blev i lang Tid holdt i et haardt Fængsel. Adskillige Sammensværgelser til hendes Befrielse bleve opdagede, og tilsidst blev hun beskyldt

for at have deeltaget i en saadan mod Elisabeths Liv, og derfor dømt til døde og henrettet.

Deels herover, og deels fordi Elisabeth havde understøttet de oprørske Nederlande mod Spanien, kom hun i Krig med Philip den 2den. En frygtelig Flaade, som Spanierne kaldte den uovervindelige, udrustedes for at erobre England; men det hele Tog mislykkedes. Deels ved Storm, deels ved de engelske Søheltes Angreb leed denne Flaade et saadant Tab, at kun omtrent Halvparten kom tilbage i en meget maadelig Tilstand. Blandt de engelske Sømænd, der bidroge til den spanske Flaades Ødelæggelse, var Franz Drake, der ligeledes har gjort en Reise omkring Jorden. — Under Elisabeth udbrød en Opstand i Irland; for at dæmpe samme udsendte hun sin Yndling, Greven af Essex; men hans Opførsel ved denne Leilighed var saadan, at Elisabeth ei kunde billige den, og Essex faldt i Unaade. Opbragt herover søgte han at hevne sig, og vilde ophidse Folket til en Opstand mod Elisabeth. Essex blev derfor dømt til døde og henrettet, skjøndt Elisabeth elskede ham meget høit. Hun skal engang have givet ham en Ring med det Løfte at ville erindre ham, naar han var i Nød og sendte hende Ringen. Han sendte den ogsaa virkeligt, men en Grevinde, der var ham fiendsk, modtog den, og tilbageholdt den. Paa sin Dødsseng kaldte hun Dronningen til sig, fortalte hende Sagen og bad om Tilgivelse. Elisabeth svarede, at Gud maatte tilgive hende, men hun kunde ikke. Elisabeth døde noget efter (1603). Hun yndede Videnskaberne, og den store Digter William Shakspeare levede under hende. Hans Sørgespil og Lystspil ansees endnu for Mesterstykker.

Under denne Dronning opdagede **Walter Raleigh** et Land i Nordamerika, som han, sin ugifte Dronning til Ære, kaldte **Virginia** (af virgo, en Jomfrue). Englands Handel og Søfart begyndte ret at blomstre under Elisabeth.

Nederlandenes Opstand mod Spanien.

Nederlandene havde under Keiser **Carl den 5te** nydt mange Friheder, og blomstrede ved udbredt Handel og Næringsflid fremfor de fleste andre Lande i **Europa**. Reformationen havde ogsaa udbredet sig her, og en stor Deel af Indbyggerne antaget samme. Dette kunde den strengt katholske **Philip den 2den** af Spanien ikke taale. Han søgte derfor at tilintetgjøre saavel deres Religions- som borgerlige Frihed. Nye Bispedømmer stiftedes og Inqvisitionen skjærpedes i **Nederlandene**. Herved vaktes megen Misfornøielse, og **over 300** nederlandske Adelsmænd overgave Statholderinden af Nederlandene, **Margrethe** af **Parma**, et Bønskrift, hvori de forlangte Forandring i de trufne Indretninger. Deres Klager bleve afviste, og man kaldte dem af Spot **Geuser** (Tiggere); men dette Navn antoge de siden, for at betegne deres Tilhængere. De fornemste blandt de Misfornøiede vare Prinds **Wilhelm** af **Nassau-Oranien** og Greverne **Egmont** og **Horn**. For at dæmpe Uroligheder ne afsendte **Philip den 2den** sin Feldtherre, **Hertugen** af **Alba**, en tapper, men yderst streng og grusom Mand, til Nederlandene. Denne nedsatte ved sin Ankomst en Ret (Blodretten kaldet), for hvilken han indstævnede en stor Mængde Nederlændere, og iblandt dem de tre ovennævnte Mænd. **Prindsen** af **Oranien** flygtede, men **Egmont** og **Horn**, der

ikke vilde følge hans Raad og Exempel, bleve henrettede. Alba søgte at dæmpe Uroligheder ne ved Haardhed, men naaede ei sin Hensigt, og blev endeligt kaldt tilbage. — Prinds **Wilhelm** stillede sig nu i Spidsen for adskillige Provindser, og disse indgik en **Forening i Utrecht** (1579), hvori de forpligtede sig til at forsvare deres Uafhængighed med forenede Kræfter mod Spanien. Imidlertid bragte dog Spaniens Overmagt dem ofte i største Fare, især saalænge Prindsen af **Parma** var spansk Anfører imod dem. Denne udmærkede Feldtherre erobrede den rige Stad Antwerpen, efter den tappreste Modstand, ved at lade slaae en Bro over Scheldefloden og saaledes spærre Staden al Tilførsel. Det lykkedes desuden Spanierne ved Snigmord at faae **Wilhelm** ryddet af Veien, og det vilde have seet farligt ud for Nederlandene, hvis ikke England havde understøttet dem, og de i Prinds **Moritz** af **Nassau**, Wilhelms Søn, havde fundet en ligesaa tapper Anfører, som de havde havt i Faderen. — Til at bestride Krigsomkostningerne bleve Nederlænderne satte i Stand ved at aabne sig Veien til Ostindien. Denne havde vel Spanierne søgt at skjule for dem, men desuagtet fandt **Cornelius Houtman** Veien derhen, og Nederlænderne bemægtigede sig en stor Deel af Portugisernes Besiddelser. Portugal var nemlig dengang taget i Besiddelse af Philip den 2den, og kom derfor i Krig med Nederlandene. Disse bemægtigede sig de rige **molukkiske Øer** og forsynede fra dem næsten hele Europa med Kryderier, hvorved de havde store Fordele.

Spanierne bleve tilsidst kjede af denne Krig, da de ei kunde overvinde Nederlændernes Standhaftighed, og sluttede derfor en Stilstand paa 12 Aar. Krigen

brød vel ud paany, men ved den westphalske Fred (1648) erkjendtes Nederlandene (Holland) for en fri Republik af hele Europa. Den bestod af 7 forenede Provindser: Geldern, Holland, Zeeland, Friesland, Overysel, Utrecht og Grønningen, og spillede i lang Tid en meget vigtig Rolle i Europa ved sin Sømagt og sine Rigdomme. Ogsaa lærde Mænd kan Holland fremvise, som Erasmus fra Rotterdam, der skrev meget og spottede over Munkelivet og Geistligheden: videre Hugo Grotius, der blev forfulgt, fordi han var af det saakaldte arminianske Partie. Der var nemlig opkommen en Strid mellem to Geistlige, Arminius og Gomarrus. Prinds Moritz af Oranien havde taget den sidstes Partie: Raadspensionæren Olden Barneveld og Hugo Grotius med flere den førstes. Barneveld blev henrettet og Grotius maatte gaae i Fængsel, hvorfra han blev reddet ved sin Kone. Hun pleiede nemlig at sende Bøger til ham i store Kister, og i en saadan undkom han.

Christian den 4de i Danmark.

Christian den 4de var en Søn af Frederik den 2den, som havde erobret Ditmarsken, ført en heldig Krig med Sverrig og regjeret med Anseelse. Ved hans Død (1588) var Christian ei mere end 11 Aar gammel, hvorfor Regjeringen blev ført af fire Rigsraader, Kantsleren Niels Kaas, Rigsadmiralen Peder Munk, Skatmesteren Christoffer Walkendorf og Statholderen i Jylland Jørgen Rosenkrands, der styrede Riget med Klogskab. Under disse Mænds Bestyrelse forlod den berømte Astronom Tycho Brahe sit Fædreneland, formodentlig styrtet ved Walkendorfs

Fiendskab, og begav sig til Keiser Rudolf den 2dens Hof, hvor han døde i Prag. Frederik den 2den havde viist ham megen Yndest og skjenket ham Øen Hveen, hvor Brahe byggede **Uranienborg** og anstillede sine mærkelige Jagttagelser. — Christian viste allerede tidligt den Lyst til Søvæsenet, der siden stedse besjelede ham, og han foretog sig endog, under Navn af Capitain, en farlig Søreise forbi det nordligste Norge, for at lære at kjende dets Grændser, hvorom der dengang var Strid med Sverrig. Denne Strid gik over til en Krig, da den svenske Konge, **Carl den 9de**, lod sig kalde **Lappernes** Konge og indkrævede Skat i det norske Finmarken. Christian erobrede Calmar, hvilket saaledes opbragte Carl, at han skrev et Udfordringsbrev til den danske Konge, som denne besvarede med Spot. Krigen fortsattes under Carl den 9des Efterfølger, den store **Gustav Adolph**, der sluttede Fred med Danmark i **Knæred** eller **Sjørød** (1613), hvori Sverrig udbetalte en Sum Penge i Krigsomkostninger. Under denne Krig var endeel af Sverrig leiede Skotter landede i Norge, der var blottet for Forsvar; men Bønderne i **Guldbrandsdalen** grebe i Hast til Vaaben, droge mod Fienden og nedsablede den skotske Oberst **Sinklar** med hele hans Hær paa to Mand nær. — Siden greb Christian til Vaaben for at understøtte Protestanterne i Tydskland, men var uheldig, blev overvunden af **Tilly** ved **Luther am Barenberg** og tvungen til at slutte en Fred i **Lübeck** (1629), hvori han vel intet tabte, men maatte forpligte sig til ei mere at understøtte Protestanterne i Tydskland. Nu optraadte **Gustav Adolph** som Protestanternes Beskytter, og efter hans Fald fortsattes Krigen i Tydskland af hans

tappre Generaler. En af disse, **Leonhard Torstenson**, gjorde fra Tydskland et aldeles uventet Indfald i Danmark, uden foregaaende Krigserklæring, og oversvømmede adskillige af Rigets Provindser. Christian opbød alt muligt til Rigets Forsvar, udrustede en Flaade og paatog sig, skjøndt allerede i en høi Alder, selv Anførselen over den. Han traf Fienden under **Femern**, hvor det kom til et blodigt Slag. Christian selv blev stærkt saaret af nogle Splinter, og mistede sit høire Øie og to Tænder. Han segnede, men reiste sig strax igjen og vedblev med Heltemod at fortsætte Kampen til Seiren var vunden. Den svenske Flaade lagde sig ind i Kielerbugten, hvor Christian befalede Admiral **Galthen** at passe paa den. Da den desuagtet slap ud og forenede sig med en hollandsk Flaade, blev Christian saa opbragt, at han lod Galthen henrette. De Svenske vandt derpaa i Forening med Hollænderne en Seier til Søes, og, da Kongen ei blev tilstrækkeligt understøttet af den egennyttige Adel, som stedse vilde være fri for alle Byrder, nødtes han til ved Freden i **Brømsebroe** (1645) at afstaae Sverrig **Gulland** og **Øsel** med mere, og **Halland paa 30 Aar.** Tre Aar efter Freden døde Christian den 4de, en af Danmarks virksomste og kraftfuldeste Konger, hvorom vi endnu allevegne finde Minder. Hans kloge Sparsomhed satte ham i Stand til at gjøre mange nyttige Indretninger og opføre en Mængde Stæder og prægtige Bygninger. Saaledes anlagde han Stæderne **Christiania** og **Christiansand** i Norge, **Christianstad** i Skaane, **Christianshavn** paa Amager og **Glückstadt**; og byggede **Rosenborgslot** i Kjøbenhavn, **Børsen**, **Rundetaarn** (til et astronomisk Jagttagelsessted) og **Holmens Kirke**,

samt fuldførte det af hans Fader begyndte **Frederiksborgslot.** Han søgte ogsaa at fremme Handelen, og sendte nogle Skibe til Ostindien under Anførsel af **Ove Gjedde,** som kjøbte Staden Tranquebar paa Coromandelkysten, hvorved Grunden lagdes til den dansk-ostindiske Handel, og det ostindiske Handelsselskab stiftedes. Han udrustede ligeledes Skibe for paany at opdage Grønland, hvorhen Farten var ophørt. Capitain **Jens Munk** løb ud for at anstille Undersøgelser desangaaende, men kunde ei komme til den østlige Side, hvor Nordmændenes Colonie havde været, for Jis, og maatte overvintre paa Vestkysten, hvor de fleste af hans Folk omkom af Hunger og Kulde. Han havde selv opgivet alt Haab om Redning, men fandt dog ved Foraarets Fremkomst endnu to Mand ilive, med hvilke han, ligesom ved et Underværk, igjen naaede Fædrenelandet. — Med **Christina Munk,** til hvem Kongen efter sin første Gemalindes Død lod sig vie ved venstre Haand, havde han blandt flere Børn **Eleonora Christina,** som han meget elskede for hendes sjeldne Egenskaber, og hvem han gav Adelsmanden **Corfitz Ulfeld** til Ægte. Denne nød i høi Grad Kongens Naade, men misbrugte den til Landets Skade og viste sig under Frederik den 3dies Regjering som Landsforræder. At Christian den 4de, uagtet sin Dueligheb og Virksomhed, ei stedse var heldig, var Omstændighedernes Skyld; især lagde Adelens overdrevne Magt ham ofte store Hindringer i Veien. Under Christian den 4de levede **Arild Hvitfeld,** der forfattede en Danmarks Historie, Biskop **Arreboe,** den danske Digtekunsts Fader, Astronomen **Longomontanus** og Oldforskeren **Ole Worm.**

Trediveaarskrigen.

Adskillige tydske Keisere havde viist meget Maadehold mod Protestanterne, men under **Mathias** maatte de taale meget af de Katholske. Dette var især Tilfældet i **Bøhmen**, hvorfor det ogsaa der først brød ud i Fiendtligheder. Nogle keiserlige Raader bleve i Prag kastede ud af Vinduerne paa Slottet (1618). Kort derpaa blev **Ferdinand den 2den**, en ivrig Katholik, udnævnt til Keiser; ham vilde Bøhmerne ei erkjende og valgte **Frederik** af **Pfalz**, der var gift med den engelske Prindsesse **Elisabeth**, til deres Konge. Dette Valg var just ikke det bedste, da Frederik var en svag og uvirksom Mand. Keiserens Tropper brøde under **Maximilian** af **Baiern** ind i Bøhmen, sloge Frederiks Hær paa det hvide Bjerg ved Prag og tvang ham til at forlade Bøhmen. Herved blev det ikke: ogsaa **Frederiks** pfalziske Lande bleve indtagne og overgivne til Maximilian af Baiern. Protestanterne i Tydskland geraadede i største Nød. De keiserlige Generaler **Tilly** og **Wallenstein** brøde frem allevegne, og intet kunde modstaae dem. Man vilde om muligt tilintetgjøre Protestanterne, men de toge deres Tilflugt til den danske Konge **Christian den 4de**, der selv var Protestant og Kredsoberst i den nedersachsiske Kreds. Han tog ogsaa virkeligt deres Partie, men var uheldig. **Tilly** slog ham ved **Lutter am Barenberg**, og Christian maatte slutte en Fred med Keiseren i Lübeck. Keiseren syntes nu at kunne spille Mester i Tydskland, og et Restitutionsedikt udstededes, hvorefter alle katholske Stiftelser, der vare i Protestanternes Hænder, skulde tilbagegives Katholikerne. — Den svenske Konge **Gustav Adolphs** Ankomst til Tydskland for-

andrede Alt. Denne Helt, en Søn af **Carl den 9de**, havde med Lykke ført en Krig i Polen, men sluttede Fred med dette Rige for at kunne komme sine Troesforvandte i Tydskland til Hjelp. — Han landede, men kom dog for sildigt til at undsætte **Magdeburg**, der var beleiret og blev indtaget af den grusomme Tilly, som lod Staden plyndre af sine raae Soldater. Gustav Adolph hevnede sig siden paa ham i et Slag ved Leipzig, hvori de Keiserlige bleve overvundne og nødte til at flygte; kort efter faldt Tilly selv, og Keiseren havde nu ingen udmærket Hærfører at sætte mod de tappre Svenske. **Wallenstein**, en anden keiserlig Feldtherre, var nemlig ved sin Stolthed falden i Unaade og vilde ei selv foretage det første Skridt til Forlig. Ferdinand den 2den maatte derfor endeligt finde sig i at gjøre den overmodige Wallenstein Tilbud, som faa Regenter have gjort. Wallenstein skulde anføre Hæren, som han selv havde tilveiebragt, uden at Keiseren havde det mindste at byde over den. — Gustav Adolph var allerede ifærd med at trænge ind i de østerrigske Arvelande, da Wallenstein stillede en Hær i Marken, som Kongen nu maatte vende sig imod. De to store Anførere mødte hinanden ved **Lützen**, og et Slag begyndte (1632), hvori der fægtedes med Hidsighed paa begge Sider; vel seirede de Svenske, men tabte deres Konge, der var lige udmærket som Fyrste, Feldtherre og Menneske. Wallenstein trak sig tilbage til Bøhmen, udrettede intet mere i Krigen, og mistænktes ikke uden Grund for at staae i Underhandling med Keiserens Fiender, hvorfor denne lod ham myrde.

Ved Gustav Adolphs Død kom hans Datter, den mindreaarige **Christina**, paa Thronen i Sverrig, dog

blev Staten bestyret vel og Krigen i Tydskland fortsat. — **Axel Oxenstjerna**, en stor Statsmand og Gustavs Ven, forestod de udenlandske Sager, og de svenske Hære anførtes af Feldtherrer, som Gustav Adolph havde dannet. Blandt dem maa man nævne Hertug **Bernhard** af **Sachsen-Weimar**, der fuldførte Slaget ved Lützen, **Banner**, **Horn**, **Torstenson** og **Wrangel**. — Vel bleve de Svenske eengang bragte i Forlegenhed, da de tabte Slaget ved **Nørdlingen**, men en nøiere Forbindelse med Frankerig satte dem snart istand til at oprette deres Tab. Fornemmeligen vandt Torstenson betydelige Seire, og faldt ind i de keiserlige Arvelande, som han dog pludseligt igjen forlod for at angribe Danmark.

Keiseren blev saavelsom de andre Magter tilsidst kjed af Krigen, som paa det skrækkeligste havde ødelagt Tydskland og adskillige Rigers Gesandter samlede sig i **Münster** og **Osnabrück**. Underhandlingerne varede længe, da de Franske og Svenske gjorde store Fordringer; dog bleve Partierne endeligt enige, og det blev afgjort, at Lutheranere og Reformeerte skulde have lige Rettigheder med de Katholske i Tydskland. Sverrig erholdt **Forpommern**, **Rügen**, **Wismar**, **Bremen**, **Verden** og 5 Millioner Rigsdaler. **Brandenborg**, der havde Fordring paa Pommern, fik Bagpommern, og istedetfor Forpommern Bispedømmerne **Halberstadt** og **Magdeburg** med mere. Frankerig fik **Elsas** og **Breisach**. Schweitz og Nederlandene bleve erkjendte for uafhængige Stater, og overhovedet foregik ved denne (den **westphalske**) Fred (1648) en stor Forandring i det tydske Riges Forfatning, hvilken vedligeholdt sig til den nyeste Tid.

Carl den 1ste i England, Cromwel ꝛc.

Efter Elisabeths Død (1603) kom det stuartske Huus paa Thronen med **Jacob den 1ste**, en Søn af den ulykkelige **Maria Stuart** af Skotland. Ved ham bleve England og Skotland forenede, og have siden stedse udgjort eet Rige (nu **Storbritannien**). Hans Søn **Carl den 1ste** besteeg derpaa Thronen, men lod sig af sin Minister **Buckingham** forlede til adskillige ukloge Foretagender. Uden Parlamentets Samtykke paalagde han Skatter, og vilde tvinge Skotterne til at antage de i England brugelige Religionsskikke. Forbittrede herover gjorde disse Opstand, og Kongen sammenkaldte et Parlament for at faae Penge til Krigens Førelse. Dette blev ham ikke alene nægtet, men Parlamentet forlangte endog Straf over to af Kongens vigtigste Mænd, Ministeren **Strafford** og Erkebiskop **Laud**, som man paastod havde forledet Kongen ved deres Raad. Carl gav endeligt efter, men gjorde herved kun det Onde værre. Parlamentet fremkom med een Fordring efter den anden, og der udbrød tilsidst aabenbare Fiendtligheder mellem det og Kongen. I Begyndelsen seirede det kongelige Partie, men dets Lykke varede ei længe. Der fremstod en Mand i det engelske Parlament, **Oliver Cromwel**, som var begavet med Klogskab og Aandskraft. Ved at sætte sig i Spidsen for et sværmerisk religiøst-politisk Partie, **Independenterne**, fik han Overhaand i Parlamentet. Han tillige med General **Fairfax** anførte lykkeligt Hæren mod Kongen. Parlamentets Armee vandt to vigtige Slag ved York og Naseby, og Kongen flygtede til den skotske Hær, der var nædel nok til at overgive ham i Parlamentets Hænder for at faae sin tilgode-

havende Sold. Vel var **Carl** paa Vei at flygte, men blev indhentet og maatte møde for en Ret (Blodret), Cromwel havde nedsat for at dømme ham. Han blev ogsaa virkeligt dømt til døde og offentligt henrettet (1649). Carl besad som Privatmand mange elskværdige Egenskaber, men havde ei Styrke nok til at regjere. Irland søgte nu, saavelsom Skotland, at sætte Carl den 1stes Søn **Carl den 2den** paa Thronen, men Cromwel seirede i begge disse Lande, og Carl maatte, efter at have tabt Slaget ved Worcester, flygte til Frankerig. — Cromwel udførte derpaa fuldkomment sine herskesyge Planer, afskaffede Parlamentet og lod sig udnævne til **Protector** i England, under hvilket Navn han regjerede med mere Myndighed end de engelske Konger. — Ved Strenghed og Klogskab holdt han sig ogsaa paa Thronen til sin Død, var i Anseelse saavel hjemme, som hos Fremmede, og førte heldige Krige med Spanien og Nederlandene; men hans Liv var desuagtet meget ulykkeligt, da han frygtede Alle, som han var frygtet af Alle. Hans Frygt gik saavidt, at han ikke turde sove flere Nætter i det samme Værelse. Ligeledes var han meget bange for Døden, og vilde slet ikke troe Lægerne, da de fortalte ham, at han ei kunde leve længere; han var nemlig omgivet af adskillige Sværmere, som udgave sig for Propheter, og disse forsikkrede ham, at han ei endnu skulde døe. Ved Cromwels Død (1658) blev hans Søn **Richard** udnævnt til Protector, men, da han hverken besad Faderens Duelighed eller Ærgjerrighed, fandt han sig i at nedlægge Regjeringen. Anføreren for den skotske Hær, **Georg Monk**, begyndte nu Underhandlinger med Parlamentet om at indsætte **Carl den 2den** til

Konge (1660). Dette skeete ogsaa virkeligt, og denne Begivenhed kalder man i England **the restoration** (**Gjenindsættelsen**). Carl den 2den var i Begyndelsen elsket af Alle, men denne Kjærlighed varede ikke længe. Ved Uforsigtighed, Letsindighed og ved at angribe Parlamentets Rettigheder, opvakte han snart Misfornøielse imod sig. Denne var nær ved at bryde ud i en almindelig Opstand, da Carl døde. Endnu meget mere Aarsag havde man til at klage over hans Broder og Efterfølger **Jacob den 2den**, som ei alene selv var Katholik, men ogsaa ved Vold søgte at indføre den katholske Religion. For at undgaae dette, henvendte Englænderne sig med Begjering om Understøttelse til Jacobs Svigersøn, **Wilhelm den 3die af Oranien**, Statholder i Nederlandene, der landede med en Hær i England, hvor Rigets Fornemste toge hans Partie. Jacob maatte flygte til Frankerig og gjorde forgjeves, ved Ludvig den 14des Understøttelse, Forsøg paa igjen at komme i Besiddelse af sit Rige. Wilhelm blev kort derpaa udnævnt til Konge, og det stuartske Huus paa Mandslinien udelukket fra Thronen. Denne Forandring kaldes **Revolutionen** (1688).

Frederik den 3die af Danmark, Carl den 10de eller Carl Gustav m. m. Souverainitetens Indførelse i Danmark.

Ved Christian den 4des Død (1648) besteeg hans Søn **Frederik den 3die** Danmarks Throne, dog først efter nogle Vanskeligheder, som Rigsraadet og den mægtige **Corfitz Ulfeld** lagde ham i Veien. Kongen maatte først underskrive en meget haard Haandfæstning, hvor-

ved Adelens og Rigsraadets Magt steeg til det Høieste. Misforstaaelsen mellem Kongen og Ulfeld tiltog stedse mere, og den sidste forlod pludseligt Riget og begav sig først til Holland og siden til Sverrig, hvor han fandt Beskyttelse hos Dronning Christina. Denne Dronning blev nogen Tid efter kjed af Regjeringen, og nedlagde samme, deels maaskee af Vægelsind, deels for i mere Ro at kunne nyde Privatlivets Behageligheder. Hun antog siden den katholske Religion og forføiede sig til Rom, hvor hun levede sin meste Tid. Til sin Eftermand havde hun bestemt sin Fætter, Carl Gustav af Zweibrücken, der i Trediveaarskrigen havde anført svenske Armeer med Berømmelse. Som Konge var denne sin hele Regjeringstid sysselsat med Krige, først med Polen og siden med Danmark. Johan Casimir, Konge i Polen, gjorde Fordring paa den svenske Throne, som hans Fader Sigismund ved sin Iver for den katholske Religion havde tabt. Carl Gustav angreb derfor Polen i Forening med Churfyrst Frederik Wilhelm den Store af Brandenborg. Næsten hele Polen maatte underkaste sig Gustav efter et Slag ved Warschau, som varede i tre Dage; men Gustavs Lykke opvakte ham Misundere. Frederik den 3die, som troede, at Leiligheden var gunstig til at tilbageerobre hvad der var tabt ved Freden i Brømsebroe, erklærede Sverrig Krig og indtog Bremen og Verden. Aldrig saasnart fik Kongen af Sverrig Efterretning herom, før han sluttede en Stilstand med Polen og ilede med 10,000 Mand mod Danmark. I Hamborg blev han forsynet med det Nødvendige til sit Indfald i Danmark, og inden kort Tid var hele Holsteen, Slesvig og Jylland indtaget. Alting føiede sig ved denne Lei-

lighed for Carl Gustav. En sjelden heftig Frost indtraf og tillagde Beltet saaledes, at Carl kunde føre sin Hær over Isen til Fyen. Herfra gik han videre over Smaaøerne til Sjælland. I Kjøbenhavn kom alt i den yderste Bestyrtelse, og Frederik udsendte strax Gesandter for at underhandle om Fred. Betingelserne, Carl foreskrev, vare saa haarde at man ei kunde antage dem. Gesandterne vendte med uforrettet Sag tilbage, og Carl rykkede videre frem. Hovedstaden var ikke i tilstrækkelig Forsvarsstand; ingen havde ventet en Fiende i Sjælland. Frederik maatte derfor finde sig i Omstændighederne og slutte en Fred paa de Vilkaar, Seierherren behagede at foreskrive. Denne Fred kom istand i Roeskilde (1658), og deri afstod Danmark Skaane, Halland, Blekingen, Bahuus, Trondhjem og Bornholm; desuden skulde 2000 Ryttere overlades de Svenske. Man troede, at der ingen Fare mere var paa Færde, men bedrog sig. Carl Gustav fortrød at han havde sluttet Fred, da han ønskede at beherske hele Norden. Han paastod, at Fredsbetingelserne ikke vare rigtigt opfyldte og landede endnu samme Aar med en Hær i Sjælland. Han rykkede imod Kjøbenhavn og begyndte at beleire Staden, men alting kom her i Bevægelse, og alle grebe til Vaaben, baade Borgere og Studenter. Kongen selv opmuntrede Indbyggerne ved sin Nærværelse, og, da nogle raadede ham til at flygte, svarede Frederik, at han vilde døe i sin Rede. — Imidlertid toge de Svenske Kronborg. Man bildte Commandanten ind, at Kjøbenhavn var indtaget, og, at det vilde være uklogt og farligt for ham at holde sig. Dette virkede paa ham, og han overgav Fæstningen ved Capitulation. Herved fik de Svenske

Kanoner til at beskyde Kjøbenhavn med. Staden begyndte ogsaa alt at lide Mangel, da Hollænderne, Danmarks Allierede, trængte igjennem Sundet, uagtet en svensk Flaade søgte at hindre det, og kom, under deres Admiral Opdam, Kjøbenhavn til Undsætning. Byen saae sig herved istand til at gjøre langvarig Modstand, og Carl besluttede derfor at forsøge en Storm, som vel blev sat i Værk, men løb meget ulykkeligt af for de Svenske. To Gange fornyedes Angrebet, men forgjeves; man modstod dem med overordentlig Tapperhed, og de lede et stort Nederlag. — Fra denne Tid var Carls Lykke forbi; de Svenske bleve allevegne slagne, især ved Nyborg i Fyen. Bornholm og Trondhjem havde allerede fordrevet de Svenske. Carl begav sig til Gothenborg, hvor han døde kort efter (1660), og en Fred sluttedes i Kjøbenhavn, hvori Danmark maatte afstaae, hvad der i den roeskildske Fred var bestemt, undtagen Bornholm og Trondhjem. Denne Krig gav Anledning til Enevoldsmagtens (Souverainitetens) Indførelse i Danmark, da Borgerstanden og Geistligheden vare høiligen misfornøiede med Adelens Overmod. Danmark var efter Krigen i en maadelig Tilstand. Landet var udsuet af Fienden, og Næringsveiene laae stille; Hæren skulde have Sold, og der fandtes ingen Penge i Skatkammeret. Adelen vilde som sædvanligt ei deeltage i Statens Byrder; de øvrige Borgere formaaede lidet. En Rigsdag blev sammenkaldt i Kjøbenhavn, men Forbittrelsen imellem Stænderne tiltog stedse mere. Adelen beraabte sig uophørligt paa sine Forrettigheder; men Kjøbenhavns Borgere følte, hvormeget de havde bidraget til Statens Frelse, hvorfor og Kongen havde tilstaaet dem Adelsrettig-

heder. Geistligheden, i hvis Spidse den snilde Biskop Svane stod, forbandt sig nu nøiere med Borgerstanden, hvis Formand var den ærlige Borgermester Hansen. Disse Mænd tilligemed adskillige Andre, hvoriblandt ogsaa Adelige, bleve enige om at tilintetgjøre Kongens Haandfæstning og overdrage ham Arveret paa Mands- og Qvindesiden saavelsom Enevoldsmagten. Vel søgte Adelen at hindre dette, men der blev taget saa alvorlige Forholdsregler, at den gav efter, og Kongen hyldedes som Enevoldsfyrste. Frederik belønnede nu de Mænd, som især havde virket i denne vigtige Sag. Svane blev ophøiet til Erkebiskop og erholdt desuden andre Belønninger, hvilket og var Tilfældet med Hansen, der blev Præsident i Kjøbenhavn. Frederik den 3die lod derpaa den berømte Peter Schumacher, siden Greve af Griffenfeldt, forfatte en ny Grundlov for Riget, Kongeloven, hvori Kongens Rettigheder bestemtes. Han arbeidede og alvorligt paa at bringe Orden i Riget og gjorde flere nyttige Indretninger. Hans Dronning Sophia Amalia havde betydelig Deel i Souverainitetens Indførelse. — Frederik den 3dies Efterfølger Christian den 5te, kom som Brandenborgs Allierede i Krig med den svenske Konge, Carl den 11te, og med Ludvig den 14de i Frankerig. Frederik Wilhelm den Store, Churfyrste af Brandenborg, slog de Svenske ved Fehrbellin i Churmark, og de Danske spillede Mestere i Østersøen og sloge Carls Flaader i flere Træfninger. Niels Juul gjorde sig udødelig i Slaget ved Kjøgebugt (1677), hvor han tog eller ødelagde den største Deel af den svenske Flaade. — Freden i Lund og Fontainebleau endte denne Krig uden synderligt Tab for Sverrig, hvorfor det fornem-

meligt maatte takke **Frankerig.** Christian den 5te gjorde ved Griffenfeldts Hjelp en Mængde nyttige Indretninger og gav Rigerne den danske og norske Lov. Griffenfeldt blev siden styrtet og dømt til Døden, men benaadet med bestandigt Fængsel paa Munkholm, hvorfra han dog blev frigiven Aaret før sin Død.

Ludvig den 14de i Frankerig.

Kun fem Aar gammel besteeg **Ludvig** den 14de (1643) Frankerigs Throne, og Cardinal **Mazarin** bestyrede Riget i hans Mindreaarighed. I den Tid opkom adskillige Uroligheder, fornemmeligt mod Cardinal Mazarin. **La fronde**, Slyngekasterne, saa kaldte fordi de kastede Stene ind ad Modpartiets Vinduer, vare hans farligste Fiender. Mazarin maatte endog forlade Landet, men kom kort efter, da Ludvig var bleven myndig, tilbage. Ludvig blev, efterat han selv havde tiltraadt Regjeringen, snart en Skræk for alle sine Naboer. Hans Ærgjerrighed overskred alle Retfærdighedens og Billighedens Grændser. **Spanien, Tydskland** og **Nederlandene** maatte efterhaanden føle **Frankerigs** Overmagt. **Ludvigs** duelige Generaler, **Turenne** og **Condé**, bidroge især til hans Seire. Hertil kom endnu, at adskillige nye Indretninger gjorde den franske Hær paa den Tid til den første i Verden. Under **Ludvig** bleve **Bajonetter** saavelsom ordentlige **Uniformer** først brugte. — **Spanien** søgte han at fravirve Nederlandene, hvilket dog ikke lykkedes ham, da **England, Holland** og **Sverrig** ved en Forening, som kaldes **Trippelalliancen**, tvang ham til at slutte en Fred i **Aachen**, hvorved Spanierne beholdt deres Nederlande paa nogle erobrede Fæstninger nær. Dette kunde **Ludvig** ei tilgive

Hollænderne; han angreb dem og bragte dem i en Forlegenhed, hvoraf kun deres egen Standhaftighed, Prinds Wilhelm den 3dies Tapperhed og adskillige Magters Understøttelse kunde redde dem. — Da Keiseren var indviklet i en Krig med Tyrkerne, borttog Ludvig Strasborg, som siden aldrig mere kom tilbage til Tydskland. Den sidste Krig, han førte, var den uheldigste af alle, nemlig den spanske Arvefølgekrig. Flere Magter havde længe havt deres Øine henvendte paa Spanien. Dette Rige havde havt en Række af yderst svage Regenter; men ingen var svag i saa høi en Grad som Carl den 2den. I hans Barndom maatte han lægges i Bomuld og enhver stærk Lyd bortfjernes fra ham, for at han ei skulde tage Skade deraf. Denne Svaghed vedvarede hans hele Liv igjennem. Da han ingen Arving havde, gjorde adskillige med ham beslægtede Fyrster sig Haab om, at hans Lande skulde komme til deres Familie. Disse vare fornemmeligt Ludvig den 14de, der gjorde Fordring paa Spanien for sin Sønnesøn Philip af Anjou, og Leopold, Keiser i Tydskland, der ønskede sin Søn Carl paa Spaniens Throne; desuden en Prinds af Baiern. Den sidste udnævnte Carl den 2den til sin Eftermand, men denne Prinds døde kort efter, og en Deling af det spanske Monarchies Lande blev aftalt mellem Ludvig den 14de og den engelske Konge Wilhelm den 3die. Ludvig ønskede nemlig at sikkre sin Sønnesøn i det mindste noget af det spanske Monarkie, og Wilhelm den 3die saae ei gjerne, at nogen Fyrste skulde blive for mægtig ved at arve det Hele. Dette uagtet udvirkede Ludvig den 14de hos Carl, at han i et Testament udnævnte Philip af Anjou til sin Efterfølger. Denne tiltraadte

ogsaa virkeligt Regjeringen, og Ludvig den 14de kunde sige: Nu er der ingen Pyrenæer mere. Herved blev det dog ikke: et stort Forbund blev indgaaet mod Frankerig, hvori England, Holland, Østerrig, Portugal og Savoien toge Deel. Dronning Anna, der besteeg Thronen i England efter Wilhelm den 3die, sendte sin General Marlborough over til det faste Land. Keiser Leopold satte Eugen, Prinds af Savoien, over sine Hære. Disse Feldtherrer bleve snart en Skræk for de Franske og sloge dem i flere Træfninger. — Blandt de mærkeligste Slag i denne Krig er det ved Hochstädt, hvor de Franske bleve overvundne; videre Slagene ved Rammellies, Oudenarde og Malplaquet. I adskillige af disse Slag vare ogsaa danske Leietropper tilstede, som ikke lidet bidroge til Seieren. Ved de Allieredes Fremgang blev Ludvig den 14de bragt i en ikke liden Forlegenhed og ønskede Fred; men Betingelserne, man fremkom med, vare saadanne, at han ei kunde antage dem. Man fordrede nemlig af ham, at han ei alene skulde forlade sin Sønnesøns Partie, men endog vende sine Vaaben mod ham, hvis han ei godvilligen vilde gjøre Afkald paa den spanske Throne. Dette vilde Ludvig ikke, og Krigen fortsattes endnu nogen Tid. I Spanien vare Englænderne landede og havde bemægtiget sig Staden Barcelona; de vare endog to Gange trængte frem til Madrid, men kunde ikke holde sig der, og Philip tilbageerobrede det Tabte, især ved Hjelp af den franske General Vendome. Imidlertid foregik en Forandring i England, der befordrede Freden. Marlboroughs Gemalinde havde fornærmet Dronningen; hun faldt i Unaade og med hende Hertugen selv og hele det Partie, han stod

i Spidsen for. Det nye Ministerium var tilbøieligt til Fred; Marlborough forlod Armeen, og Underhandlingerne begyndte i Utrecht. Desuden var der foregaaet en Forandring i Tydskland. Keiser Joseph den 1ste, der havde fulgt sin Fader Leopold, var død, og nu blev Carl, som man havde bestemt den spanske Throne, tydsk Keiser og Regent over alle de østerrigske Arvelande. Erholdt han tillige Spanien, frygtede man for, at hans Magt vilde blive altfor stor. England, Holland, tilligemed de øvrige Allierede sluttede derfor Freden i Utrecht (1713), hvori det blev afgjort, at Philip af Anjou vel skulde beholde Spanien, men afstaae de spanske Nederlande, Mailand og Neapel til Carl. England skulde have Minorca og Gibraltar, som vare erobrede under Krigen, saavelsom Nyskotland i Nordamerika. Denne Fred vilde Keiseren ikke tiltræde, og fortsatte alene Krigen endnu nogen Tid. Dog bequemmede han sig det følgende Aar til at antage de Fredsbetingelser, som vare indgaaede i Utrecht ved Freden i Rastadt og Baden.

Denne Krig havde styrtet Frankerig i Elendighed og især forøget Gjelden til en frygtelig Høide. Ludvig døde kort derpaa (1715), 76 Aar gammel, efterat have siddet paa Thronen i 71 Aar. Man dadler ham med Rette for hans Ærgjerrighed, der indviklede ham i idelige Krige, og for hans Intolerance, hvorved han forjagede en stor Deel af sine reformeerte Undersaatter eller Hugonotterne. Han lod nemlig ophæve det nantiske Edikt, hvorved han berøvede dem deres frie Religionsøvelse. Herved vilde Ludvig bringe dem til at antage den katholske Religion, men de valgte heller Landflygtighed, saameget mere som Ludvig vilde tvinge

dem til Omvendelse ved Dragoner. De Forfulgte flygtede til England og Brandenborg, og bleve paa sidstnævnte Sted modtagne med Velvillie af den fortræffelige Churfyrste, Frederik Wilhelm den Store. De bidroge ikke lidet til de brandenborgske Landes Flor ved den Industrie, de medbragte. — Ludvig blev især forledet til at forfølge de Reformeerte af den skinhellige Madame Maintenon, Kongens Maitresse, og sin Skriftefader La Chaise. I Begyndelsen af Ludvigs Regjering stode mange store Mænd ham ved Siden, og hjalp ham deels til at lægge og deels til at udføre sine Planer. I Spidsen for Finantserne stod en Tidlang Colbert, der bidrog overordentligt meget til Manufactur- og Fabrikvæsenets Opkomst i Frankerig. Som Krigsminister udmærkede Louvois, en meget duelig, men haard Mand, sig. Vauban var den første Ingenieur i Europa, og hans Kunst befæstede Frankerigs Grændsestæder.

Ludvig den 14des Tidsalder glimrede ogsaa ved lærde Mænd og Indretninger til Videnskabernes Fremme. Det kongelige Videnskabernes Academie og Academiet for de skjønne Videnskaber (**Academie des inscriptions et belles lettres**) bleve saaledes stiftede under Colberts Bestyrelse, ligesom den berømte Richelieu allerede under Ludvig den 13de havde stiftet **Academie française**. Blandt de Skribenter, der levede under Ludvig den 14de, er i Særdeleshed Moliere berømt som komisk Theaterdigter, Corneille den ældre og yngre og Racine som Sørgespildigtere, Lafontaine som Fabeldigter, og mangfoldige Andre. Voltaire levede vel allerede under Ludvig den 14de, men hans Forfatterperiode indtraf først under Ludvig den 15des Regjering. Han skrev næsten

i alle mulige Fag, spottede Geistligheden og Overtroen, og bidrog overordentligt meget til friere Ideers Omløb. Jevnaldrende med ham var Jean Jacques Rousseau, der blandt andet har skrevet et bekjendt Værk om Opdragelsen, kaldet Emil.

Carl den Tolvte.

Medens den spanske Arvefølgekrig rasede i det vestlige Europa, førtes ligeledes en Krig i Norden og Østen, hvori flere Stater toge Deel. Carl den 12te havde besteget den svenske Throne i en ung Alder. Dette vilde hans Naboer benytte sig af for at tilbagerobre de Lande, de forhen havde tabt til Sverrig. En Forbindelse blev derfor indgaaet mellem Peter den 1ste af Rusland, August den 2den, Konge i Polen og Churfyrste i Sachsen, og Frederik den 4de, Konge i Danmark. Med Danmark begyndte Krigen først, da Frederik havde angrebet Holsteen, hvor Carl den 12tes Svoger var Hertug. Carl landede derfor paa Sjælland og truede Kjøbenhavn med Beleiring. En svensk, hollandsk og engelsk Flaade skulde begynde et Bombardement fra Søsiden. Frederik saae sig herved i største Forlegenhed og nødtes til at slutte en for Hertugen fordeelagtig Fred i Travendal (1700). Carl kunde nu vende sin Magt mod en farligere Fiende. Hans Lande ved Østersøen vare angrebne af Peter den Store, der laae med en frygtelig Hær for Staden Narva. Carl ilede saa meget som muligt for at komme Staden til Undsætning, og, uagtet han kun havde omtrent 8000 Mand hos sig og Russerne vare over 60,000, vovede han et Slag, hvori de Svenskes Tapperhed og Krigstugt seirede over Russernes Mængde. Adskillige

Aarsager virkede med til dette Slags heldige Udfald for de Svenske. Et Sneeveir stod Russerne lige i Ansigtet; de vare endnu ikke synderligt disciplinerede og deres Anførere vare uenige. Carl den 12te gjorde mange flere Fanger, end han selv havde Tropper, og ilede derpaa, for at modsætte sig sin tredie Fiende, August den 2den, der beleirede Riga. Ogsaa her fulgte Lykken ham; August maatte trække sig tilbage, Polakkerne bleve overvundne i flere Træfninger, og hele Polen faldt i Seierherrens Hænder. August maatte flygte til Sachsen, og Carl tvang Polakkerne til at vælge en ny Konge. Valget faldt paa Stanislaus Leszinsky, Woiwod af Posen, en af de værdigste Mænd i Landet. Kort derpaa nødtes August til at slutte Fred med Carl i Altranstadt, hvorved han frasagde sig Polen, erkjendte Stanislaus og lovede desuden at udlevere Patkul, Czarens Gesandt i Sachsen, der forhen var gaaet i Landflygtighed fra Sverrig, fordi han under Carl den 11te havde paatalt de livlandske Adelsmænds Rettigheder. Carl den 12te behandlede Patkul med en paafaldende Grusomhed, og lod ham levende radbrække.

Efterat den svenske Konge havde holdt Vinterqvarteer i Sachsen, brød han op for at marschere ind i Rusland. Paa Veien besøgte han August i Dresden og drog derpaa videre igjennem Polen for at komme til Rusland. Russerne flygtede allevegne for ham og Czaren selv frygtede ham og tilbød Fredsunderhandlinger. Derom ville vi tale i Moskau, var Carls stolte Svar, og nu gik Toget, ikke lige til Ruslands Hovedstad, men ind i Ukraine. Dette Skridt ansaaes af Mange for uoverlagt. Carl maatte i dette uveisomme Land, hvor store

Strækninger laae øde, udsætte sig for Mangel og store Besværligheder; men han havde sine Grunde. Han havde faaet det Løfte af Kosakhetmannen Mazeppa, at denne vilde forene sig med ham og forsyne ham med alt det Nødvendige. Mazeppa kom ogsaa virkeligt til Carl, men som Flygtning. Czaren havde opdaget Forræderiet, og Mazeppa var blot undkommen med nogle faa Folk, der manglede alt. — Hertil stødte et andet Uheld. General Løwenhaupt, der skulde støde til ham med en Armee og andre Fornødenheder, blev adskillige Gange angreben af Russerne, og naaede vel endeligt Carl, men omtrent i samme Tilstand som Mazeppa. I den sørgeligste Tilstand drog Carl videre: Hæren var udsat for alle mulige Elendigheder, især Hunger og Kulde. Soldaterne maatte spise Brød, som det neppe var muligt at faae ned. En Soldat klagede herover for Carl, og viste ham et Stykke saadant Brød. Carl puttede det i Munden og sagde: det er vel ikke godt, men spises kan det dog. Ved at deeltage i alle mulige Besværligheder med sine Soldater indgjød han dem Mod og Kraft; desuagtet blev en stor Deel af hans Folk syge, og i denne Tilstand kom han til Pultava, hvor Russerne havde betydelige Magasiner. Havde Carl kunnet erobre denne Stad, vilde han igjen have kunnet bringe sin Hær paa Fode og maaskee fuldført sin Plan. Men Peter indsaae Vigtigheden af at forsvare Staden, og ilede derfor med en Armee af omtrent 70,000 Mand for at redde den. Den svenske Konge havde ikke Trediedelen af dette Antal, men besluttede desuagtet at vove et Slag. Til Ulykke var han blevet saaret i Benet og kunde ei sidde til Hest, hvorfor han maatte lade sig

bære om i en Bæreſtoel. Denne blev ſkudt bort under Carl, og, da Slaget tog en ſlem Vending for ham, maatte han, hvor vanſkeligt det end var ham, flygte til Heſt, for ei at falde i ſine Fienders Hænder. Hans hele Hær blev nedſablet eller fanget tilligemed de fleſte af hans Generaler (1709). Selv flygtede Carl til Tyrkiet, hvor han opholdt ſig i fem Aar. Hans Plan var at ophidſe Tyrkerne mod Rusland, hvilket ogſaa lykkedes ham efter mange Ænker ved det tyrkiſke Hof. Den russiſke Geſandt i Conſtantinopel blev kaſtet i de ſyv Taarne, et Fængſel, hvori Tyrkerne pleiede at henſætte de Nationers Geſandter, ſom de erklærede Krig; en ſtor tyrkiſk Hær blev ſamlet og under Anførſel af Storveſiren Baltadſchi Mehemet ſendt imod Czaren, der var rykket ind i Moldau. Peter havde her begaaet den ſamme Feil, ſom forhen Carl, og trængt for dybt ind i Fiendens Land, ſtolende paa en moldauiſk Fyrſtes Løfter. Pludſeligt blev han omringet af den hele tyrkiſke Magt, og ſaae ingen Udvei til at undkomme; men hans Gemalinde Catharina fandt paa et Middel, hvorved han blev reddet. Hun vidſte, at Storveſiren var en meget gjerrig Mand, ſamlede derfor alle de Koſtbarheder, hun kunde faae, og ledſagede dermed Fredsforſlaget, hun tillige gjorde ham. Dette virkede, og Veſiren ſluttede en Fred med Peter, hvorved denne reddedes af den ſtørſte Forlegenhed han nogenſinde havde været i. Freden kaldes, af en liden Bye i Nærheden, Freden i Huſſi. Peter kunde nu i Sikkerhed trække ſig tilbage, men Carl fandt dette ikke efter ſit Sind. Han kom kort derpaa til den tyrkiſke Leir og blev ſaa forbittret paa Baltadſchi Mehemet, at han viklede ſine Sporer i hans ſtore prægtige Pels

og rev den i Stykker. Siden fornyede han sine Bestræbelser for at ophidse Tyrkiet mod Rusland, men uden synderlig Virkning. Det tyrkiske Hof fandt hans Ophold tilsidst for langvarigt, og det mindede ham om at reise; da han ei ændsede dette, greb man endeligt til Magten. Men Carl var ikke vant til at lade sig tvinge. Han satte sig til Modværge, og forsvarede sig med sine Husfolk mod en tyrkisk Hær, der angreb ham. Der udbrød Ild i Huset, hvori Carl var, og nu vilde han gaae over i en anden Bygning, der var grundmuret og derfor bedre kunde holde sig; men paa Veien faldt han over sine lange Sporer, og saaledes fik Tyrkerne ham i deres Magt. Han var til sin store Ærgrelse deres Fange, men blev desuagtet behandlet med Ærbødighed. Omsider besluttede han at vende tilbage til sit Rige, hvor hans Nærværelse og hvert Øieblik blev mere nødvendig. — Efter det uheldige Slag ved Pultava havde Carls Fiender forenet sig paany. August tvang Stanislaus til at forlade Polen, de Danske gjorde et Indfald i Skaane, og Russerne havde erobret alle de svenske Provindser Syd for den finske Bugt. Sverrig havde ingen Tropper hjemme; det unge Mandskab var enten faldet i Krigen eller sukkede i Fangenskab. Alligevel bleve de Danske slagne ved Helsingborg. Steenbock, en svensk General, samlede i Hast endeel Bønder, der hverken besad ordentlig Disciplin eller ordentlige Vaaben, men desto mere Forbittrelse imod de Danske. Disse lode det ikke blive ved det første Forsøg, men angrebe nogen Tid efter de Svenske i Tydskland. Ogsaa der var Steenbock tilstede og slog de Danske og Sachserne ved Gadebusch. Derpaa gik han til Altona, opbrændte

Staden og udbredte den største Elendighed blandt Indbyggerne, der, tildeels nøgne, og i den strengeste Kulde, maatte flygte fra Huus og Hjem. Steenbock trak sig nu videre ind i Holsteen, og fik endeligt Tilladelse af Administratoren for den umyndige Hertug af Holsteen til at lægge sig ind i Tønningen. Her blev han indesluttet af de Danske og deres Allierede og maatte overgive sig med sin hele Hær. Til Søes bleve de Svenske angrebne af den danske Søhelt Tordenskjold, der for sin Tapperheds Skyld blev adlet og fik dette Navn, da han forhen heed Peter Wessel. Foruden de allerede nævnte Fiender havde Kongerne af England og Preussen tiltraadt Forbundet mod Sverrig. — Stralsund blev beleiret af de Danske og Preusserne, da Carl, efter en næsten utrolig Reise, kom tilbage. Han blev indladt i Stralsund, og gav ogsaa her Prøver paa det Mod og den Uforsagthed, der stedse besjelede ham. Han dicterede engang en Secretair et Brev, da en Bombe faldt ned og sprang i Sideværelset. Secretairen tabte af Skræk Pennen, og, da Carl spurgte, hvad han feilede, kunde han blot sige: Af Bomben, Deres Majestæt! Hvad har den med Brevet at bestille, var Kongens Svar, og han vedblev roligt at dictere. — Da han saae, at Stralsund ikke længere kunde holde sig, gik han derfra i en lille Jagt, og kom, uagtet de Danske fra deres Batterier skjøde efter ham, til en svensk Fregat. Hermed var dog ikke al Fare forbi: Tordenskjold krydsede i Østersøen og ønskede intet hellere end at bringe Carl som Fange til Kjøbenhavn. Desuagtet naaede Carl lykkeligt Sverrig, og tænkte nu kun paa at hevne sig. Især var han yderst forbittret paa Danmark og England; med Czaren der-

imod arbeidede Carls Fortrolige, Ministeren Baron Görtz, paa Fred, der dog ikke kom istand formedelst Kongens indtrufne Død. Carl gjorde nemlig to Indfald i Norge og ligesaamange Angreb paa Frederikshald*). Det første maatte han afstaae fra, fordi Tordenskjold havde i Dynekilen ødelagt en svensk Flaade, der var ladet med Krigsfornødenheder. Anden Gang havde Carl allerede aabnet Løbegravene, da han en Aften gik ud for at see, hvorvidt Arbeiderne vare komne. Hans Ledsagere bleve i nogen Frastand og undredes over, at han blev staaende stille. De gik hen til ham og fandt ham dræbt af en Kugle, som havde truffet ham i Tindingen (1718). Han havde lagt Haanden paa sin Kaarde, og stod lænet op mod Brystværnet. Nogle troe, at Kuglen, der traf ham, ei kom fra Fæstningen, men fra En af hans egne Folk, hvilket neppe lader sig bestemme med Vished. — Følgerne af Carls Død vare, at de Svenske trak sig ud af Norge, og at Carls Søster, Ulrikka Eleonora, besteeg Thronen, efterat hun havde frasagt sig den mere indskrænkede Magt, som Carl den 11te havde erholdt. Hun overlod kort derpaa med Stændernes Samtykke Regjeringen til sin Mand, Frederik af Hessen, og nu blev der sluttet Fred mellem de krigførende Magter. Til Rusland maatte Sverrig ved Freden i Nystad overlade Provindserne Ingermanland, Liſland, Estland og Wiborg i Finland mod 2 Mill. Rd. Ved Freden med Danmark i Fredensborg (1720) maatte Sverrig forpligte sig til at betale Told i Sundet, udbetale 600,000 Rigs-

*) Ved Frederikshalds Beleiring udmærkede Brødrene Colbjørnsen sig. See Mallings store og gode Handlinger.

daler og love, ei at ville hjelpe Hertugen af Holsteen til Besiddelsen af Slesvig, som Danmark under Krigen havde taget. England beholdt Bremen og Verden, som det havde kjøbt af Danmark, der under Krigen havde erobret disse Lande. Dog maatte Georg den 1ste udbetale Sverrig een Million Rigsdaler. Preussen fik Stettin og noget af Pommern. — Saaledes endtes denne Krig med stort Tab for Sverrig. Vigtige Provindser vare komne i Naboernes Hænder, Sverrigs Hær var tabt i Krigen og Skatkammeret aldeles udtømt. Hertil var Carl den 12te Aarsag; vel greb han i Begyndelsen til Vaaben for en retfærdig Sag, men hans Lykke gjorde ham overmodig: han vilde ydmyge alle sine Fiender og trodsede tilsidst Lykken selv.

Peter den Store.

Samtidig med Carl den 12te var den tidt nævnte Peter den 1ste, Czar af Rusland. Før Peter havde Rusland kun en ubetydelig Indflydelse paa det øvrige Europa, og Indbyggerne vare langt tilbage i Cultur. Peters Fader var Alexius, der allerede havde begyndt paa Russernes Forædling, men ei udrettet noget stort. Ham fulgte først hans ældste Søn, Feodor, der kun sad kort Tid paa Thronen. Ved sin Død forbigik denne sin svage og uduelige Broder Ivan, og indsatte sin umyndige Halvbroder Peter, hvis fortrinlige Evner han erkjendte, til Czar. — Dette kunde den herskesyge Prindsesse Sophie, begge Prindsernes Søster, der selv ønskede Deel i Regjeringen, ei finde sig i. Hun fik Strelizerne, et Corps russisk Garde, til at gjøre Opstand, og bevirkede herved, at begge Prindserne udraabtes til Czarer under hendes Formynderskab. Det

varede imidlertid ikke længe, før hun begyndte at frygte Peter, og søgte at rydde ham af Veien ved de urolige Strelizer; men hendes Anslag opdagedes, og hun maatte gjøre Bod for sin urolige Ærgjerrighed i et Kloster. — Peter antog nu selv Regjeringen; han indsaae strax, hvad der især manglede hans Rige, og disse Mangler stræbte han at afhjelpe. Krigshæren søgte han først at forbedre og betjente sig hertil af Genferen Lefort. Selv tjente han nedenfra opad ved Hæren, for at give de russiske Adelsmænd et følgeværdigt Exempel. Handelens og Søfartens Fremme var ham fortrinligen magtpaaliggende: for selv at lære Skibsbygningen begav han sig til Holland, hvor han arbeidede som Tømmermand i Byen Zaardam, og lærte alt fra Grunden; derfra gik han til England, hvis Skibsbygning han især beundrede; men imidlertid blev hans Nærværelse hjemme høist nødvendig. Hans Søster Sophie, der ei kunde finde sig i Klosterlivets Rolighed, havde paany ophidset Strelizerne og bragt en Opstand tilveie, der kaldte Czaren tilbage. Strelizerne vare allerede overvundne af General Gordon, før Peter kom tilbage, men bleve nu straffede med største Strenghed. De bleve lagte ved Siden af hverandre med Hovederne paa Bjelker. Peter deeltog selv i Bøddelforretningen, og huggede Hovedet af adskillige, thi, skjøndt han forbedrede sin Nations Sæder, blev han dog stedse selv haard og ved flere Leiligheder grusom. Derpaa ophævede han Strelizernes Corps, for at gjøre Ende paa deres idelige Oprør, og indrettede sin Krigshær paa samme Fod, som den almindeligen var paa den Tid i Europa. — En Krig, han begyndte mod Tyrkerne, endtes lykkeligen ved Freden i Carlovitz, hvorved Peter

fik Staden Asov ved det sorte Hav. Uheldigere syntes derimod Krigen med Sverrig i Begyndelsen at ville blive. Slaget ved Narva indjagede Russerne Skræk, og de tabte endnu flere Træfninger mod de Svenske, skjøndt stedse overlegne i Antal. Peter lod dog herover ikke Modet falde, men sagde: De Svenske overvinde os saa ofte, at de tilsidst ogsaa lære os at slaae dem; og han havde Ret, som Udfaldet viste. Da Peter siden gjorde Fredsforslag, yttrede Carl den 12te, at han vilde underhandle om Fred i Moskau; men Peter sagde ganske roligt hertil: Min Broder Carl vil stedse forestille Alexander, men jeg haaber, at han i mig ei skal finde nogen Darius. — Kort derpaa overvandt Peter og hans Yndling, Menzikoff, Carl den 12te ved Pultava (1709). Allerede længe før, medens Carl var beskjeftiget i Polen, havde Peter indtaget adskillige svenske Provindser og midt under Krigen anlagt Petersborg, der blev Rigets Hovedstad og ved hans Omsorg snart en af de første Handelsstæder ved Østersøen; ligeledes anlagde han Kronstadt med dens fortræffelige Havn. Under den svenske Krig blev han bekjendt med Catharina, der vandt hans Kjærlighed og blev hans Gemalinde. Hun var af ringe Herkomst og født i Livland, faldt i russisk Fangenskab, og kom i Menzikoffs Huus, hvor Peter saae hende og lod sig hemmeligt vie til hende. Siden gjorde hun ham den før omtalte vigtige Tjeneste i Tyrkekrigen, hvorfor han lod hende offentligt erklære for sin Gemalinde. Hun besad megen Magt over ham, og han lod sig ofte styre af Catharina, naar ingen anden kunde udrette noget hos ham. Peter havde mange Ubehageligheder af sin Søn Alexius, der var opdragen

af de Geistlige og af dem vant til at betragte alle de nye Indretninger som fordærvelige. Hans Ligegyldighed mod Peters Forbedringer kunde ei andet end mishage denne. Alexius skal endog have udladt sig med, at han ved sin Thronbestigelse vilde sætte alt paa den gamle Fod. Tilsidst flygtede han ud af Landet, men kom dog tilbage og blev af en Ret, Peter havde nedsat, dømt til døde. — Geistlighedens, især Patriarkens, Magt søgte Peter at indskrænke; derimod befordrede han Videnskaber, Kunster og alt, hvorved Landets Tarv kunde fremmes. Peter, som saa betydeligt havde udvidet sine Lande, antog ogsaa Keisertitelen. Ved hans Død, der indtraf 1725, kom **Catharina den 1ste** paa Thronen og traadte i sin Gemals Fodspor, men regjerede meget kort.

Frederik den 2den eller den Store i Preussen.

Churfyrstendømmet Brandenborg var blevet mærkværdigt og vigtigt blandt **Tydsklands** Stater ved Churfyrst **Frederik Wilhelm den Store**, der udmærkede sig som stor og klog Statsmand og Fyrste. **Kongeriget Preussen** (Brandenborg, forenet med Hertugdømmet Preussen) blev et af de meest ansete i Europa ved **Frederik den 2den.** Dennes Farfader **Frederik den 1ste**, havde antaget Kongetitelen (1701); hans Fader, **Frederik Wilhelm den 1ste**, havde sat Krigsmagten og Skatkammeret i en fortræffelig Stand, hvorved **Frederik den 2den** fik Midler til at udføre sine store Planer. Uagtet hans Fader besad adskillige gode Egenskaber, var han dog tillige en haard, barsk Mand, hvilket hans Familie fornemmeligt maatte føle. **Frederik** blev behandlet med Ligegyldighed og Strenghed;

dette, forenet med hans Lyst til at reise, gjorde, at han bad sin Fader om Tilladelse hertil. Denne blev ham nægtet, og nu besluttede han ei mere at spørge derom. Han tilligemed to Adelsmænd, Catt og Keith, udkastede den Plan at flygte til London, men Sagen blev opdaget, og Kongen paa det heftigste opbragt. Keith flygtede, men Prindsen og Catt bleve arresterede; den sidste dømtes til at halshugges, og denne Dom fuldførtes udenfor Prindsens Værelser. Man var umenneskelig og grusom nok til at tvinge Prindsen til at see paa Henrettelsen, og det var med Nød, at han selv undgik Døden. — Ved Faderens Død (1740) tiltraadte Frederik Regjeringen og fik strax Leilighed til at bruge sine ypperlige Tropper og det fulde Skatkammer, Faderen havde efterladt ham. Samme Aar, som Frederik Wilhelm den 1ste, døde ogsaa den tydske Keiser Carl den 6te, efterat han først ved en Arvefølgelov, som kaldes den pragmatiske Sanction, havde sikret sin Datter Maria Theresia sine Lande. Denne Sanction blev garanteret eller erkjendt gyldig af de fleste europæiske Magter; dog blev det ikke herved. Frederik havde fra ældre Tider Fordring paa nogle schlesiske Fyrstendømmer. Disse Fordringer gjorde han nu gjældende ved det østerrigske Hof, men fik et afslaaende Svar. Han rykkede derfor ind i Schlesien, og slog Østerrigerne ved Mollwitz. Dette Slag var af Vigtighed. Ved det bleve Maria Theresias øvrige Fiender bragte til at deeltage i Krigen. Churfyrst Carl af Baiern gjorde Fordring paa hele Maria Theresias Arv, og blev understøttet af Frankerig og Spanien. En fransk og baiersk Hær trængte ind i Bøhmen, og Maria maatte med sin unge Søn Joseph tage sin Tilflugt

til Ungarerne. Disse troe Undersaatter forestillede hun sin Nød, og de svore høitideligen at ville understøtte hende til sidste Blodsdraabe. — Dette holdt de ogsaa, og Maria bekrigede sine øvrige Fiender med Held, efterat hun først havde sluttet Fred i Breslau med Frederik, hvori hun afstod ham den største Deel af Schlesien og Grevskabet Glatz. — Carl af Baiern, der var udraabt til Keiser under Navn af Carl den 7de, blev fordreven fra sine Lande og begav sig til Frankfurt am Main. Franskmændene maatte forlade Bøhmen og lede siden et Nederlag ved Dettingen, hvor de bleve slagne af Marias Allierede, Georg den 2den af England. — Herved blev Frederik opmærksom: han frygtede, at, dersom Østerrig vandt for mange Seire over sine Fiender, vilde det ogsaa stræbe at gjenerobre de til Preussen afstaaede Lande. Dette vilde Frederik forekomme og indgik en ny Forening med Carl af Baiern og Frankerig. Ogsaa i denne Krig vandt han to betydelige Seire ved Hohenfriedberg og men desuagtet fandt han sig i at slutte en ny Fred i Sorr, Dresden (1745) paa samme Vilkaar som den sidste. Carl den 7de var imidlertid død, og i den aachenske Fred (1748) erkjendtes Franz af Toscana, Marias Mand, for tydsk Keiser. — Efter den aachenske Fred havde Tydskland Ro i 8 Aar, indtil den saa mærkværdige Syvaarskrig udbrød. Frederik havde faaet Efterretning om, at der var en stor Coalition eller Forening i Gjære imod ham. Maria Theresia kunde nemlig ikke glemme, at Frederik havde berøvet hende Schlesien. Hun fik derfor den russiske Keiserinde Elisabeth, Ludvig den 15de af Frankerig, Kongen af Sverrig og Churfyrsten af Sachsen til at forene sig med

Østerrig, for at dele de preussiske Lande. Dette fik Kongen at vide ved den sachsiske Cancelliesecretair Menzel. Frederik forespurgte sig nu ved det østerrigske Hof, hvad dets Udrustninger skulde betyde, og, da han intet tilfredsstillende Svar fik, lod han en Hær rykke ind i Sachsen og omringe den sachsiske Armee ved Pirna. Vel rykkede en østerrigsk Hær frem for at undsætte Sachserne, men den blev slagen ved Lowositz, og Sachserne bleve overladte til deres Skjebne. De overgave sig kort derpaa, og Frederik tog dem, mod deres Villie, i sin Tjeneste, hvoraf Følgen var, at hele Hobe siden forlode ham. Derpaa marscherede han ind i Bøhmen, angreb Fienden og vandt en vigtig Seier ved Prag, hvortil i Særdeleshed den tappre Feldtmarskalk Schwerin bidrog ved sin Død. Da Preusserne nemlig begyndte at vige, greb den 72aarige Olding selv en Fane, hvormed han styrtede sig ind imellem Fienden og blev fulgt af sine Soldater. — Prag blev nu beleiret og maatte vistnok have overgivet sig, dersom den var bleven overladt til sig selv. Den østerrigske General Daun stod med en betydelig Hær ved Collin. For at han ei skulde komme de Beleirede til Undsætning, gik Frederik imod ham og angreb ham. Daun havde allerede givet Ordre til at trække sig tilbage, da et Tilfælde bragte Preusserne paa Flugt. I et Brev, Kongen ved denne Leilighed skrev, siger han: Jeg veed ikke, om det er en Skam at bukke under for saa mange mægtige Fiender; men det veed jeg, det kan ingen Ære være for dem at overvinde mig. — Medens dette gik for sig, vare ogsaa hans andre Fiender rykkede imod ham, hvis eneste Forbundne var England. De Franske vare under General D'Etrée faldne ind i

Hannover og havde slaaet Hertugen af Cumberland ved Hastenbeck, hvorved denne nødtes til at slutte et Forlig i Kloster Seven og lade sine Tropper gaae fra hverandre. Paa samme Tid vare Russerne trængte frem i Preussen med en frygtelig Hær af raae Horder, der ødelagde Landet paa det skrækkeligste; den preussiske General Lehwald modsatte sig dem, og blev slagen; desuagtet forfulgte Russerne ikke deres Seier, men trak sig endog tilbage. Imidlertid rykkede de Franske ind i Sachsen tilligemed Rigsarmeen *). De havde taget Qvarteer i Gotha; Kongen af Preussen gik imod dem, og sendte General Seidlitz i Forveien, hvilken forskrækkede dem saaledes, at de flygtede i Forvirring og lode alle deres Sager i Stikken. Kort derpaa leverede Frederik det bekjendte Slag ved Rosbach, hvor han vandt en fuldkommen Seier over Rigsarmeen og de Franske. Men, naar han havde slaaet een Fiende, fremstod strax en anden. Østerrigerne havde indtaget Schlesien, og Frederik maatte ile for at standse deres Fremgang. Det lykkedes ham at overvinde dem ved Leuthen, hvor de tabte over 20,000 Mand og 134 Kanoner. Derfra gik han mod Russerne, som vare trængte frem paany og fore frem med den største Grusomhed. Kongen af Preussen var selv saa forbittret, at han, sin sædvanlige Menneskelighed uagtet, gav Ordre til ei at skjenke nogen Russer Livet. Den samme Beslutning toge Russerne, og ved Zorndorf begyndte en frygtelig Nedsabling. Russerne kom i Forvirring, men stode desuagtet faste som Mure. Tilsidst maatte de dog vige,

*) Saa kaldtes den Armee, de smaae tydske Fyrster vare forpligtede til at levere naar Riget var i Krig.

og de rædsomste Scener forefaldt. De russiske Soldater begyndte at drikke, og, da man slog Brændeviinstønderne istykker, kastede de sig ned paa Jorden for at opsuge Brændevinen, og mange bleve i denne Stilling Offere for Døden. Nogen Tid efter forefaldt et Slag mod Østerrigerne ved Hochkirchen. Kongen af Preussen havde her taget en Stilling, der var meget ufordeelagtig. En af hans Generaler, Keith, sagde til Kongen: Dersom Østerrigerne lade os staae roligt her, fortjene de at hænges. Jeg haaber, svarede Kongen, at de frygte mere for os end for Galgen. Men dengang bedrog han sig. Daun benyttede sig af Preussernes ufordeelagtige Stilling, angreb dem om Natten og bragte dem derved i største Forvirring. De sprang op af deres Leie, mange fik neppe Tid til at bevæbne sig, og Leiren blev erobret af Østerrigerne. — Dette var ikke det eneste Uheld, der nu mødte Kongen af Preussen. Ogsaa af Russerne blev han overvunden ved Kunnersdorf efter et meget blodigt Slag. I Begyndelsen troede Kongen, at Seieren var hans, men pludseligt brød den kjekke østerrigske General Laudon frem, Preussерne kom i Uorden, og Flugten blev almindelig. Den følgende Dag havde Kongen endnu ikke samlet mere end 5000 Mand. Hvis Russerne havde benyttet sig heraf, vilde det maaskee have seet farligt ud for Frederik; men de havde selv lidt meget. General Soltikow skrev til Keiserinde Elisabeth, at, dersom han vandt endnu et Slag paa denne Maade, maatte han tage Staven i Haanden og selv gaae til Petersborg for at forkynde sin Seier. Østerrigerne og Russerne besatte dog noget efter Berlin, men, da Kongen af Preussen havde seiret ved

Liegnitz, marscherede han imod Staden, og Fienden flygtede. — Endnu vandt han et Slag over Daun ved Torgau, hvori den sidste blev saaret. Desuagtet blev hans Stilling hver Dag farligere; vel mistede hans Fiender Soldater, men de kunde let erstatte deres Tab i deres store og vidtløftige Lande. — Russerne havde erobret Colberg og Østerrigerne taget Schweidnitz, da Tingene pludseligt forandredes. Frederiks heftigste Fiende, Keiserinde Elisabeth, døde, og hendes Efterfølger, Peter den 3die, var Frederiks Beundrer og Ven. Han lod ikke alene sine Tropper afholde sig fra Fiendtligheder imod Preussen, men og et Antal russiske Tropper forene sig med de preussiske, hvorved disse vandt betydeligt. Vel varede dette ikke længe. Peter den 3die blev afsat og dræbt i sit Fængsel efter sin Gemalinde Catharinas Foranstaltning, og nu bleve de russiske Tropper kaldte tilbage; men Keiserinden yttrede Tilbøielighed til Fred, som ogsaa kort derpaa kom istand. De øvrige Krigførende vare ligeledes kjede af Krigen. Hertug Ferdinand af Brunsvig havde flere Gange overvundet de franske Generaler, især i et Slag ved Minden. De Franske havde i de forskjellige Feldttog tabt et betydeligt Antal Mennesker, hvortil deres for det meste uduelige og uenige Generaler meget bidroge. Madame Pompadour, Ludvig den 15des Maitresse, bestyrede Frankerig og udnævnte Generaler efter den Yndest, de stode i hos hende, og ei efter deres virkelige Duelighed. — Sverrig udrettede lidet i den hele Krig, hvorfor Kongen af Preussen ved Fredsslutningen sagde, at han ei vidste, han havde havt Krig med dette Rige. — Syvaarskrigen endtes (1763) ved Freden i Hubertsburg, et Jagtslot i Sachsen, og alt blev i samme Til-

stand, som det havde været før Krigen. Alle havde tabt: Skatkamrene vare udtømte, Mennesker dræbte, og Ulykke og Elendighed udbredte over de Lande, hvori Krigen var ført. Det meest Forbausende af alt var, at Kongen af Preussen endnu efter denne Krig saae sig istand til at ophjelpe de Provindser, som havde lidt i Krigen, ved betydelige Pengesummer. — Han regjerede fortræffeligt, arbeidede selv med utrættet Iver, modtog og gjennemlæste sine Undersaatters Klager og lod enhver vederfares Retfærdighed, saavidt det stod i hans Magt som Menneske. — Han yndede Videnskaberne, kjendte og dyrkede dem selv og havde Omgang med sin Tids Lærde, fornemmeligt Voltaire, der en Tidlang opholdt sig hos Frederik.

Til Polens første Deling bidrog Frederik: Keiserinden af Rusland havde ladet Tropper rykke ind i Lithauen, og Østerrig i Gallizien; Kongen af Preussen besatte derfor det Stykke af Polen, som siden kaldtes Vestpreussen, med Undtagelse af Stæderne Danzig og Thorn, samt Netzdistriktet.

Da Churfyrsten af Baiern var død, og Østerrig vilde tage endeel af dette Land i Besiddelse, modsatte Frederik sig, for at Østerrig ei skulde faae for stor Magt i Tydskland. Da Underhandlinger ei kunde hjelpe, lod Kongen af Preussen en Hær rykke i Marken: dette havde sin Virkning, og Keiser Joseph, en Søn af Frants og Maria Theresia, fandt sig i at slutte Freden i Teschen, hvorved han opgav sine Fordringer. Endnu engang maatte dog Frederik fremtræde mod Østerrig, som ønskede at bortbytte de østerrigske Nederlande mod Baiern. Dette vilde betydeligt have forøget Østerrigernes Magt, og Kongen af Preus-

sen fik derfor det saakaldte **Fyrsteforbund** bragt istand. Dets Hensigt var at beskytte Tydsklands Rettigheder mod Keiserhuset, og det forehavende Bytte gik overstyr. Kort derpaa døde Frederik (1786), beundret af **Europa** og elsket af **Preussen.**

Catharina den 2den, Paul den 1ste og Alexander den 1ste.

Rusland har i det forløbne Aarhundrede og i Begyndelsen af det nærværende hævet sig til en af Europas første Stater. Hertil bidrog meget den ærgjerrige **Catharina den 2den.** Denne, en Prindsesse af Anhalt-Zerbst, blev gift med den russiske Storfyrste og Thronarving, **Carl Peter Ulrich,** og antog ved den Leilighed den græske Religion. Hendes Gemal behandlede hende ved flere Leiligheder med en Haardhed, der opbragte hende. Ved Peter den Stores Datter **Elisabeths** Død besteeg han, under Navn af **Peter den 3die,** den russiske Throne, men gjorde sig forhadt af mange ved sin Kjærlighed til Kongen af Preussen og ved adskillige uforsigtige Handlinger. Catharina derimod vandt ved sin Nedladenhed og Mildhed Alles Yndest. Heraf benyttede hun sig til at hæve sig selv paa Thronen og styrte Peter, netop da han var ifærd med at paaføre **Danmark** Krig. Understøttet af et mægtigt Partie tvang hun sin Gemal til at frasige sig Regjeringen og lod ham kort derpaa dræbe i Fængselet (1762). — **Catharina** var nu Auslands Herskerinde og regjerede med megen Anseelse. Ved **August den 3dies** Død hjalp hun en af sine Yndlinger, **Stanislaus Augustus** af Huset **Ponia-**

towsky, paa den polske Throne. Herved fik hun megen Indflydelse paa Polens Anliggender. I dette Land fandtes paa den Tid to Religionspartier, de Katholske og Disidenterne eller de Ukatholske; de sidste bleve haardt forfulgte af Katholikerne, men fandt Beskyttelse hos Catharina, som lod Tropper rykke ind i Polen. Herover forenede Katholikerne sig ved Confoederationer eller Forbindelser for at modsætte sig Russerne. Nogle Confoedererede satte sig endog i Besiddelse af Kongens Person ved at overfalde ham i Warschau, og bortføre ham; men, da de vare komne noget fra Staden, bleve de forskrækkede over adskillige russiske Troppeafdelinger, som de hist og her stødte paa, og forlode Kongen paa Anføreren nær. Denne lod sig bevæge til at bringe Kongen til en Mølle, hvorfra han siden vendte tilbage til Warschau. — Disse Uroligheder gave Anledning til, at ogsaa Polens andre Naboer, Preussen og Østerrig, lode Tropper rykke ind i Polen, og i Forening med Rusland bemægtigede sig hver et Stykke paa Grund af gamle Fordringer. Catharina fik en Deel af Lithauen; Frederik den 2den Vestpreussen med Undtagelse af Stæderne Danzig og Thorn, samt Nezdistrictet; Maria Theresia, Dronning i Ungarn, Gallizien og Lodomerien (1772). Herover kom Rusland i en Krig med Tyrkerne. Adskillige af de polske Confoedererede vare flygtede til Tyrkiet og havde der søgt Beskyttelse. Mustapha den 3die ansaae Ruslands Indflydelse i Polen for farlig, og erklærede det derfor Krig. Alexius Orlow, Broder til en af Catharinas Yndlinger, anførte i denne, i Forening med Spiridow, en russisk Flaade i Middelhavet, angreb den tyrkiske Flaade ved Scio og

stak den i Brand ved **Tschesme**. Ved flere Nederlag nødtes Tyrkerne endeligt til at tænke paa Fred, der ogsaa blev sluttet i **Kutschuk Kainardschi** paa ufordeelagtige Vilkaar for dem. Russerne erholdt Staden Asov, fri Skibsfart paa det sorte Hav og adskillige Stæder paa Halvøen **Krim**, og dette sidste Land, der forhen havde staaet under tyrkisk Beskyttelse, skulde være uafhængigt (1774). Denne Fredsslutning gav igjen Anledning til en paafølgende Krig mod Tyrkerne. **Tatarchanen i Krim** gav sig under Ruslands Beskyttelse, istedetfor at forblive uafhængig, og Prinds **Heraklius af Georgien**, der ligeledes underkastede sig **Russerne**, fornærmede ideligt Tyrkerne. Catharina havde desuden havt en Sammenkomst med den tydske Keiser **Joseph den 2den**, hvilket forekom den tyrkiske Sultan, **Abdul Hamid**, mistænkeligt. Dette bevægede ham til at erklære Rusland Krig; men ogsaa denne var yderst uheldig for Tyrkerne. En russisk Hær, under Anførsel af **Potemkin**, Catharinas Yndling, den tappre men grusomme **Suwarow** og flere Generaler, gjorde stor Fremgang i Tyrkiet. **Oczakow**, **Bender** og **Ismail** bleve erobrede, Storvesiren slagen, og Russerne truede endog Constantinopel, især da ogsaa Østerrigerne, som deeltoge i Krigen, gik frem med Held under Feldtmarskalk **Laudon**. Men Rusland hindredes fra at bruge sin hele Magt mod Tyrkerne ved et Angreb af **Gustav den 3die**, Konge i Sverrig, og Preussen truede Østerrig. Herover skyndte man sig at slutte Fred; Østerrigerne i Szistowa, hvor de tilbagegave alt, hvad de havde erobret, og Russerne i **Jassy**, hvorved de beholdt **Oczakow** med sammes **District**, og Floden Dniester blev Grændsen mellem

Rusland og Tyrkiet. Halvøen Krim kom ganske under russisk Herredømme.

Imidlertid nærmede Polen sig mere og mere sin Opløsning. Ved den forrige Deling havde Rusland tillige forandret Polens Forfatning eller Constitution, hvilket opvakte meget Had hos Polakkerne mod Russerne. Medens Tyrkerne førte Krig mod Russerne, søgte **Polakkerne** at gjøre sig mere uafhængige, og gave sig en anden Constitution, hvori de kuldkastede den, de sidst havde maattet modtage af Rusland. Herved bestemtes, at Regjeringen, efter den daværende Konges Død, skulde være arvelig i den sachsiske Familie, og en Hær oprettedes paa 100,000 Mand. Kongen af Preussen, **Frederik Wilhelm den 2den**, gav Polakkerne Haab om sin Understøttelse, hvis Russerne skulde begynde Fiendtligheder. Heraf blev dog intet, og, da Russerne virkeligt besatte endnu en Deel af Polen, gjorde han det samme, og erklærede, at det var nødvendigt for hans Landes Sikkerhed, formedelst de frie Grundsætninger, der herskede i Polen. Saaledes blev dette ulykkelige Rige anden Gang deelt (1793). Russerne indførte igjen den forrige Constitution, og de polske Tropper skulde for Størstedelen aftakkes. Forbittrede herover gjorde de Opstand paa flere Steder. I Warschau nedsabledes næsten alle Russerne. **Kosciusko**, en General, der havde tjent i den nordamerikanske Frihedskrig, samlede sine Landsmænd under sine Faner og besluttede at forsvare Polens Selvstændighed til det Yderste. Men Russernes Magt var for stor; **Suwarow** og **Repnin** marscherede ind i **Lithauen** og sloge de polske Tropper. Derpaa drog den første General mod **Praga**, Forstaden ved **Warschau**, ind-

tog den og udøvede store Grusomheder. Ikke alene Soldater, men værgeløse Qvinder og Børn myrdedes, og Praga blev ødelagt. Af Skræk overgav Warschau sig strax efter, og det var aldeles ude med Polen, da ogsaa den tappre **Kosciusko** noget forhen var overvunden i et Slag mod Russerne. Han fik et Hug over Nakken, segnede af Hesten og udraabte, i det han faldt: **Finis Poloniæ** (**det er ude med Polen!**). — Han blev som Fange ført til Rusland, men siden igjen frigiven af **Paul den 1ste**, Catharinas Efterfølger. **Polen** blev nu for sidste Gang deelt mellem Russerne, Østerrigerne og Preussерne (1795), og Kongen fik en Pension, men døde kort derpaa i Petersborg.

I den Krig, Catharina førte med Sverrig, var Lykken afvexlende. — Medens hun endnu førte Krig mod Tyrkerne, havde den kjekke **Gustav den 3die** angrebet hendes Lande. Dette Angreb mislykkedes, formedelst hans egne Officierers Ulydighed. Adelen var nemlig misfornøiet, fordi Kongen havde indskrænket Rigsstændernes Magt, og vilde ikke gaae imod Russerne: herved fik de Sidste Tid til at samle en Hær og redde **Petersborg**, som Gustav vilde angribe. Desuden vare de **Danske**, ifølge en med Rusland sluttet Tractat, rykkede ind imod **Gothenborg** og fandt kun liden Modstand. Men England lagde sig herimellem, og **Danmark** sluttede Fred. — I denne Krig forefaldt ogsaa adskillige Træfninger til Søes. Den svenske Flaade var bleven indesluttet ved **Wiborg** og leed meget ved at slaae sig igjennem. Kort derpaa angreb Gustav selv **Prindsen af Nassau** i Svenskesund, tog og ødelagde en stor Deel af Skjerflaaden

og fangede mange Russer. Endeligt sluttedes Fred i **Verelá**, hvorved alt blev, som det havde været forhen. — To Aar efter (1792) blev Gustav myrdet paa en Maskerade af en Officier ved Navn **Ankarstrøm**, der havde sammensvoret sig imod ham med adskillige andre Adelsmænd.

Catharina gjorde sig fortjent af Russerne ved at befordre Videnskaber og Landets Befolkning: mangfoldige Stæder byggedes, Fremmede indkaldtes, og en ny Lovbog forberededes. Hendes Ærgjerrighed havde imidlertid styrtet Landet i idelige Krige, som vel for det meste vare heldige, men hvorved desuagtet en stor Mængde Mennesker tilsatte Livet eller bleve ulykkelige. Ved hendes Død (1796) kom hendes Søn **Paul** paa Thronen. — Han gjorde adskillige Forandringer, men viste tillige saa megen Hidsighed og Uforsigtighed, at han blev almindeligen forhadt og døde en voldsom Død. — Han havde først været forenet med **Østerrig** og **England** imod Frankerig, og hans før nævnte General **Suwarow** havde gjort betydelige Erobringer i **Italien** og derved erhvervet sig Hædersnavnet **Italisky**; men pludseligt blev Paul misfornøiet med Englands Opførsel og forbandt sig med Danmark og Sverrig for at sætte Englands Overmod Grændser. Følgen heraf var, at de Engelske under **Nelson** angrebe den danske Forsvarsflaade ved Kjøbenhavn for at bane sig Vei ind i Østersøen (1801 den 2den April). De fandt en tapper Modstand; men Paul døde imidlertid, og hans Søn og Efterfølger, **Alexander**, sluttede Fred med England, hvilket ogsaa Danmark og Sverrig gjorde kort derpaa. Alexander sørgede nu ved sin milde Regjering for sine Undersaatters Held, men deeltog tillige som Østerrigs

og Preussens Allierede i Krige med Frankrig, og tabte de to vigtige Slag ved **Austerlitz** og **Friedland**. Efter det sidste blev sluttet en Fred i **Tilsit** (den 9de Juli 1807), hvorved Rusland overlod sin Allierede, Kongen af Preussen, til hans egen Skjebne. Ikke længe efter Tilsitfreden angreb Alexander Sverrig og erobrede Finland, som han, tilligemed Alandsøerne samt noget af Lapland, beholdt ved Freden i Frederikshamn (1809). I Aaret 1812 udbrød igjen en Krig med Frankerig, og den franske Keiser trængte med en stor Hær ind i Rusland, understøttet af Preussерne og Østerrigerne. Han kom lige til Moskau; men denne Stad blev stukket i Brand af Russerne: en tidlig Vinter og Mangel paa Levnetsmidler nødte de Franske til et høist sørgeligt Tilbagetog, hvorved de lede meget, og Russerne forfulgte de Franske ind i Tydskland, ja det følgende Aar ind i Frankerig selv. I Aaret 1812 sluttedes en ny Fred med Tyrkerne i **Bucharest**, hvorved Rusland udvidedes til Donau. Ved Congressen i Wien erholdt Rusland det forrige Hertugdømme Warschau under Titel af Kongeriget Polen. Alexander bidrog derpaa til Stiftelsen af **den hellige Alliance**.

Opstand i de engelske Colonier i Nordamerika. Englænderne i Ostindien, m.m.

Tidligt begyndte **Englænderne** at anlægge Colonier i **Nordamerika**. Under de borgerlige Uroligheder vare mange Misfornøiede udvandrede, og havde nedsat sig der. Disse kunde i Begyndelsen vanskeligt forsvare sig imod de Indfødte og vare aldeles ikke istand til at betale England Skat. Efterhaanden hævede de sig

ved Handel og Rigdom og opvakte derved den engelske Regjerings Opmærksomhed. Der besluttedes, at de nordamerikanske Colonier ogsaa skulde betale visse Afgifter, fornemmeligt af **stemplet Papiir** og **Thee**. Dette fandt megen Modstand. Man paastod, at, hvis **Amerika** skulde betale Skat, maatte det ogsaa have sine Deputerede i det engelske Parlament, for at paatale sin Ret*). **Amerikanerne** fandt mange Talsmænd i England selv, iblandt dem særdeles **Lord Chatam** (**Pitt den Ældre**), der stedse forsvarede Amerikanernes Sag mod deres Fiender. — Da dette ikke hjalp, begyndte Uroligheder i Nordamerika. En stor Mængde stemplet Papiir blev under adskillige Ceremonier opbrændt, og allevegne viste man Misfornøielse med Englands Forhold. **Stempelacten** blev derfor hævet, men **Theeacten** skulde vedvare. Det var Colonierne ikke tilladt at kjøbe Thee af andre end det engelsk-ostindiske Compagnie, uagtet de forhen havde tilforhandlet sig den for langt bedre Kjøb hos deres Naboer. Man blev enig om i Nordamerika ei at drikke Thee: desuagtet sendte Englænderne adskillige Skibe, ladne med Thee, til **Boston**. For at ingen skulde fristes til at kjøbe heraf, forklædte endeel af Indbyggerne sig som **Mohawk-Indianere**, og kastede nogle hundrede Kasser Thee i Havet. Dette var et meget betydeligt Tab for det engelsk-ostindiske Compagnie, og

---

*) Det engelske Parlament bestaaer af to Dele, Overhuset, de fornemste Adelsmænd og Geistlige, og Underhuset, Grevskabernes og Stædernes Udsendte. Enhver Ting af Vigtighed maa antages ved de fleste Stemmer i begge Husene.

Parlamentet fordrede, at Skaden skulde erstattes: indtil dette skeete, lode de General **Gage** spærre Staden Boston. Amerikanerne begyndte nu at øve sig i Vaaben, Englands Fordringer bleve afslagne, og man satte Magt imod Magt (1774). Tolv Colonier forenede sig og bestemte en **Congres** eller **Forsamling i Philadelphia**, hvor alt, hvad der angik deres nye Stat, skulde afgjøres. Til Anfører for Tropperne udnævntes den ædle Virginier **Washington**, og Krigen brød ud. — Det var England af megen Vigtighed at tvinge Colonierne: det hvervede derfor en Hær af Tydske, især **Hessere**, der, som Leietropper, sendtes til Amerika, hvor de fleste af dem fandt deres Grav. — Dog havde de Engelske i Begyndelsen adskillige Fordele over Amerikanerne, som tildeels endnu vare usvede; men disse sidstes Mod oplivedes, da den engelske General **Bourgoyne** med et betydeligt Troppeantal maatte overgive sig ved **Saratoga**.

Hidtil havde **Franskmændene** vel ønsket Nordamerikanernes Fremgang, men ikke offentligt understøttet dem. Nu derimod erklærede de England Krig, og udsendte en betydelig Flaade for at understøtte Nordamerikanerne. En af de Mænd, der meget bidrog til Frankerigs Deeltagelse i Krigen, var **Benjamin Franklin**, en udmærket og frisindet Nordamerikaner. Den samme Franklin opfandt Tordenlederen, hvorved Lynilden kan bortledes fra et Sted og saaledes bliver mindre farlig end forhen. Herfor anvendte man et latinsk Vers paa ham: **eripuit fulmen coelo sceptrumque tyrannis** *). Foruden **Frankerig** tiltraadte ogsaa

*) Han frarev Himlen Lynilden og Tyrannerne Sceptret.

Spanien og Holland, Amerikanernes Partie, hvorved England kom i Forlegenhed og maatte gjøre meget kostbare Udrustninger. Den engelske Admiral **Rodney** slog vel den franske Admiral **Grasse** i Vestindien, dog tabte de Engelske adskillige Øer der, samt **Senegal** i **Afrika**. — Spanierne tilbagetoge **Minorka**, som de havde mistet i den spanske Successionskrig; men deres Forsøg mod **Gibraltar** mislykkedes. Denne Fæstning, en af de stærkeste i Europa, ligger paa en Klippe i Spanien, ligeoverfor Afrika. En stor Landarmee lagde sig for den, og store Udrustninger bleve gjorte til Søes. Især satte Spanierne megen Tillid til deres **svømmende Batterier**, der vare saaledes byggede, at man troede det umuligt at skyde dem isænk eller i Brand. De vare beklædte med Oxehuder og Kork, og Vandet blev ledet allevegne omkring, for at man strax kunde slukke Ilden. Den engelske Commandant **Elliot** beskjød dem desuagtet saa heftigen med gloende Kugler, at de gik i Brand, og en stor Ødelæggelse anrettedes. Mangfoldige Spaniere omkom, og endeel bleve reddede ved deres Fiender, der udsatte sig selv for at springe i Luften ved at hjelpe dem. — Skjøndt England var heldig nok til at forsvare Gibraltar, og dets Sømagt ligeledes fægtede med Fordeel, kunde det dog tilsidst ei udholde Krigen. Statsgjelden forøgedes overordentligt, og det forandrede engelske Ministerium tænkte paa Fred, som og kom istand i **Versailles** (1783). **England maatte i denne Fred erkjende den nordamerikanske Stat eller de 13 forenede Provindser for frie, afstaae adskillige Øer i Vestindien og ved Afrika til Frankerig, og Florida og Minorka til Spanien.** Fra den Tid har Nordamerika for det meste blomstret

ved Fred og Lykke, og tiltaget i Folkemængde, Handel og Rigdomme. Den af Amerikanernes Frihed saa fortjente Washington blev udnævnt til Præsident, og styrede Staten i Fred ligesaa vel, som han havde anført Hæren i Krigen. Siden er Staternes Antal steget til 25.

England tabte anseeligt ved denne Krig, men dette Tab erstattedes ved Erobringer i **Ostindien**. Allerede længe før Krigen mod Amerika havde de Engelske havt Besiddelser der: **Kalkutta**, en rig og mægtig Stad i Indien, blev erobret af Lord **Clive**, og blev Hovedstaden for de engelske Besiddelser i Indien og den engelske Regjerings Sæde. Fra den Tid have Englænderne stedse udvidet deres Magt i Indien. Den store **Moguls** Rige, der var oprettet af en af **Tamerlans** Efterkommere, **Baber**, blev forstyrret af de indiske Smaafyrster, og Englænderne fik deres Deel af Byttet. Deels ved Forbund og deels paa andre Maader have de bragt en stor Deel af de indiske **Nabober** og **Rajaher** under deres Indflydelse. — Ingen af Indiernes Fyrster gjorde Englænderne saa lang og tapper Modstand, som **Hyder Aly**, Regent i **Mysore**, og, efter hans Død, **Tippo Saib**, der var en ligesaa uforsonlig Fiende af Englænderne, som hans Fader. Han blev alligevel tilsidst overvunden, hans Hovedstad, **Seringapatnam**, stormet og erobret, og han selv dræbt. Siden have Englænderne for det meste underkastet sig **Maratternes** mægtige Stat og ydmyget de stridbare **Birmanner** i Indien paa den anden Side Ganges.

De Rigdomme, der tilflyde Englænderne fra Indien, ere overordentligt store; desuden ere deres egne Fabriker og Manufakturer de bedste i Verden. Eng-

lænderne have gjort mange og vigtige Opdagelser, forbundne med store Farer. James Cook foretog sig tre Reiser omkring Verden, paa hvilke han deels opdagede, deels gjorde os bedre bekjendte med Landene i Sydhavet eller den femte Verdensdeel. Han omseilede Nyholland, Nyseeland og mange flere Øer; han gik ogsaa igjennem Sundet, der adskiller Asien fra Amerika og er kaldet Cooks Stræde, for at undersøge, om man kunde seile til Europa omkring det nordlige Asien. Cook blev dræbt (1779) paa en af sine Reiser, paa Øen O Waihi, der hører til Sandwichs-Øerne, formedelst en Strid, der var opkommen imellem hans Folk og Indbyggerne.

En anden Englænder, Mungo Park, er bleven berømt ved sine farlige Reiser i det Indre af Afrika, for at skaffe os større Kundskab om dette i sit Indre lidet bekjendte Land.

Kokopperne ere førte i Brug af Dr. Jenner, som herved rimeligt vil have det Held at fortrænge de virkelige Kopper. Disse sidste vare af Araberne bragte til Europa i det 8de Aarhundrede. — Englænderne have desuden gavnet Verden ved andre vigtige Opfindelser, hvorved Handel og Næringsflid fremmes.

Revolutionen i Frankerig.

Ingen af alle de nyere Tildragelser i Verden har foraarsaget saa mange og omfattende Forandringer, som Statsomvæltningen i **Frankerig**. Allerede under **Ludvig den 14de** maa man søge den første Aarsag til denne. Hans Ærgjerrighed foraarsagede idelige Krige, som styrtede Landet i en stor Gjeld. Denne forøgedes overordentligt ved **Ludvig den 15de**, under

hvem især Maitresserne **Pompadour** og **Dubarry** udsuede Riget. **Ludvig den 16de** ønskede vel oprigtigen sit Riges Vel, men var ikke istand til at bevirke det. Gjelden tog til, uden at der kunde findes Midler mod den. Een ny Finantsminister udnævntes efter den anden, men uden Nytte. Selv **Necker**, en Genfer, til hvem man satte den største Tillid, udrettede lider. Endeligt sammenkaldte Kongen **Notablerne** *), og kort efter **Stænderne** (1789). Disse kom snart i Strid om, hvorledes Stemmerne skulde gives. Tilsidst erklærede **Borgerstanden** sig selv for **Nationalforsamling**, og mange af Geistligheden og Adelen tiltraadte samme. Blandt dem fortjene den kloge **Abbed Sieyes** og den veltalende Grev **Mirabeau** saavelsom **Talleyrand** især at nævnes, da disse fremfor nogen anden bidroge til Revolutionen. — Et af de første voldsomme Foretagender var at bestorme **Bastillen**, et Fængsel, hvori mange Uskyldige under de forrige despotiske Konger vare blevne henkastede. Commandanten blev myrdet, og hans Hoved baaret omkring i Byen i Triumph. — Nationalforsamlingen foretog sig nu mange Forandringer. Adelen afskaffedes, Geistligheden skulde ikke længere fritages fra de borgerlige Love, Kongens Magt blev indskrænket, og Landet inddeeltes i Departementer. Disse Forandringer mishagede mange, især af Adelen og Geistligheden, hvorfor de vandrede ud af Riget eller emigrerede. Selv Kongens egne Brødre gjorde det samme, og Kongen maatte udstaae mange Angreb af

*) Saaledes kaldtes en Forsamling (140 Personer), der var udvalgt blandt Adelen, Geistligheden og Borgerne.

den ophidsede Pøbel, der ofte raſede ſaaledes, at Nationalgarden og ſammes Anfører, La Fayette, ei var iſtand til at ſtyre den. — Kongen forſøgte ogſaa at flygte, men blev underveis opdaget af en Poſtmeſter og bragt til Paris, hvor han maatte beſværge den Conſtitution, der blev ham forelagt. Siden blev han igjen overfalden i Tuillerierne og mishandlet af Pøbelen, der nedſablede Schweitzergarden og førte Kongen fangen til Tempeltaarnet*). Mangfoldige af det kongelige Partie bleve henrettede eller myrdede i Fængſlerne, fornemmeligt den 3die og 4de September 1792; deraf dannede man et nyt Ord, ſeptembriſere. De ivrigſte Fiender af Kongen vare de ſaakaldte Jacobinere, der havde deres Navn af et ophævet Jacobinerkloſter, hvor de holdt deres Sammenkomſter. Jacobinerne bleve fornemmeligt optagne i det Nationalconvent, der nu oprettedes, og dette erklærede nu Frankerig for Republik og indførte en ny Tidsregning (den 21 September 1792). — Der blev anlagt ordentlig Proces imod Kongen, ſom dog fik Lov til at vælge ſig en Forſvarer. Desuagtet faldt Dommen ſaaledes, at han ſkulde miſte Hovedet, ſom ſkyldig i Forræderie imod Staten. Han blev ogſaa virkeligt henrettet (den 21 Januar 1793) ved Guillotinen**). Snart opkom der Uenighed blandt Medlemmerne i Nationalconventet, Jacobinerne eller Sansculotterne og de Maadeholdne eller Girondiſterne, ſaaledes kaldte, fordi de fleſte af dem vare fra Depar-

*) Det havde ſit Navn af Tempelherrerne.

**) Denne Maſkine, der brugtes til Henrettelſe, var paany foreſlaaet af Lægen Guillotin og blev kaldet efter ham.

tementet Gironde. Tilsidst seirede Jacobinerne, og Girondisterne bleve for en stor Deel fængslede og henrettede. Herved kom den afskyelige og grusomme Robespierre til den høieste Magt og betjente sig af den som en Bøddel. Han var yderst mistænkelig og lod dræbe alle dem han havde Mistanke til. Guillotinen hvilede aldrig, og Blodet flød i Strømme under den. Dronningen, Maria Antoinette, og Kongens ædle Søster Elisabeth bleve begge guillotinerede. — Paa mange Steder i Frankerig skeete Opstand, f. Ex. i Lyon, Vendee ɔc. Den første Stad vilde Robespierre reent ødelægge; Indbyggerne i Vendee bleve ligeledes behandlede paa det grummeste. Nationalconventet havde udsendt En ved Navn Carrier, som plagede dette ulykkelige Land. Blandt andre Maader at straffe paa, lod han to og to Personer binde sammen ved Nakken og kaste i Vandet, og kaldte dette republikanske Ægteskaber. — Endeligt slog ogsaa Robespierres Time. Adskillige havde ham mistænkt for, at han ogsaa vilde lade dem guillotinere: de forenede sig derfor, og forekom ham. Han blev anklaget som Tyran, paagreben og guillotineret (i Juli 1794). Hans Regjering kaldtes i Frankerig Skrækperioden eller Terrorismen. Han havde havt adskillige Medhjelpere, iblandt hvilke Marat og Danton vare de vigtigste. Den første blev dræbt af et patriotisk Fruentimmer fra Caen, Charlotte Corday, og den sidste henrettedes efter Robespierres Befaling. — Efter Robespierres Død blev en ny Constitution indført i Frankerig (1795): to Raad indrettedes, de Yngres, der skulde bestaae af 500 Medlemmer, som i det mindste maatte være 30 Aar gamle, og de Ældres Raad, som havde

250 Medlemmer, alle over 40 Aar. Den udøvende Magt blev overgiven til 5 Personer eller Directorer, hvorfor denne Regjeringsform kaldtes Directoriet. — Medens alt dette gik for sig i det Indre af Frankerig, var denne Stat geraadet i Krig med de fleste Riger i Europa, og dens Krige bleve for det meste førte heldigen. Mange af dem, der udvandrede fra Frankerig, havde søgt at ophidse Nabomagterne. **Maria Antoinette** var en østerrigsk Prindsesse og Søster til Keiser **Joseph**, der døde i Begyndelsen af Revolutionen. Hans Efterfølger **Leopold** havde havt en Sammenkomst i **Pillnitz** med **Frederik Wilhelm** den 2den af **Preussen**, og denne Sammenkomst gjaldt Frankerig. Da Franskmændene mærkede, at Krigen var uundgaaelig, erklærede de **Frants** den 2den, som var kommen paa Thronen efter Leopold, Krig. En Hær af Preussere og Østerrigere faldt ind i Frankerig under Anførsel af Hertugen af Brunsvig. De gjorde stor Fremgang og vare allerede visse paa at komme til Paris, da Lykken pludseligt vendte sig. Ondt Veir og slette Veie stode Franskmændene bi, og Preusserne og Østerrigerne maatte trække sig tilbage for **Dumouriez**, der anførte Republikens Tropper. Han forfulgte dem ind i de østerrigske Nederlande, hvor man modtog ham med Glæde, da disse Lande længe havde været misfornøiede med Østerrigs Herredømme. Under Keiser Joseph var det endog kommet til en virkelig Opstand formedelst de Forandringer, han foretog især med Geistligheden. Leopold havde vel bragt dem til Rolighed, men de grebe desuagtet Leiligheden til at forene sig med Østerrigs Fiender. — Dumouriez vandt en stor Seier ved **Jemappe** (1792), men tabte det følgende Aar Slaget

ved Neerwinden og med det sin Anseelse. Han underhandlede nu med de østerrigske Generaler og vilde føre sin Hær mod Paris, men hans Soldater vægrede sig ved at følge ham. For at undgaae Guillotinen flygtede han derfor til Østerrigerne, og nye franske Hærførere afløste ham. Imidlertid var Krigen ogsaa udbrudt med Frankerigs andre Naboer, England, Holland, Spanien, Sardinien og det tydske Rige. Uagtet denne Mængde Fiender saae man Republikens Hærførere vinde een Seier efter den anden; Englænderne indtoge vel Toulon under Admiral Hood, der ligeledes understøttede et Oprør paa Corsica, men efter kort Tid maatte de igjen forlade hiin vigtige Søstad. Spanierne trængte ligeledes over Pyrenæerne og bemægtigede sig nogle Stæder, men disse bleve dem fratagne af General Dugommier, og siden gjorde de Franske stor Fremgang i Spanien. Dette Rige sluttede derfor Fred i Basel (1795), hvorved Franskmændene tilbagegave de gjorte Erobringer og fik den spanske Halvdeel af Øen St. Domingo*). Derefter sluttedes en Forbindelse mellem Spanien og Frankerig, som vedvarede i lang Tid. Efterat Preussen og Østerrig en Tidlang havde ført Krigen mod Frankerig med Held og vare blevne slagne af de to franske Generaler Jourdan og Pichegru, besluttede den første Magt ogsaa at indgaae Fred, der kom istand i Basel (1795).

---

*) Heraf havde de dog ingen Nytte; Negerne gjorde Opstand paa Domingo, og efter mange græsselige Scener reve de sig løs fra Frankerigs Herredomme. Toussaint L'Ouverture, Dessalines og Christoph vare efter hverandre Anførere for Negerne.

Preussen skulde afstaae sine Besiddelser vesten for Rhinen og derfor have Erstatning ved en almindelig Fred. Det nordlige Tydsklands Neutralitet blev ligeledes betinget af den preussiske Konge Frederik Wilhelm den 2den.

Heldigere endnu vare de Franske i Holland. En stærk Vinter tillagde Floderne, hvoraf Holland har en saa stor Mængde, og Pichegru marscherede paa dem som paa fast Land. Mange Stæder aabnede Portene for ham, og Statholderen, Prindsen af Oranien, maatte flygte til England. Derpaa blev den hollandske Republik, under Navn af den bataviske, forandret efter den franske, og en Forbindelse med Frankerig indgaaet, hvorved Republiken kom i Krig med England, mistede mange af sine Colonier og noget efter sin hele Flaade, som den engelske Admiral Duncan ødelagde ved Hollands Kyster.

England, Østerrig, det tydske Rige og de italienske Stater vedbleve endnu at føre Krig med Frankerig. — Directoriet var imidlertid heldigt ved Valget af Generaler, fornemmeligt Moreau og Buonaparte (Bonaparte), hvis Krigshæder fordunkler alle de foregaaende, tildeels udmærkede Anførereres.

Napoleon Buonaparte

var født paa Den Corsica i Staden Ajaccio (1769). Allerede i hans Barndom viste sig hans Lyst til det Store. Især besjelede den Idee ham at gjøre Corsica fri. Han kom tidligt til Frankerig, blev indsat som Cadet i en kongelig Cadetskole og lagde sig med største Iver efter Mathematiken og andre til Krigen henhørende Videnskaber. Ved Tilbageerobringen af Toulon

viste han sig som en duelig Officier, ved den Kulde og det Mod, hvormed han handlede. Siden gjorde han Directoriet vigtige Tjenester ved nogle indvortes Uroligheder og blev sat i Spidsen for Armeen i Italien (1796). Dette var vel en hæderfuld, men farlig Post. Hæren leed Mangel paa Alt, og en stor østerrigsk og sardinisk Hær, anført af de bedste østerrigske Feldtherrer, stod imod den. Man forestillede Buonaparte, at han havde gamle østerrigske Generaler imod sig (han var selv kun 26 Aar); men han svarede: Om eet Aar er ogsaa Jeg gammel eller død. — I Spidsen af Hæren trængte han frem i Italien og tvang Kongen af Sardinien til en Fred, hvorved denne overlod Frankerig Hertugdømmet Savoien og Grevskabet Nizza. — Herved havde Buonaparte befriet sig fra een Fiende og kunde virke med mere Eftertryk mod Østerrig. Han tilraabte sine Soldater, at de skulde ile til Mailand for at tilfredsstille alle deres Fornødenheder. De banede sig Veien derhen, og Buonaparte oprettede der en Republik, som blev kaldet den cisalpinske, og siden den italienske. — Derpaa ilede han mod Mantua, en af de stærkeste Fæstninger i Italien. Det var Østerrigerne meget vigtigt at undsætte den, og de sendte flere Hære derhen, men de bleve alle overvundne af Buonaparte og de Feldtherrer, der stode under ham, som Masséna, Augereau og andre. Blandt de vigtigste Slag, han vandt, vare de ved Lodi og Arcole, hvor han selv udsatte sig for Østerrigernes heftige Ild og først efter store Anstrængelser seirede. — Tilsidst maatte Østerrigerne trække sig tilbage til Tyrol, de Franske forfulgte dem og truede Wien med Beleiring. Mantua var af Mangel paa Levnetsmidler bleven nødt til at overgive

sig, da den slet intet Haab længere havde om Undsætning. Herved saae Keiseren sig tvungen til Fred, hvortil han ogsaa bevægedes ved de Franskes Fremrykken ved Rhinen. Der havde Lykken ikke bestandigt viist sig Franskmændene gunstig. Da Buonaparte begyndte at trænge frem i Italien, gik ogsaa Moreau og Jourdan over Rhinen. De kom langt ind i Tydskland og vare ifærd med at forene sig, da Erkehertug Carl slog Jourdan og derved tvang Moreau til at foretage et Tilbagetog, hvilket han udførte saa mesterligen, at man har sammenlignet ham med Grækeren Xenophon. Tydskland blev befriet paa den Side, men Buonapartes Fremtrængen i Italien nødte Erkehertugen til at vende sin Opmærksomhed derhen; Moreau gik paany over Rhinen, og Keiseren indgik Freden i Campo Formio (1797), hvori han aftraadte Belgien til Frankerig, og det østerrigske Lombardie til den cisalpinske Republik, imod at erholde den største Deel af Republiken Venedig. Denne Stat havde nemlig gjort Mine til at angribe de Franske, som derfor besatte Venedig og ødelagde denne gamle Republik, der en lang Tid ved sin Rigdom og Handel var en af de mægtigste i Europa. Republiken Genua havde imidlertid ogsaa maattet forandre sin Statsforfatning og fik Navn af den liguriske Republik. — Af 7 Øer i det joniske Hav, der forhen tilhørte Venedig, dannedes en Republik, som kaldtes den joniske eller de 7 Øers, iblandt hvilke Corfu var den vigtigste. Samme Aar aabnedes en Congres i Rastadt, for at mægle Fred mellem det tydske Rige og Frankerig.

Buonaparte, der havde udmærket sig saameget ved Krigen i Italien, sendtes kort efter Freden i Campo

Formio til Ægypten, for der at skaffe Republiken Erstatning for Tabet af dens Colonier, som Englænderne havde bemægtiget sig, og tillige som man troer, for derfra at angribe Englændernes Besiddelser i Indien. Med en betydelig Flaade og Armee løb han ud fra Toulon, erobrede paa Veien Maltha, og landede endeligt i Ægypten, hvor han erobrede Alexandria og Kairo. Men imidlertid var den engelske Admiral Nelson i Færd med at opsøge den Franske Flaade, og traf den, efter at have tilbageerobret Maltha, ved Abukir (1798), hvor et af de mærkeligste Søslag i den hele Krig leveredes. Den franske Flaade blev ødelagt, og Admiralskibet sprang i Luften. Af dets Mast lod Nelson gjøre sin Ligkiste, som han siden bestandigt førte med sig. — Slaget ved Abukir hindrede al Forbindelse mellem Frankerig og Ægypten; men Buonaparte holdt sig desuagtet imod den tyrkiske Storvesir og trængte selv ind i Syrien. Efter et mislykket Forsøg mod Acre vendte han tilbage, og, da han havde erfaret, hvorledes Sagerne stode i Europa, gik han over Middelhavet, slap lykkeligt forbi de engelske Krydsere til Frankerig, og forandrede ved sin Ankomst saavel Statsforfatningen som Krigslykken.

Congressen i Rastadt var gaaet fra hinanden, fordi man ei kunde blive enig*). De Franske havde blandet sig i Schweitz's Anliggender og paatvunget denne Stat en ny Constitution, hvorved de fik Indflydelse der. Ligeledes havde de bevirket en Revolution i

*) Ved at forlade Rastadt bleve nogle af de franske Gesandter paa det afskyeligste myrdede, uden at man kunde komme efter Gjerningsmændene.

Kirkestaten. Vel havde Buonaparte sluttet en Fred med Paven, hvori denne havde afstaaet Avignon og meget mere; men der vare mange Misfornøiede i Rom, som ønskede en republicansk Regjeringsform: et Oploeb fandt Sted, og Buonapartes tilkommende Svoger, Duphot, myrdedes. Herved fik Franskmændene Leilighed til at bemægtige sig Rom, hvor de oprettede en romersk Republik, og Pave Pius den 6te blev ført til Frankerig, hvor han døde. — Herover indgik Østerrig en Forening med Rusland, England, Tyrkiet og Neapel; den sidste Stat begyndte Krigen, og lod en Hær rykke ind i det Romerske. Denne fortrængte vel de Franske, men dens Lykke varede ikke længe. Macdonald og andre franske Generaler angrebe de neapolitanske Tropper under General Mack og slog dem. Franskmændene forfulgte Seieren og gik imod Staden Neapel, hvor de største Uordener herskede. General Mack maatte endog, for at undgaae Neapolitanernes Raserie, flygte til de Franske. Kongen begav sig til Sicilien, og den franske General Championet besatte Neapel efter en lang Modstand af de saakaldte Lazzaroni (Dagdrivere af den laveste Pøbel). De Franske oprettede ogsaa her en Republik, som de kaldte den parthenopæiske; men den ophørte snart igjen. — Paa samme Tid vare Kongen af Sardiniens Stater paa det faste Land blevne besatte af Franskmændene, fordi han beskyldtes for at staae i Forstaaelse med Frankerigs Fiender. Han forføiede sig til Sardinien, og tog sin Residents i Cagliari. — De Franskes Lykke i Italien varede dog dengang ikke længe. Østerrigerne trængte i Forening med Russerne frem og overvandt dem i adskillige Slag; næsten hele Italien blev tilbageerobret,

fornemmeligt ved den russiske General Suwarow; en ny Pave, Pius den 7de, blev igjen indsat, og Alt kom paa den gamle Fod. Derpaa vilde Østerrigerne og Russerne ligeledes uddrive de Franske af Schweitz, men fandt her en overordentlig tapper Modstand af Massena og bleve efter gjentagne Træfninger, der varede i 14 Dage, slagne tilbage. Fra den Tid deeltoge Russerne ikke videre i Krigen mod de Franske. Keiser Paul var bleven opbragt paa de Engelske, især over deres Opførsel mod de russiske Tropper, der havde været med at gjøre Landgang paa Holland *). Han var desuden vred over, at Englænderne ei igjen vilde overlade ham Øen Maltha, skjøndt han var udnævnt til Johannitternes Stormester. Kort derpaa erklærede han endog England Krig.

De Franskes Uheld i dette Feldttog var tildeels en Følge af Directoriets slette Regjering og Mangel paa Omsorg for Hærene. Uenighed herskede i Directoriet selv, og dets Anseelse og Myndighed var tabt, da Buonaparte pludseligt kom tilbage. — Han tilintetgjorde strax Directorial-Regjeringen ved Hjelp af den berømte Sieyes, skjøndt han fandt megen Modstand og nær var bleven dræbt. Man raabte, da han kom ind i Raadet: Bort med den Dictator! Ned med den Cromwel! Men ved Hærens Understøttelse udførte han sin Plan. Tre Consuler skulde nu bestyre Staten, og deres Regjeringstid være 5 Aar. Buonaparte skulde være Førsteconsul

*) Denne Landgang, som anførtes af Hertugen af York, løb ligesaa uheldig af som de fleste andre, Englænderne havde foretaget; den franske General Brune tvang Hertugen til at rømme Landet efter en ufordeelagtig Capitulation.

og have den høieste udøvende Magt. Siden blev han udnævnt til Consul paa Livstid. Han stiftede nu Æreslegionens Orden, og opdagede lykkeligt adskillige Sammensværgelser mod sit Liv, i hvilke man troede de Engelske havde Deel. En saakaldet Helvedmaskine skulde dræbt ham paa Veien til Skuespilhuset, men han slap ved et Lykketræf. Pichegru, den samme General, der havde erobret Holland, og siden var bleven forviist til Cajenne, flygtede herfra og kom til Paris, for at lægge Planer mod Buonapartes Liv; men de bleve opdagede, og Pichegru qvalte sig selv i Fængslet. Moreau beskyldtes for Deeltagelse i Sammensværgelsen og maatte forlade Frankerig, hvorfra han begav sig til Nordamerika.

Buonapartes første Foretagende efterat have styrtet Directorialregjeringen var at samle en ny Hær, for at undsætte Masséna, der beleiredes af Østerrigerne i Genua. Med næsten utrolig Hurtighed gik han, som fordum Hannibal, over Alperne, og Seieren fulgte ham. Ved Marengo kom det til et blodigt Slag (den 14de Juni 1800), hvori den østerrigske General Melas blev overvunden og nødtes til at slutte en ufordeelagtig Vaabenstilstand med de Franske. I dette Slag faldt den ædle General Desaix, men kjøbte Seieren ved sin Død. — Genua havde vel imidlertid capituleret, da alle Levnetsmidler vare fortærede, men kom strax efter Slaget ved Marengo igjen i de Franskes Hænder. — Ogsaa i Tydskland seirede de Franske: Moreau slog Erkehertug Johan ved Hohenlinden, og forfulgte sin Seier ind i det Østerrigske: herved nødtes Keiseren for Alvor til at tænke paa Fred, som blev sluttet i Lunéville (1801). Heri blev Rhinen bestemt til Frankerigs

Grændse, og den cisalpinske eller, som den nu kaldtes, den italienske Republik erkjendt af Østerrig, som erholdt det Meste af det Venetianske til Erstatning for Afstaaelsen af det østerrigske Lombardie og Belgien. Preussen erholdt ogsaa ved denne Fred endeel Lande i den westphalske og nedersachsiske Kreds, istedet for de, der forhen vare afstaaede paa den venstre Rhinbred. Storhertugen af Toscana, hvis Stat blev overgiven til en Prinds af Parma under Navn af Kongeriget Etrurien, skulde have Skadesløsholdelse i Tydskland, ligesom og Hertugen af Modena. Paa en Rigsdag afgjordes derpaa Tydsklands indvortes Anliggender. De fleste geistlige Churværdigheder ophørte, hvorimod nye oprettedes.

Af alle Frankerigs mange Fiender var nu kun England tilbage; men det var og den farligste af dem alle. Flere Gange vare de franske Flaader slagne, og forgjeves havde Frankerig søgt at understøtte det oprørske Irland. De Engelske tvang og tilsidst, i Forening med Tyrkerne, de Franske til at rømme Ægypten. — Buonaparte havde der overladt Anførselen til Kleber, som kort derpaa blev myrdet, og i hans Sted kom Menou, der endeligt maatte capitulere og forlade Ægypten. I Begyndelsen af Aaret 1802 blev endeligt Freden sluttet imellem England og Frankerig i Amiens. England tilbagegav alt det Erobrede, undtagen Ceylon i Ostindien, som Hollænderne maatte afstaae, og Trinidad i Vestindien, der blev dem aftraadt af Spanien. — Freden i Amiens var ei af lang Varighed. England frygtede, at Frankerig ogsaa skulde blive mægtig til Søes, og vilde ei rømme Maltha, efter Tractaten. Man rustede sig paa begge Sider,

Krigen begyndte igjen, og næsten hele Europa deeltog inden kort Tid i den. De Franske besatte først Hannover under General Mortier og udrustede en stor Mængde smaae Skibe langs med Kysterne af Canalen, især i Boulogne, for at gjøre Landgang paa England, hvilken dog ei fandt Sted.

Frankerig som Keiserdømme.

Buonapartes Magt og Anseelse forøgedes dagligt: Lykken havde stedse fulgt ham og satte ham endeligt Keiserkronen paa Hovedet (1804). Hermed var det ikke nok, den italienske Republik blev forandret til et Kongerige, og Napoleon den Første, de Franskes Keiser, blev ogsaa Italiens Konge. — Imidlertid lykkedes det England at ophidse Østerrig, Rusland og Sverrig til at deeltage i Krigen mod Frankerig. Paa engang vilde man angribe dette Rige fra Italien og Tydskland. Napoleon forekom sine Fiender, tilintetgjorde den østerrigske Hær under General Mack ved Ulm (14de til 17de October 1805), og banede sig Vei til Wien, Østerrigs Hovedstad*). Russerne vare imidlertid paa Marschen, for at støde til Østerrigerne, men kom for sildigt, og kunde, uagtet de paa adskillige Steder gjorde Modstand, ei hindre de Franske fra at besætte Wien. — De russiske og Levningerne af de østerrigske Tropper trak sig derpaa ind i Mæhren, og her leveredes det mærkelige Slag ved Austerlitz (den

*) Omtrent paa samme Tid stod det mærkelige Søslag ved Trafalgar, hvori Nelson seirede over den franske og spanske Flaade, men faldt selv. Hans Fortjenester bleve erkjendte af den engelske Nation, og hans Broder fik Grevetitel.

2den December 1805), der faldt aldeles ud til de Fransk es Fordeel. Ved sine Bevægelser skal den franske Keiser have faaet Fienden til at tage den Stilling, han ønskede, og ved denne Leilighed have sagt: „Nu er ogsaa denne Armee min." Den østerrigske Keiser Frants indfandt sig kort efter Slaget i den franske Leir; begge Keiserne talte nogen Tid med hinanden, og kom overeens om en Vaabenstilstand, der kort efter endtes ved Freden i Presburg. Østerrig maatte afstaae det Venetianske, som det havde erholdt i Freden i Luneville, og desuden Tyrol. Det Venetianske lagdes til Kongeriget Italien, Tyrol forenedes med Baiern, der blev ophøiet til et Kongerige, fordi det havde ved Krigens Begyndelse taget Partie med Frankerig. Det samme var Tilfældet med Würtemberg.

I Begyndelsen af Aaret 1806 lod Napoleon franske Tropper paany rykke ind i Neapel, fordi dette Rige, der var erkjendt for neutralt, havde tilladt en russisk og engelsk Armee at lande, for at angribe de Franske. Freden i Presburg hindrede dem i deres Foretagende, og Neapel blev udsat for de Franskes Hevn. Napoleon erklærede, at Ferdinand den 4de havde forbrudt sit Rige, som han overgav til sin Broder Joseph. Ferdinand flygtede til Sicilien, og gjorde siden adskillige forgjeves Forsøg paa at tilbagetage Neapel. Fæstningen Gaeta holdt sig meget længe under Prindsen af Hessen-Philipsthal, men maatte dog tilsidst overgive sig til de Franske. — Samme Aar blev Napoleons anden Broder, Ludvig, Konge i Holland, og en Forbindelse, som kaldtes Rhinforbundet, indgaaet under Napoleons Beskyttelse mellem de tydske Fyrster ved Rhinen. Disses Forening med det tydske

Rige ophørte, og Keiser Frants fraſagde ſig Titel af tydſk Keiſer, efter først at have antaget Titel af østerrigſk.

I Begyndelſen af Aaret 1806 herſkede den bedſte Forſtaaelſe mellem Frankerig og Preussen, og de byttede nogle Lande med hinanden. Preussen overlod Napoleon Neufchatel ſamt Cleve og Anſpach mod Hannover. Men, da de Franſkes Magt i Tydſkland ſtedſe tiltog mere, erklærede Kongen af Preussen, at han ei kunde være ligegyldig derved, og fordrede, at de Franſke inden en vis Tid ſkulde forlade Landene Øſten for Rhinen. Herover udbrød en ny og ødelæggende Krig, der var af vigtige Følger for hele Europa.

Med deres ſædvanlige Hurtighed ſtode de Franſke paa Preussens Grændſer før man formodede det; og Slaget ved Jena og Auerſtädt (den 14de October 1806) afgjorde det kort forhen ſaa anſeete Riges Skjebne. Hertugen af Brunsvig, der var Overſtcommanderende, blev ſaaret i Begyndelſen af Slaget, og Hæren kom i Forvirring. Preussерne flygtede til alle Sider, og bleve forfulgte af de franſke Generaler: Murat, Storhertug af Berg, Soult, Ney, Davouſt, Bernadotte, Prinds af Ponte Corvo, Berthier, Prinds af Neufchatel, og mange flere. Een Afdeling af de preussiſke Tropper blev tagen efter den anden, og Fæſtningerne kappedes om at overgive ſig. Magdeburg, Stettin, Cüſtrin ꝛc. kom i de Franſkes Hænder, der ogſaa beſatte Hovedſtaden Berlin. Den eneſte General, der gjorde nogen ſynderlig Modſtand, var Blücher. Forfulgt af flere franſke Troppeafdelinger trak han ſig til Lybek, og banede ſig Veien herind med Magt; de Franſke rykkede ſtrax efter, og det frygteligſte Blodbad

begyndte paa Lybeks Gader. Blücher maatte dog tilsidst overgive sig med Levningerne af sin Hær. Den franske Keiser rykkede derpaa med sin seierrige Armee ind i Polen. Dette Lands Indbyggere, saa uretfærdigen behandlede af deres Naboer, modtoge de Franske med aabne Arme. Posen og Warschau kom i disses Hænder, og de beredede sig til at fortsætte deres Seire, men fandt neppe nogentid saa store Vanskeligheder at bekjæmpe som her. I et fremmed, raat Land, paa en Tid af Aaret, da det næsten var umuligt at bringe Kanoner frem, formedelst Veienes Ufremkommelighed, lede de tillige Mangel paa Livets første Fornødenheder, og alligevel modstode de Fienden med al mulig Tapperhed. I Begyndelsen af Aaret 1807, da Napoleon marscherede mod Königsberg, forefaldt et blodigt Slag ved Eylau, hvori baade Russerne og de Franske tilskreve sig Seieren, og begge beholdt omtrent samme Stilling som før Slaget. De Franske beleirede derpaa Danzig, og Staden saae sig endeligt nødt til at capitulere, da Russerne havde gjort adskillige forgjeves Forsøg paa at undsætte den. I nogen Tid var der underhandlet om Fred; pludseligt begyndte Fiendtlighederne igjen, indtil endeligt den mærkværdige 14de Juni, paa hvilken Dag Slaget ved Marengo var holdet, afgjorde Krigen til Napoleons Fordeel. Ved Friedland i Preussen maatte Russerne, under General Benningsen, nok engang erkjende de Franskes Tapperhed og deres Generalers Dueligbed, og trække sig tilbage efter en heel Dags Kamp. Königsberg blev indtaget, og intet standsede Franskmændenes Fremmarsch mod Floden Memel eller Niemen. Keiser Alexander forlangte en Vaabenstilstand, og begge Monarker talede sammen i Tilsit, hvor ogsaa Freden

mellem Rusland, Preussen og Frankerig blev sluttet (den 9de Juli 1807). Kongen af Preussen tabte omtrent Halvparten af sine Lande. Sydpreussen og en Deel af Vestpreussen kom til at udgjøre Hertugdømmet Warschau, og staae under sachsisk Overherredømme*). — Danzig skulde udgjøre en fri Handelsstad, under preussisk og sachsisk Beskyttelse. I det vestlige Tydskland oprettedes Kongeriget Westphalen, hvis Regjering blev overdraget til Napoleons tredie Broder, Hieronymus (Jerome).

Frankerigs Keiser tilbød desuden sin Mægling mellem det tyrkiske Rige og Rusland, som en Tidlang havde bekriget hinanden. Af Frankerigs Fiender vare nu altsaa blot England og Sverrig tilbage. Det sidste Rige blev straffet ved Erobringen af Stralsund og Pommern, som den store Gustav Adolph havde forskaffet Riget ved sine Seiervindinger.

I Spanien foregik imidlertid Begivenheder, der gave Napoleon Leilighed til at blande sig i dette Riges Anliggender. Prindsen af Asturien, Ferdinand, havde afsat sin Fader, Carl den 4de. Heraf benyttede den franske Keiser sig: han indbød dem begge til Bayonne, og Carl afstod her, med Ferdinands Samtykke, sine Rettigheder paa Spanien til Napoleon, som udnævnte sin Broder Joseph til Konge der, og indsatte i hans Sted Storhertugen af Berg, Joachim Murat, til Konge i Neapel. Spanierne kunde imidlertid ei finde sig i, at man paanødte dem en Konge,

*) Sachsen, der i Begyndelsen af Krigen holdt med Preussen, havde allerede forhen sluttet Fred med Napoleon i Posen, og ved den Leilighed erholdt Kongeværdigheden.

og gjorde, tilskyndede af Geistligheden og understøttede af Englænderne, en farlig Opstand, hvorved mange Franske tilsatte Livet. En fransk Hær, som under Hertugen af Abrantes havde besat Portugal, fordi dette Rige ei vilde hæve sin Forbindelse med England, saae sig afskaaren fra Frankerig og nødt til at capitulere; dog skulde Hertugen af Abrantes (Junot) tilligemed sin Hær føres til Frankerig, og strax igjen kunne tjene mod Fienden. Ei længe efter marscherede Napoleon selv ind i Spanien, slog Spanierne paa flere Steder og tilbageerobrede Madrid. De Franske tvang og en engelsk Armee, efter et betydeligt Tab og den brave General Moores Fald, til at indskibe sig i Corunna. Dog vedbleve Spanierne at modsætte sig, og adskillige Stæder gjorde en fortvivlet Modstand, blandt andre Saragossa, som tilsidst efter megen Ødelæggelse maatte overgive sig. Den franske Keiser maatte ogsaa dele sin Opmærksomhed ved Østerrigernes Rustninger, der med en stor Magt truede de franske Forbundsstater og virkeligt gjorde et Indfald i Baiern under Erkehertug Carls Anførsel. I en Hast ilede nu Napoleon fra Tajos til Donaus Bredder, og Østerrigerne maatte ogsaa denne Gang vige for hans Lykke og de Franskes Tapperhed. Efter meget blodige Træfninger ved Ingolstadt, Eckmühl, Regensburg o. s. v., trak Østerrigerne sig tilbage, og endnu engang besatte den franske Keiser deres Hovedstad. Kampen var desuagtet ei endnu forbi, og man anstrengede sig til nye Slag. De Franske gik over Donau, men Slaget ved Aspern var uafgjørende, og kostede en Mængde Mennesker Livet, iblandt hvilke Hertugen af Montebello (Lannes), en tapper og duelig General. Endeligt afgjordes Krigen i Slaget ved

Wagram, og den sluttede Vaabenstilstand endtes efter adskillige Underhandlinger ved Freden i **Wien** eller **Altenburg** (1809), hvori Østerrig maatte afstaae Salzburg, en Deel af Nedre-Østerrig, Dalmatien, samt noget af Croatien og hele Vestgallizien, hvilket sidste lagdes til Warschau. Under Krigen havde Napoleon forenet en stor Deel af Kirkestaten med Frankerig, hvilket ogsaa var skeet med Kongen af Sardiniens Lande i Øvreitalien. Østerrig forbandt sig derpaa nøiere med Frankerig ved Napoleons Giftermaal med Keiser Frants's Datter, **Marie Louise**, efterat han havde ladet sig skille ved sin forrige Gemalinde **Josephine**. Marie Louise fødte ham det følgende Aar en Søn, der fik Navnet **Napoleon Frants Joseph Carl** og Titelen **Konge af Rom**. Nu indlemmedes og hele Holland samt Hansestædernes District i Frankerig.

Ruslands Handel med England forbittrede snart den franske Keiser, som havde til Hensigt at udelukke de Engelske fra al Handel med Fastlandet (**Continentalsystemet**), og Misforstaaelsen imellem disse Riger tog stedse til. I Aaret 1812 drog Napoleon med en uhyre Hær af Franske og Forbundstropper ind i Rusland. Efter adskillige heldige Træfninger drog han ind i Moskau, men denne Stad blev stukket i Brand af Russerne; og de Franske, som her havde ventet at finde alle Fornødenheder, saae sig udsatte for Hunger og Nød. En tidlig og streng Vinter indtraf tillige, og den franske Keiser saae sig nødt til at trække sig tilbage. Dette Tilbagetog var høist sørgeligt: Heste og Mennesker styrtede om hverandre af Kulde og Mangel, Russerne vare bestandigt i Hælene paa dem, og Veiene laae bedækkede med stivfrosne Liig. Af den

store Hær, som var gaaet ind i Rusland, kom ei Halvdelen tilbage. — Russerne forfulgte de Franske midt ind i Tydskland, og besatte endog Hamburg. Preussерne benyttede sig af Omstændighederne til at forene sig med Russerne. Uagtet de indtrufne Uheld, samlede den franske Keiser dog snart en ny Armee, trængte igjen frem, og slog de forenede Preussere og Russere ved **Lützen** og **Bautzen**. Derpaa bragtes en Vaabenstilstand tilveie; men, da man ei kunde blive enig om Betingelserne for Freden, begyndte Fiendtlighederne paany. De Svenske og Østerrigerne forenede sig nu ogsaa med Frankerigs Fiender, og et heftigt Slag leveredes ved **Dresden**, hvori General **Moreau**, der var kommen tilbage fra Amerika og fægtede mod Napoleon, blev skudt. Udfaldet af Slaget var uafgjørende, og flere smaae Træfninger leveredes, hvori de Franske ofte tabte. Endeligt kom det til et Hovedslag ved **Leipzig** (1813), hvori Sachserne forlode de Franske, som endeligt saae sig nødsagede til at søge deres Redning i Flugten. De Allierede forfulgte dem, og trængte paa flere Steder over Rhinen, under Anførsel af Generalerne **Schwarzenberg, Blücher** o. a.; Holland løsrev sig fra Frankerig, og modtog gjen Prindsen af Oranien; Englænderne trængte under Lord **Wellington** frem til Toulouse, og Østerrigerne havde ligeledes Fremgang i Italien. Hertil kom, at adskillige Franskmænd selv ønskede Forandring og stode i Forbindelse med Bourbonnerne. Napoleon saae sig derfor nødsaget til at nedlægge Regjeringen, imod at de Allierede tilstode ham **Øen Elba** (1814).

Frankerig efter Napoleons Affættelse. Congressen i Wien ɔc.

De Franske antoge derpaa igjen ved de Allieredes Indflydelse den forrige (bourbonske) Kongefamilie, og **Ludvig den 18de**, forhen Greve af Provence og den henrettede Ludvig den 16des Broder, blev erkjendt for Frankerigs Konge, og gav Riget en ny Forfatning, hvorved Kongemagten indskrænkedes. Med de Allierede sluttedes **Freden i Paris** (den 30te Mai 1814); og Frankerig, som nu igjen blev kaldet Kongerige, afstod i denne alle de Erobringer, der vare gjorte siden 1792, undtagen **Avignon** og **Venaissin**, samt noget af **Savoien** og **Nizza**. Det maatte tillige overlade England **Øen Isle de France** ved Afrika og **Øerne St. Lucie** og **Tabago** i Vestindien. Englænderne beholdt ogsaa den længe omtvistede **Øe Maltha**, og have siden paataget sig de **joniske Øers** Beskyttelse. — For at afgjøre Europas øvrige Anliggender aabnedes derpaa en **Congres i Wien** (1814 og 1815), hvor en stor Deel af Europas Fyrster indfandt sig. Her afgjordes, at **Tydskland** for Fremtiden skulde være et Statsforbund uden Overhoved. **Østerrig** fik de i de forrige Krige tabte Lande tilbage og det meste af **Kongeriget Italien**, undtagen hvad der havde hørt til Kirkestaten og Modena. Af sine italienske Lande oprettede Østerrig det **lombardisk-venetianske Kongerige**. — **Kongen af Sardinien** indsattes igjen i Besiddelse af sine Eiendomme paa det faste Land, og Republiken **Genua** indlemmedes i hans Stater. **Parma** og **Piacenza** erholdt Napoleons Gemalinde under Titel af Hertugdømme. **Toscana** fik sin forrige Be-

herſker, og Dronningen af Etrurien fik Fyrſtendømmet Lucca. — Paven, Pius den 7de, blev igjen verdslig Fyrſte og gjenerholdt hele Kirkeſtaten. Han indførte paany Jeſuiterordenen og viſte ſig meget ivrig for Hierarkiets Gjenoprettelſe. — Joachim Murat, ſom havde taget de Allieredes Partie, beholdt for det førſte Neapel. — Kongen af Preusſen tilkjendtes en ſtor Deel af Sachſen og desuden betydelige Lande ved Rhinen, for at hans Stater kunde naae ſamme Folkemængde, ſom de havde før 1806. Keiſeren af Rusland erholdt det meſte af Hertugdømmet Warſchau, under Titel af Kongeriget Polen. Hannover blev ligeledes ophøiet til et Kongerige; men Kongeriget Weſtphalen ophørte, og dets Lande deeltes mellem deres forrige Beherſkere, blandt hvilke Churfyrſten af Heſſen-Caſſel og Hertugen af Brunsvig vare. De tydſke Fyrſter bleve forpligtede til i en Forbundskrig at levere et viſt Troppeantal til Forbundets Forſvar. Med Holland forenedes Belgien, og diſſe Lande bleve kaldte Kongeriget Nederlandene. En Prinds af Oranien, Wilhelm den 1ſte, blev Konge i dette Rige.

Medens Congreſſen i Wien holdtes, fandt Napoleon, der havde faaet Efterretning om den i Frankerig med den nye Regjering herſkende Misfornøielſe, Leilighed til at undkomme fra Elba, og landede med nogle faa Tropper i det ſydlige Frankerig. Man talte i Førſtningen om denne Landgang ſom et eventyrligt Foretagende; men det varede ei længe, før Efterretningerne lode: at de mod ham udſendte Tropper havde erklæret ſig for ham, og han holdt paany ſit Indtog i Paris, hvorfra Ludvig den 18de havde ſeet ſig nødt

til at flygte. Kongen af Neapel erklærede sig nu ogsaa for Napoleon, men blev slagen og forladt af sine Tropper, hvorpaa han maatte flygte, og Neapel blev igjen overgivet sin forrige Beherſker, Ferdinand den 4de af Sicilien. Napoleon gjenoprettede imidlertid Keiſerværdigheden og ruſtede ſig for at modſtaae de Allierede, ſom med frygtelige Hære nærmede ſig Frankerigs Grændſer. Generalerne Wellington og Blücher ſtode ved Nederlandenes Grændſer og anførte en betydelig Hær af Engelſke, Nederlændere, Preusſere og andre. Napoleon gik imod dem og havde førſt (16de Juni) nogle Fordele over Blücher ved Ligny, men tabte derpaa det afgjørende Slag ved Waterloo eller Belle-Alliance (18 Juni 1815), og flygtede i ſtørſte Haſt til Paris. Han nedlagde endnu engang Regjeringen til Fordeel for ſin Søn, men man vilde ei antage denne. De Allierede vedbleve at gaae fremad, uagtet de flere Steder fandt Modſtand, og Ludvig den 18de ſattes nok engang paa den franſke Throne. De Forbundnes Hær overſvømmede derpaa hele Frankerig og paalagde ſvære Pengebetalinger. — Napoleon gjorde Forſøg paa til Søes at forlade Frankerig og gaae til Amerika, men nødtes til at overgive ſig til Englænderne, der beſtemte ham Øen St. Helena til Opholdsſted. Her levede han med nogle faa ham hengivne Venner, der ei vilde forlade ham i hans Forviisning, under ſtreng Opſigt, indtil hans Død, ſom indtraf den 5te Mai 1821. — Frankerig ſluttede (1815) en ny Fred i Paris, hvorved dets Grændſer indſkrænkedes til hvad det eiede 1789, dog beholdt det Avignon og Venaissin; det ſkulde udbetale en betydelig Pengeſum og i 5 Aar underholde en allieret Hær i de franſke Grændſefæſtninger. Uagtet

Ludvig den 18de ved sin Tilbagekomst erklærede Forglemmelse af det Skete, gjordes dog mange Undtagelser herfra. Adskillige af dem, som havde taget Napoleons Partie, bleve dømte til Døden og henrettede, som Marschal Ney, Prinds af Moskwa; andre bleve forviste.

Begivenheder i Danmark i det 19de Aarhundrede.

Napoleons ivrigste Bestræbelse efter Tilsitfreden var at lukke alle Fastlandets Havne for Englænderne, og disses Ministerium fremskyndte udentvivl selv Napoleons Plan ved sin uretfærdige Fremgangsmaade. En Flaade af flere hundrede Seilere udrustedes og sendtes til Øresundet og Østersøen. Der taltes vel om, at den kunde være bestemt mod Danmark; men dette Rige, der havde iagttaget den strengeste Neutralitet og ei givet England den mindste Anke, troede at kunne overlade sig til Rolighed og stole paa sin retfærdige Sag. Imidlertid omringede den engelske Admiral Gambier og General Cathcart, der først var sendt til Stralsund for at understøtte Kongen af Sverrig med Tropper, Sjælland og satte Tropper i Land. Kronprindsen af Danmark laae endnu med Hæren i Holsteen for at sikkre Grændserne, da Nordtydskland foruroligedes af fremmede Hære. Til Søes fandt Englænderne den kjekkeste Modstand, og selv den meest afgjorte Overmagt kunde intet udrette mod Batterierne og de smaae Skibe. Til Lands gik det ikke saa heldigt. De Engelske landede ved Vedbek og udstedede en Erklæring, hvori de forsikkrede at komme som Venner, og fordrede den danske Flaades Udlevering til England, for at ei de Franske skulde sætte sig i Besiddelse af den. Da man nægtede

at udlevere den, begyndte et rædsomt Bombardement paa Kjøbenhavn, der ødelagde en stor Deel af Byen og tvang General Peyman, som var Øverstcommanderende, til at slutte en Overeenskomst, ifølge hvilken den danske Flaade skulde udleveres til Englænderne; Castellet og Holmene skulde blive i deres Hænder i sex Uger, indtil Flaaden var udrustet og seilfærdig. Denne Capitulation blev ikke antaget af Kronprindsen, der, efterat Englænderne vare dragne bort med Flaaden, kom med sine Tropper over Beltet fra Holsteen, og erklærede England Krig. Han traf nu alle Foranstaltninger for at hindre Englands Handel i Østersøen og slige voldsomme Foretagender for Fremtiden. Alle Magter i Europa betragtede Englands Fremgangsmaade med den fortjente Uvillie, og den russiske Keiser Alexander erklærede høitideligt, at han vilde hæve al Forbindelse med England, indtil Danmark fik Erstatning.

For at tvinge Sverrig til at antage Fastlands-Systemet, rykkede russiske Tropper ind i Finland, og Danmark erklærede Sverrig Krig. I Danmark døde imidlertid (1808) Christian den 7de, hvis Regjering havde været særdeles velgjørende, og Frederik den 6te besteeg Thronen under meget mislige Omstændigheder. De Svenske gjorde et Indfald i Norge, der med megen Kjekhed blev tilbagedrevet af Nordmændene, som anførtes af den fortræffelige og almindeligt elskede Prinds Christian August af Holsteen-Augustenborg. Sverrigs slette Forfatning og Kongens Stivsindighed frembragte imidlertid en Regjeringsforandring i dette Rige. Gustav den 4de blev afsat, og hans Farbroder Carl udnævntes først til Rigsforstander og siden til Konge under Navnet Carl den 13de. Derpaa sluttedes Fred med

Rusland i Frederikshamn, og med Danmark i Jønkjøping; og de Svenske valgte endog Prinds Christian August af Augustenborg til Thronfølger; men en pludselig Død berøvede dem snart denne haabefulde Fyrste, hvorpaa de udnævnte den franske General, Prindsen af Ponte Corvo, til Kronprinds. — Ved Fiendtlighedernes Udbrud mellem Frankerig og Rusland tog Sverrig det sidste Riges Partie, imod at Rusland lovede at hjelpe Sverrig til at erholde Norge. De Svenske fremkom ogsaa med denne Fordring til Danmark, som de tillige indbøde til en Forbindelse mod Frankerig. De fik naturligviis Afslag, og en dansk Troppeafdeling forenede sig med den franske General, Prindsen af Eckmühl, for at virke mod Frankerigs og Danmarks Fiender. Men efter de Franskes Nederlag ved Leipzig, rykkede en Hær af Svenske, Russere, Østerrigere og Preussere ind i Holsteen og tvang Danmark til en Fred i Kiel (14 Jan. 1814) og til Afstaaelsen af hele Kongeriget Norge, hvorfor det skulde have Svensk-Pommern til nogenlunde Erstatning. Kongen af Danmark bortbyttede siden denne Deel af Pommern til Preussen for Lauenborg og en Sum Penge. Til England maatte han afstaae Øen Helgoland i Nordsøen. — Efter den gjenvundne Fred sørgede Kongen med stor Omsorg for Landet, hvis Handel især havde lidt meget under Krigen. En uforglemmelig Fordring paa Folkets Taknemmelighed erhvervede han sig ved Indførelsen af raadgivende Provindsialstænder (Forordn. af 28 Mai 1831), der med Grund antages at ville blive yderst vigtige for Danmarks Fremtid. — Efter en lang og virksom Regjering døde Frederik den 6te den 3die

December 1839, og under Folkets almindelige Forventninger og Forhaabninger har Christian den 8de besteget Danmarks Throne.

Udsigt over Verdensbegivenhederne efter Freden i Paris 1815.

Europa nød en Tidlang efter Napoleons Afsættelse en almindelig Fred, som det saalænge havde savnet; men der var kommet en Gjæring blandt Nationerne, som endnu ei allevegne er aldeles dæmpet. I adskillige Lande stode fornemmeligt to Partier imod hinanden: det ene ønskede Kongemagten i sin gamle Udstrækning, det andet vilde have den indskrænket. I Frankerig var en stedsevarende Kamp mellem disse to Partier (Ultraroyalister og Liberale), og flere Sammensværgelser fandt Sted mod den kongelige Familie. En Sværmer ved Navn Louvel dræbte endog Hertugen af Berry, en Søn af Ludvig den 18des Broder, ved Snigmord (den 13de Febr. 1820). Det kongelige Partie fik derpaa Overhaand og bevirkede et Indfald i Spanien, for at gjenindsætte Ferdinand den 7de i sine forrige Rettigheder. Dette Togs heldige Udfald befæstede Kongemagten i Frankerig. Aaret derpaa (1824) døde Ludvig den 18de, og hans Broder Carl den 10de (den myrdede Hertug af Berrys Fader) besteeg nu Frankerigs Throne. I Begyndelsen af hans Regjering blev Negerrepubliken Haytis Uafhængighed erkjendt af Frankerig, og Emigranterne fik Skadesløs-

holdelse, hvorved Staten paatog sig en betydelig Gjeld. Med dette, som med Regjeringens Begunstigelse af Munkevæsen og Adelsaristocratie var Nationen yderst misfornøiet: Ministeren Villele var især Gjenstand for dets Had, og da Nationalgarden i Paris ved en Revue yttrede dette lydeligt, blev Nationalgarden i hele Frankerig erklæret for opløst (1827). Villele søgte forgjeves at vinde Nationen ved at deeltage i Grækenlands Befrielse: han maatte endeligt nedlægge sin Post, men snart fulgte et endnu mere ultraroyalistisk Ministerium, i Spidsen for hvilket stod Fyrst Polignac; foruden ham var især Krigsministeren Bourmont en Gjenstand for Nationens Had og Foragt. Under dette Ministerium skeete et Tog til Algier, paa Grund af en Fornærmelse, som Deyen, Hussein-Bey, havde tilladt sig imod den franske Consul, og hvorfor man forgjeves ved en Blokade af Staden havde søgt at tiltvinge sig Erstatning. Bourmont anførte selv Expeditionen, landsatte efter nogle Vanskeligheder en Hær af 36000 Mand, og tvang Algier til at capitulere (9 Juli 1830). De Franske ere endnu i Besiddelse af Landet,*) men maae uophørligt kjæmpe mod Beduinerne i det Indre; det er især Abd-el-Kader, som giver dem meget at bestille. Imedens Algier erobredes, vare de nye Valg af Deputerede**) i Frankerig faldne saa ganske

*) De have endog 1837 indtaget Constantine og derved mere sikkret deres Herredømme i Afrika.

**) Ved den Forfatning, Ludvig den 18de ved sin Thronbestigelse gav Frankerig, erholdt dette to Kamre (Pairernes og de Deputeredes), der i Forening med Kongen skulde bestemme Love og Paalæg. Pairerne skulde vælges af Kongen og de Deputerede af Nationen.

ud imod Regjeringens Ønske, i det næsten lutter liberale Mænd vare blevne valgte, at Hoffet troede ved voldsomme Midler at maatte sikkre sig sin Seier. Kongen udstædte (25 Juli 1830) sex Ordonnanzer, hvorved de Deputeredes Kammer, skjøndt endnu ikke sammentraadt, opløstes, en stræng Censur over alle Tidsskrifter indførtes, og nye Forandringer i Henseende til Valgene fastsattes, hvorved disse næsten ganske kom i de Rigeres og Aristocraternes Magt. Men dette var Signalet til Opstand; man erklærede, ei at ville adlyde en Regjering, der brød sine mod Nationen indgangne Forpligtelser, og efter tre Dages blodige Kampe i Paris (27—29 Juli) seirede Borgerne, der igjen havde oprettet deres Nationalgarde og anførtes af den gamle La Fayette og General Gérard, over Linietropperne, der dog tildeels efterhaanden forenede sig med dem. Man foretog nu adskillige Forandringer i Forfatningen og udnævnte Hertug Ludvig Philip af Orleans, (Søn af den under den forrige Revolution henrettede Hertug) til Generalstatholder af Frankerig, og siden til Konge med Titel af de Franskes Konge. Carl den 10de var med Hoffet flygtet bort, og begav sig først til England, og derpaa til Edinburgh, hvor han en Tid beboede det gamle Kongesæde Holyrood-House, men opholdt sig senere til sin Død (1836) med sin Familie paa forskjellige Steder i Keiseren af Østerrigs Stater. De af Ministrene, som man havde opdaget og fængslet, bleve dømte til Fængsel paa Livstid. Ludvig Philip antog sig siden med Kraft Belgien, men afslog for sin Søn, Hertugen af Nemours, den ham af Belgierne tilbudne Kongeværdighed. Efterat Belgien havde erholdt Leopold den 1ste til Konge

(Juli 1831) og denne havde ægtet en Datter af Ludvig Philip, lod han en Hær rykke ind i Landet, under Anførsel af Marschal Gérard og tvang den hollandske General Chassé til, efter et tappert Forsvar, at overgive Fæstningen Antwerpen, (Decbr. 1832). Samme Aar besatte et fransk Troppecorps Ancona, for at gjøre Ende paa de i Kirkestaten herskende Uroligheder. — Siden Julirevolutionen har dog især selve Frankerig næsten uafbrudt været plaget af indvortes Uroligheder. Disse ere blevne opvakte deels af den afsatte Kongefamilies Tilhængere, de saakaldte **Carlister**, og deels af Republicanere, der ikke have været tilfredse med det Maadehold og den Forsigtighed, som den nye Regjering har stræbt at udvise, især i sine udvortes politiske Forhold, der en Tidlang vare yderst forviklede. De carlistiske Uroligheder fik især Næring ved **Hertuginden af Berry**, der, fortrydelig over at hendes unge Søn, den saakaldte **Henrik den 5te**, til hvis Fordeel saavel Carl den 10de, som Hertugen af Angoulème havde frasagt sig Thronen, ikke var bleven Konge, anvendte Alt, for at faae „Borgerkongen" styrtet, og derfor (1832) endog hemmeligen begav sig til Frankerig, hvis sydlige og vestlige Provindser hun især satte i Bevægelse. Paa denne eventyrlige Reise blev hun naturligviis stærkt efterstræbt og udstod flere Farer, men reddede sig oftere ved sin Aandsnærværelse og ved hyppige Forklædninger. Tilsidst blev hun dog forraadt af en af sine Agenter, ved Navn Deutz, og fangen i Nantes. Hun blev nu bevogtet paa Slottet Blaye, hvor hun nød en meget god Behandling, men da hun (i Mai 1833) nedkom med en Datter, som hun sagde, at en hemmelig Gemal, Grev Lucchesi-Palli, var Fader

til, erholdt hun Tilladelse til at reise til Sicilien, hvorfra hun senere har begivet sig til den øvrige Familie. Ikke ringere Uroligheder, end Carlisterne, har det, tildeels af mange hemmelige Selskaber bestaaende, republicanske Partie anstiftet. Paris og Lyon have især været Skuepladsene for de af samme anstiftede Sammensværgelser, som Regjeringen dog lykkeligen, men ikke uden Blodsudgydelse, har dæmpet. Blandt de flere mod Kongen foretagne Mordforsøg er det, som **Fieschi** foretog med sin Helvedmaskine (1835) det skrækkeligste, da ikke faa Mennesker, hvoriblandt den fra Napoleons Krige berømte Marschal Mortier, derved mistede Livet. Hvorlidet Regjeringen brød sig om **Napoleon Ludvig Buonaparte**, en Søn af Hollands forrige Konge, Ludvig Buonaparte, der, understøttet af nogle Officerer og et Regiment i Strasburg, 1836 lod sig udraabe til Konge under Navn af **Napoleon den 2den**, viser den Omstændighed, at Ludvig Philip aldeles frigav den ubesindige Prinds og sendte ham til Nordamerika, hvorfra han dog siden vendte tilbage til Schweitz. Et mislykket Mordforsøg af **Meunier** (December 1836) bidrog ikke, som det ved de tidligere Attentater havde været Tilfælde, til at gjøre Kongen mere populair; tvertimod gav Ludvig Philip efter for sine Omgivelser og iagttog en saa ængstelig Omsorg for sin Person, at han næsten var en Fange i sit eget Pallads og vakte i Journalerne baade Spot og Misfornøielse. Ved uventet at vise sig ved Revuen over Nationalgarden (Mai 1837) vidste han dog snart igjen at vinde Stemningen for sig, og det lykkedes ham næsten at bringe den til Begeistring ved Dagen efter Mon-

stringen at udstede den længe ventede Amnestie for dem, der vare anklagede for politiske Forbrydelser. Den vakte Begeistring er siden vedligeholdt og forøget ved Hertugen af Orleans (Ludvig Philips ældste Søns) Formæling med Helena af Mecklenburg, ved Constantines Erobring (1837) og Greven af Paris's Fødsel (1838), og de idelige Ministerforandringer uagtet, er det dog lykket Ludvig Philip stedse mere og mere at befæste sig paa den vaklende Throne, ligesom han ogsaa har vidst baade at tilveiebringe en god Forstaaelse med de øvrige europæiske Regenter og tillige at skaffe sig Indflydelse paa Europas Anliggender.

Frihedsaanden frembragte en mærkelig Revolution i Spanien. Ferdinand den 7de, som havde sit Folks standhaftige Opoffrelse at takke for sin Throne, regjerede i høieste Grad vilkaarligt, gjenindførte Jesuiterne og Inquisitionen, og behandlede den spanske Selvstændigheds kjekkeste Forsvarere med Utaknemmelighed. Det stolte spanske Folk taalte dette til en Tid, men endelig brød Misfornøielsen ud i fuld Lue. Endeel Tropper vare samlede ved Cadix for at sendes over til Amerika; denne Bestemmelse blev først hindret ved et Mytterie af Tropperne og siden ved den gule Feber, som rasede længe i Cadix og dens Omegn. Imidlertid vare flere ædle Spaniere traadte i Forbindelse med hverandre, og Armeen paa Isla de Leon, i hvis Spidse Obersterne Quiroga og Riego stillede sig, udraabte (den 1ste Jan. 1820) den Forfatning, som Spanien havde givet sig 1812, og som ved Cortes (en Forsamling af Rigets Deputerede) meget indskrænkede Kongens Magt, men som Ferdinand den 7de dengang ei havde antaget. Een Provinds erklærede sig for

Forfatningen efter den anden, og Kongen saae sig endelig nødt til at antage Cortesforfatningen fra 1812. Nationens Udsendte traadte derpaa sammen og gjorde mange vigtige Forandringer; de ophævede Inquisitionen, hvis Redskaber udsattes for Folkets høieste Forbittrelse, og næsten alle Munkeordener. Dette kunde ei foregaae uden stor Misfornøielse, og Munkene brugte deres Indflydelse over Mængden til at vække indvortes Uroligheder, der siden paa det Frygteligste have plaget Spanien. Dog havde **Mina** og andre spanske Generaler næsten ganske tilintetgjort de saakaldte **Troesfoldater**, da Frankerig trak en Hær sammen paa Spaniens Grændser. En Congres i **Verona** (1822), hvori Europas Hovedmagter toge Deel, erklærede sig, paa England nær, mod den spanske Forfatning, og det blev overladt til Frankerig at tvinge Spanien til en Forandring i den spanske Regjeringsform. Da Cortes ei vilde give efter, rykkede en fransk Hær, anført af **Hertugen af Angouleme, Marschal Moncey** og andre Generaler, ind i Spanien, hvor de snart besatte Madrid. Kongen blev nu ført til Sevilla og derfra, da de Franske marscherede videre, mod hans Villie til Cadix, som vel beredede sig til en tapper Modstand, men ved Folkets Stemning snart fandt, at Modstand vilde være forgjeves. Cortes begyndte Underhandlinger og udleverede Kongen til de Franske, hvorpaa alt blev sat paa den gamle Fod. I Catalonien havde imidlertid de Franske fundet en uventet Modstand af den kjekke **Mina** og hans Vaabenbrødre; men, da de øvrige spanske Generaler, som **Abisbal, Morillo** og **Ballesteros**, havde forladt Constitutionens Sag, og Cadix overgivet sig, saae Mina sig ogsaa nødt

til at opgive Frihedens Forsvar og flygte til England. Uagtet en fransk Hær en tidlang blev liggende i Spanien, vedblev dette ulykkelige Land dog at være udsat for Partihadets og Borgerkrigens vildeste Rædsler. Det ultraroyalistiske Partie vilde endog sætte Kongens Broder **Don Carlos** paa Thronen, og Oprøret dæmpedes med Møie ved Kongen selv. Et Forsøg af de Constitutionelle under **Minas** Anførsel paa at frembringe en Revolution mislykkedes ganske (Oct. 1830). Efterat Ferdinand den 7de havde ægtet sin fjerde Gemalinde, **Marie Christine** (en Søster til den nuværende Konge af Neapel og til den ovennævnte Hertuginde af Berry), og med hende erholdt en Datter, **Isabella**, tilintetgjorde han den hidtil ogsaa i Spanien gjældende salisk Lov, der udelukkede Fruentimmerne fra Thronen, saalænge der findes nogen mandlig Arving i den kongelige Familie, og udnævnte denne Datter til sin Efterfølgerske. Men herved opvakte han den heftigste Forbittrelse hos Don Carlos og dennes Partie, og Hoffet blev under Kongens paafølgende Sygdom en Skueplads for de største Intriguer. — Efter hans Død (September 1833) erkjendte vel de europæiske Hoffer den unge Isabella under Moderens Regentskab for Dronning, men Don Carlos vilde ikke opgive sin Fordring paa den spanske Throne og vakte med sine Tilhængere, der ogsaa kaldes **Carlister**, i Spaniens nordøstlige Provindser, især i de baskiske Lande, en høist blodig Borgerkrig, som flere bekjendte Generaler, og deriblandt selv **Mina**, forgjeves, endog efterat han havde erholdt Hjelpetropper fra de Franske og Engelske, stræbte at tilendebringe. Kampen mellem Carlisterne og **Christinerne** (Dronning-Regentindens Tilhængere) er fortsat

indtil 1839, da Don Carlos, mere paa Grund af sit Parties indbyrdes Uenighed end formedelst den spanske Overanfører **Esparteros** Tapperhed og Fremgang, blev nødt til at flygte over paa fransk Grund. Her blev han bragt til Bourges, hvor han holdes i et anstændigt Fangenskab, for at han ikke atter skal vende tilbage til Spanien og fortsætte Krigen. Imidlertid er Opstanden endnu (Begyndelsen af 1840) ingenlunde undertrykt, og det ulykkelige Land befinder sig i en fuldkommen politisk Forvirrings Tilstand.

Spaniens vidtløftige Colonier i Amerika ere nu for største Delen tabte. Den haarde Behandling, de maatte taale af Moderlandet, forenet med Omstændighederne, vakte dem endeligt af Dvale, og der udbrød Oprør paa flere Steder. Allerede i 1811 erklærede **Paraguay**, som forhen udgjorde en Deel af Buenos Ayres, sig for uafhængig, og i dets Spidse staaer for Tiden en Dictator, ved Navn **Don Francia**. Dets Exempel blev efterfulgt af selve **Buenos Ayres**, som understøttede **Chili** til at gjøre det samme (1817). Republiken Buenos Ayres førte siden en Krig med Brasilien om Landskabet Montevidéo; men ved Freden (1828) blev dette en egen Republik under Navn af **Banda Oriental** eller **Cisplatina**. — I **Venezuela** (**Caraccas**) og i **Ny-Granada** gjordes ligeledes Forsøg paa at løsrive sig fra Moderlandet, og den kjække **Simon Bolivar** kjæmpede en tidlang med afvexlende Lykke mod den spanske General **Morillo**, som tilsidst vendte tilbage til Spanien. Imidlertid tilveiebragtes en Forening af Venezuela og Ny-Granada under Navn af Republiken **Colombia** (den 17de Decbr. 1819); men Bolivar, som vel erholdt det ærefulde Tilnavn

„Befrieren" og blev udnævnt til Dictator, maatte siden kjæmpe mod mange Uroligheder, som vaktes fornemmeligen af hans Modstander General **Santander**. Vel maatte denne gaae i Landflygtighed til Europa; men Bolivar nedlagde siden Regjeringen, træt af at arbeide for sine utaknemmelige Landsmænd, og døde næsten fattig (1830), det bedste Beviis for hans Uegennyttighed. Columbien har senere (Novbr. 1831), deelt sig i 3 Republiker: **Ny-Granada**, **Venezuela** og **Equator** (Ecuador), men ingen af disse har erholdt nogen Fasthed. — **Peru** blev længere underkastet Spaniens Herredømme. Vel havde man og der sporet Uroligheder, men de bleve igjen dæmpede. Endeligt trængte den chilensiske General **S. Martin** frem mod Lima, medens Admiral **Cochrane** blokerede Callao (Limas Havn), hvorpaa Staden begyndte Underhandlinger, modtog S. Martin og hans Tropper og proclamerede Perus Uafhængighed (den 15de Juli 1821). Vel fik de Spanske igjen Overhaand en kort Tid; men nu rykkede Bolivar Peru til Hjelp, og Seieren ved **Ayacucho** (1824), som den colombiske General **Sucre** vandt over den spanske Vicekonge **Laserna**, befæstede Perus Uafhængighed. Ved denne Leilighed oprettedes og Republiken **Øvre-Peru** eller **Bolivia**, hvor den i Bolivars Skole dannede General **Santa Cruz**, en meget indsigtsfuld Mand, blev Præsident i 1832, men hvor der senere har herskket Oprør og Forvirring. — Bolivar blev vel i 1826 udnævnt til Perus Præsident paa Livstid, men efter hans Afreise, ikke længe efter, udbrød der atter Uroligheder. I 1833 antog den daværende Præsident, General **Gamara**, Titel af Keiser, men har senere nedlagt denne Titel og maatte

kjæmpe med sin politiske Modstander **Pinto**. — Ligeledes erklærede **Mexico** sig uafhængigt. Allerede fra 1811 havde man arbeidet herpaa, dog uden Fremgang; men i Aaret 1821 hævede Generalen **Iturbide** Mexico til et eget Keiserdømme med en indskrænket Regjering under Ferdinand den 7de eller een af hans Familie, som dog skulde være forpligtet til at residere i Mexico. Den kongelige General **O'Donojhu** blev enig med ham, og begge holdt deres Indtog i Mexico (den 27de Septbr. 1821). Iturbide antog siden selv Keisertitelen, men gjorde sig forhadt, maatte nedlægge Regjeringen og forlade Mexico, som derpaa gav sig en republikansk Forfatning. Da Iturbide siden gjorde et nyt Forsøg paa at skaffe sig Partie, og landede i Mexico, blev han fangen og skudt. I Aaret 1829 gjorde Spanierne fra Cuba af et Forsøg paa igjen at undertvinge Mexico, med en Armee af 3000 Mand: men disse bleve strax nødte til at capitulere ved **Tampico**. Dog er Roligheden endnu ingenlunde bleven gjenoprettet i Mexico, og for nyligt er dettes Præsident **Santa-Anna**, der i de borgerlige Uroligheder har spillet en betydelig Rolle, bleven fangen i en med den oprørske Provinds Texas udbrudt Krig. — Det med Mexico forhen forbundne **Guatemala**, erklærede sig ligeledes (i 1821) for en Republik under Navn af „de forenede Stater i Centralamerika". — Den spanske Deel af St. Domingo er ligeledes tabt for Moderlandet, da den har givet sig under Negerrepubliken **Hayti**, som er bleven anerkjendt af Frankerig, og i hvis Spidse for nærværende Tid Mulatten, General **Boyer** staaer som Præsident.

Spaniens Exempel blev efterfulgt af Nabolandet **Portugal**, som ligeledes antog den spanske Forfatning (den 24de August 1820). Oporto gav Exemplet og blev snart efterlignet af de øvrige Stæder. Kongen, **Johan den 6te**, som havde besteget Thronen 1816 og som endnu opholdt sig i Brasilien, fandtes villig til at antage denne Forfatning for alle sine Lande, og begav sig derfor tilbage til Portugal. Nogen Tid efter gjorde Brasilien sig uafhængig og udnævnte den portugisiske Kronprinds **Pedro** (Peter) til indskrænket Keiser af Brasilien. Ved de Franskes Fremtrængen i Spanien (1823) fremskyndedes imidlertid en ny Omvæltning i Portugal. Cortesforfatningen blev afskaffet, og Kongen lovede at give sine Undersaatter en Forfatning, der var mere svarende til Alles Ønsker. Siden fandt adskillige Uroligheder Sted i Portugal, vakte af Kongens anden Søn **Don Miguel**, som derfor maatte forlade Riget. Johan den 6te døde 1826, og Keiser **Pedro** af Brasilien bestemte nu Portugal for sin Datter **Maria da Gloria**, og gav det en Forfatning med Cortes, hvilken dog vakte Strid og Oprør. Marquien af **Chaves** var herved meest virksom, og fik Understøttelse fra Spanien, indtil England lagde sig derimellem. For at tilveiebringe Ro i Landet og Fred mellem Partierne, bestemtes **Don Miguel**, som Maria da Gloria skulde ægte, naar hun var bleven voxen, til Portugals Regent under hans Bruds Mindreaarighed; dog maatte han først aflægge Eed paa at overholde den af hans Broder oprettede Forfatning i Portugal. Men aldrig saasnart var han kommet til Lissabon, før han kuldkastede Chartet, antog Titel af uindskrænket Konge, og udøvede de meest vilkaarlige Handlinger. De europæiske Gesandter

forlode Portugal, og Miguel blev ikke erkjendt for Konge af nogen anden Magt end Spanien. Paa de Azoriske Øer oprettede imidlertid Marquien af **Palmella** i Maria da Glorias Navn et Regentskab, der bekræftedes af Keiser Pedro. Denne blev siden ved en Revolution i Brasilien afsat, og nødtes til at afstaae Regjeringen til sin femaarige Søn **Pedro den 2den.** Efterat Julirevolutionen var foregaaet i Frankerig og et nyt liberalt Ministerium havde i England ikke længe efter Vilhelm den 4des Thronbestigelse fortrængt det Wellingtonske, fandt Don Pedro, som var vendt tilbage, betydelig Understøttelse hos disse Stater. Ved deres Hjælp udrustede han (der antog Titel af Hertug af **Braganza** og erklærede sig for Portugals Regent i Donna Marias Navn) en af forskjellige Leietropper bestaaende Hær, til hvilken mange af de af Don Miguel fordrevne Portugisere sluttede sig. I Juli 1832 satte han sig fast i Oporto, Portugals anden Stad, og leverede herfra flere blodige, men tildeels uafgjørende Kampe med Usurpatorens Tropper. Efterat Admiral Napier havde (i Juli 1833) seiret over den miguelitiske Flaade ved Cap Vincent, kom Lissabon ikke længe efter i Don Pedros Hænder, og Don Miguel saae sig, efter flere forgjeves Forsøg paa at holde sig, nødt til at give sin Sag tabt og reise til Italien. Don Pedro overlevede imidlertid ikke længe Lissabons Erobring, men døde i September 1834. Den unge Dronning blev nu erklæret for myndig og ægtede ikke længe efter Hertug **August af Leuchtenberg**, som hun dog snart mistede ved en pludselig Død. Senere er hun (1836) bleven formælet med Prinds **Ferdinand af Sachsen-Coburg**, der har faaet Titel af Prinds af Portugal

og er bleven udnævnt til Høistcommanderende for de portugisiske Tropper. Deres Søn Don Pedro d'Alcantara (født 1837) er af Cortes anerkjendt som Thronfølger, og Regjeringen arbeider paa igjen at bringe nogen Orden i den forvirrede Bestyrelse.

Ogsaa i Kongeriget begge Sicilierne gjordes Forsøg paa at indskrænke Kongemagten (1820). General Pepé erklærede sig i Spidsen af en Hær for en constitutionel Forfatning; Kongen og Kronprindsen antoge den, men desuagtet forstyrredes snart dette Værk. Ruslands og Østerrigs Keisere havde tilligemed Kongen af Preussen siden Freden i Paris havt stor Indflydelse paa Europas Anliggender. De havde indgaaet den hellige Alliance for at holde over Fred og Orden i Europa, hvilken siden tiltraadtes af de fleste øvrige Magter. Sildigere havde de en Sammenkomst i Aachen 1818, efter hvilken de fremmede Tropper forlode Frankerig. Ved Urolighedernes Udbrud i Neapel, kom de igjen sammen, først i Troppau og derpaa i Laibach. Herhid kaldte de ogsaa Kong Ferdinand af Neapel, og bestemte, at en østerrigsk Hær skulde rykke ind i Neapel, og sætte Alt i den forrige Stand. Dette blev ogsaa udført. Den østerrigske General, Baron Frimont, drog mod de neapolitanske Insurgenter, der næsten ingen Modstand gjorde, og indførte paany den gamle Forfatning. Efter Ferdinand († 1825) fulgte hans Søn Frants den 1ste, og efter ham († 1830) hans Søn Ferdinand den 2den, der afskaffede adskillige Misbrug og vakte glædelige Forhaabninger om en bedre Fremtid. Alligevel har han maattet kjæmpe mod flere Sammensværgelser, og Misfornøielsen med ham er stedse tiltaget. Især synes Sicilien

at have Grund til Utilfredshed, da Ferdinand paa Grund af nogle af den lave og uvidende Pøbel der begaaede frygtelige Excesser (under Choleraen 1836) berøvede dette Land sin selvstændige Forfatning og gjorde det til en Provinds af Neapel. For Øieblikket (Mai 1840), truer Sicilien, i Tillid til Englands Understøttelse, med at rive sig løs. — I de sardiniske Lande blev ligeledes et Forsøg paa at forandre Regjeringsformen tilintetgjort ved østerrigske Tropper (1821). Ved denne Leilighed overdrog Kong **Victor Emanuel** Regjeringen til sin Broder, **Carl Felix**. Ved hans Død (1831) besteeg **Carl Albert** Thronen, og har, for at tilveiebringe Rolighed i sine Stater, senere grebet til meget strenge Forholdsregler. — Ogsaa i **Kirkestaten** udbrød i Aaret 1831 en farlig Opstand i Bologna og i den største Deel af Landet, hvorved en provisorisk Regjering oprettedes og Pavens verdslige Magt erklæredes ophævet. Vel bragte østerrigske Tropper her saavelsom i **Modena**, hvor en Revolution havde tvunget Hertugen til at flygte, snart Rolighed tilveie, men da disse droge bort, udbrød Forbittrelsen imellem Partierne med fornyet Heftighed, og de pavelige Troppers Grusomhed i **Forli** forøgede Hadet. Østerrigske Tropper besatte nu (1832) igjen Landet, og paa samme Tid bemægtigede de Franske sig pludseligen Ancona, da den franske Regjering tidligere havde erklæret, at ville besætte et Punkt i Kirkestaten, naar Østerrigerne igjen droge ind. Ved Underhandlinger har man senere søgt at komme overeens om Landets Skjebne og at bilægge de andre i Italien herskende Stridigheder, og, skjøndt Gjæringen der, tildeels formedelst flere

hemmelige Selskaber, er meget stor, synes Roligheden dog saa temmeligt gjenoprettet.

Med Held have **Grækerne** kjæmpet mod deres Undertrykkere. I Aarhundreder havde det tyrkiske Despotie underkuet det skjønne Grækenland. Her blev i den nyere Tid indgaaet en hemmelig Forbindelse (**Hetæria**), hvis Øiemed var ved given Leilighed at afkaste det tyrkiske Aag. **Ali Pascha af Janinas** Opstand mod Tyrkiet gav Grækerne Haab. Fyrst **Alexander Ypsilanti** fremstod i Moldau (den 6te Marts 1821), ligesom **Theodor Sludzier** i Wallachiet, mod Porten; men uagtet de i Førstningen havde nogen Fremgang, maatte de dog snart vige, saameget mere som de vare uenige. Tyrkerne fordreve dem og opfyldte Moldau og Wallachiet med de rædsomste Ødelæggelser. I Constantinopel ophængtes den græske Patriarch **Gregorius**, en Olding paa over 80 Aar, paa Kirkens Port og Blodet flød i Strømme i Hovedstaden. I **Morea** plantede imidlertid Grækerne Frihedsfanen, fortrængte Tyrkerne næsten overalt, bemægtigede sig Tripolizza og flere faste Stæder, og gave sig en Forfatning. Mange af Øerne i Archipelagus grebe til Vaaben, og flere tyrkiske Flaader bleve slagne. En frygtelig Skjebne ramte Øen **Chios**. Ogsaa her havde endeel Hetæristen faaet Indbyggerne til at gjøre Opstand mod Tyrkerne; men Kapudan Pascha (den tyrkiske Storadmiral), som var løbet ud med en betydelig Flaade og mange Tropper, landede paa Øen, hvis Indbyggere næsten ganske udryddedes af deres umenneskelige Fiender. De voldsomme Scener i Constantinopel og Fyrstendømmerne Moldau og Wallachiet bevægede den russiske Gesandt **Stroganow** til at gjøre Forestillinger derimod;

men Tyrkerne toge intet Hensyn dertil, hvorfor Stroganow, efter flere Forsøg paa at bevæge dem til at høre Menneskelighedens Stemme, forlod Constantinopel. Alle troede og de fleste ønskede nu, at Rusland vilde tage sig af Grækerne. Der samledes ogsaa en betydelig russisk Hær paa de tyrkiske Grændser, men det blev ved Trudsler, og Stridighederne bilagdes ved Underhandlinger, der bleve drevne af den engelske Gesandt og den østerrigske Internuntius. Imidlertid var den grusomme **Ali Pascha af Janina** bleven nødt til at overgive sig i Tyrkernes Hænder, af hvilke han blev myrdet (Febr. 1822). Tyrkernes gjentagne Forsøg paa at trænge ind i Morea bleve dog tilintetgjorte af de græske Helte **Maurokordato, Kolokotroni, Odysseus** o. a., og de tyrkiske Flaader flere Gange ødelagte af Grækerne, som ved Brandere stak to tyrkiske Admiralskibe i Brand. Vel lykkedes det Tyrkerne at indtage Øen **Ipsara** og der anrette et skrækkeligt Blodbad; men Grækerne hevnede dette snart. Siden landede den ægyptiske Vicekonges Søn **Ibrahim** paa Morea, hvor han tillod sig de skrækkeligste Grusomheder og indtog Staden **Messolongi**, efter det heltemodigste Forsvar. Efter Keiser Alexander den 1stes Død i Rusland (1825) besteeg hans Broder **Nicolaus** Thronen, dæmpede heldigt en farlig Sammensværgelse og blev enig med England og Frankerig om at fordre Blodsudgydelsens Ophør i Grækenland af Tyrkerne. I dette Øiemed sendte de en Flaade til Archipelagus for at anvende Magten, hvis Tyrkerne afsloge deres Fordring. Dette blev virkeligt Tilfældet, og, da Ibrahim Pascha og Anførerne for den tyrkisk-ægyptiske Flaade, som var løbet ind i Navarinos Havn, haanende overtraadte

den indgaaede Vaabenstilstand, seilede den forenede Flaade, under den engelske Viceadmiral Codringtons Overanførsel, ind i Navarinos Havn og ødelagde den der liggende Flaade efter en haardnakket Kamp (20de Octbr. 1827). Da Ibrahim desuagtet endnu ikke vilde drage sine Tropper bort fra Morea, blev han det følgende Aar (1828) tvungen dertil ved en fransk Expedition under General Maison. Efter Freden i Adrianopel (see nedenfor) blev Grækenlands Uafhængighed erkjendt af Porten og af de europæiske Magter: det skulde have en arvelig monarkisk Regjering, og Regenten føre Titel af souverain Fyrste af Grækenland. Man tilbød Prinds Leopold af Sachsen-Coburg (nu Konge i Belgien), beslægtet med det engelske Kongehuus, Thronen; men han afslog samme, hvorfor Grev Capodistria, der siden 1827 havde bestyret Landet under Titel af Præsident, vedblev at regjere. En stor Deel af Nationen var imidlertid misfornøiet med ham, han blev i 1831 myrdet og det ulykkelige Land igjen en Skueplads for Borgerkrig og Tvedragt. Ifølge en Overeenskomst mellem Rusland, England og Frankerig udnævntes (1832) den baierske Prinds Otto til Konge af Grækenland. I Begyndelsen af 1833 tiltraadte han Regjeringen, og, skjøndt Urolighederne i selve Landet ingenlunde ere ganske bilagte og Utilfredshed har viist sig ved de Fremmedes, især Bairernes, Begunstigelse, synes dog bedre Udsigter at aabne sig. Regjeringens Sæde er Athen.

Ruslands Deeltagelse i Slaget ved Navarino og de før samme afsluttede Tractater havde foraarsaget den heftigste Forbittrelse hos Porten: den erklærede alle Tractater med Rusland for ugyldige, og beskyldte dette

Hof for ved Troløshed og Falskhed at have ført Porten bag Lyset og skuffet dens Tillid, især med Hensyn til de græske Anliggender. I den herover paafulgte Krig vare Russerne i det første Aar (1828) i det Hele ei heldige, skjøndt de besatte Moldau og Wallachiet og erobrede Fæstningen Varna: thi deres Tab af Mandskab og Heste var overordentligt stort. Men det følgende Aar sloge de under General Diebitsch Storviziren, erobrede Silistria og trængte over Balkan frem til Adrianopel; i Asien var imidlertid Paskewitsch gaaet frem med ligesaa stort Held. Dette nødte Sultanen til at slutte Freden i Adrianopel (1829), hvorved Rusland fik en betydelig Pengeerstatning; Moldaus, Wallachiets og Serviens Rettigheder og Forfatning bestemtes og sikkredes, og de russiske Undersaatter fik fuldkommen Handelsfrihed i hele det tyrkiske Rige, ligesom Handelsskibene fri og uhindret Seilads igjennem Strædet ved Constantinopel og Dardanellerne. Russerne havde allerede tidligere under Anførsel af Paskewitsch ført en heldig Krig mod Persien, og ved Freden (Febr. 1828) erholdt Districtet Erivan.

I Polen udbrød i November 1830 en heftig Opstand, hvorved Vicekongen, Storfyrst Constantin, tilligemed de russiske Tropper bleve tvungne til at forlade Landet, og en provisorisk Regjering udnævnte den tappre General Chlopiki til Dictator. Keiseren af Rusland vilde ei indlade sig i nogensomhelst Underhandling med Polakkerne, som nu, skjøndt forladte af hele Europa, med sjelden Opoffrelse og Enthusiasme rustede sig for at gaae den ulige Kamp imøde. Chlopiki blev, da man ei var tilfreds med hans moderate Fremgangsmaade og hans Bestræbelse for ved Underhandlinger

at undgaae en fordærvelig Kamp, tvungen til at nedlægge sin Post: muligt er det og, at mere Energie og en offensiv Fremgangsmaade fra Polakkernes Side, paa en Tid, da Rusland ei var forberedt paa Sligt, vilde have frelst Polen. Nationalregjeringen erklærede nu Thronen ledig, og Keiserens Familie for evig udelukket fra samme; den overgav Commandoen over Armeen til General Skrzinecki, under hvem Chlopiki kjæmpede som Frivillig. Den russiske Hær, som under Diebitsch-Sabalkanski uden synderlig Modstand var trængt frem henimod Praga, søgte forgjeves ved Storm at bemægtige sig denne Warschaus stærkt befæstede Forstad, og maatte efter en yderst blodig og heftig Kamp trække sig tilbage. Imidlertid havde Insurrectionen udbredt sig til Lithauen, Podolien, Wolhynien og selv til de vestlige Gouvernementer af det egentlige Rusland; men de uhyre Stridskræfter, som Rusland kunde sætte i Bevægelse, overvældede Insurgenternes usvede Skarer, og de Forsøg, som Polakkerne gjorde paa at understøtte dem, mislykkedes ganske. General Dwernicki, der var rykket ind i Wolhynien, maatte søge Redning i Gallizien, hvor han blev afvæbnet, og samme Skjebne havde Gielgud, der fra Lithauen maatte flygte ind i Preussen. Den russiske Armee bevægede sig mod Nord, og slog, skjøndt med betydeligt Tab, Skrzinecki ved Ostrolenka (28 Mai 1831). Faa Dage efter (9de Juni) døde Diebitsch af Cholera, hvorpaa Paskewitsch blev hans Efterfølger. Han førte Hæren tæt ved den preussiske Grændse over Weichselen, medens Tvedragt efterhaanden opløste den Enighed, der hidtil havde besjelet Polakkerne. Ved Fiendens Nærmelse seirede Kruckowiecki, Gouverneur i Warschau, ved Pøbelens

og de Exalteredes Hjelp over de Moderatere, og Skrzinecki maatte nedlægge Commandoen. Men efter en rasende Modstand indtog Paskewitsch d. 7de September Warschau med Storm: Levningerne af Hæren droge ud af Staden paa den modsatte Side, men capitulerede kort efter. Det ulykkelige Polen maatte igjen bøie sig under Ruslands Scepter, og har siden ved de af Keiseren givne Statuter i det Væsentlige aldeles mistet sin Selvstændighed, saa at det i Virkeligheden er en russisk Provinds. Af de polske Soldater og Officerer, der opholdt sig i Østerrig og Preussen, have kun Faa villet vende tilbage til deres Fædreneland: en stor Deel af dem er siden vandret til Frankerig. — Den russiske Keiser har siden arbeidet paa sit umaadelige Riges indvortes Opkomst og paa Polens Beroligelse, men han har ogsaa med megen Iver blandet sig i Udlandets Anliggender, navnlig Tyrkiets, hvis Afhængighed af Rusland betragtes med mistænksomme Øine af England og Frankerig. Russernes Fremgang i Asien truer især Englænderne; dog synes de tappre Tscherkassere paa Kaukasusbjergene med Held at byde det vældige Rige Trods.

I Kongeriget Nederlandene havde den uheldige Forbindelse af to Nationer (Hollændere og Belgier), der hadede hinanden og hvis Interesser næsten stedse vare modsatte, fra Begyndelsen af indeholdt Spiren til sin egen Opløsning. De ivrig catholske Belgier ophidsedes stedse af Geistligheden, der ei kunde finde sig i en Regjering af „Kjettere"; Jesuiterne og de heftigste Catholiker forbandt sig her med de Liberale, for at gjøre Regjeringen ved hvilkesomhelst Midler Modstand, og de liberale Skribenter angrebe samme med tøilesløs

Heftighed. Ved Efterretningen om Begivenhederne i Paris i Juli 1830 udbrød Opstanden i Brüssel. Efter nogen Kamp og skrækkelige Pøbelexcesser i Staden og dens Omegn forlode de kongelige Tropper samme, og en Deputation afsendtes af den provisoriske Regjering, for af Kongen at forlange, foruden Mere, Belgiens Adskillelse fra Holland i administrativ Henseende. Lüttich og derpaa efterhaanden hele Belgien fulgte Hovedstadens Exempel. Imidlertid vare begge Kongens Sønner Vilhelm og Frederik komne i Nærheden af Brüssel med en betydelig Armee og forlangte at rykke ind i samme; men da dette foraarsagede en heftig Gjæring, og Alt beredte sig til Modstand, gave de efter, og Prinds Vilhelm drog allene ind i Staden, hvor han fandt en meget kold Modtagelse. Da nu ogsaa et lidet tilfredsstillende Svar indløb fra Kongen, seirede i Brüssel det exalterede Partie, Pøbelen afvæbnede og opløste Borgergarden, og en ny provisorisk Regjering oprettedes. Nu drog Prinds Frederik med 20,000 Mand mod Brüssel, og erobrede en Deel af samme, men maatte efter flere Dages rasende Kamp (23—26 Septbr.), hvorved en Deel af Staden gik op i Flammer og Gaderne fyldtes med Liig fra begge Sider, forlade Brüssel. Nu bleve Besætningerne forjagne fra de øvrige Stæder og de belgiske Tropper forenede sig med Folket: Antwerpen blev erobret af belgiske Tropper og franske Frivillige; men da disse brøde den med den hollandske General Chassé, der var indesluttet i Citadellet, indgaaede Vaabenstilstand, ødelagde Chassé ved et skrækkeligt Bombardement en stor Deel af Staden. Kort efter sluttedes en Vaabenstilstand med Holland. Nationalcongressen i Brüssel

erklærede nu Belgien for et constitutionelt Monarchie, fra hvis Throne Huset Oranien for bestandigt skulde være udelukket, og dets Uafhængighed erkjendtes af den i London aabnede Conferents af Gesandter fra de fem store Magter (England, Frankerig, Rusland, Preussen og Østerrig); men om dets Grændser kunde man ei blive enig. Efterat Belgierne forgjeves havde tilbudt den franske Prinds Hertugen af Nemours Thronen, modtog Prinds Leopold af Sachsen-Coburg endelig samme (Juli 1831). Kongen af Holland, som endnu ikke vilde erkjende de i denne Sag afsluttede Tractater, angreb Belgien med stort Held; men en fransk Hær ilede dette til Hjelp, og den hollandske Armee maatte trække sig tilbage. De belgisk-hollandske Stridigheder ere siden fortsatte; ja en Krig truede endog med at bryde ud, da Belgien endelig (1839) antog Londoner Conferentsens Beslutninger.

I Tydskland forefaldt i Aaret 1830 paa flere Steder urolige Bevægelser, fornemmelig i Hessen-Darmstadt, Kur-Hessen, Sachsen, hvor Kongen, Anton, ved en Opstand blev tvungen til at antage Prinds Frederik (som nu efter Antons Død, 1836, har besteget Thronen) til Medregent, og i Brunsvig hvor den unge Hertug Carl ved despotiske og vilkaarlige Handlinger havde gjort sig yderst forhadt. Han blev overfaldet, da han en Aften kjørte fra Theatret, og undkom kun ved sin Kudsks Aandsnærværelse; Dagen efter blev Slottet beleiret, og om Natten indtaget og opbrændt; Hertugen frelste sig med Nød. Hans Broder Vilhelm blev derpaa indkaldt af Borgerne, og er erkjendt af det tydske Forbund som Hertug i Brunsvig. — En Opstand af Borgere og Studenter i

Göttingen i Hannover blev ved militair Magt snart dæmpet. Dette Land er ved den engelske Konge Wilhelm den 4des Død (1837) bleven skilt fra det brittiske Rige og har faaet sin egen Konge i hans Broder **Ernst August**, som trods Folkets Utilfredshed og Modstand arbeider paa at indskrænke den frie Forfatning. — Keiser **Frants den Førstes** Død (1835) frembragte ingen synderlig Forandring i de østerrigske Landes Bestyrelse. Han blev i Keiserværdigheden efterfulgt af sin Søn **Ferdinand**, som allerede siden 1830 havde været Konge i Ungarn.

Paa de schweizerske Cantoner udøvede Julirevolutionen ikke ubetydelig Virkning, idet den forstærkede den her allerede længe herskende Gjæring og tildeels bevirkede, at flere Cantoner antoge nye Forfatninger.

I **England** døde **Georg den 4de**, under hvis Regjering Catholikerne endelig have faaet lige Rettigheder med Protestanterne (**Emancipationen**), i Juni 1830, og efterfulgtes af sin Broder **Wilhelm den 4de**. Efterat det **Wellingtonske** Ministerium ikke længe efter havde maattet vige for et mere liberalt, drev dette endelig efter megen Modstand fra Aristocraternes Side (i 1832) den meget vigtige og længe savnede **Reformbill**, der organiserede Folkerepræsentationen paa en mere hensigtsmæssig Maade end hidindtil, igjennem. Vel blev dette Ministerium for en Tid atter fortrængt af Toryerne (i Slutningen af 1834), men Whiggerne fik dog atter Overhaand og fortsatte med megen Maadehold de begyndte Reformer. Wilhelm den 4des Død (1837) berøvede det brittiske Rige Hannover, som tilfaldt hans Broder Ernst August, medens en anden Broders (Hertugen af Kents) Datter, **Victoria**, besteg

Englands Throne. Under hende har Whiggernes Ministerium holdt sig, og Følgen heraf har været, at der hverken er foregaaet nogen betydelig Forandring med Hensyn til Storbritanniens indvortes Statsstyrelse eller i dets Forhold til de europæiske Magter. De i Canada udbrudte Uroligheder undertrykkedes ved Regjeringens kraftige Mellemkomst, og i Ostindien have Englænderne været heldige, medens der derimod er opstaaet en Spænding med China, som mulig kan faae en alvorlig Betydning. 1839 har Victoria formælet sig med Prinds Albert af Sachsen-Coburg.

Preussen arbeider kraftigt og med Held paa at ophjelpe den indvortes Tilstand. De kirkelige Uroligheder, som i de sidste Aar ere opstaaede i Rhinprovindsen og Posen, ere endnu (1840) ikke bilagte.

Med Tyrkiet havde allerede før Sultan Mahmud den 2dens Død 1839 den mægtige Vasal Mehemed Ali af Ægypten begyndt en Krig, som hans tappre Søn, Ibrahim Pascha, førte med meget Held i Syrien, hvor han tilføiede den tyrkiske Hær et stort Nederlag ved Nisib; de senere Forviklinger mellem Mahmuds Søn, Abdul Meschid, som efter sin Faders Død besteg Thronen, og Mehemed Ali er det endnu ikke lykket de store Magter at udjevne.

En Skræk for Europa har i vore Tider den asiatiske Cholera været, en ødelæggende Sygdom, der fra det Caspiske Hav udbredte sig over Rusland, hvor den især i Moskau anrettede skrækkelige Ødelæggelser, og derfra (1831) over Polen, Preussen, Østerrig, Tyrkiet, det nordlige Tydskland, England (1832) Frankerig og flere Lande; værst har den raset i Rusland, Polen, Ungarn, Paris, og paa Sicilien.

Chronologisk-synchronistisk Tabel.

Aar før Christi Fødsel.		
2000 c.		Ninus og Semiramis. Abraham. Det ægyptiske Rige stiftes. Joseph.
1500 c.		Moses. Jøderne vandre ud af Ægypten. Cecrops. Cadmus. Argonautisk Tog. Theseus. Hercules. Pyramider.
1200 c.		Troja ødelægges.
	1068.	Kodrus.
1000.	1015.	David. Salomon.
900.		Dido anlægger Carthago. Homer. Sardanapal.
	888.	Lykurg.
800.	776.	Olympiader.
	753.	Romulus.
700.		1ste messeniske Krig. Psammetichus. 2den messeniske Krig.
600.		Nebucadnezar. Tyrus indtages.
	590.	Solon.
	560.	Cyrus. Kroesus. Amasis.
	509.	Tarqvinius Superbus. Kongemagten afskaffes i Rom.
500.		Perserkrigene begynde. Darius Hystaspis. Xerxes. Miltiades. Leonidas. Themistokles. Aristides. Cimon. Pausanias. Marathon. Thermopylæ. Salamis. Platæa. Mykale.
	450.	Decemvirer i Rom.
	431 til 404.	Peloponnesisk Krig. Perikles. Alcibiades. Xenophon. Sokrates. Thrasybulus. — Furius Camillus.
400.		Epaminondas og Pelopidas.
	371.	Slag ved Leuktra.

Aar f. Christi Fødsel.		
	362.	Slag ved Mantinea.
	350.	**Philip af Macedonien.** Samniter- og Latinerkrigene.
		De hellige Krige i Grækenland.
	†323.	**Alexander den Store.** Darius Codomannus.
300.		Det macedoniske Rige deles. Roms Magt tiltager.
		Ptolemæus Lagi Søn. Seleukus.
	272.	Pyrrhus og Tarentinerne.
250.	264-241	**1ste punisk Krig.** Duilius. Regulus.
	218-201	**2den punisk Krig. Hannibal.** Fabius Maximus.
200.		Scipio Africanus. Slag ved Cannæ og Zama. Massinissa.
		Antiochus den Store.
150.	150-146	**3die punisk Krig.** Cato den Ældre. Scipio Æmilianus. Grækenland gjøres til romersk Provinds.
100.		Jugurtha. **Marius.** Cimbrerne og Teutonerne.
		Sulla. Krig mod Mithridat. Borgerkrig. Proscriptioner.
	70.	Odin.
50.		**Pompeius.** Catilina. **Cæsar.** Crassus. Cato den Yngre. Sosigenes.
	†44.	Slag ved Pharsalus. **Cæsars Død. Brutus** og **Cassius.** Antonius. Lepidus. **Octavian** (Augustus). Cicero. Nye Proscriptioner.
	31.	**Slag ved Actium.**
Aar efter Christi Fødsel.		**Christus.**
	14.	Herman. August dør.
		Tiber. Caligula. Claudius.

Aar efter Christi Fødsel.		
		Nero. ꝛc. Vespasian. Titus. Domitian. Nerva.
100.		Trajan.
200.		Hadrian. Antoninerne. Efter dem regjerede for det meste slette og uduelige Keisere. Dan Mykillati.
300.		
	337.	Constantin den Store.
		Den store Folkevandring.
	395.	Theodosius den Store.
400.		Det romerske Riges Deling. Alarich. Attila.
	476.	Odoacer. Romulus Augustulus. Theodorich.
500.		Chlodevig og Frankerne.
	550.	Justinian. Belisar og Narses. Longobarderne. Rolf Krake.
600.	622.	Muhamed. Hedschra. Arabernes Rige.
700.		Majores domus. Carl Martel. Araberne. Pipin den Lille. Den hellige Bonifacius. Ivar Vidfadme.
800.		Carl den Store. Sachserne. Wittekind. Desiderius. Godofred. Ansgarius. Alfred den Store.
900.		Gorm den Gamle. Harald Haarfager. Normannerne. Hagen Adelsteen.
1000.		Pavemagten. Svend Tveskjæg. Oluf Trygvesen.
	†1036	Knud den Store. Oluf den Hellige.
	1077.	Hildebrand eller Gregor 7de Henrik 4de.
1100.		Korstogene. Gotfred af Bouillon. Tempelherre- og Johanniterordenen. De tydske Riddere.

Aar efter Christi Fødsel.		
		Frederik Barbarossa, Philip August og Richard Løvehjerte. Saladin.
1200.		Valdemar 1ste og Absalon. Dschingiskan. Mongolerne. Valdemar 2den Seier.
1300.		Tyrkerne under Osman. Albrecht af Østerrig.
	1308.	Schweitz gjør Opstand. Wilhelm Tell.
		Edvard 3die. Den sorte Prinds. Valdemar Atterdag. Krudtet.
	1397.	Margrethe. Calmarunionen. Tamerlan eller Timur Beg.
1400.		Huß i Bøhmen. Bogtrykkerkunsten. Henrik 5te. Carl 6te. Jeanne d'Arc. Henrik Navigator.
	1453.	Constantinopel indtages af Muhamed den 2den. Scanderbeg.
		Ferdinand den Katholske og Isabella. Inqvisitionen i Spanien.
	1492.	Amerika opdages af Columbus.
1500.	1498.	Ostindien opdages af Vasco de Gama. Emanuel den Store. Brasilien opdages. Amerigo Vespucci. Cortes. Pizarro.
	1517.	Reformationen. Luther. Carl 5te. Melanchton. Zwingli. Calvin. Gustav Wasa. Christian 2den. Henrik 8de. Soliman 2den. Jesuiterordenen. Bartholomæusnatten.
		Philip 2den. Nederlandenes Opstand.

Aar efter Christi Fødsel.		
1600.		Elisabeth. Maria Stuart. Henrik 4de i Frankerig.
	1618:	Trediveaarskrigen. Christian
	1648.	4de. Gustav Adolph. Christina.
		Carl 1ste i England. Cromwel.
	1660.	Carl Gustav. Frederik 3die. Souverainitetens Indførelse i Danmark. Restaurationen i England.
	1688.	Revolutionen i England.
1700.		Ludvig 14de. Carl 12te. Peter den Store. Catharina 1ste. Frederik 4de. August 2den. Spansk Arvefølgekrig. Eugen. Marlborough. Philip af Anjou.
		Krig i Norden. Slag ved Pultava. Carl 12te i Tyrkiet;
	1718.	falder for Frederikshald.
	1748.	Østerrigsk Arvefølgekrig.
	1756.	Syvaarskrigen.
	1763.	Frederik den Store. Maria Theresia. Elisabeth. Ludvig 15de og Mad. Pompadour.
		Catharina 2den. Stanislaus Poniatowsky. Polens Deling. Kosciusko. Potemkin. Suwarow. Joseph 2den. Krig mellem Rusland, Østerrig og Tyrkerne. Gustav 3die.
	1775.	Opstand i de engelske Colonier i Nordamerika.
	1789.	Fransk Revolution.
		Frankerig i Krig med Naboerne.
	1792.	Frankerig Republik. Robes-
	1793.	pierre. Kong Ludvig 16de henrettes ꝛc.

Aar efter Christi Fødsel.		
	1795.	Directoriet. Fred i Basel med Preussen og Spanien.
	1796.	Napoleon Buonaparte. Seire i Italien.
	1797.	Fred i Campo Formio.
		Tog til Ægypten. Slag ved Abukir. Nelson. Paul 1ste. Suwarow i Italien.
	1799.	Buonaparte kommer tilbage fra Ægypten; bliver Førstecon-sul.
1800.	1800.	Slag ved Marengo.
	1801.	Fred i Luneville. Alexander 1ste.
	1802.	Fred i Amiens.
	1804.	Napoleon, Keiser i Frankerig.
	1805.	Frankerig i Krig med England, Østerrig, Rusland og Sverrig. Slag ved Ulm.
		Slag ved Trafalgar. Nelson.
		Slag ved Austerlitz
		Fred i Presburg. Baiern og Würtemberg Kongeriger.
	1806.	Joseph Napoleon, Konge i Neapel; Ludvig Napoleon, Konge i Holland.
	1806.	Store Forandringer i Tydskland. Rhinforbundet.
		Krig mod Preussen.
		Slag ved Jena.
	1807.	Slag ved Friedland, og Fred i Tilsit. Engelsk Tog til Kjøbenhavn.
	1808.	Christian 7de dør.
	1809.	Joseph Napoleon, Konge i Spa-nien. Krig i Spanien. Wel-lington.
		Krig med Østerrig.
		Slag ved Wagram.

Aar efter Christi Fødsel.	
	Fred i Wien.
1810.	Holland indlemmes i Frankerig. Napoleon ægter Marie Loviſe af Østerrig.
1811.	Hans Søn **Napoleon Frants Joſeph Carl.**
1812.	**Napoleon i Krig med Rusland.** Moskau opbrændes. De Franſkes ulykkelige Tilbagetog.
1813.	Slag ved Lützen og Bautzen mod Russer og Preussere. Slag ved Dresden. — — **Leipzig.**
1814.	Fred i Kiel. Napoleon nedlægger Regjeringen. Ludvig den 18de. Chartet. **Fred i Paris.**
1815.	Congres i Wien. Napoleon kommer tilbage til Frankerig. Slag ved **Waterloo** eller Belle Alliance. De Allierede i Frankerig. Fred i Paris. **Hellig Alliance.** Carl den 14de Johan.
1818.	Congres i Aachen.
1819.	Republik Colombia. Opstand i de ſpanſke Colonier i Amerika. Bolivar.
1820.	Ferdinand den 7de. **Revolution i Spanien og Portugal.** Revolution i **Neapel.** Congres i Laibach.
1821.	**Grækernes Opstand.** Alexander Ypſilanti. Napoleon døer. Mexico. Iturbide.

Aar efter Christi Fødsel.	
1822.	Congres i Verona.
1823.	De Franskes Indfald i Spanien. Hertugen af Angouleme. Mina. Brasilien som Keiserdømme. Peter den 1ste.
1824.	Ipsara erobres. Ludvig den 18de dør. Carl den 10de.
1825.	Ibrahim Pascha lander paa Morea. Peru befries. Keiser Alexander den 1ste dør.
1826.	Messolongi erobres. Forbindelse mellem Rusland, England og Frankerig til Grækernes Fordeel.
1827.	En russisk, engelsk og fransk Flaade forener sig i Archipelagus. Søslag ved Navarino (20de Octbr.).
1828.	Don Miguel. Rusland i Krig med Porten.
1829.	Diebitsch. Fred i Adrianopel. Polignac.
1830.	Algier erobres af de Franske. Georg den 4de dør. Opstand i Paris (27—29 Juli). Ludvig Philip den 1ste. Revolution i Belgien. Uroligheder i Tydskland. Carl af Brunsvig. Opstand i Polen. Chlopiki.
1831.	Leopold, Konge i Belgien. Hollændernes Indfald i Belgien. Peter den 1ste af Brasilien afstaaer Regjeringen. Opstand i Kirkestaten. Warschau erobres.
1832.	Hertuginden af Berry i Frankerig. Anconas Besættelse

Aar efter Christi Fødsel.	
	af de Franske. Reformbillen i England. Don Pedro i Oporto.
	Otto, Konge i Grækenland.
1833.	Don Miguel fordreven. Ferdinand den 7de døer, Isabella Dronning under Moderens Formynderskab.
	Otto tiltræder Regjeringen i Grækenland.
1834.	Don Pedro døer.
	Borgerkrig i Spanien.
1835.	Frants den 1ste, Keiser af Østerrig, døer, og Sønnen Ferdinand bliver Keiser.
	Hertugen af Leuchtenberg, Donna Marias første Mand, døer.
	Borgerkrigen i Spanien fortsættes.
1836.	Donna Maria ægter Prinds Ferdinand af Sachsen-Coburg.
	Anton af Sachsen døer.
	Borgerkrigen i Spanien fortsættes.
	Endeel Stæder proclamere Cortes-forfatningen af 1812.
	Carl den 10de døer.
1837.	Hertugen af Orleans ægter Helena af Mecklenburg.
	Wilhelm den 4de i England døer; Victoria, Dronning i England. Ernst August, Konge i Hannover.
	Constantine erobres af de Franske.
1838.	Greven af Paris fødes.
1839.	Victoria ægter Albert af Sachsen-Coburg.

Aar efter Christi Fødsel.	
1839.	Sultan Mahmud den 2den døer; Abdul Meschid Sultan. Don Carlos gaaer over paa fransk Grund. Frederik den 6te i Dannmark døer. Christian den 8de Konge.

Indhold.

Den gamle Historie.

Side.

Verdens Skabelse. Adam og Eva. Noah. Syndfloden. Menneskene udbrede sig over Jorden. Stater . . . . . 1.

Assyrien, Babylonien og Medien (c. 2000 Aar før Chr.). Ninus bygger Ninive, gjør store Erobringer, beleirer Baktra, der endeligt indtages ved Semiramis's Raad. Hun følger Ninus i Regjeringen, forskjønner Babylon, gjør et Tog til Indien, som mislykkes. Ninyas. Sardanapal, sidste Konge i det gamle assyriske Rige, meget qvindagtig. Opstand af Arbaces og Belesis. Sardanapal opbrænder sig selv. Tre nye Riger: det nye assyriske, mediske og babyloniske. Nebucadnezar, Konge i Babylon, erobrer Juda Rige og Tyrus. Dejoces bliver Konge i Medien ved sin Retfærdighed, og bygger Ekbatana . . . . . 2.

Phoeniciernes Handel. Tyrus og Sidon. Purpur og Glas, vigtige Handelsvarer. Handel paa Spanien, Britannien, Østersøen og det røde Hav. Pygmalion dræber Sichæus. Dido flygter til Afrika og anlægger der Carthago. Thaut opfinder Bogstavskriften . . . . . 5.

Israeliterne i Ægypten. Patriarcherne: Abraham, Isaac og Jacob. Josephs Skjebne; han lader sin Familie komme til Ægypten. Israeliternes Nød der. Moses's Fødsel og Hændelser. Han tilligemed Aaron udføre Israeliterne af Ægypten (c. 1500); deres Omvanken i Ørkenen. Moses giver dem Love paa Sinai. Josva. Dommerne. . 8.

Side.

Jødernes Konger: Saul, David og Salomon ꝛc. Samuel maa vælge Saul til Konge. Uenighed mellem dem. Samuel salver David til Konge. Saul dør. Jerusalem bliver Residens under David. Salomon bygger Jerusalems Tempel og trykker Folket. Rhoboams Uforsigtighed. Riget deles. Israels Rige indtages af den assyriske Konge Salmanassar. Juda Rige erobres af Nebucadnezar . . . . . 9.

Ægypternes tidlige Cultur. Nilens Oversvømmelser. Folkets Inddeling i Classer. Religion. Balsamering. Mumier. Pyramider og Obelisker. Papiir af Papyrus . . . . . 11.

Sesostris, Psammetichus og Amasis. ꝛc. Den Førstes Erobringer, Tilbagekomst og Omsorg for sit Rige; hans Overmod. Tolv Konger regjere paa eengang. Labyrinthen; Psammetichus opfylder to Orakelsvar, og bliver Enekonge. Apries stødes fra Thronen af Amasis. Under Psammenitus bliver Ægypten erobret af Cambyses, Konge i Persien; dennes uheldige Tog til Æthiopien . . . . 12.

Trojas Erobring (c. 1200 Aar før Chr.). Teucer stifter det trojanske Rige. Priamus den sidste Konge. Paris rover Helena. Grækernes Tog til Troja. Agamemnon, Menelaus, Achilles, Ulysses, Nestor ꝛc., græske Helte. Hektor bliver dræbt af Achilles; denne igjen af Paris. Efter 10 Aars Beleiring falder Staden Troja ved List. Æneas og Antenor lande i Italien. Homers Iliade og Odysee . . . . . 15.

Grækenlands tidligere Begivenheder. Hellenere. Cekrops. Kadmus bygger Theben. Pelops. Religion. Orakler. Det argonautiske Søtog. Jason. Herkules. Det gyldne Skind . . . . . 17.

Side.

Kadmus's Efterkommere. Laius gift med Jokaste. Oedipus dræber sin Fader og ægter sin Moder. Sphinx. Eteokles og Polynices, Oedips Sønner. Krig mellem dem. Theben ødelægges af Epigonerne . . . . . 20.

Theseus. Ægeus, Fader til Theseus. Denne opdrages hos sin Moder i Troezene, vandrer siden til Attika, befrier sine Landsmænd fra en haanlig Skat, de maae betale til Kreta, og dræber Minotaurus. Ægeus styrter sig i Havet. Theseus bliver Konge, inddeler Folket i tre Classer, maa gaae i Landflygtighed, og dør paa Øen Skyros . 21.

Kodrus. Dorerne bekrige Attika. Oraklets Spaadom. Kodrus opoffrer sig selv: Archonter. Medon. Nileus udfører en Colonie af Jonere til Asien . . . . . 23.

Lykurg, Spartas Lovgiver. Polydektes. Lykurgs Ædelmod; hans Udenlandsreise; han samler Homers Værker i Asien, og udnævnes til Spartas Lovgiver (880). To Konger: et Raad af 28 Mænd over 60 Aar. Landets Inddeling i 39,000 Dele. Jernpenge; offentlig Opdragelse og Spiisning. Heloternes Behandling. Lykurgs Død . . . . . 23.

De to første messeniske Krige. Anledning til den første Krig. Nogle spartanske Fruentimmer fornærmes af messeniske Ynglinger. Polychares og Euephnus. Spartanerne angribe Messenierne. Disse indeslutte sig i Fæstningen Ithome: Aristodemus. Ithome overgiver sig. Parthenierne. Tarent anlægges. Krigen bryder ud paany. Aristomenes. Tyrtæus. Aristomenes indeslutter sig i Eira; han gjør idelige Udfald mod Spartanerne, fanges, kastes i Ceada, men reddes paa en besynderlig Maade. Eira tages ved For-

Side.

ræderie. Aristomenes undkommer og dør i Asien. Hans Søn Gorgus gaaer til Italien. Mesana. De olympiske Lege (776). Iphitus. Olympiader. 25.

Solon, Athenens Lovgiver. Drakos strenge Love. Solon skaffer Athenerne Salamis tilbage; giver Love (590): et Raad; Classeinddeling. Den areopagitiske Ret. Solons Samtale med Kroesus; hans Død. Pisistratus . . . . . 29.

Romulus, Stifter af den romerske Stat (753 før Chr.). Numitor og Amulius; Rhea Sylvia, Vestalinde, Moder til Romulus og Remus. Disse satte Numitor paa Thronen og bygge Rom. Remus dræbes. Romulus befolker Byen. Krig med Sabinerne. Senatus, Raadet. Patriciere, Plebeiere, Lictorer. Romulus dræbes. Interregnum. Numa Pompilius. Egeria. Religion. Augurer. Aruspicer. Tullus Hostilius. Ancus Martius. Tarqvinius Priscus . . . . . 31.

Cyrus. Perserne under mediſk Herredømme. Astyages. Hans Datter Mandane, gift med Perseren Cambyses. Deres Søn Cyrus. Harpagus. Cyrus opdrages af en Hyrde, bliver kjendt, og kommer til det mediske Hof. Han gjør Opstand mod Astyages, som overvindes ved Pasargada (560). Tog mod Kroesus. Babylon erobres. Cyrus falder paa et Tog mod Massageternes Dronning Tomyris. Cambyses. Den falske Smerdis . . . . . 34.

Rom bliver Republik (509). Servius Tullius stødes fra Thronen af Tarqvinius Superbus. Sextus Tarqvinius voldtager Tarqvinius Colatinus's Gemalinde Lucretia. Junius Brutus. Opstand i Rom. Kongerne fordrives. To Consuler. Sammensværgelse mod den nye Regjering. Porsenna, Konge i Clusium. Horatius Cocles og Mutius Scævola . . . . . 37.

Side.

Perserkrigene. Darius Hystaspis. Opstand af Aristagoras, som faaer Hjelp fra Athenen (500). Hippias. Mardonius. Datis og Artaphernes. Slag ved Marathon. Miltiades. Xerxes's store Udrustninger. Leonidas's Tapperhed. Aristides og Themistokles. Slag ved Salamis. Xerxes vender tilbage. Mardonius overvindes ved Platæa af Pausanias. Leotychides slaaer den persiske Flaade ved Mykale (479). Simon vinder to Seire ved Eurymedon. Fred med Artaxerxes den Langhaandede. Pausanias's Forræderie og Død. Themistokles's Landsforviisning . . . . . 39.

Den peloponnesiske Krig. Strid mellem Korinth og Korcyra om Epidamnus. Sparta tager Korinths og Athenen Korcyras Partie. Perikles. Pest i Athenen, hvoraf han doer. Kleon. Nicias's Fred. Alcibiades fremskynder Krigen paany. Ulykkeligt Tog mod Syrakus. Alcibiades gaaer i Landflygtighed, kommer tilbage, men falder igjen i Unaade. Lysander slaaer Athenens Flaade ved Ægosfloden. Konon. Tredive Tyranner i Athenen. Thrasybulus befrier sit Fædreneland . . . . . 43.

Sokrates. Hans Beskjeftigelse og Philosophie; hans Kone Xantippe; hans Anklagelse og Død. Plato og Xenophon, hans Disciple. Cyrus's Opstand. Slag ved Kunaxa. Tissaphernes. Xenophon fører Tropperne tilbage. Anabasis. Videnskabernes Blomstren i Grækenland . . . . . 47.

Epaminondas og Pelopidas i Theben. Agesilaus. Den antalcidiske Fred. Phoebidas besætter Slottet i Theben; tyrannisk Regjering. Phyllidas og Pelopidas befrie Theben. Epaminondas seirer ved Leuktra over Kleombrotus, falder ind i Peloponnes, dømmes til Døde;

Side.

hans Forsvar. Slag ved Mantinea. Epaminondas døer (362) . . . . . 50.

Philip af Macedonien. Urolighed i Macedonien. Philip opdrages hos Epaminondas; hans Planer. Den første hellige eller phociske Krig. Phocierne overvindes. Æschines; anden hellige Krig mod Lokrerne. Demosthenes, en stor Taler i Athenen. Philip slaaer Thebanerne og Athenerne ved Choeronea, og myrdes i Ægæ af Pausanias (338). Olympias . . . . . 53.

Alexander den Store opdrages af Aristoteles. Grækerne gjøre Opstand mod ham. Theben ødelægges. Pindar. Diogenes. Tog mod den persiske Konge Darius Codomannus. Seier ved Granikus. Den gordiske Knude. Anden Seier ved Jsus i Cilicien. Tyrus indtages. Alexandria bygges. Alexander kaldes Jupiters Søn. Darius overvindes ved Gaugamela eller Arbela og myrdes af Bessus. Parmenio og Philotas henrettes. Klitus dræbes. Tog til Indien. Porus. Bucephalus. Hephæstion. Alexander dør i Babylon (323). Hans Rige deles. Antigonus. Ptolemæus Lagi Søn i Ægypten; Seleukus i Babylon. Antiochus den Store. Ptolemæus Philadelphus. Det alexandrinske Bibliothek. Det achæiske Forbund i Grækenland . . . . . 55.

Decemvirerne i Rom. Strid mellem Patriciere og Plebeiere. Tribuni Plebis. Coriolan. Decemvirer med Dictatormagt. Appius Claudius. Virginia. Clodius. Virginia dræbes af sin Fader. Opstand mod Decemvirerne. De tolv Tavlers Love . . . . . 61.

Furius Camillus. Belejringen af Veii. Camillus indtager Falerii, maa gaae i Landflygtighed til Ardea. Gallerne angribe Clusium under

Side.

Brennus, rykke mod Rom og slaae Romerne ved Allia. Rom opbrændes. Capitolium reddes ved Titus Manlius og de hellige Gjæs. Camillus udnævnes til Dictator og slaaer Gallerne. Forandringer i Rom selv. En Prætor . . . . . 62.

Roms Krige mod Latinere, Samnitere og Tarentinere. Decius Mus devoverer sig. Titus Manlius Torqvatus. De caudinske Passer. Romerne maae gaae under Aaget. Tarentinerne fornærme Romerne, og komme i Krig med dem. De kalde Pyrrhus fra Epirus til Hjelp. Cineas, hans Minister. Fabricius's Ædelmodighed. Pyrrhus gaaer til Sicilien, men kommer tilbage og overvindes af Curius Dentatus. Tarent indtages. Pyrrhus døer i Argos . . . . . 65.

Den første punisk Krig (264). Regulus. Carthagos Magt i Sicilien. Mamertinerne bemægtige sig Messana. Romerne tage deres Partie mod Carthago og Syracus. Fred med Syracus. Duilius seirer til Søes. Regulus's Lykke. Han fanges af Xantippus, sendes til Rom, for at befordre Freden, men vender tilbage igjen. Claudius Pulcher. Lutatius Catulus seirer ved Sicilien. Ufordeelagtig Fred for Carthago (241) . 69.

Hannibal og den anden punisk Krig (218). Romerne erholde Sardinien. Hamilcar, Hasdrubal og Hannibal gjøre Erobringer i Spanien. Den sidste angriber Sagunt, og gaaer igjennem Gallien over Alperne ind i Italien. Slag ved Ticinus, Trebia og Thrasymenus. Fabius Maximus Cunctator udtrækker Krigen. Terentius Varro og Paulus Æmilius. Slag ved Cannæ. Hannibal i Capua. Hans Broder Hasdrubal bliver slagen af Romerne. Scipio fører Krigen over til Afrika. Masinissa. Scipio slaaer Hannibal ved

Side.

Zama og faaer Tilnavnet Africanus. Fred (201). Hannibal forfølges af Romerne, flygter til Antiochus i Syrien, og ophidser denne til Krig mod Rom. Lucius Scipio Asiaticus slaaer Antiochus ved Magnesia. Hannibal flygter til Prusias i Bithynien, og dræber sig selv, for ei at udleveres til Romerne (183). Scipio dør samme Aar . . . . 71.

Carthago ødelægges. Marcus Porcius Cato, Carthagos Fiende. Scipio Nasica. Roms uretfærdige Fordringer. Tredie punisk Krig. Scipio Æmilianus indtager og ødelægger Carthago (146). Mummius erobrer Korinth, og Grækenland bliver romersk Provinds under Navn af Achaia. Romerne forfalde til Overdaad og Vellyst. Viriathus i Lusitanien. Numantias tappre Forsvar . . . . . 76.

Borgerkrigenes Begyndelse i Rom. Cajus Marius og Sulla. Graccherne. Den jugurthinske Krig. Jugurtha dræber sine Fættere, Micipsas Sønner, og bestikker Romerne. Metellus slaaer ham, og bagvaskes af Marius, som faaer Anførselen. Bocchus, Konge i Mauritanien, udleverer Jugurtha til Sulla. Cimbrer og Teutoner slaae Papirius Carbo og indjage Rom Skræk. Marius slaaer Teutonerne ved Aquæ Sextiæ (102) og Cimbrerne ved Verona (101). Bundsforvandtekrigen. Sulla bliver Anfører mod Mithridates den Store i Pontus. Marius opvækker Uroligheder, og maa flygte. Sulla gaaer til Grækenland. Marius og Cinna i Rom. Sulla seirer over Mithridates, vender tilbage til Rom, overvinder sine Fiender og lader sig udnævne til Dictator paa Livstid. Proscriptionslister. Sulla nedlægger Dictaturet og dør (78) . . . . . 78.

Side.

Pompeius og Cæsar. Sertorius. Pompeius overvinder Perperna i Spanien. Gladiator- og Slavekrigen i Italien. Licinius Crassus overvinder Spartacus. Pompeius slaaer endeel Gladiatorer og ødelægger de isauriske Sørovere. Tredie Krig med Mithridates. Luculls Seire over ham og Tigranes. Slag ved Tigranocerta. Pompeius faaer Anførselen. Mithridates dræber sig selv. Catilina og Cicero. Fulvia og Curius opdage den Forstes Sammensværgelse. Allobrogernes Gesandter. Catilina falder. Triumvirat mellem Pompeius, Crassus og Cæsar. Cæsars Erobringer i Gallien. Crassus falder i et Slag mod Partherne. Uenighed mellem Pompeius og Cæsar. Borgerkrig. Cæsar erobrer Spanien, lider et Tab ved Dyrrhachium, men slaaer endeligt Pompeius ved Pharsalus (48). Den Sidste myrdes i Ægypten. Cæsar bliver forelsket i Cleopatra. Pharnaces gjør Opstand og overvindes. Catos Død i Utica. Tidsregningen forbedres. Sosigenes. Cassius og Brutus. Cæsars Mord (44) . . . . . 84.

Octavian eller Augustus. Antonius. Cassius og Brutus forjages. Nyt Triumvirat mellem Antonius, Lepidus og Octavian. Proscriptioner. Ciceros Mord. Slag ved Philippi. Lepidus afsættes. Antonius i Ægypten hos Cleopatra. Krig imellem ham og Octavian. Agrippa slaaer Antonius ved Actium (31 før Chr.). Antonius og Cleopatra dræbe sig selv. Octavian bliver kaldet Augustus (første romerske Keiser). Hans Krige. Varus's Nederlag i Germanien. Herman. Horats. Virgil. Ovid ɔc. Christus fødes . . . . . 91.

De første Keisere efter Augustus. Tiberius mistænkelig og grusom. Germanicus ryddes af Veien. Seian. Cajus Caligula rasende

Side.

og gruſom; myrdes. Den ſvage Claudius lader ſig regjere af Meſſalina og ſiden af Agrippina. Erobringer i Britannien. Domitius Nero, en afſkyelig Tyran, lader ſin Moder og ſin Lærer Seneca dræbe. Opſtand. Neros Død . . . . . 94.

Veſpaſian, Titus, Trajan ꝛc. Vitellius. Veſpaſian. Jeruſalem indtages (70 efter Chr.). Julius Agricola erobrer Britannien. Den menneskekjærlige Titus. Domitian, en anden Nero. Nerva. Trajan, ſtor Kriger og duelig Regent. Hadrian. Antoninus Pius. Marcus Aurelius eller Antoninus Philoſophus. Commodus . . . . . 97.

Conſtantin den Store. Diocletian. Conſtantinus Chlorus. Conſtantin, Keiſer i det veſtlige romerſke Rige, overvinder Maxentius i Italien, og ſiden Licinius. Chriſtendommen bliver herſkende. Reſidentſen flyttes fra Rom til Byzanz (330). Conſtantius. Julianus Apoſtata . . . . 99.

Det romerſke Riges Deling og Undergang. Theodoſius den Store. Hans Sønner Arkadius og Honorius (395). Deres Formyndere Ruſinus og Stilico. Veſtgotherne under Alarik. Hunnerne. Valentinian den Tredie miſter Britannien og Afrika. Britter. Picter og Scoter. Angler, Sachſer og Jyder. Hengiſt og Horſa. Syv angelſachſiſke Riger. Egbert forener dem. Bonifacius indkalder Vandalerne til Afrika. Genſerik. Attila. Slag paa de catalauniſke Marker. Venedig. Romulus Auguſtus aſſat af Odoacer (476) . . . . . 101.

Nyere Historie.

Begivenheder efter det vestlige romerske Riges Undergang.

Side.

Frankerne. Chlodevig. Syagrius. Slag ved Zülpich. Chlodevig antager Christendommen. Vestgothernes Konge Theodorik. Majores Domus. Lehnssystemet . . . . . 104.

Justinian den 1ste. Belisarius og Narses. Den Første erobrer det vandaliske Rige i Afrika. Gelimer. Narses slaaer Østgothernes Konge Teias. Exarchatet. Tribonian. Longobarderne under Alboin. Desiderius . . . . . 105.

Muhamed. Araberne. Stammen Koreisch. Muhamed lægger sig efter Handelen. Giftermaal med Kadischa. Han bliver Prophet og forfølges. Flugt til Medina, Hedschra (622). Muhamed erobrer hele Arabien; forgives. Chaliferne. Abubeker. Al Koran. Bagdad, Hovedstaden i Chalifatet. Alexandria indtages. Haroun Al Raschid og Al Mamun. Mongolerne forstyrre Chalifatet . . . 106.

Carl den Store. Carl Martel. Slag ved Tours. Pipin den Lille afsætter Childerich den 3die. Carl den Store overvinder Longobardernes Konge Desiderius. Gerberga. Sachserne. Wittekind. Winfred eller Bonifacius, de Tydskes Apostel. Godofred. Leo den 3die kroner Carl til Keiser i Rom (800). Alcuin. Carolingerne. Ludvig den Fromme. Det frankiske Monarchie deles i Tydskland, Frankerig og Italien . . . . . 109.

Normannerne og Norden i de ældste Tider. Odin. Valhalla og Niflheim. Gimle og Nastrond. Thor, Frigga, Freia ꝛc. Dan Mykillati. Rolf Krake. Ivar Vidfadme. Regner

Side.

Lodbrok. Gorm den Gamle. Harald Haarfager. Rogna den Fagre. Norges Erobring. Færøerne og Island besættes. Rolf Ganger faaer Normandiet af Carl den Enfoldige. Tancred af Hauteville. Robert Guiscard og Roger . . . . . 112.

Christendommens Indførelse i Norden. Harald Klak. Ansgarius. Thyra Dannebod. Harald Blaatand. Popo. Svend Tveskjeg. Hagen Adelsteen. Hagen Jarl. Oluf Trygvesen. Slag ved Svolder (1000). Einar Tambeskjelver. Oluf den Hellige. John Sigurd. Oluf Skotkonning. Ingo . . . . . 114.

Knud den Store († 1036). Svend Tveskjeg fordriver Ethelred. Edmund Jernside. Edrik Streon. Vitherlagsretten. Oluf den Hellige falder ved Stiklestad. Slag ved Helgeaae. Ulf Jarls Mord. Magnus den Gode. Svend Estridsen . . 118.

Pavernes Magt. Korstogene. Roms Biskopper. Gregor den 7de. Henrik den 4de i Tydskland. Mathilde af Toscana. Petrus Eremita. Korsfarere. Korstog. Gotfred af Bouillon indtager Jerusalem (1099). Alexius Comnenus. Bernhard af Clairvaux. Ludvig den 7de af Frankerig og Conrad den 3die i Tydskland. Sultan Saladin. Frederik Barbarossa, Philip August og Richard Løvehjerte gjøre et Korstog. Constantinopel indtages af Franske og Venetianere under Dandulo. Balduin den 1ste. Ludvig den 9des Tog til Tunis. Følger af Korstogene. Kunster og Videnskaber fremmes. Mere udbredt Handel og deraf Velstand og Frihed. Riddervæsenet Turneringer. Tre geistlige Ordeners Stiftelse. Tempelherrerne. Philip den Smukke. Johanniterridderne paa Rhodus og Maltha. De tydske Riddere i Preussen. Marienburg . . . . . 120.

Side.

Valdemar den 1ste og 2den i Danmark. Erik Eiegod. Valdemar den tore (1157). Erkebiskop Absalon. Venderne overvindes. Arcona. Svantevit. Knud den 6te. Saxo Grammaticus og Svend Aagesen. Valdemar den 2dens store Erobringer. Slag i Liſland. Dannebrogsfanen. Grev Henrik af Schwerin fanger Valdemar, som dog kommer los og taber Slaget ved Bornhovede. Den jydske Lov. Erik Plougpenning. Abel . . 126.

Helvetiens Befrielse (1308). Rudolph af Habsburg. Albrecht. Gesler. Werner Stauffacher, Walther Fürſt og Arnold Melchthal. Wilhelm Tell ſkyder Gesler. Johan af Schwaben. Slag ved Morgarten og Sempach. Arnold Winkelried. Carl den Driſtige. Slag ved Granſon, Murten og Nancy . . . . . 128.

Krige mellem England og Frankerig i det 14de og 15de Aarhundrede. Edvard den 3die. Philip den 6te af Valois. Slag ved Creſſy. Den ſorte Prinds. Calais indtages. Jean de Vienne. Euſtace de St. Pierre. Slag ved Poitiers (1356). Johan den Gode fanges. Bertrand du Gueſclin tilbageerobrer det Tabte for Carl den 5te. Carl den 6te affindig. Henrik den 5te. Slag ved Azincourt. Henrik erklæres for Thronfolger i Frankerig. Carl den 7de og Henrik den 6te. John af Bedford. Jeanne d'Arc eller den orleanſke Pige udjager de Engelſke af Frankerig og brændes ſiden ſom Hex . . . . . 131.

Calmar-Unionen under Dronning Margrethe (1397). Chriſtopher den 2den. Grev Geert af Holſteen. Niels Ebbeſen af Norreriis (1340). Valdemar Atterdag. Margrethe gift med Hagen i Norge. Oluf. Albrecht af Meklenborg fornærmer Margrethe. Ivar Lykke.

Side.

Slag ved Falkjøping. Forening i Calmar. Erik af Pommern . . . . . 134.

Constantinopels Erobring af Tyrkerne. Othman eller Osman stifter det osmanniske Rige (1300). Bajazet. Mongolerne. Dschingischan. Tamerlan. Slag ved Angora. Amurath den 2den. Ladislaus, Konge i Ungarn, bliver slagen ved Varna. Muhamed den 2den. Constantin den 11te. Constantinopel indtages (1453). Georg Castriota eller Scanderbeg. Videnskaberne udbredes i Europa. Huset Medici i Toscana. Bogtrykkerkunsten. Johan Guttenberg, Peter Schöiffer og Johan Faust. Berthold Schwartz opfinder Krudtet . . . 136.

Amerikas Opdagelse. Henrik Navigator. Madera. Christopher Columbus. Ferdinand og Isabella. Compasset opfundet af Flavio Gjoia. Guanahani eller St. Salvador opdages (1492). Haiti eller St. Domingo (Hispaniola). Amerigo Vespucci. Inquisitionen. Auto da fe. Fernando Cortes indtager Mexiko. Montezuma. Almagro og Pizarro bemægtige sig Peru. Inkaerne. Atapaliba. Vigtigheden af Amerika: Opdagelse. Bartholomæus de las Casas. Slavehandelen. Søveien til Ostindien opdages. Bartholomæus Diaz kommer til det gode Haabs Forbjerg, Vasco de Gama til Kalikut. Goa. Diu. Emanuel den Store. Cabral opdager Brasilien. Magellan . . . . . 139.

Reformationen. Petrus Valdus. Johan Wicleff. Johan Huß brændes i Costnitz (1415). Hieronymus fra Prag. Husiterkrig. Ziska. Luther, født i Eisleben, Professor i Wittenberg (1517). Afladshandelen. Tezel. Leo den 10de. Peterskirken. Frederik den Vise. Carl den 5te. Rigsdag i Worms. Luther bliver hensat paa Slottet Wartburg og oversætter Bibelen. Philip Melanchton.

Side.

Augsburgsk Confession. Protestanter. Erasmus fra Rotterdam. Schmalkaldisk Krig. Moritz af Sachsen. Johan Frederik. Fred i Augsburg. Frants den 1ste fanges ved Pavia. Soliman i Tyrkiet. Carl den 5te afstaaer Regjeringen til Ferdinand i Tydskland og til sin Søn Philip den 2den i Spanien. Klosteret St. Just. Ulrich Zwingli, Johan Calvin. Reformeerte. Jesuiter. Ignatius Loyola . . . . . 146.

Calmar-Unionen ophæves. Christian den 1ste af den oldenborgske Stamme (1448). Misfornøielse i Sverrig. Carl Knudsen. Steen Sture den Ældre, Svante Sture og Steen Sture den Yngre. Kong Hans. Christian den 2den. Stokholmsk Blodbad. Gustav Vasa. Sigbrit. Dyveke. Frederik den 1ste. Christian den 2den i Fængsel, først paa Sønderborgslot, siden i Kallundborg. Grevens Feide. Christian den 3die indfører Reformationen i Danmark (1536) . . . 152.

Religionskrige i Frankerig ɔc. Frants den 2den. Hertugerne af Guise. Hugonotterne. Caspar Coligni. Catharina af Medici. Carl den 9de. Bartholomæus-natten (24 August 1572). Henrik den 3die dræbes af Jacob Clement. Henrik den 4de. Det nantiske Edikt. Sully. Frants Ravaillac . . . . . 154.

Reformationen i England. Henrik den 8de bliver kaldet Troens Forsvarer. Anna Bolein. Henriks sex Troesartikler. Edvard den 6te. Thomas Cranmer. Maria gifter sig med Philip den 2den, og forfølger Protestanterne. Elisabeth (1558). De Episcopale. Maria Stuart. Henrik Darnley. Rizzio. Bothwel. Maria henrettes. Den uovervindelige Flaade. Frants Drake.

Side.

Opstand i Irland. Greven af Esser. William Shakspeare. Virginia opdages . . . . . 156.

Nederlandenes Opstand imod Spanien. Philip den 2dens Religionsiver. Geuser. Egmont. Horn. Prinds Wilhelm af Nassau-Oranien. Hertugen af Alba. Forening i Utrecht (1579). Moritz af Nassau. Cornelius Houtman. Nederlandene som Republik (1648). Erasmus fra Rotterdam. Hugo Grotius. Barneveld . . . . . 160.

Christian den 4de. Niels Kaas, Peter Munk, Christoffer Walkendorf og Jørgen Rosenkrands. Tycho Brahe. Christians Lyst til Sovæsenet. Reise omkring Nordkap. Krig med Carl den 9de og Gustav Adolph i Sverrig. Oberst Sinklar. Fred i Knæred. Deeltagelse i Trediveaarskrigen. Fred i Lybeck. Ny Krig med Sverrig. Søslag ved Femern. Admiral Galthen. Fred i Brømsebroe. Christians mange Bygninger. Ove Gedde. Tranquebar. Grønland. Jens Munk. Christina Munk. Eleonore Christine. Corfitz Ulfeld. Arild Hvitfeld. Biskop Arreboe. Longomontanus. Ole Worm . . . . . 162.

Trediveaarskrigen (1618-1648). Opstand i Böhmen. Ferdinand den 2den. Frederik af Pfalz. Maximilian af Baiern. Tilly og Wallenstein. Christian den 4de overvindes ved Lutter am Barenberg. Gustav Adolph. Slag ved Leipzig og siden ved Lützen (1632). Christina. Axel Oxenstjerna. Bernhard af Sachsen-Weimar. Banner, Horn, Torstenson og Wrangel. Fred i Münster og Osnabrück (1648) . . . . . 166.

Carl den 1ste i England, Cromwel ɔc. Jacob den 1ste. Carl den 1ste.. Buckingham. Strafford og Laud. Oliver Cromwel. Independenterne. Carl den 1ste henrettes (1649). Crom-

Side.

wel bliver Protector. Jamaica indtages. Richard Cromwel. Carl den 2den. Restaurationen (1660). Jacob den 2den. Wilhelm den 3die af Oranien. Revolutionen (1688) . . . . . 169.

Frederik den 3die af Danmark. Souverainitetens Indførelse i Danmark. Frederik 3die. Dronning Christine af Sverrig. Carl Gustavs Krig med Johan Casimir af Polen. Frederik Wilhelm den Store. Danmark erklærer Sverrig Krig. Carl Gustav gaaer over Isen til Sjælland. Fred i Roeskilde (1658). Ny Krig. Kjøbenhavn beleires. Kronborg tages. Opdam gaaer igjennem Sundet. Forgjeves Storm paa Kjøbenhavn. Fred i Kjøbenhavn (1660). Enevoldsmagtens Indførelse i Danmark. Biskop Svane. Borgermester Nansen. Griffenfeldt. Kongeloven. Krig mellem Carl den 11te og Christian den 5te. Den danske og norske Lov. Niels Juul. Slag ved Kjøgebugt. Fred i Lund . . . . . 171.

Ludvig den 14de i Frankerig (1643). Mazarin. Turenne og Condé. Bajonetter. Trippelalliancen. Wilhelm den 3die af Holland. Spansk Arvefølgekrig. Carl den 2den. Philip af Anjou. Carl af Østerrig. Hertugen af Marlborough. Prinds Eugen. Slag ved Hochstädt, Malplaquet, Rammellies ꝛc. Vendome i Spanien. Marlborough falder i Unaade. Fred i Utrecht (1713). Fred i Rastadt og Baden. Det nantiske Edikt ophæves. Madame Maintenon. La Chaise. Colbert. Louvois. Vauban. Moliere, Lafontaine, Corneille, Racine, Fontenelle, Voltaire. J. J. Rousseau 176

Carl den 12te. Peter den Store, August den 2den og Frederik den 4de forbinde sig mod ham. Danmark nødes til Freden i Travendal.

Side.

Slag ved Narva. Polen indtages. August afsættes. Stanislaus Leszinsky. Fred i Altranstadt. Patkull. Mazeppa. Carl i Ukraine. Nederlag ved Pultava (1709). Carl i Tyrkiet. Peter indsluttes ved Pruth. Baltadschi Mehemet. Catharina. Fred i Hussi. Steenbock slaaer de Danske ved Helsingborg og Gadebusch, opbrænder Altona, fanges i Tønningen. Tordenskjold. Carl i Stralsund. Indfald i Norge. Carls Død ved Frederikshald (1718). Ulrikka Eleonora. Frederik af Hessen. Fred med Rusland, Preussen, England og Danmark . . . . . 181.

Peter den Store. Alexius, Peters Fader. Feodor og Ivan, hans Brødre. Hans herskesyge Søster Sophie. Strelizerne. Lefort. Peter i Holland og England. Oprør af Strelizerne. Gordon. Fred i Carlowitz med Tyrkerne. Menzikoff. Petersborg. Kronstadt. Catharina. Alexius, Peters Søn. Peter dør (1725) . . . . . 188.

Frederik den 2den. Frederik Wilhelm den 1stes Haardhed imod sin Søn. Catt og Keith. Carl den 6te. Maria Theresia. Pragmatisk Sanction. Carl af Baiern. Slag ved Molwitz. Fred i Breslau. Slag ved Dettingen. Frederik begynder Krigen paany. Seire ved Hohenfriedberg og Sorr. Fred i Dresden (1745) og i Aachen (1748). Frants den 1ste, Keiser. Syvaarskrigen. Menzel. Slag ved Lowositz. Sachserne tages til Fange ved Pirna. Brown. Seier ved Prag. Schwerin. Frederik overvindes ved Collin af Daun. D'Etrée slaaer Hertugen af Cumberland ved Hastenbeck. Seidlitz. Slag ved Rosbach, Leuthen, Zorndorf, Hochkirchen og Kunnersdorf. Laudon. General Soltikow. Seire ved Liegnitz og Torgau. Keiserinde Elisabeth dør. Peter den 3die. Catharina den 2den. Hertug Ferdinand af

Side.

Brunsvig seirer ved Minden. Fred i Hubertsburg (1763). Frederik deeltager i Polens første Deling. Stridigheder om Baiern med Østerrig. Fred i Teschen. Fyrsteforbundet. Frederik dør (1786) . 191.

Catharina den 2den, Paul den 1ste og Alexander den 1ste. Catharina afsætter sin Mand, Peter den 3die; hun indsætter Stanislaus Poniatowsky til Konge i Polen. Stridigheder mellem Katholiker og Dissidenter i Polen. Confoederationer. Stanislaus bortføres, men reddes. Polens første Deling. Krig med Tyrkerne. Mustapha den 3die. Alexius Orlow. Slag ved Tschesme. Fred i Kutschuk Kainardschi. Tatarchanen i Krim kommer under Rusland. Heraklius af Georgien. Ny Tyrkekrig. Abdul Hamid. Potemkin. Suwarow. Oczakow, Bender og Ismail erobres. Laudon. Fred i Jassy og Sziștova. Polens anden Deling. Opstand. Kosciusko taber et Slag mod Russerne. Suwarow indtager Praga. Polens sidste Deling (1795). Catharinas Krig med Sverrig. De Danske falde ind i Sverrig. Prindsen af Nassau. Fred i Verela. Gustav den 3die myrdes af Ankarstrøm. Paul den 1ste. Suwarow i Italien. Krig med England. Slag ved Kjøbenhavn (1801). Alexander den 1ste. Krig med Frankerig. Slag ved Austerlitz og Friedland. Fred i Tilsit (1807). Finland erobres. Fred i Frederikshamn. Krig med Frankerig (1812). Fred i Bucharest. Hertugdømmet Warschau under Titel af Kongeriget Polen 199.

Opstand i de engelske Colonier i Nordamerika. Englænderne i Ostindien m. m. Skat paa stemplet Papiir og Thee. Opstand i Boston. Congres i Philadelphia. Washington. Bourgoyne maa overgive sig til Amerikanerne ved Saratoga. Frankerig understøtter

Side.

Amerika. Benjamin Franklin. Tordenlederen. Spanien og Holland mod England. Admiralerne Rodney og Grasse. Gibraltar beleires forgjeves af de Spanske. Elliot. Fred i Paris (1783). Colonierne i Amerika erklæres for frie. — Englændernes Erobringer i Indien. Lord Clive indtager Calcutta. Den store Moguls Rige forstyrres. Hyder Ali og Tippo Saib i Mysore. Seringapatnam erobres af de Engelske. Maratter og Birmanner. Opdagelsesreiser. James Cook. Mungo Park. Kokopperne. Dr. Jenner . . . . . 205.

Revolutionen i Frankerig (1789). Rigets store Gjeld. Necker. Notablernes og siden Stændernes Forsamling. Abbed Sieyes og Grev Mirabeau. Bastillen stormes. Emigranter. Ludvig den 16de vil flygte, sættes i Tempeltaarnet. Frankerig som Republik. Kongen guillotineres (1793). Jacobinere. Girondister. Robespierre. Marat. Charlotte Corday. Danton. Carrier. Terrorismen. Ny Constitution. Directoriet. Krig mod Preussen, Østerrig, England, Holland, Spanien ɔc. Hertugen af Brunsvig. Dumouriez. Slag ved Jemappe, ved Neerwinden. De Engelske tage Toulon under Admiral Hood. Dugommier tilbagedriver Spanierne. Fred i Basel med Spanien og Preussen (1795). Holland erobres af Pichegrü. Den bataviske Republik. Englænderne tage Cap. Admiral Duncan ødelægger den hollandske Flaade 210.

Napoleon Buonaparte, født i Ajaccio paa Corsica (1769), bliver General i Italien, tvinger Sardinien til Fred, erobrer hele Øvreitalien. Slag ved Arcole og Lodi. Den cisalpinske Republik. Massena, Augereau, Moreau og Jourdan. Erkehertug Carl. Moreaus Tilbagetog. Fred i Campo Formio. Congres i Rastadt. Buonaparte

Side.

gaaer til Ægypten, tager Malta. Slag ved Abukir. Nelson. Uroligheder i Schweitz; i Rom. Duphot myrdes. Pave Pius den 6te afsættes. Ny Forbindelse mod Frankerig. Neapel indtages af Championet. Russerne og Østerrigerne seire i Italien. Pius den 7de. Buonaparte kommer tilbage fra Ægypten; bliver Førsteconsul. Sammensværgelser mod hans Liv. Pichegrü og Moreau forlade Frankerig. Slag ved Marengo (1800). Desaix. Fred i Luneville (1801). Den italienske Republik, siden Kongeriget Italien. Kongeriget Etrurien. De Franske forlade Ægypten. Kleber. Menou. Fred i Amiens (1802). Krigen bryder ud paany. Franskmændene besætte Hannover . . . . . 216.

Frankerig som Keiserdømme (1804). Napoleon den 1ste, Keiser i Frankerig og Konge i Italien. Forbund mellem England, Østerrig, Rusland og Sverrig. Slag ved Ulm. General Mack. Wien indtages. Søslag ved Trafalgar. Nelsons Død. Slag ved Austerlitz. Fred i Presburg. Neapel besættes af de Franske. Joseph Napoleon. Gaeta. Prindsen af Hessen-Philipsthal. Ludvig Napoleon, Konge i Holland. Rhinforbundet. Krig imellem Frankerig og Preussen (1806). Slag ved Jena. Berlin besættes. General Blücher i Lübeck. De Franske i Polen. Slag ved Eylau. Danzig overgiver sig. Slag ved Friedland. Fred i Tilsit (1807). Hertugdømmet Warschau. Kongeriget Westphalen. Hieronymus Napoleon. Begivenheder i Spanien. Carl den 4de afsættes. Ferdinand den 7de. Joseph Napoleon bliver Konge i Spanien. Joachim Murat i Neapel. Opror i Spanien. Ny Krig med Østerrig. Slag ved Wagram. Fred i Altenburg. Napoleon skiller sig fra Keiserinde Josephine og ægter Maria Louise af Østerrig, som føder ham en Søn, Kongen af Rom. Conti-

Side.

nentalsystemet. Napoleon marscherer ind i Rusland (1812). Moskau opbrændes. De Franskes Nederlag. Preussen forener sig med Rusland. Slag ved Lützen og Bautzen. Østerrig tager Partie mod Frankerig. Slag ved Dresden, hvori Moreau falder. De Franskes Nederlag ved Leipzig. De Allierede trænge ind i Frankerig. Napoleon nedlægger Regjeringen og gaaer til Elba (1814) . . 224.

Frankerig efter Napoleons Afsættelse ɔc. Fred i Paris (1814). Ludvig den 18de. Congres i Wien. Napoleon kommer tilbage fra Elba og fortrænger Ludvig den 18de. Slag ved Waterloo eller Belle Alliance, hvor Wellington og Blücher seire. Napoleon sendes til St. Helena. De Allierede besatte Frankerig. Fred i Paris (1815) 232.

Begivenheder i Danmark i det 19de Aarhundrede. Danmarks Neutralitet. Englændernes Overfald (1807). Admiral Gambier. General Cathcart. Landgang ved Vedbek. Kjøbenhavn bombarderes. Peyman overgiver Flaaden. Hele Europas Forbittrelse over Englands Fremfærd. Krig med Sverrig. Frederik den 6te. Carl den 13de. Fred i Frederikshamn. Danmark overlader de Franske Hielpetropper. De Allierede trænge ind i Holsteen. Fred i Kiel, hvori Norge afstaaes mod Svensk-Pommern, som igjen ombyttes for Lauenborg. Helgoland afstaaes til England. Provindsialstændernes Indførelse. Frederik den 6te dør (1839) og Christian den 8de bestiger Thronen . . . . . 235.

Udsigt over Verdensbegivenhederne efter Freden i Paris (1815). Congres i Aachen (1818). Uroligheder i Frankerig. Hertugen af Berry myrdes af Louvel (1820). Ludvig den 18de dør (1824). Carl den 10de. Hayti anerkjendes. Munkevæsenet og Adelen begunstiges. Nationens

Side.

Misfornøielse hermed. Villele. Nationalgarden opløses. Nyt ultraroyalistisk Ministerium med Polignac i Spidsen. Tog til Algier. Algiers Erobring. (1830). De nye Valg af Deputerede falde ud imod Regjeringens Ønske. Kongelige Ordonnancer, hvorved de Deputeredes Kammer opløses, Forandringer i Valgene fastsættes m. m. (25 Juli 1830). Opstand i Paris. Borgernes Seier. Hertug Ludvig Philip af Orleans udnævnes til de Franskes Konge. Carl den 10de begiver sig til England. Ludvig Philip antager sig Belgien. En fransk Hær rykker derind. Antwerpens Overgivelse. Fransk Troppecorps i Ancona. Indvortes Uroligheder i Frankerig. Carlister. Hertuginden af Berry i Frankerig. Henrik den 5te. Republikansk Partie. Fieschis og Meuniers Mordforsøg mod Ludvig Philip. Det lykkes Ludvig Philip stedse mere at befæste sig paa Thronen. — Ferdinand den 7des egenmægtige Regjering i Spanien. Opstand blandt Tropperne paa Isla de Leon (Jan. 1820). Quiroga. Riego. Kongen antager Constitutionen. Cortes forsamles. Inquisitionen og de fleste Munkeordener ophæves. Mina. Troes-Armeen. Congres i Verona. En fransk Armee rykker ind i Spanien under Hertugen af Angouleme, besætter Madrid og opretter et Regentskab. Kongen føres til Sevilla og derpaa til Cadix. Abisbal. Ballesteros. Morillo. Kongen befries. Vedvarende Uroligheder i Spanien. Mislykket Forsøg af de Constitutionelle. Ferdinand den 7de formæler sig igjen, erholder en Datter, Isabella, og tilintetgjør den saliske Lov; han dør (1833). Isabella Dronning under Moderens Formynderskab. Don Carlos optræder imod hende. Borgerkrig i Spanien. Carlister. Christinere. Don Carlos gaaer over paa fransk Grund (1839). Opstand i det spanske Amerika. Paraguay erklærer

Side.

Brüssel. Kamp i Staden. De hollandske Besætninger forjages fra Belgien. Antwerpen bombarderes af Chassé. Nationalcongressen i Brüssel erklærer Belgien for et constitutionelt Monarchie. Conferents i London. Prinds Leopold af Sachsen-Coburg Konge i Belgien. Kongen af Hollands Angreb paa Belgien. Belgien antager Londonner Conferentsens Beslutninger (1839). — Uroligheder i Tydskland (1830). Kongen af Sachsen antager en Medregent. Hertug Carl af Brunsvig fordrives fra sit Land. Opstand i Göttingen dæmpet. Ernst August, Konge i Hannover. — Keiser Frants af Österrig doer (1835) og efterfølges i Regjeringen af sin Søn Ferdinand. — Julirevolutionens Indvirkning paa Schweitz. Nye Forfatninger i flere Cantoner. — Catholikernes Emancipation i England. Georg den 4de doer. Wilhelm den 4de. Parlamentsreform. Dronning Victoria bestiger den engelske Throne ved Wilhelm den 4des Død (1837). Urolighederne i Canada undertrykkes, Spænding med China. Victoria formæler sig med Albert af Sachsen-Coburg. — Den tyrkiske Sultan Mahmud den 2den doer (1839) og efterfølges af sin Søn Abdul Meschid. Forviklinger med Mehemed Ali i Ægypten. Den asiatiske Cholera . . . . . 238.

Chronologisk-synchronistisk Tabel 263.